

Sac. FLORENTIUS ROMITA

Jus
Musicae Liturgicae

Dissertatio historico - iuridica

1947

EDIZIONI LITURGICHE - ROMA
VIA XXIV MAGGIO, 10

INSTRUMENTUM

NIHIL OBSTAT: ROMAE DIE 20 MARTII 1947: ALOYSIUS
PALADINI, C. M. - IMPRIMATUR. E VICARIATU URBIS
DIE 26 MARTII 1947. † ALOYSIUS TRAGLIA ARCHIEP.
CAESARIEN. VICESGERENS.

EMO · PRINCIPI

CAIETANO · CARD · BISLETI

S · C · DE · SEMINARIIS · ET · VNIVERSITATIBVS · STVDIORVM
PRAEFECTO

ASSOCIATIONIS · ITALICAE · A · S · CAECILIA · PROTECTORI

PONT · VNIVERSITATIS · GREGORIANAE

AC · PONT · SCHOLAE · MVSICAE · SACRAE · ALTIVS · TRADENDAE

MAGNO · CANCELLARIO

QVIQVE

IVRIS · MVSICAE · LITVRGICAE

PROPVGNATOR · PRAECELENTISSIMVS · EST · CONSTITVTVS

AVCTOR

HVMILLIME

D · D · D

*Romae, anno XXV a Pont. Scholae Musicae Sacrae
altius tradendae fundatione.*

INDEX

—

	<i>Pag.</i>
OPERIS DICATIO	v
FONTES	xv
BIBLIOGRAPHIA	xvii
COMPENDIA	xxi
PROOEMIUM	xxiii

PARS PRIMA

CORPUS IURIS MUSICAE LITURGICAE

Cap. UN. — <i>De natura et divisione fontium</i>	1
Art. I. — <i>Legislatores</i>	1
Art. II. — <i>Documenta</i>	2
Art. III. — <i>De fontibus iuris musicae liturgicae</i>	4

SECTIO I.

IUS ANTIQUUM

TITULUS PRIMUS

Fundamenta Iuris Divini et Apostolici.

Cap. I. — <i>Monumenta ex Veteri Testamento</i>	7
Cap. II. — <i>Monumenta ex Novo Testamento</i>	12

TITULUS II.

Conflictus inter Musicam paganam et Musicam christianam.

Cap. I. — <i>Praescripta Patrum</i>	16
Art. I. — <i>Praescripta Patrum negativa</i>	17
Art. II. — <i>Praescripta Patrum positiva</i>	21
Art. III. — <i>Conclusiones et principia</i>	27

	<i>Pag.</i>
Cap. II. — <i>Documenta iuris ecclesiastici</i>	28
Art. I. — <i>Acta Pontificum</i>	28
Art. II. — <i>Acta Conciliorum</i>	31

SECTIO II.

IUS NOVUM

TITULUS PRIMUS

Cantus liturgicus et Organum.

Cap. I. — <i>Musicae liturgicae abusus</i>	36
Cap. II. — <i>Documenta iuris ecclesiastici</i>	39
Art. I. — <i>Ecclesiasticam traditionem vindicantes</i>	39
Art. II. — <i>Legum monumenta in Corpore Iuris Canonici</i>	44
Art. III. — <i>Const. Docta SS. Patrum Ioannis XXII eiusdemque effectus</i>	47

TITULUS II.

Cantus liturgicus et Polyphonia.

Cap. I. — <i>Musicae liturgicae abusus</i>	52
Cap. II. — <i>Documenta iuris ecclesiastici</i>	54
Art. I. — <i>Ecclesiasticam traditionem vindicantes</i>	54
Art. II. — <i>Decreta Conc. Tridentini eorumdemque historia</i>	56
Cap. III. — <i>Effectus legis Tridentinae</i>	64
Art. I. — <i>Reformationes locales</i>	64
Art. II. — <i>De editione Medicea</i>	71

SECTIO III.

IUS NOVISSIMUM

TITULUS PRIMUS

Cantus liturgicus et Musica moderna saec. XVII.

Cap. I. — <i>Musicae liturgicae ruina</i>	75
Cap. II. — <i>Documenta iuris ecclesiastici</i>	77
Art. I. — <i>Constit. Piae sollicitudinis studio Alexandri VII</i>	77
Art. II. — <i>Eiusdem Constit. declarationes</i>	79
Art. III. — <i>Conciliorum decreta</i>	82

TITULUS II.

Cantus liturgicus et Musica moderna saec. XVIII.

	<i>Pag.</i>
Cap. I. — <i>Ecclesiasticam traditionem vindicantes</i>	84
Cap. II. — <i>Documenta iuris ecclesiastici</i>	87
Art. I. — <i>Concilia particularia</i>	87
Art. II. — <i>Ep. Enc. Annus qui Benedicti XIV eiusque effectus</i>	92

TITULUS III.

Musicae liturgicae restauratio.

Cap. I. — <i>Restauracionis principia</i>	99
Art. I. — <i>Documenta Ecclesiae Romanae</i>	99
Art. II. — <i>Vota ac Decreta Ecclesiarum particularium</i>	103
Art. III. — <i>Concilium Vaticanum (1870)</i>	125
Cap. II. — <i>Restauracionis vices</i>	127
Art. I. — <i>Librorum choralium editio</i>	127
Art. II. — <i>S. R. C. Ordinationes de musica sacra</i>	136
Art. III. — <i>Codex iuridicus musicae sacrae (Motu Proprio Pii PP. X 22 Nov. 1903)</i>	140
<i>Conclusio Primae Partis</i>	149

PARS SECUNDA

CODEX IURIS MUSICAE LITURGICAE

SECTIO PRIMA

NORMAE GENERALES

TITULUS PRIMUS

Criteria communia.

Cap. I. — <i>De natura legum Musicae liturgicae</i>	153
Cap. II. — <i>Principia iuris</i>	156
Art. I. — <i>Principia fundamentalia</i>	156
Art. II. — <i>De consuetudine et iure scripto</i>	157
Art. III. — <i>De legislatoribus et subditis</i>	159
Art. IV. — <i>De interpretatione authentica et privata</i>	162

TITULUS II.

Criteria particularia.

	<i>Pag.</i>
Cap. I. — <i>Fundamenta iuris Musicae liturgicae in Codice iuris canonici</i>	165
Cap. II. — <i>De fontium iuris Musicae liturgicae discriminatione</i>	169

SECTIO II.

NORMAE SPECIALES

TITULUS PRIMUS

Principia.

Cap. I. — <i>Musica et Liturgia</i>	174
Cap. II. — <i>Notae et qualitates Musicae liturgicae</i>	177

TITULUS II.

Musicae liturgicae genera.

Cap. I. — <i>Cantus gregorianus</i>	181
Art. I. — <i>De eius natura</i>	181
Art. II. — <i>De eius excellentia</i>	182
Art. III. — <i>De eius usu</i>	185
Cap. II. — <i>De libris choralibus</i>	187
Art. I. — <i>De editionibus typicis</i>	187
Art. II. — <i>De editionibus iuxta typicas</i>	189
Art. III. — <i>De signis rhythmicis et dynamicis</i>	192
Art. IV. — <i>De iure proprietatis et exequutionis</i>	196
Cap. III. — <i>De classica Polyphonia eiusque usu</i>	197
Cap. IV. — <i>Musica moderna</i>	199
Art. I. — <i>Quaenam admittatur in sacram liturgiam</i>	199
Art. II. — <i>Quaenam reiciatur</i>	202
Art. III. — <i>De iure exequutionis Musicae liturgicae</i>	204

TITULUS III.

De textu liturgico.

Cap. I. — <i>De lingua in Musica liturgica adhibenda</i>	205
Cap. II. — <i>De ratione textum decantandi</i>	209

TITULUS IV.

De forma externa sacrae Musicae operum.

	<i>Pag.</i>
Cap. I. — <i>Regulae generales</i>	212
Cap. II. — <i>Regulae peculiare</i> s	214
Art. I. — De partibus Missae	214
Art. II. — De Horis Canonicis	215

TITULUS V.

De Cantoribus.

Cap. I. — <i>Cantorum munus</i>	218
Cap. II. — <i>Quinam canonicè habiles sint ad munus cantorum legitime exequendum</i>	219
Art. I. — Viri	219
Art. II. — Mulieres	220
Art. III. — Pueri	223
Art. IV. — Religiosae	224
Cap. III. — <i>Cantorum notae</i>	227
Art. I. — Notae morales	227
Art. II. — Notae liturgicae	228
Art. III. — Notae scientiae	228
Cap. IV. — <i>De Officio choralì</i>	229

TITULUS VI.

De Organo.

Cap. I. — <i>Normae generales</i>	231
Cap. II. — <i>Normae particulares</i>	235

TITULUS VII.

De musicis instrumentis.

Cap. I. — <i>Qua ratione permittantur in Ecclesia</i>	238
Cap. II. — <i>Quaenam permittantur vel excludantur</i>	240
Art. I. — In Ecclesia	240
Art. II. — In pompis extra templum	242

TITULUS VIII.

	<i>Pag.</i>
Liturgicae Musicae amplitudo	243

TITULUS IX.

Modi ad rem consequendam praecipui.

Cap. I. — <i>Centrum dioecesanum pro Musica liturgica</i>	245
Cap. II. — <i>Musicae liturgicae studium</i>	246
Art. I. — <i>In ecclesiasticis institutis</i>	246
Art. II. — <i>In musicae sacrae scholis</i>	249

APPENDIX ¹

I. Ep. Enc. <i>Annus qui</i> 19 Febr. 1749 <i>Benedicti XIV</i>	253
II. <i>Documenta ad editionem ratisbonensem librorum choralium spectantia:</i>	
a) Breve Ap. ad Eq. <i>Fridericum Pustet</i> 30 Maii 1873 <i>Qui choricis</i>	271
b) Decr. Ratisbonen. 14 April. 1877 <i>Quod Apostolicae Sedi</i>	272
c) Aliud breve Ap. ad Eq. <i>Fr. Pustet</i> 15 Nov. 1878 <i>Sacrorum concentuum</i>	273
d) Decretum S. R. C. 26 Apr. 1883 <i>Romanorum Pontificum</i>	273
e) Breve Ap. quo peculiaris commissionis... opera... probatur... 6 April. 1885	276
f) Decr. S. R. C. 7 Iulii 1894 <i>Quod S. Augustinus</i>	277
III. <i>Documenta ad editionem solesmensem librorum choralium spectantia:</i>	
a) Breve Leonis PP. XIII ad <i>Dom. Pothier</i> 8 Martii 1884, et subsequens declaratio 3 Maii 1884	280
b) Breve Leonis PP. XIII ad <i>R. P. Delatte</i> 17 Maii 1901 <i>Nos quidem</i>	281
c) Breve Pii PP. X ad <i>Card. Fischer</i> 1 Dec. 1903	282

¹ Ad lectoris commoditatem eduntur in hac appendice documenta maioris momenti, debite adnotata.

IV. *Documenta ad historiam reformationis musicae liturgicae spectantia:*

- a) Ordinatio S. R. C. de musica sacra 25 Septembr. 1884 283
 b) Ordinatio S. R. C. de musica sacra 21 Iulii 1894 287

V. *Documenta ius vigens musicae liturgicae continentia:*

- a) Motu-Proprio Pii X de musica sacra 22 Nov. 1903 290
 b) Const. Ap. Pii PP. XI de liturgia deque cantu gregoriano
 et musica sacra magis provehendis 20 Decembr. 1928 302
 c) Const. Ap. Pii PP. XI 24 Maii 1931 *Deus scientiarum Do-*
minus (excerpta) 307

Index Analyticus 309

b) — РОМПА, *Ius Musicae Liturgicae*.

FONTES

- Acta Apostolicae Sedis*, Romae 1909
- Acta Leonis XIII* (1878-1905), 23 vol., Romae 1881-1905.
- Acta Sanctae Sedis*, vol. 41 (1865-1908), Romae.
- Bullarium Benedicti XIV*, voll. 4, Leodii 1827.
- Collectanea S. O. de Propaganda Fide, seu decreta, instructiones, praescripta pro apostolicis missionibus*, Romae 1893.
- Collectio Lacensis*. Acta et decreta conciliorum recentiorum usque ad a. 1870, vol. 7, Friburgi in Br., 1870-1890.
- Concilium Tridentinum*. Diariorum, Actorum, Epistularum, Tractatum nova collectio, ed. Societas Goerresiana, I-II. Diariorum pars prima et altera, ed. S. Merkle (1901-1911); IV, V, VII et IX. Actorum pars prima, altera, quinta et sexta, ed. St. Ehses (1904-1924); Epistularum pars I, ed. G. Buschbell (1916), Friburgi in Br.
- Corpus iuris canonici*, ed. a. 1582 cum glossa (in aedibus Populi Romani, iussu Gregorii XIII).
- Edit. Aem. Friedberg., Lipsiae 1879-1881.
- Decreta authentica S. Congregationis Sacrorum Rituum*, vol. 5, Romae 1898; seq. App.: I, Romae 1912; II, Romae 1927.
- Diarii Sistini*, Bibl. Vat. Ms. n. 7 (Liber Punctuationum).
- EWALD P., *Die Papstbriefe der brittischen Sammlung* (saec. VI, IX et XI), in *Neues Archiv*. t. 5, 1880.
- HARDUINI I., S. I., *Acta Conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones SS. Pontificum*, 12 voll., Parisiis 1714-1715.
- HARTZHEIM I., *Concilia Germaniae*, Coloniae 1759-1790.
- Liber Pontificalis*, edit. Duchesne, Paris 1886.
- Edit. Mommsen (in MGH, Gestorum RR. PP. Lib. I) Berolini 1898.
- Magnum Bullarium Romanum*, voll. 32, a. 1753-1762.
- MANSI D., *Amplissima Collectio Conciliorum* (nempe cum supplementis ex coll. Coleti N., Martin J. B., et Petit L.), Paris, Leipzig et Arnhem, 1901-1927.
- MIGNE, *Patrologiae latinae cursus completus*, 217 voll., Parisiis 1844-1855.
- *Patrologiae graecae cursus completus*, 167 voll., ibid. 1857-1866.
- RESPIGHI P. Card., *Regolamento per la musica sacra in Roma*, Poliglotta Vaticana 1912.
- SARTO G. Card., *Lettera Pastorale su la musica sacra*, Desclée, Roma 1905.
-

BIBLIOGRAPHIA

- ALALEONA D., *Studi su la storia dell'oratorio musicale in Italia*. Torino, Bocca 1908.
- AMBROS A. W., *Geschichte der Musik*. Breslau, F. E. C. Leuckart 1862-82, vol. 5.
- Analecta Iuris Pontificii*, Rome.
- *Musique d'Eglise dans Rome d'après les édits des Cardinaux-Vicaires*, a. 1852, col. 1297-1306.
- *Maître de musique (dans le Monastère)*, a. 1861, col. 732-735.
- ASSEMANUS I. A., *Codex liturgicus Ecclesiae universae*. Romae, 1749-1766.
- AUBRY P., *La musique et les musiciens d'Eglise en Normandie au XIII siècle, d'après le « Journal des Visites Pastorales d'Odon Rigaud »* (avec musique notée). Paris, Champion 1906.
- BAINI G., *Memorie storico-critiche della vita e delle opere di G. P. da Palestrina*. Roma, Dalla Soc. Tipograf. 1818.
- BASTIANELLI G., *La polifonia religiosa, il canto gregoriano e la Chiesa Romana nel Medio Evo e nel Rinascimento*. Bilychnis 1922.
- BERTOLA A., *La Musica Sacra nelle Leggi della Chiesa* (Motu Proprio 1903 di S. S. Pio X - Costituzione 20 Dic. 1928 di S. S. Pio XI) con uno studio su *La questione musicale liturgica nel diritto canonico*. Torino, Sten 1930.
- BESSE C., *La crise des cérémonies religieuses et de la musique sacrée*. Paris, Lethielleux 1907.
- BEWERUNGER C., *L'édition vaticane du plain-chant. Etude critique*. Brest, Kaygre 1906.
- Bollettino Ceciliano*. Organo dell'A. I. S. C. Roma.
- BOTTAZZO I., *Della decadenza e della restaurazione della musica sacra in Italia*. Padova, Randi 1893.
- CABROL F. et LECLERCQ H., *Monumenta Ecclesiae liturgica*. Paris 1900 ss.
- *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*. Paris 1903.
- Caecilien-Kalender*. Resenburg 1876 ss., postea: *Kirchenmusikalischen Jahrbuch*. *ibid.*
- CALLEWAERT, *Liturgicae institutiones*. Brugis 1925.
- CASIMIRI R., *Lettere di musicisti (1579-1595) al Card. Sirleto*, in *Note d'Archivio* (1932) p. 97 ss.
- Catholic Encyclopedia*... New-York 1907 ss., v. *Liturgical Books, Liturgy*.
- CHAMINADE E., *La musique sacrée, telle que la veut l'Eglise*. Paris, Lethielleux 1897.

Civiltà Cattolica (La). Roma 1850:

— *Le presenti riforme*, sec. XIII, vol. 7, pag. 158 ss., 398 ss. Cfr. p. 407 nota 2, notam bibliographicam.

— *La questione della musica sacra e le diverse opinioni*, XIII, 10, 152 ss.

— *La musica a servizio del culto*, XIII, 11, 654; XIII, 12, 169 ss., 671 ss.; XIV, 1, 549 ss.; XIV, 2, 166; XIV, 3, 418.

— *La musica sacra e le prescrizioni ecclesiastiche*, XIV, 12, 5 ss., 417 ss.; XV, 1, 417 ss.; XV, 2, 553 ss.; XV, 3, 271.

— *La musica sacra nella storia e nella disciplina tradizionale della Chiesa*, XV, 4, 549 ss.

Cfr. etiam indices sub voce *Musica Sacra*.

CLEMENT F. M., *Histoire générale de la musique religieuse*. Paris, Le Clere et C. 1861.

COUSSEMAKER E. (DE), *Scriptorum de musica medii aevi novam seriem a gerbertina alteram collegit nuncque primum edidit*. Parisiis 1864-1875, vol. 4.

COUTURIER, *Decadence et restauration de la musique religieuse*. Langres 1862.

DENIS P., *Léon XIII et dom Pothier. Etudes sur la question actuelle du chant liturgique*. Haton 1891.

DE SANTI A., S. J., cfr. *Civiltà Cattolica (La)*.

DU BOTNEAU R., *Le « Motu Proprio » de Pie X sur la musique sacrée. Sa portée, ses effets pratiques*. Paris, Lecoffre 1906.

DUCHESNE L., *Les Origines du culte chrétien*. Paris 1920.

DUCLOS A., *La S. Pie X et la musique religieuse*. Rome 1905.

EISENHOFER L., *Handbuch der Katholischen Liturgie*. Freiburg in Br., Herder 1932, vol. 2. Cfr. *Die Kirchliche Musik* (vol. 1, pars III, § 25 s., pag. 220-250).

EITNER R., *Biographisch-bibliograph. Quellenlexicon und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mittel des neunzehnten Jahrhunderts*. Leipzig, Breitkopf-Haertel 1900-1904, vol. 10.

Ephemerides Liturgicae. Romae; cfr. Indicem anal. sub voce « *Musica sacra* ».

ESTEVE Fr., *Lo que debe ser el musico sagrado*. Barcelona, E. Subirana 1912. (Continet in app. bibliographicam sat amplam voluminum ac ephemeridum).

GASTOUÉ A., *La musique d'église. Etudes historiques, esthétiques et pratiques*. Lyon, Janin 1918.

— *Variations sur la musique d'église*. Paris, Schola Cantorum 1913.

— *Motu Proprio de S. S. Pie X en forme d'instruction sur la musique sacrée*, par Pie X. Traduction et commentaire. Paris, Schola Cantorum 1910.

GATTERER M., *Annus liturgicus* 4, Oeniponte 1925.

GERBERT M., *De cantu et musica liturgica sacra a prima Ecclesiae aetate usque ad praesens tempus apud Monasterium S. Blasii*, 1744.

— *Scriptores ecclesiastici de musica sacra potissimum... publica luce donati a M. G. Typis S. Blasianis* 1784, t. I-II.

- GHIGNONI A., *Concetti e limiti dell'arte nella riforma della musica sacra*. Milano, Boniardi-Pagliani 1898.
- GUERRINI P., *Giurisprudenza musicale liturgica* SCT, V (1903) p. 46-48.
— *La Costitut. « Annus qui » di Bened. XIV sulla musica sacra* (Versione commento) SCT, V (1904) p. 209 s.; a. VI (1904) p. 6-9, 99 s., 109-111, 220-222; a. VII (1905) p. 19 s. et 37-39.
- HANIN A., S. J., *La législation ecclésiastique en matière de musique religieuse*. Tournai, Desclée 1933.
- HERLAND A., *Lois du chant d'église et de la musique moderne. Nomothésie musicale*. Didron 1854.
- INAMA G. B. e LESS M., *La musica ecclesiastica secondo la volontà della Chiesa*. Trento 1892.
- Jahrbuch für Liturgienwissenschaft*. Münster i. W. 1921 ss.
- KATSCHTHALER CARD., G. B., *Storia della Musica sacra*. Torino, Sten 1926.
- KIENLE A., *Mas und Milde in Kirchenmusikalischen Dingen. Gedanken über unsere liturgische Musik-Reform*. Freiburg in Br. 1901.
- Kirchenmusikalischen Jahrbuch. cont. Caecilien-Kalender*; cfr. h. v.
- KORNMÜLLER A., *Rechts-kräftige Verordnungen über Kirchenmusik*, in *Caecilien-Kalender*. Resenburg 1879, p. 16-28
- KRUTCHEK P., *Die Kirchenmusik nach dem Willen der Kirche*. Pustet, 1871.
- MARTÈNE E., *De antiquis Ecclesiae ritibus*. Rothomagi 1700-1702.
- MARTINI G. B., *Storia della musica*. Bologna, Lelio della Volpe 1757, 1851, vol. 3.
- METTENLEITER D., *Ius canonicum der Kirchlichen Tonkunst in « Musica »*, heft II, p. 203.
- MITTERER J., *Die Wichtigsten Kirchl. Verschriften für Kath. Kirchenmusik*. Resenburg, Coppenrath 1885.
- MOISSONET, *L'enseignement du chant sacré dans les séminaires. Etudes d'après S. S. Pie X, et St Thomas d'Aquin*. Lyon, Janin 1913.
- Monitore Ecclesiastico* (II), Conversando, Roma: cfr. indic. anal. sub voce « Musica sacra ».
- MONNIER E., *La musique religieuse et le plain-chant devant les prescriptions du Concile de Trente*. Paris, Lecoffre 1880.
- Musica Sacra*. Rivista mensile. Milano 1877.....
- *Il risorgimento della musica sacra, nel mondo cattolico*, in MSM 1893, p. 17-19.
- *L'opera della musica sacra in Italia (Documenti e fatti)*. MSM 1891, p. 155-63.
- *Programma generale del Comitato per il decoro e progresso della musica sacra in Italia*. MSC 1890, pag. 47 ss.
- NASONI A., *Del carattere distintivo della musica ecclesiastica*. Milano, Ghezzi 1894.
- ORTIGUE (D') I., *Dictionnaire liturgique, historique et théorique de plain chant*

- et de musique d'église au moyen âge et dans les temps modernes* (t. 29 de la « Nouvelle Encyclopédie théologique » de l'Abbé Migne), 1854.
- OTAÑO S. J., *La Musica religiosa y la legislacion eclesiastica. Principales documentos de la S. Sede acerca de la Musica Sagrada*. Barcelona, Llobet 1912.
- Periodica*, Comm. iuridico-morale-liturgicum Pont. Univ. Gregoriana, Romae. Cfr. Indices, sub voce « Musica sacra ».
- RAPIN E., *La musique et le sentiment religieux*. Rouge 1896.
- Rivista Musicale Italiana*. Torino, Bocca 1894.
- Santa Cecilia*, Rivista musicale sacra. Torino, Sten 1899-1935.
- Solesmes*, Paléographie musicale... publiée par les Bénédictins de Solesmes, 1889 ss.
- TEBALDINI G., *Della musica sacra. Giov. Pierluigi da Palestrina²: Conferenze*. Padova, Scuola veneta di musica sacra, 1894.
- *La musica sacra in Italia*. Milano, Palma 1893.
- VALETTA I., *La musica nel Santuario (da Gregorio I a Pio X)* in *Nuova Antologia* 1904.
- WEINMANN C., *Storia della musica sacra*. Trad. di R. Felini. Roma, Pustet 1922.
-

COMPENDIA

- BC = *Bollettino Ceciliano.*
CA = *Constitutio Apostolica; sine addito est CA Pii XI « Divini cultus sanotitatem » 20 Dec. 1928.*
CC = *Civiltà Cattolica.*
CL = *Collectio Lacensis.*
CTa = *Conc. Trident. acta.*
CTd = *Conc. Trident. diaria.*
CTtr = *Conc. Trident. tractatus.*
EL = *Ephemerides Liturgicae.*
LP = *Lettera Pastorale sulla musica sacra del Card. G. Sarto...*
MG = *Migne, Patrol. graecae cursus...*
ML = *Migne, Patrol. latinae cursus...*
MP = *Motu Proprio; sine addito est MP Pii X « Inter pastoralis officii sollicitudines » 22 Nov. 1903.*
MSM = *Musica Sacra, Rivista mensile Milano.*
RB = *Revue Bénédictine.*
RG = *Rassegna Gregoriana.*
RMI = *Rivista Musicale Italiana.*
RR = *Regolamento per la musica sacra in Roma (Respighi P. Card.).*
RvG = *Revue Grégorienne.*
SCT = *Santa Cecilia, Torino.*
SRC = *Sacra Rituum Congregatio.*
NB. — Cifra intra parentheses inscripta indicat numerum ordinalem Collectionis auth. decr. SRC.
Cifra simplex indicat numerum marginalem huius dissertationis.
-

PROOEMIUM

I. — PIUS X f. r. in Motu Proprio 22 Nov. 1903 « *Inter pastoralis officii sollicitudines* », modos ad musicae sacrae restorationem praecipuos recensens, adnumerat etiam studium iuris musicae liturgicae in ordinariis praeceptionibus liturgiae, moralis disciplinae, iuris canonici, quae theologiae tironibus impertiuntur ^{1.} *his - secretis.*

Codex vero iuris canonici, qui unicus fons est vigentis legislationis, ad musicam sacram quod attinet, principium generalissimum tradit et leges liturgicas circa musicam sacram servandas praecipit ^{2.}

Praeterea Pius XI, in Const. Ap. « *Deus scientiarum Dominus* » eiusdemque conexa ordinatione ^{3.}, inter disciplinas auxiliares in Pontificia Schola musicae sacrae addiscendas proposuit etiam historiam legislationis ecclesiasticae de musica sacra: quod certe valet etiam pro aliis superioribus musicae sacrae institutis. Quamobrem perutile mihi visum est ex fontibus canonicis hanc historiam eruere, ut inde constet quaenam sint leges, quae nunc, vi Codicis iuris canonici, vigeant. Qui enim hanc materiam usque adhuc attigerunt, vel fragmenta tantum protulerunt, vel principia quaedam posuerunt, quae probari non possunt, vel tandem rem oratorie pertractarunt.

¹ Coll. auth. SRC n. 4121, art. 26.

² CIC c. 1264 § 1.

³ AAS 1931, p. 241 ss., 263 ss.

Ad primam classem pertinent praeclara studia *P. De Santi A. S. J.* in ephemer. *La Civiltà Cattolica* edita circa historiam legislationis musicae liturgicae usque ad Concilium Tridentinum exclusive ¹; item studia *P. Hanin A. S. J.*, qui vigentem tantum legislationem breviter perstringit; itemque opus *P. Otaño N. S. J.*, in quo textus continentur praecipuarum musicae liturgicae legum debite adnotati. Pari ratione diiudicanda sunt studia *Mittenleiter, Mitterer, Kienle, Kormüller*, praesertim cum ante MP Pii X et ante promulgationem Codicis iuris canonici confecta fuerint; opus vero *Gerbert, De cantu et musica sacra...* eruditissimum quidem est, sed indolem historicam potius habet; praeterea antiquatum iam est atque in multis critice probari nequit.

Ad secundam classem pertinet opusculum *Bertola A.*, cui ne in uno quidem verbo adsentire potui.

Ad tertiam demum pertinent innumera opuscula a musicis praesertim, parum ius canonicum callentibus, edita.

Deest tamen opus, in quo et historia legislationis musicae liturgicae contineatur ex fontibus canonicis hausta documentisque praedita, et systematica iuris vigentis expositio ad normam iuris peracta. Hoc opus vero nec musicis neque oratoribus sed canonistae, qui de rebus musicis etiam peritus sit, competit, cuius profecto est rectam agendi normam musicis aliisque tradere servandam. Unde hoc opus perficiendum suscepi, quamvis materiae vastitas ac difficultas zelum superare possit, quod in studio iuris canonici et in scientia artis musicae iam ab adolescentia adhibui.

II. — Totam materiam in duas partes dividi, quarum altera historiam, altera vigentem disciplinam iuris musicae liturgicae continet.

In parte historica primum fundamenta huiusmodi iuris quaesivi in fontibus iuris divini; dein principia legislationis ecclesiasticae in materia desumpsi ex N. T. et ex Patribus; demum evolutionem ipsam iuris musicae liturgicae in Ecclesia

¹ De his et seqq. cfr. apparatus bibliogr.

descripsi secundum varias aetates iuris, quas cum tractatistis historiae iuris canonici appellavi ius antiquum, ius novum, ius novissimum.

Cum vero leges in genere mores uniuscuiusque aetatis demonstrent, necessarium mihi fuit praenotiones historicas praemittere, ut leges plene intelligerentur quoad earum originem et naturam, ac simul ratio ipsa nobis pateret evolutionis iuris musicae liturgicae.

Indoles vero tractationis diversa fuit secundum diversas aetates. Etenim in iure antiquo, novo ac novissimo usque ad finem saec. XIX omnes fere leges musicae liturgicae particulares sunt; deest lex unica, completa, universalis. Unde, ad traditionem Ecclesiae universae adinveniendam sufficere certo non poterat praescripta huius vel illius Ecclesiae tantum arbitrarie exponere, sed traditiones requirere debui multarum Ecclesiarum, atque in primis Ecclesiae Romanae; ex quibus, inductione moraliter completa, traditio ecclesiastica prodiret.

Quod dupliciter fieri potuerit: vel directe conclusiones afferens, quae ex particularium Ecclesiarum praescriptis deduxerim; vel ipsa praescripta, organice colligata, referens, ut unusquisque conclusionum veritatem de visu probare posset. Hoc praeferendum duxi, ut quisque veram faciem cum omnibus particularibus notis iuris uniuscuiusque aetatis propriis oculis conspiciat; atque ideo genuinos fontes diligentissime perquisivi, citavi ac in integro vel in parte retuli. Quare potius quam historiam, hanc partem nominavi Corpus iuris musicae liturgicae, utpote syllogem (non systematicam tamen, sed chronologico-topographicam) documentorum omnium huiusmodi iuris.

Alia ratio, cuius gratia hanc methodum analyticam sequendam putavi, est difficultas consulendi multa documenta, quorum exemplaria nonnisi magno studio inveni. Praeterea ex indice analytico rerum, qui tractationem sequitur, quisque poterit totam ecclesiasticae traditionis materiam circa musicam liturgicam systematice conspicere. Unum inconveniens, quod inde evenit, tractationis amplitudinem nimis excrescendi, utilitatis rationes certo non exsuperet.

Supervenientibus vero legibus generalibus et universalibus

circa finem saec. XIX et initium saec. XX, leges particulares praeterivi, quae ad traditionis ecclesiasticae cognitionem nihil novi conferre potuissent.

Partem alteram, quae ius vigens continet, Codicem iuris musicae liturgicae appellavi, nomen desumens ex Motu Proprio Pii X¹, quod ad modum Codicis confectum revera fuit: primum sane experimentum methodi codificationis, secundum quam idem Pontifex ius canonicum universum digessit.

Hoc documentum, vim iuridicam universalem habens ac summam iuris musicae liturgicae continens, tamquam fundamentum praecipuum iuris vigentis merito habetur; atque illud analyticè explanavi alia simul iuris praescripta systematicè coordinans, quae vel materiam integrant vel clarius explicant. Has particulares normas praecedunt normae generales, quibus conectere curavi Codicem iuris canonici cum particulari hac legislatione musicae liturgicae: quod utile, nisi necessarium foret iis praesertim laicis, qui in musicae sacrae institutis hanc disciplinam addiscere debent, attamen elementa iuris canonici ignorant.

III. — In apparatu bibliographico opera tantum maioris momenti recensentur; alia, quae hanc vel illam quaestionem respiciunt, in calce suo loco notavi. Qui vero opuscula et articulos etiam minoris notae cognoscere voluerit, vel mare magnum bibliographiae completae complecti intendat, consulat repertoria bibliographica systematicè redacta, ac praecipue pro Italia: *Pagliaini A., Catalogo generale della libreria italiana, 1847 ss.*; Pro Anglia et Stat. Foeder. Amer.: *Watt R., Bibliotheca Britannica; Wilson co., United States Catalogue; eiusdem Cumulative book index*; pro Germania: *Kayser C. G., Vollständiges Bücherlexicon*; pro Gallia: *Otto L., Catalogue général de la librairie française*². In apparatu fontium maiores collectiones adnotantur; fontem uniuscuiusque textus vero in calce suo loco indicavimus.

In appendice documenta quaedam referuntur, quae ad integritatem tractationis et lectoris utilitatem inservient.

¹ Cfr. MP, intr. sub fine.

² Cfr. etiam uberrimam append. bibliographicam in RG, RvG, MSM.

IV. — Nemo est, qui utilitatem non videat huius tractationis, cum ex parte historica satis superque constet quot abusus in ipsam vitam christianam fidelium irrepserint ex non observatis legibus liturgicis in genere, et legibus musicae liturgicae in specie.

Necesse est igitur ut Ecclesiastici omnes, qui liturgiae proxime et active participant, monitis Pii X obsequentes, has perniciosas consequentias perpendant, ut leges musicae liturgicae et fideliter observare faciant et ipsi primum fidelissime observent: « quod si sal infatuatum fuerit, in quo salietur?! ». Pari ratione, a musicis omnibus haec magna veneratione addiscenda sunt. Leges enim musicae liturgicae canones aestheticos vel technicos non tradunt, quinimo eorum cognitionem supponant; attamen criteria et normas tradunt, quibus opus musicum vere liturgicum conficiendum est. Artes enim, tamquam nobilissimae ancillae sunt divini cultus, atque ideo eiusdem characterem proprium induere debent, si eius servitio digne attendere volunt: opportune igitur haec disciplina in institutis superioribus musicae sacrae traditur.

V. — Gratum tandem mihi est amplissimas gratias publice hic agere *R. P. Mostaza S. J.*, qui peculiari benevolentia hanc dissertationem pedetentim moderatus est; itemque *Rev.mo R. Casimiri*, qui mira sane liberalitate privatam bibliothecam mihi aperuit; et *Rev.mo G. Borghezio* Bibliothecae Ap. Vaticanae, qui consilia mihi libentissime praebuit.

Demum gratissimum erit mihi, si omnes rei peritiores menda significare voluerint, ut, quod rude nunc est, nitens, quasi pumice expolitum, reddant.

Faxit Deus, ut opus hoc quaecumque, sub patrocinio S. Gregorii et S. Caeciliae incoeptum, divini cultus splendorem et christianae pietatis incrementum magis atque magis foveat.

Romae, in Resurrectione Domini, 1935.

Sac. FIORENZO ROMITA

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs, but the characters are too light and blurry to transcribe accurately.

IUS MUSICAE LITURGICAE

— * —

PARS PRIMA

CORPUS IURIS MUSICAE LITURGICAE

CAPUT UNICUM

De natura et divisione fontium.

Fontes iuris dupliciter accipiuntur: *m a t e r i a l i t e r* sumpti sunt fontes quibus ius constituitur, nempe legislatores ad quos spectat condere ius; *f o r m a l i t e r* sumpti fontes sunt documenta et collectiones monumentorum, quibus ius innotescit.

Art. I. — LEGISLATORES.

1. — I. Sedes Apostolica, cuius exclusive est « tum sacram ordinare liturgiam, tum liturgicos approbare libros »¹.

« Divini cultus sanctitatem tuendi cum Ecclesia a Conditore Christo munus acceperit » — sunt verba Pii PP. XI felic. regnantis — « eiusdem est profecto ea praecipere — caeremonias nempe, ritus, formulas, preces, cantum, — quibus ministerium illud augustum et publicum optime regatur »². Hanc competentiam omni tempore exercuit sive directe ipse R. Pontifex, sive per Concilia generalia ac praecipue per SRC³.

¹ C. 1257.

² CA initium.

³ Cul olim annexus fuit coetus pro saoro concentu, iam suppressus MP *Quanta semper cura* 16 Ian. 1914. Cfr. AAS, VI, 1914, p. 25.

1 — ROMA, *Ius Musicae Liturgicae*.

II. Episcopi, qui divina institutione peculiaribus Ecclesiis praeficiuntur, quas potestate ordinaria regunt sub auctoritate R. Pontificis ¹, potestate legislativa pollent in propria dioecesi, tam extra quam intra synodum dioecesanam, in qua sunt soli legislatores, atque illorum ordinationes sunt verae leges ², quae proprie vocantur statuta ³, interdum constitutiones ⁴ aut decreta.

Attamen, in praesenti materia, locorum Ordinarii est advigilare « ut sacrorum canonum praescripta de divino cultu sedulo observentur » ⁵ et in hunc finem pro suo territorio leges ferre, quae etiam exemptos obligent ⁶; statutis propriis applicare et determinare quae in genere tantum sunt a iure communi ordinata. Idemque dicendum de Conciliis et Synodis legitimis, et de Cardinalibus in propriis titulis ⁷.

Nulla tamen datur bis omnibus facultas leges constitutivas et proprias statuendi, propter harum legum connexionem cum liturgia, cuius unitatem religiosissime Ecclesia semper servandam curavit.

III. S. C. Orientalis pro Ecclesia orientali ⁸; S. C. De Propaganda Fide pro regionibus Missionum ⁹; S. C. Caeremonialis pro Cappella Papali ¹⁰ et functionibus cardinalitii ¹¹.

Art. II. — DOCUMENTA.

2. — *Ratione obiecti* ordinationes RR. PP. dividuntur in constitutiones et rescripta. *Constitutio* est lex generalis Ecclesiae, quacumque forma edatur ¹², ut sunt definitiones de rebus fidei et morum, leges generales et particulares Romani Pontificis, aut actus quibus graviora negotia Ecclesiae universalis vel particularis ordinantur. *Rescripta* autem vocantur quae conceduntur ad pe-

¹ C. 329, § 1.

² C. 335, § 2.

³ C. 471, § 4.

⁴ C. 362.

⁵ C. 1261, § 1.

⁶ C. 1261, § 2.

⁷ C. 240, § 2.

⁸ C. 257.

⁹ C. 252, § 4.

¹⁰ C. 254.

¹¹ Cfr. Decr. *Dignitatis Eminentia* de sacris ritibus ab Em. mis DD. PP. Cardinalibus Romae peragendis, 30 Maii 1902 renovatum d. 2 Dec. 1930 (AAS, 1931, p. 57).

¹² Saepius datur sub forma bullae.

titionem aliorum, et privatum interesse concernunt atque variis formis eduntur per stylum Curiae determinatis.

Ratione formae externae qua expediuntur acta Summi Pontificis diversis nominibus designantur.

Bullae sunt litterae pontificiae apertae, quae dantur vel *sub plumbo* (seu eis appenditur numisma generatim plumbeum, interdum olim aureum, cum effigie Ss. Petri et Pauli et nomine Pontificis) vel *sub sigillo rubri coloris* cum imaginibus Ss. Petri et Pauli et inscriptione nominis Pontificis ¹.

Litterae decretales vocantur bullae forma sollemnior in Consistorio datae circa gravissima negotia, a Romano Pontifice et Cardinalibus subsignatae, addita Rota ².

Brevia sunt litterae formae minus sollemnis in membrana tenui et alba formae oblongae conscriptae et anulo Piscatoris rubro signatae, subscriptae a Cardinali Secretario Status; expediuntur per Secretariam Brevium Apostolicorum.

Motu Proprio decreta sunt litterae apostolicae quae ad neminem diriguntur et a solo Pontifice subsignantur, incipientes verbis « Motu Proprio ». Nunc interdum res gravissimae Ecclesiae sub hac forma tractantur ³.

Litterae apostolicae sunt imprimis bulla et brevia, deinde scripta pontificia, quae formam bullae vel brevis non servant, et ad res gravioris momenti spectant. Quod si diriguntur ad Orbem catholicum aut etiam ad Episcopos unius regionis vocantur *litterae encyclicae*, interdum *litterae apostolicae*.

Epistolae apostolicae dantur sub forma simpliciore et nomine Pontificis in fine subsignantur et generatim agunt de rebus quae non sunt adeo magni momenti.

Epistolae encyclicae dicuntur, quae in materiis maioris momenti diriguntur ad Ecclesiam universalem vel ad Episcopos alicuius regionis.

Chirographi vocantur litterae ipsa manu Pontificis scriptae vel saltem signatae.

¹ Cf. MP « *Universae Ecclesiae* », 29 Dec. 1878, ASS, t. 11, 1878, p. 465.

² Rota est signum convalidationis bullarum, constans circulo seu Rota in quatuor partes divisa per crucem, in qua nomen Pontificis et, in circumferentia, quaedam sententiae ex psalmis inscribuntur, v. g. « Pro annis quibus vidimus mala ». Cf. Giry A., *Manuel de Diplomatique*, Paris, 1894, p. 620.

³ Cf. MP Pii XI, 1 Martii 1922, de tempore electionis Romani Pontificis, AAS, t. 14, 1922, p. 145; MP Pii X, 8 Dec. 1910, de novis formulis Bullarum Apostolicarum.

Acta Conciliorum disciplinaria dicuntur decreta; canones vero sunt decisiones doctrinales.

Acta dicasteriorum romanorum sunt decreta vel instructiones. Decretum, vi vocis, est quod statuitur deliberatione praemissa vel causa seu quaestione cognita; decursu temporis tamen diverso sensu in iure canonico fuit adhibitum¹. Congregationes romanae dant decreta *generalia*, quae vim legis universalis habent ex approbatione Romani Pontificis et eorum promulgatione.

Instructio de se indicat normam simpliciter declarativam, et maiorem efficientiam parit legi, quam declarat. Legi, quam complet, derogare non potest, et si quaedam cum lege componi nequeant, lex quamvis anterior instructioni praefenda est; suppressa autem lege, instructio quasi accessoria, simul cum principali desinere debet².

Art. III. — DE FONTIBUS IURIS MUSICAE LITURGICAE.

3. — Postquam de fontium natura ac divisione locuti sumus, necesse est ambitum fontium iuris musicae liturgicae determinemus, cum canon 1264 § 1 ad eos remittat.

Duplex est enim quaestio solvenda: colligere omnes textus legales circa musicam liturgicam, eosque discernere secundum propriam cuiusque textus vim iuridicam³.

In primis vero statuendum est utrum fontes, qui ad calcem can. 1264 § 1 inveniuntur citati ab Em.mo Petro Card. Gasparri sint taxativi an indicativi. Apud omnes in comperto est⁴, in authentica editione Codicis Iuris Canonici huiusmodi adnotationes

¹ Cf. Maroto Ph., *Institutiones i. c.*, I, n. 273.

² Cf. Vermeersch A., *Epitome i. c.*, I^o, n. 132.

³ Unde non recte Bertola A., *La Musica sacra nelle Leggi della Chiesa...* Sten, Torino 1930, p. 14: « Una completa elencazione delle leggi emanate dalla Chiesa nel corso dei secoli per disciplinare la così spesso sfuggevole e instabile materia del canto e della musica non rientrerebbe nei limiti di questo studio... Interessa qui invece vedere a quali di esse debba riferirsi il rinvio del codice di Diritto canonico, e cioè quali debbano ritenersi oggi vigenti »; et infra: « Non è certo nostro intendimento indugiare in una tale disamina, che avrebbe un valore puramente accademico » p. 17. Habet contra valorem eminenter practicum, cum ex hoc legum discrimine determinetur quid, vi Codicis, retinendum sit ex his omnibus textibus legalibus.

⁴ Ad hoc minus attendisse videtur Bertola, o. c., p. 14-16, qui cum quadam perplexitate et ambiguitate loquitur.

minime inveniri ¹; etenim hae simul cum praefatione et indice analytico-alphabetico opus mere privatum sunt, quod perperam allegaretur ad solvendas iuris controversias; invocari tamen potest ut referens interpretationem viri prae ceteris docti. Re igitur bene perpensa, tenemus textus citatos ab Em.mo Petro Card. Gasparri ut indicativos non tamen taxativos c. 1264 § 1 fontes esse retinendos.

Quare aperte dissentimus a Bertola ² sic aiente:

« Questo elenco (nempe fontium) in tale sede (nempe ad calcem c. 1264 § 1) potrebbe a tutta prima apparire come una, se non proprio autentica od ufficiale, almeno grandemente autorevole indicazione di quali siano le leggi liturgiche alla cui osservanza rimanda il canone. Ma sarebbe errato, a mio avviso, attribuire genericamente all'elenco una tale portata, che certamente esso non può avere per tutti i testi citati. Così ad es. per i due più antichi... il c. I, de celebratione Missarum et aliis divinis officiis III, 14, in Clemen., e il c. un. de vita et honestate clericorum, III, I, in Extrav. Comm. Il primo... non mi sembra abbia sostanziale relazione con il can. 1264. Questo si riferisce al genere di musica, obbiettivamente considerato, da proscriversi dalle chiese, mentre il ricordato capo delle Clementine mira essenzialmente a reprimere la negligenza e la poca reverenza, quindi comportamenti del tutto subbiettivi da parte dei ministri del culto nei divini uffici.

« Il secondo, se investe realmente in pieno il problema della musica sacra quale presentavasi ai suoi tempi, non può ritenersi, almeno a mio avviso, più oggi applicabile... ».

Prima ratio falso nititur fundamento: considerat enim primum comma c. 1264 § 1 sine altero. Ultro admittimus primum comma respicere indolem obiectivam musicae liturgicae; at secundum comma eiusdem can. explicite remittit ad leges liturgicas musicae sacrae in genere. Ex forma ipsa qua secundum comma enuntiatur, intelligitur leges particulares, ad quas remittit, ampliorem comprehensionem habere principii generalis primi com-matis, quod ceterum, forma negativa propositum, maximam habet in suo genere extensionem, at minimam comprehensionem. Praeterea in ceteris textibus quos cl. A. ad rem nostram pertinere fatetur, multa inveniuntur quae circumstantias, etiam mere subiectivas psalmodiae, respiciunt ³.

Secunda ratio autem petitione principii laborat: scire enim non possumus quaenam leges nunc vigeant, antequam ipsas leges cognoscamus: fontes enim omnes sunt colligendi, quidquid sit de eorum actuali valore;

¹ Cf. AAS, t. 9, pars II, 28 Iunii 1917.

² Bertola A., o. c., p. 14-16.

³ Cfr. prae ceteris « Docta SS. Patrum » Ioannis XXII et CA n. III.

legisperitus postea ad normam iuris discernere debbit leges vigentes a caducis ¹.

Exinde totius dissertationis divisionem colliges: in I parte corpus omnium musicae liturgicae legum habes; ex his in II, Codicem iuris musicae liturgicae nunc vigentem vi C. I. C., quod ut fons directus et immediatus moderni iuris haberi merito debet, deducemus.

¹ Potius dicemus elenchum Em.mi Card. Gasparri complendum esse non solum documentis generalis extensionis Codicis promulgatione posterioribus, sed etiam aliis minoribus et particularibus documentis, quae particularem lucem afferre possint quaestioni, et speciale momentum habuerunt; quare copiose censemus afferendas esse dispositiones in materia pro Urbe Roma.

SECTIO PRIMA

IUS ANTIQUUM

TITULUS PRIMUS

Fundamenta Iuris Divini et Apostolici.

CAPUT I.

Monumenta Iuris Musicae liturgicae in Veteri Testamento ¹.

4. — Musica apud Hebraeos in omnibus fere vitae vicissitudinibus, ex aliquo titulo conspicuis, latum habuit usum.

Musica, gaudium exprimens, in festis adhibebatur ², ac praesertim in nuptiis ac conviviis ³, tempore messis, in vindemiarum feriis ⁴.

Similiter, ut animi tristitia intensive exprimeretur, musica in funeribus ac dolorum tempore resonabat ⁵.

Naturam fere sacram musicae tribuebant Hebraei; Elia enim cantum voluit, ut prophetizaret ⁶, prophetae et psalmistae carmina scripturarum musice proponebant ⁷, atque in eorum scholis cantus discebatur.

Atque inde in cultu praesertim latissime adhibebatur.

¹ Cfr. *Dictionnaire de la Bible* (Vigouroux), Paris, Letouzey, et A. 1908, sub v. « Musique des Hébreux » et bibliogr. cit.

² Iob 21, 12; Ps. 30, 12; Ier. 31, 4, 13.

³ II Reg. 19, 35; Is. 24, 8; I Mach. 9, 39; Eccli. 32, 7; 42, 9; Eccle. 2, 8.

⁴ Iud. 9, 27; Is. 9, 3; 16, 10; 25, 6; Ier. 31, 4 s.; Ps. 4, 8. Item in deserto, loco ubi apparuit puteus, carmen cecinerunt; cfr. Num. 21, 16 ss.

⁵ Gen. 4, 9 ss.; II Reg. 1, 17; II Par. 35, 25.

⁶ IV Reg. 3, 15: « Nunc autem adducite mihi psalterem. Cumque caneret psalteres, facta est super eum manus Domini... ». Cfr. I Par. 15, 22, 27.

⁷ Ps. 78, 2; Eccli. 44, 4 ss. Cfr. etiam I Par. 2, 57; I Reg. 10, 5; 19, 20.

Postquam *Moyses* cum Hebraeis transivit Mare Rubrum: « Sumpsit ergo *Maria* prophetissa, soror *Aaron*, tympanum in manu sua: egressaeque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis et choris. Quibus praecinebat, dicens: Cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est; equum et ascensorem eius deiecit in mare » ¹.

Dens autem *Moysi* praecepit: « Loquere filiis *Israël*: Mense septimo; prima die mensis, erit vobis sabbatum, memoriale, clangentibus tubis; et vocabitur sanctum » ². Praeterea: « Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quae simul faciunt annos quadraginta novem; et clanges buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore in universa terra vestra » ³.

Insuper: « Locutusque est Dominus ad *Moysen*, dicens: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem quando movenda sunt castra. Cumque increpaueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi foederis. Si semel clangueris, venient ad te principes, et capita multitudinis *Israël*. Si autem prolixior atque concisus clangor increpauerit, movebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu et pari ululatu tubae, levabunt tentoria qui habitant ad meridiem; et iuxta hunc modum reliqui facient, ululantibus tubis in profectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, et non concise ululabunt. Filii autem *Aaron* sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant adversus vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Si quando habebitis epulum, et dies festos, et calendas, canetis tubis super holocaustis, et pacificis victimis, ut sint vobis in recordationem Dei vestri. Ego Dominus Deus vester » ⁴.

¹ Ex. 15, 20 s.

² Lv. 23, 23 s.; et in Nm. 29, 1: «Mensis etiam septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis: omne opus servile non facietis in ea, quia dies clangoris est et tubarum ».

³ Lv. 25, 8 s.

⁴ Nm. 10, 1 ss.

5. — Adumbratur igitur, et quidem positivo Domini praecepto, munus sacrum musicae in ipsis actibus cultus.

Sed pater cantus sacri apud Hebraeos fuit egregius Psalter Israel¹, *David*, musicus et ipse² ac instrumentorum artifex, qui Levitas scientiam musicam docuit³.

Ipsae autem constituit quatuor milia cantorum⁴, qui dividebantur in viginti quatuor classes, quibus praecerant chori magistri Asaph, Heman, Idithun⁵. Cantores induebantur stola byssina⁶, super gradum conspicuum caneant⁷, coram tabernaculo⁸, stantes ad orientalem plagam altaris⁹. Sat certe mulieres a munere cantorum excluderentur¹⁰.

Textus canendi erant psalmi, cantica et hymni, quae secundum appositae indicationes varie canebantur¹¹.

Solemne ritus choralis sub Davide habitus fuit occasione translationis Arcae Foederis¹²; atque sub Salomone postquam arca in tabernaculum inducta fuit:

« Tam Levitae quam cantores, id est et qui sub Asaph erant, et qui sub Heman, et qui sub Idithun, filii, et fratres eorum vestiti byssinis, cymbalis et psalteriis, et citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagam altaris, et cum eis sacerdotes centum viginti canentes tubis. Igitur cunctis pariter, et tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diversi generis musicorum concinentibus, et vocem in sublime tollentibus, longe sonitus audiebatur, ita ut cum Dominum laudare coepissent et dicere: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia Eius; impleretur domus Dei nube,... Compleverat enim gloria Domini domum Dei »¹³.

¹ II Reg. 33, 1.

² Cfr. I Reg. 16, 16. 23; Eccli. 47, 11.

³ Cfr. Flavium Ios., *Antiquitat. iudaic.*, lib. 7, c. 10: « Ceterum David perfunctus iam bellis ac periculis, et in altissima pace degens, vario genere carminum odas et hymnos in honorem Dei composuit... instrumentisque musicis comparatis docuit Levitas ad pulsum eorum laudes Dei decantare, tam sabbatis diebus, quam in ceteris festivitatibus ».

⁴ I Par. 25, 7; 23, 5.

⁵ I Par. 15, 16. 22; 16, 4-42; 23, 5. 30; 25.

⁶ I Par. 15, 27; II Par. 5, 12.

⁷ II Neh. 9, 4.

⁸ I Par. 6, 32.

⁹ II Par. 5, 12.

¹⁰ Cfr. *Dictionnaire de la Bible* (Vigouroux), t. II, col. 557.

¹¹ Cfr. *Dictionnaire de la Bible*, t. V, col. 814 s.: indications liturgiques des Psaumes.

¹² I Par. 15, 16 ss.; 16, 4 ss.

¹³ II Par. 5, 12 ss.

Item in dedicatione Templi:

« Sacerdotes autem stabant in officiis suis, et levitae in organis carminum Domini, quae fecit David rex ad laudandum Dominum: Quoniam in aeternum misericordia eius; hymnos David canentes per manus suas; porro sacerdotes caneant tubis ante eos, cunctusque Israël stabat »¹.

Salomon autem instituta Moysis ac David renovavit:

« Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum, ut per singulos dies offerretur in eo iuxta praeceptum Moysi in sabbatis, et in calendis, et in festis diebus, ter per annum, id est in solemnitate Azymorum, et in solemnitate Hebdomadarum, et in solemnitate Tabernaculorum. Et constituit iuxta dispositionem David patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis; et levitae in ordine suo, ut laudarent, et ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum uniuscuiusque diei; et ianitores in divisionibus suis per portam et portam: sic enim praeceperat David, homo Dei »².

6. — Postea etiam, quando cultus post populi dissipationem restituitur, ad instituta Davidis recurrunt omnes³.

Maximi momenti vero sunt, in hac nostra quaestione, quae de Ezechia proferuntur:

« Constituit quoque Levitae in domo Domini cum cymbalis, et psalteriis, et citharis, secundum dispositionem David regis et Gad videntis, et Nathan prophetae: siquidem Domini praeceptum fuit per manum prophetarum eius. Steteruntque Levitae tenentes organa David, et sacerdotes tubas. Et iussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare: cumque offerrentur holocausta, coeperunt laudes canere Domino, et clangere tubis, atque in diversis organis, quae David rex Israël praeparaverat, concrepare. Omni autem turba adorante, cantores, et ii qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. Cumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, et omnes qui erant cum eo, et adoraverunt. Praecepitque Ezechias et principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David et Asaph vi-

¹ II Par. 7, 6.

² II Par. 8, 12 ss.

³ Cfr. restitutionem cantorum sub Iosaphat, II Par. 20, 19, 21; sub Iolada, II Par. 23, 18; sub Ezechia, II Par. 29, 25-30; sub Iosia, II Par. 35, 15; sub Nehemia, II Esdr. 12, 44 s.; cfr. etiam I Esdr. 3, 10.

dentis; qui laudaverunt cum magna laetitia, et incurvato genu adoraverunt » ¹.

Institutiones igitur de musica sacra in VT non sunt mere humanae, cum a Domino fuerint positive praeceptae. Quod sane confirmatur ex his, quae de Moyse diximus, atque ex hortationibus Psalmorum:

« Exultate Deo adiutori nostro, iubilare Deo Iacob.

Sumite psalmum, et date tympanum; psalterium iucundum cum cithara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestrae.

Quia praeceptum in Israël est, et iudicium Deo Iacob » ².

« Bonum est confiteri Domino et psallere nomini tuo, Altissime.

Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem,

in decachordo psalterio, cum cantico, in cithara » ³.

« Alleluia.

Cantate Domino canticum novum:

laus eius in Ecclesia sanctorum.

Laudent nomen eius in choro,

in tympano et psalterio psallant ei » ⁴.

« Laudate eum [Dominum] in sono tubae;

laudate eum in psalterio et cithara.

Laudate eum in tympano et choro;

laudate eum in chordis et organo.

Laudate eum in cymbalis benesonantibus;

laudate eum in cymbalis iubilationis » ⁵.

¹ II Par. 29, 25-30.

² Ps. 80, 2-5.

³ Ps. 91, 2-4.

⁴ Ps. 149, 1-3.

⁵ Ps. 150, 3-5.

CAPUT II.

Monumenta Iuris Musicae liturgicae in Novo Testamento.

7. — Institutiones musicae sacrae VT tum in Templo, cum in Synagogis, etiam in nova oeconomia, integrae fere permanserunt.

Primis vero temporibus christiani in Templo adunabantur, « laudantes et benedicentes Deum »¹; item Apostoli synagogas adibant ut Verbum Domini annuntiarent² usque dum Apostoli in I Concilio Hierosolymitano declaraverunt ritus Mosaicos non solum mortuos, sed et mortiferos esse³.

Nihil vetat tamen quominus censeamus primos Christianos, quando in Ecclesiis coadunabantur, mores synagogarum imitasse in suis congregationibus ordinandis, saltem quoad structuram externam. Etenim nec tempus neque occasio fuit creandi ex integro partem ritualement novae religionis; praeterea, cum multi essent sacerdotes iudaici qui ad veram religionem conversi sunt⁴, facile antiquos usus hi observarunt etiam in christiana ecclesia.

Quatuor praesertim elementis constabat cultus, qui in synagogis peragebatur: Sacrarum Scripturarum lectio, cantus Psalmorum, homilia super lectione habita, oratio communis⁵.

Unde sat probabiliter concludere possumus consuetudinem canendi psalmos etiam apud Christianos, more Hebraeorum, ab initio exstitisse. Insuper in coena paschali Hebraeorum hymnus quidam canebatur⁶, Hallel dictus⁷; quod in Coena eucharistica Christus fideliter observavit: « Et hymno dicto, exierunt in montem Olivarum »⁸.

¹ Cfr. Act. 5, 12: « Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis »; vide etiam Act. 5, 20 s.; item Act. 5, 42: « Omni autem die non cessabant in templo... »; Lc. 24, 53: « ... et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum ».

² Cfr. Act. 13, 14; 14, 1.

³ Cfr. Mazzella H., *De vera Religione*⁵ ..., Torino S. E. I., p. 371.

⁴ « ... multa enim turba sacerdotum obediebat fidel » (Act. 6, 7).

⁵ Cfr. Probst, *Die Liturgie der drei ersten Jahrhunderte*, Tübingen, Laupp 1870, § 10, p. 22 ss.

⁶ Secundum statuta rabbinica (cfr. tract. pesachim 10, 7, Surenh. II, p. 175) hymnus erat compositus ps. 113-118 (Vg. 112-117).

⁷ Cfr. *Dict. de la Bible*, III, 404.

⁸ Cum t. g. dicat ὑμνήσαντες (cum cecinissent vel dixissent laudes) iste hymnus nequit intelligi oratio Christi de qua Ioan. c. 17; quam orationem solus Christus pronuntiavit.

Unde in agape eucharistica fideles etiam, exemplo Christi, hymnos decantabant ¹.

Praeterea aliud indicium sumimus ex charismatibus, quae non solum die Pentecostes habita sunt, sed etiam apud primos fideles ². Charismata enim, praesertim prophetiae et dona linguarum, consistebant in eulogiis, precibus, psalmis, canticis ³; unde, more orientalium ⁴, cantu quodam plus minusve solemni melodice ac rhythmico recitabantur ⁵. Quod magis suadetur ex eo, quod fideles plerumque nihil intelligebant: unde S. Paulus, similitudines afferens instrumentorum musicorum, arguit: « Tamen quae sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara: nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id, quod canitur, aut citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? » ⁶.

Adhuc: « Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens » ⁷.

8. — Positive vero S. Paulus haec praecipit:

a) « Quid ergo est, fratres? Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet; omnia ad aedificationem fiant » ⁸.

b) « ... loquentes vosmetipsos in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino » ⁹.

c) « Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes et commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris » ¹⁰.

Exemplum dedit et ipse, cum in interiorem carcerem detrusus

¹ Cfr. Act. 2, 46 s.: « ... et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis, collaudantes Deum... ».

² Cfr. I Cor. 14, 26; Gal. 3, 5; Eph. 1, 17; I Thess. 5, 19 s. Tertull. *De anima* c. 9, ML II, 659.

³ Cfr. I Cor. 14, 2 s., 14-17.

⁴ Cfr. quae diximus de usu musicae apud Hebraeos in principio praec. capituli.

⁵ Cfr. Cornelium a Lapide, *Comm. in I Cor.* cap. 14.

⁶ I Cor. 14, 7 s.

⁷ I Cor. 13, 1.

⁸ I Cor. 14, 25. Agitur certe de conventu liturgico.

⁹ Eph. 5, 19. Probabiliter hic etiam agitur de conventu liturgico; cfr. Godet, *Comm. in Ep. ad Eph.*, Romae 1932 in h. l. ubi philologico synonymi explicantur.

¹⁰ Col. 3, 16. Hic certe agitur de conventu liturgico: attende praesertim ad illud « docentes ».

fuit: « Media autem nocte, Paulus et Silas orantes laudabant ¹ Deum; et audiebant eos, qui in custodia erant » ².

Dein, praeclarum est illud *S. Iacobi*: « Tristatur quis vestrum? oret: aequo animo est? psallat » ³ sc. cantica laudis ⁴.

9. — Praeterire non possumus quae in NT de liturgia caelesti circa musicam dicuntur.

In nativitate Domini Angeli iubilum cecinerunt: « Et subito facta est cum angelo multitudo militiae caelestis laudantium Deum, et dicentium:

« Gloria in excelsis Deo,
et in terra pax hominibus bonae voluntatis » ⁵.

In Apocalypsi S. Ioannes, visionem Agni supra montem Sion stantis, prophetizans, hunc musicum apparatus describit:

« Et audivi vocem de coelo, tamquam vocem aquarum multarum, et tamquam vocem tonitruum magni; et vocem, quem audivi, sicut citharaedorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quattuor animalia et seniores; et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra » ⁶.

Item, de gloria loquens, quam Beati Deo reddunt, ait:

« Post haec audivi quasi vocem turbarum multarum in coelo dicentium: Alleluia; salus, et gloria, et virtus Deo nostro est... Et iterum dixerunt: Alleluia. Et vox de throno exivit, dicens: Laudem dicite Deo nostro. Et audivi quasi vocem turbae magnae, et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluia » ⁷.

¹ T. gr. ὕμνων, quod de hymnis et canticis dicitur; cfr. Zorell F., *Lexicon graecum NT Parisiis*² (1931) col. 1355 sub h. v.; agitur certe de cantu: erant enim in interiore carcere et tamen qui foras erant, in custodia, audiebant.

² Act. 16, 25.

³ Iac. 5, 13.

⁴ Cfr. Maurony, *Comm. sur les épîtres cath.*, Paris 1888, p. 101; Camerlynk A., *Comm. in Ep. Cath.*⁵, Brugis, Desclée 1909, p. 69.

⁵ Lc. 2, 13 s.

⁶ Apoc. 14, 2 s.

⁷ Apoc. 19, 1-6. Textus apocalyptici eundem obiectivum valorem non habent ac textus Lc.; hlo enim circumstantiam historicam refert, illi autem sunt figurae veteris liturgiae iudaicae, quibus drama apocalypticum exornatur; cfr. Simon H., *Prael. Bibl.*³, Taurini, Marietti 1930, vol. II, p. 488 s.

10. — Natura muneris sacri musices in hac prima periodo varia est. In epocha mosaica cultus consistit in ipsis cruentibus sacrificiis; musica adhibetur ut signum convocationis plebis et laetitiae.

In epocha davidica simul cum sacrificiis Deus honoratur canticis et laudibus; musica igitur ritus arctius comitatur et munus proprium in sacris peragendis habet.

Demum in nova oeconomia sacrificiis cruentibus succedit Eucharistia, quae fit centrum novi cultus et fons uberrimus donorum Dei; fideles implentur Gratia ac gratias Deo solemniter reddunt augustis Ecclesiae ritibus: unde musica, propter nativam suam virtutem, fit tamquam vox Ecclesiae fidelium et munus vere liturgicum habet.

Ex diversa muneris natura, diversa est etiam indoles musicae in cultu VT et NT.

In VT musica sensus externos excitare vult, cum cultus carnalis sit et materialibus formis constitutus: unde ingens numerus cantorum alta voce clamantium et instrumentorum altissime perstreperantium.

In NT musica spiritum fovere intendit, cum cultus spiritualis sit et formis symbolicis constans: unde instrumenta excluduntur et cantus moderatus fit ac pietatem redolens ¹.

Haec indoles spiritualis musices in nova oeconomia integra ab Ecclesia servatur, ut ex sequentibus patebit.

¹ Primis Ecclesiae temporibus aderat quidem circumstantia persecutionum, quae formas musicae fragosas in cultu adhiberi permittere non poterat; at prorsus inadaequate nova indoles ex hoc explicaretur, cum etiam post persecutiones, Ecclesia semper eandem prohibitionem tenaciter retinisset.

TITULUS SECUNDUS

Conflictus inter Musicam paganam
et Musicam christianam.

CAPUT I.

Praescripta Patrum ¹.

11. — In illo conflictu, quem contra paganas doctrinas ac mores Patres decertarunt, quaestio de musica liturgica magnum momentum habuit.

Etenim musicae cultus apud paganos latissime diffusus erat, cum in ipsis scholis, tamquam disciplina encyclica, traderetur; ac praesertim in eorum ritibus celebrandis musica praecipuas partes habuit ². Eius munus autem erat vere cultuale, non solum « euphemisticum » ut clamores victimarum obrueret: musica enim Superis placet, eorum furorem placat, benevolenter eos disponit erga fideles. Hic musicae influxus tamen fere magicus habetur, quatenus divinitates hominum voluntati hac musicae actione submittuntur; mortales enim Deorum benevolentiam trahunt eosque constringunt ut oblationibus delectentur. Musica insuper daemones fugat, qui sacrificium turbare possent.

Paulo aliter pagani munus instrumentorum in sacris intelligunt. Haec enim adhibentur ad intensam exaltationem mysticam in neophytos producendam, ad excessus sentimentalismi religiosi excitandos: unde praevalet instrumenta pulsabilia quae efficacius hanc exaltationem provocant; unde choreae in templis, in vigiliis sacris, apud sepulcra.

Si naturam intimam et essentialem musicae cultualis paganae attingere volumus, uno verbo dicemus hanc musicam sensus vehementer commovere velle eosque unice percellere.

¹ Cfr. Indloem musicae ML 221, vol. IV, col. 625-632; Gérolde Th., *Les Pères de l'Eglise et la musique*, Paris, Alcan 1931.

² Cfr. Gerbert M., o. c., I, o. 1, n. V, p. 12 ss.: « De musica in sacris gentillum »; Quasten M., *Musik und Gesang in den Kulturen der heidnischen Antike und christliche Frühzeit* (in « Liturgiegeschichtliche Quellen und Forschungen »), Münster i. W., Aschendorffschen Verlag 1930.

Patres igitur complexum usuum ritualium paganorum, omni ex parte evolutum, invenerunt; atque ex vi imitationis periculum continuum adfuit ut gentiles, qui ad fidem convertebantur, huiusmodi traditiones et usus in liturgiam catholicam inveherent.

Unde duplex fuit actio Patrum: *negativa*, ad paganos excessus musicae a cultu catholico pellendos; *positiva*, ad rectam traditionem et usus instaurandos.

ART. I. — PRAESCRIPTA PATRUM NEGATIVA.

12. — Severissime Patres prohibent musicam, quae paganam indolem redolet.

« Est ergo attingenda musica — ait *Olemens Alexandrinus* — ad mores ornandos et componendos... Est autem supervacanea respuenda musica illa nimis artificiosa, quae frangit animos et varie afficit passionibus, ut quae sit aliquando quidem lugubris, aliquando vero impudica et incitans ad libidinem, aliquando lymphata et insana » ¹.

S. Ambrosius fideles hortatur ut « omnes se invicem diligant, omnes se invicem foveant, et quasi unum corpus diversa se membra sustentent: quos non mortiferi cantus, et acroamata ² scenicorum quae mentem emolliant ad amores, sed concentus Ecclesiae, et consona circa Dei laudes populi vox et pia vita delectet » ³.

Explicans parabolam filii prodigi (Lc. 15, 12 s.), ad illud « audivit symphoniam et chorum » (Lc. 15, 25), commentatur: « ... ideo chorum et symphoniam audire non potest, hoc est, non illa theatralis incentiva luxuriae, nec aulicorum ⁴ concentus sonorum, sed plebis concordiam concinentis, quae de peccatore servato dulcem resultet laetitiae suavitatem » ⁵.

13. — Pari ratione genus musicum, a paganis universaliter usurpatum, reiecerunt.

« Sunt enim admittendae modestae et pudicae harmoniae: contra a forti et nervosa nostra mente vere molles harmoniae amandandae quam longissime, quae improbo flexuum vocis artificio ad effoeminatam mollitiem et scurrilitatem deducunt. Graves autem et pudicae modulationes ebrietas proterviae, nuntium remittunt. Chromaticae igitur harmoniae, impu-

¹ Stromata VI, 11; MG 9, 311.

² *Croma*, seu potius *cruma*, musicorum instrumentorum sonus, ἀπὸ τοῦ κρούειν, hoc est pulsare.

³ Hexam. III, c. 1, 5; ML 14, 169.

⁴ Sc a tibiis seu fistulis editus, a v. gr. αὐλός.

⁵ Expos. in Lucam lib. VII, n. 237 (ML 15, 1853).

2 — ΡΟΜΙΤΑ, *Ius Musicae Liturgicae*.

denti in vino proterviae, floribusque redimitae et meretriciae musicae, sunt relinquendae »¹.

Et *S. Basilius*: « Est autem animae purgatio... non per aures harmoniam corruptam in animam infundere. Vitia enim quae illiberalis delectique animi fetus sunt, ex hoc musicae genere solent oriri. Sed musica altera, quae et melior existit, et ad melius perducit, consecranda nobis est: qua unus David, sacrorum carminum auctor, furorem regis atque insaniam, ut aiunt, sedavit. Ferunt etiam Pythagoram, cum in comessatores temulentos incidisset, iussisse tibicinem comessationi praesidente, mutata harmonia, Doricos modos eis canere: ipsos autem ita cantu resipuisse, ut, abiectis corollis, pudore suffusi domum reverterentur. Alii vero more Corybantum ad tibiam insaniunt et debacchantur. Ita hoc differt, sanis aut pravis cantilenis aures impleri! Quare, quae nunc viget musicam minus quam quidvis turpissimum experiri debetis »².

14. — De modo autem cantandi *S. Hieronymus* super illud Pauli: « Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino » subiungit: « Audiant haec adolescentuli: audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde cantandum: nec in tragoedorum modum guttur et fauces dulci medicamine colliniendas, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur et cantica, sed in timore, in scientia Scripturarum. Quamvis sit aliquis, ut solent illi appellare, *κακόφωνος*, si bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantor est. Sic cantet servus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant quae leguntur... »³.

¹ Clemens Alex., *Paedagog.*, lib. III, 4 (MG 8, 446). Hic textus a multis assumitur uti argumentum praecipuum contra musicam chromaticam apud Patres. Textus graecus habet, in ultimo comm.: Καταλειπτέον οὖν τὰς χροματικὰς ἁρμονίας τὰς ἀχρῶμοις παροινίαις, καὶ τῇ ἀνθοροροῦσῃ καὶ ἑταιρούσῃ μουσικῇ...

Notetur interim, lusus verborum, nec nimis quis insistat in hac figura rhetorica ut technicum problema resolvat; ita e. g. Katschthaler G B., *Storia della Musica sacra*, Torino, Sten 1926, p. 115, nota 1, et post ipsum Bertola A., o. c., p. 27, nota 2. Praeterea verbum illud « χροματικὰς » ex toto logico contextu, non videtur intelligendum ut terminus technicus artis musicae, sed potius uti adiectivum, quod denotare vult naturam sensualem illius musicae.

Insuper quae a Patribus exponuntur de theoris musicis, a philosophis paganis desumpta sunt eisque plerumque tribuuntur explicite (v. infra in textu) et cfr. Gérolde, *Les Pères de l'Église et la musique*, Paris, Alcan 1931.

Ipsae Clemens Alex. (Strom. VI, 11; MG 9, 310), ait: « Praeterea exemplum musicae simul psallens et prophetans ponatur David, Deum concinne et numerose laudans. Doricae autem harmoniae maxime convenit genus *ἐναρμόμιον*, id est concinnum, et Phrygiae *δίτατονον*, quod est vehemens, et acutum, ut ait *Aristoxenus* ».

Unde non exprimitur mens ipsa Patrum, qui his theoris utuntur ad proprias conclusiones deducendas, quae etiam mentibus gentillum placeant ex adductis eorum philosophis.

² MG 31, 582 a.

³ Comm. in Ep. ad Eph., lib. III, c. 5 (ML 26, 528).

15. — *I n s t r u m e n t a m u s i c a*, cum paganos usus propius recolerent, Patres a fidelibus avertunt.

« Idcirco animas misit (Deus) — exclamat *Arnobius* — ut res sancti atque augustissimi nominis symphonicas ageret et fistulatorias hic artes, et inflandis bucculas distenderent tibiis, cantionibus ut praeirent obscaenis numerositer, et scabillorum concrepationibus sonoris, quibus animarum alia lasciviens multitudo incompositos corporum dissolverentur in motus, saltitaret et cantaret... Idcirco animas misit, ut... in foeminis fierent... sambucistriae, psaltriaef... » ¹.

I n s t r u m e n t o r u m o e c o n o m i a m argute explicat *Clemens Alex.*: « *Fistula itaque tribuatur pastoribus; tibia autem superstitiosis hominibus, qui ad cultum idolorum contendunt. Revera enim haec instrumenta sunt a sobrio convivio amandanda, quae magis bestiis quam hominibus conveniunt, et iis hominibus, qui a ratione sunt alieniores. Cervas enim fistulis demulceri accepimus, et in laqueos inter venandum cantu duci a venatoribus. Equis autem coeuntibus, veluti quidam hymaeneus, tibia carmen canitur: id autem ab incitandis equis musici appellarunt λπρόδο-pov... » ².*

A n t i t h e t i c e i n s t r u m e n t a e t c a n t u m ponit *S. Ambrosius*: « *Hymni dicuntur, et tu citharam tenes? Psalmi canuntur, et psalterium sumis aut tympanum?* » ³. *Lyra vero et cithara, in cultu pagano minus usitatae, permittuntur; ad rem Clemens Alex.*: « *Et si ad lyram vel citharam canere et psallere noveris, nulla in te cadet reprehensio: Hebraeum illum iustum regem imitaberis Deo gratias agentem...* » ⁴.

U s u s v e r o i n s t r u m e n t o r u m a p u d H e b r a e o s mystice plerumque a Patribus explicatur ⁵.

« *Omni quippe instrumento musico — ait Eusebius — acceptior et suavior Deo fuerit Christi populorum concentus, quo in omnibus Dei ecclesiis una mente, uno affectu, pari consensu et una sententia fidei et pietatis, una voce, melos in psalmodiis emittimus. Huiusmodi igitur psalmodiis et citharis spiritualibus uti consuevimus; quia id docet Apostolus his verbis, psalmis et canticis et hymnis spiritualibus. Alia item ratione cithara fuerit totum*

¹ *Advers. Gentes*, lib. II, c. 42 (ML 5, 881 s.).

² *Paedag.*, l. III, 4 (MG 9, 439 ss.).

³ *De Elia et ietun.*, XV, 54 s. (ML 14, 751).

⁴ *Paedag.*, lib. III, c. 4 (MG 9, 439 ss.).

⁵ *S. Hieronymus durius*: « *Illam autem instrumenta tunc illis permissa fuerant, et propter eorum imbecillitatem, et quod eos in caritate et concordia contemperarent, et mentem eorum excitarent, ut lubenter facerent, quae eis erant utilia...* » (ML 55, 497). De mystica interpretatione omnium instrumentorum cfr. *Clement. Alex., Paedag.*, l. III, 4 (MG 9, 439 ss.).

corpus, cuius motibus et operibus anima condecentem hymnum Deo emittit. Psalterium autem decem chordarum Spiritus sancti cultus est, per quinque corporis sensus, et per totidem animae virtutes exhibitus » ¹.

16. — Frequentior autem erat abusus chorearum, etiam circa loca sacra.

S. Basilius, fere lugens, hoc flagellum denuntiat: « ...viri simul et mulieres, constitutis choris communibus... se mutuo libidinum spiculis consauciarunt..... utrimque cantilenae obscaenae..... Canis meretricias cantilenas, psalmis et hymnis, quos didicisti, ablegatis..... ducis quas non deberes choreas, cum genua flexa oportuisset ad adorandum? Utras lugebo? puellas nuptiarum inexpertas, an connubii iugo subditas? Illae quidem amissa virginitate reversae sunt; hae vero pudicitiam maritis haud retulerunt » ².

Haec basilicas ipsas invadere nitebantur; idem *S. Doctor* perdolens conqueritur: « Mulieres lascivae, timoris Dei oblitae, aeternum ignem aspernatae, in illa ipsa die cum ob resurrectionis memoriam oportuerat eas in domibus sedere, ac recordari diei illius, in qua aperientur coeli, et apparebit nobis iudex e coelis et tubae Dei, et resurrectio mortuorum, et iudicium iustum, et redditio iuxta opus suum, servitutis Christi iugo excusso, velamentis honestatis e capite reiectis, contempto Deo, spretis ipsis Angelis, virilem omnem aspectum citra pudorem ferentes, comas agitantes, trahentes tunicas, ac pedibus simul ludentes, lasciventi oculo, effuso risu, ad saltandum quodam furore concitae, omnem iuvenum libidinem in seipsis provocantes, in martyrum basilicis pro moenibus civitatis choros constituentes, loca sancta officinam obscenitatis suae effecere. Cantilenis meretriciis ut aërem conspurcant, ita terram tripudiis pulsatam pedibus immundis foedarunt..... » ³.

S. Ambrosius virgines allequens: « Debet igitur — ait — bene consciae mentis esse laetitia, non inconditis commensationibus, non nuptialibus excitata symphoniis; ibi enim intuta verecundia, illecebra suspecta est, ubi comes deliciarum est extrema saltatio. Ab hac virgines Dei procul esse desidero » ⁴.

¹ Comm. in Pss. (MG 23, 1071 s).

² Homil. XIV in ebriosos n. 8 (MG 31, 459).

³ Homil. XIV n. 1 in ebriosos (MG 31, 446). Et *S. Augustinus*, *Sermo 311 in Natali S. Cypr.* (ML 38, 1415): « Aliquando ante annos non valde multos etiam istum locum invaserat petulantia saltatorum... Per totam noctem cantabantur hic nefaria, et cantantibus saltabatur. Quando voluit Dominus per sanctum fratrem nostrum episcopum verstrum, ex quo hic coeperunt sanctae vigiliae celebrari, illa pestis aliquantulum reluctata, postea cessit diligentiae, erubuit sapientiae ».

⁴ *De virginibus*, lib. III, c. 5, n. 25 (ML 16, 239).

Inter alios abusus: «...ridicula etiam illa excogitarunt..... cum plausu manuum et saltatione quadam hymnos concinere, et tintinnabula multa ligno appensa agitare, et alia his similia » ¹.

ART. II. — PRAESCRIPTA PATRUM POSITIVA.

17. — Musica tamen penitus exclusa non fuit a ritibus primaevae Ecclesiae ², ut ex multis testibus eruitur.

Tertullianus de edicto Traiani loquens, haec narrat: «Plinius enim Secundus, cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit tunc Traianum imperatorem, allegans praeter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse, quam coetus antelucanos, ad canendum Christo ut Deo et ad confederandam disciplinam... » ³.

Et alibi: «Post aquam manualet lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere... » ⁴.

Et de oratione loquens, ait: «Nos sumus veri adoratores et veri sacerdotes, qui..... orationem..... de toto corde devotam, fide pastam, veritate curatam, innocentia integram, castitate mundam, agapen coronatam cum pompa operum bonorum inter psalmos et hymnos deducere ad Dei altare debemus, omnia nobis a Deo impetraturam » ⁵.

Eusebius Caesar.: «Secundo, psallere nomini eius praecipit, quod a nobis omnibus in locis observari consuetum est..... Mirari porro subit qui impletus hic sermo fuerit, quando per universum orbem, in mediis urbibus, in vicis, in agris per universas Dei Ecclesias, Christi populi ex universis gentibus delecti, hymnos et psalmos non patriis diis, non Dei inimicis daemonibus; sed uni Deo a prophetis praedicato, alta emittunt voce, ita ut psallentium vox, ab iis qui foris consistunt, audiatur... » ⁶.

S. Augustinus, huius instituti utilitatem rationibus moralibus perpendens, loquitur tamen de consuetudine canendi in Ecclesia: «Nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suavi et artificiosa voce cantantur, fateor, aliquantulum acquiesco..... Sed delectatio carnis meae, cui mentem enervandam minime oportet dari, saepe me fallit, dum rationem sensus non

¹ Theodoret., *Haeretic. fabul.*, lib. IV (MG 83, 426).

² Unus Amalarius contrarium insinuat: «...cum satis esset, sine cantoribus et lectoribus, et caeteris, quae ibi aguntur, sola benedictio episcoporum... ». *De eccl. offic.*, l. III, prooem. (ML 105, 1101).

³ *Apolog.*, c. 2 (ML 1, 272 s.).

⁴ *Apolog.*, c. 39 (ML 1, 477).

⁵ *De Oratione*, c. 28 (Corpus SS. EE. LL., Vindobon. 20, 108 s.).

⁶ *Comm. in Ps. XLV* (MG 23, 647).

ita comitatur, ut patienter sit posterior; sed tantum quia propter illam meruit admitti, etiam praecurrere ac ducere conatur. Aliquando autom.... erro nimia severitate; sed valde interdum, ut melos omne cantilenarum suavium quibus Davidicum Psalterium frequentetur, ab auribus meis removeri velim, atque ipsius Ecclesiae... Verumtamen cum reminiscor lacrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesiae tuae in primordiis recuperatae fidei meae, et nunc ipso quod moveor, non cantu sed rebus quae cantantur, cum liquida voce et convenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius utilitatem agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis et experimentum salubritatis; magisque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia; ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Tamen cum mihi accidit ut me amplius cantus, quam res quae canitur, moveat; poenaliter me peccare confiteor, et tunc mallet non audire cantantem... »¹.

Alibi tamen exemplum David proponit, qui « amavit... musicam piam et in ea studia nos magis quam ullus alius auctor accendit... »².

18. — Psalmodiae usus statim in Ecclesiis latissime diffusus est. In Oriente *S. Basilus*, haereticos arguens, ait: « Quod autem spectat ad psalmodiae criminationem... illud dicere habeo recepta nunc instituta omnibus Dei Ecclesiis consona esse et consentientia... Ceterum horum gratia si nos fugitis, fugietis Aegyptios, fugietis et utrosque Libyes, Thebaeos, Palaestinos, Arabes, Phoenices, Syros, et eos qui ad Euphratem habitant, ac omnes uno verbo apud quos vigiliae precesque et communes psalmodiae in pretio sunt »³.

In Galliam psalmodiam propagavit *S. Caesarius Arelatensis*⁴, in ecclesiam mediolanensem *S. Ambrosius*⁵.

19. — Omnes in Ecclesia psalmos canebant, ut testatur *Sozomenus*, fugam Athanasii narrans:

« Cumque iam milites ecclesiam occupassent, ipse completa oratione psalmum prius recitari iussit. Dum psalmus ab omnibus caneretur, milites

¹ *Confess.* lib. X, c. 33, n. 49 s. (ML 32, 709 s.).

² Ep. 101 ad Memorium, n. 4 (ML 33, 369). Itemque in *Conf.* lib. IX, c. 4 (ML 32, 766): « Quas voces dabam in psalmis illis, et quomodo in te inflammabar ex eis, et accendebam eos recitare, si possem, toto orbe terrarum, adversus typhum generis humani? Et tamen, toto orbe cantantur... ».

³ Epist. 207, 3 (MG 32, 763).

⁴ Cfr. ML 67, 1008.

⁵ Cfr. *S. August. Confess.* lib. IX, c. 8 (ML 32, 770); *Paulinum, Vita S. Ambrosii* (ML 14, 31).

interea quiescebant, intempestivum rati eo tempore impetum facere. Tunc vero Athanasius per mediam psallentium turbam occultus evasit... » ¹.

Magis explicite *S. Ambrosius*: « Quid aliud ille concentus undarum, nisi quidam concentus est plebis? Unde bene mari plerumque comparatur Ecclesia, quae primo ingredientis populi agmine totis vestibulis undas vomit: deinde in oratione totius plebis tamquam undis refluentibus stridet, cum responsoriis psalmodum, cantus virorum, mulierum, virginum, parvulorum, consonus undarum fragor resultat » ².

20. — De cantu mulierum tamen non una fuit sententia.

S. Isidorus Pelusiota ait: « Importunas in Ecclesiis loquacitates Domini Apostoli in ecclesiis comprimere studentes, modestiaeque atque gravitatis magistros sese nobis praebentes, ut mulieres in ipsis canerent, sapienti consilio permiserunt. Verum ut omnia divina documenta in contrarium versa sunt, hoc quam plurimis in dissolutionem ac peccati occasionem cessit. Siquidem ex divinis hymnis non ingenti compunctione afficiuntur: verum cantus suavitate ad irritandas et extimulandas libidines abutentes, nihilo enim scaenicis cantilenis praestantiorum esse existimant. Operae pretium est igitur.... iis, ut Christo cauponum instar ad quaestum abutentibus, et divinam gratiam in exitii mercedem convertentibus, ne deinceps in ecclesia canant, atque in civilitate maneant, interdicere » ³.

Item *Didascalia 318 Patrum* (c. 375) stricte interpretans illud Pauli « Mulieres in Ecclesia taceant » ⁴. *S. Cyrillus Hierosolymitanus* mulieribus prohibuit ita fortiter canere, ut earum vox nimis distincte audiretur ⁵.

S. Ambrosius contra vult ut etiam mulieres cantent: « Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere iubet: psalmum etiam bene clamant: hic omni dulcis aetati, hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui iucunditate respondent, hunc iuvenes sine invidia cantant lasciviae, hunc adolescentes sine lubricae aetatis periculo et tentamento concinunt voluptatis, iuenculae ipsae sine dispendio matronalis psallunt pudoris, puellulae sine prolapsione verecundiae cum sobrietate gravitatis hymnum Deo, inflexae vocis suavitate, modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quae alia declinat ediscere » ⁶.

¹ *Histor. Ecc.*, lib. III (MG 67, 1047).

² *Hexameron*. III, 5 (ML 14, 165).

³ Lib. I, c. 90; cfr. Gerbert, I, 40 nota a.

⁴ Cfr. Battifol R., *Histoire du Bréviaire*, p. 6 nota.

⁵ Cfr. Gerbert, I, 40.

⁶ *Enarrat. in Ps. I* (ML 14, 925).

21. — Peculiaris cura habebatur pueros in cantu erudiendi.

De *S. Gregorio Turonensi* legitur: « Illud omnino studebat, ut omnes pueros qui in domo eius nascebantur, ut primum vagitum infantiae relinquentes loqui coepissent, statim litteras doceret ac psalmis imbueret: sc. ut ingressui tale iungeretur psallentium, ut tam antiphonis quam meditationibus diversis, ut devotio flagitabat animi, posset implere »¹. Et *Victor Uticensis*, in libro V De Persecutione Vandolica², hunc excursus refert: « De multitudine autem pergantium confessorum, id est Ecclesiae Carthaginiensis clericorum, suggerente quodam ex-lectore Theucario perduto, quos ille noverat vocales strenuos atque aptos modulis cantilenae, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse cum catholicus esset, tunc discipulos habuit ».

22. — Psalmorum usus apud Christianos frequentissimus fuit. Canebantur in pompis funerum³, in domibus privatis⁴, ante et post prandium⁵. Modus eos recitandi triplex erat: responsorialis, antiphonicus, directaneus⁶. Ad psalmodiae disciplinam *S. Ambrosius* haec sapienter tradit: « Ipsum vocis sonum librat modestia, ne cuiusdam offendat aurem vox fortior. Denique in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est... ut sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremo loqui incipiat; ut verecundia principia commendat processum... »⁷.

Si ratio quaeratur, cur psalmodia principem obtinuit locum in musica liturgica primaevae Ecclesiae, eam invenies in utilitate et fructu spirituali, qui ex verbis quae canuntur, percipitur. Unde *S. Augustinus* fideles sic monet: « ...ut memineritis quod modo cantastis, ne sit lingua perstrepens, corde muto; sed quod sonuistis voce ad aures invicem vestras, clametis affectu ad aures Dei »⁸.

De Psalmorum ratione ac utilitate praeclare disserit *S. Ioannes Chrysostomus*:

« ... primum est necessarium dicere, quanam de causa Psalmus in nostram vitam est introductus, et cum cantico maxime haec dicitur pro-

¹ *Vitae Patrum VIII* (ML 71, 1042).

² ML 58, 248. Etiam in Regula S. Benedicti, c. 45 sermo fit de instituendis pueris in cantu. Cfr. Duchesne, *Les origines*, p. 335.

³ Cfr. S. Ioann. Chrysost., Homil. VI, de Poenit. (vide Gerbert, I, 64).

⁴ Cfr. Tertull., *Ad uxorem*, lib. II, c. 9 (ML I, 1304). S. Ambros., *De Virgin.*, l. III, c. 4, n. 19 (ML 16, 237).

⁵ Cfr. Clem. Alex., *Stromata* 7 (vide Gerbert, I, 141).

⁶ Cfr. Wagner P., *Origine e sviluppo del canto liturgico...*, p. 15 ss.

⁷ *De officiis ministrorum*, lib. I, c. 18, n. 67 (ML 16, 47).

⁸ Sermo 198 (ML 38, 1024). Cfr. etiam *Enarr. in Ps. LXIV*, vers. 2 (ML 36, 774 s.).

phetia. Quanam ergo de causa dicatur cum cantico, audi. Cum Deus vidisset multos homines esse socordiores, nec ad legenda spiritualia lubenter accedere, nec qui in eo capitur laborem tolerare, volens gratiorem laborem efficere, eiusque sensum praescindere, admiscuit prophetiae melodiam, ut omnes cantici modulatione delectati, cum magna animi alacritate sacros ei hymnos emittant. Nihil enim animam aequae erigit, aliamque quodammodo efficit, atque a terra liberat, et exsolvit a vinculis corporis, amoreque sapientiae afficit, et ut res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit, ut cantus modulationis et divinum canticum numero compositum. Nostra certe natura usque adeo delectatur canticis et carminibus, ut vel infantes ab uberibus pendentes, si fleant et afflicentur, ea ratione sopiantur. Nutrices certe quae eos gestant in ulnis, saepe abeuntes et redeuntes, et quaedam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocirca saepe quoque viatores meridie agentes iugalia animalia hoc faciunt canentes, itineris molestias illis canticis consolantes. Nec solum viatores, sed etiam agricolae uvas in torculari calcantes, vindemiantes, et vites colentes, et quodcumque aliud opus facientes, saepe cantant. Nautae quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam vero mulieres quoque texentes, et confusa stamina radio discernentes, saepe quidem, et per se singulae, saepe autem etiam omnes concorditer, unam quidem melodiam concinunt. Hoc autem faciunt mulieres, viatores, agricolae et nautae, qui ex opere faciendo suscipitur laborem cantu consolari volentes, utpote cum anima, si carmen et canticum audierit, molesta et difficilia sit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis est nostrae animae valde innatum, ne daemones lasciva et meretricia cantica introducentes, omnia everterent, Psalmos Deus opposuit, ut ex ea re simul caperetur voluptas et utilitas. Ex externis eis canticis damnum et exitium et multa gravia invehuntur: nam cum quae sunt in his canticis lasciviora et iniquiora, partibus animae insederint, eam imbecillioram reddunt et molliorem: ex Psalmis autem spiritualibus lucri quidem plurimum, maxima autem utilitas insignisque sanctificatio, et omnis philosophiae occasio processerit, cum et verba animi expient, et sanctus Spiritus in canentis animam celeriter advolet...

« Et quemadmodum ubi est coenum, eo porci concurrunt... ita ubi sunt quidem meretricia cantica, illic congregantur daemones; ubi autem cantica spiritualia, illuc advolat Spiritus gratia... Haec dico... ut filios et uxores doceatis talia cantare cantica, non solum in texendo aliove opere faciendo, sed maxime in mensa... maxime oportet et ante mensam et post mensam se munire Psalmorum praesidio, et simul cum uxore ac liberis surgentes a convivio hymnos sacros Deo canere.....

« Ubi ingressa fuerit psalmodia..., mala et improba consilia resiliant..... si ex saturitate, ulla in anima macula remanserit, eam per illam modulationem abstergamus..... qui vocant David cum cithara, intus Christum per ipsum vocant..... Ubi enim est psalmus, et oratio et chorea prophetarum, et pius canentium animus, non aberraverit quispiam qui hunc coetum di-

xerit ecclesiam... Hic non est opus cithara, neque nervis extensis, neque plectro, neque arte, nec ullis instrumentis..... » ¹.

23. — *S. Athanasius* praeterea quandam animi harmoniam ex psalmorum cantu derivat: « Quod itaque cum modulatione psalmi dicantur, id non fit ex suavis concentus studio, sed signum est harmoniae cogitationum animae... Quamobrem qui recte psallit, animam suam componit, et quasi ex inaequalitate ad aequalitatem adducit; ita ut secundum naturam consistens a nullo perterreatur, quin potius phantasiis tranquilla evadat, et maiori futurorum desiderio afficiatur. Sacrorum namque verborum modulatione recte composita, passionum suarum obliviscitur, et laeta respicit ad intellectum eorum quae sunt in Christo, optima quaeque cogitans » ².

24. — Inter omnes tamen merito eminet triumphalis hymnus, quem *S. Ambrosius* elevat de psalmorum excellentia:

« Quid psalmo gratius?... Et vere; psalmus enim benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universorum, vox Ecclesiae, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis laetitia, clamor iucunditatis, laetitiae resultatio. Ab iracundia mitigat, a sollicitudine abdicat, a moerore allevat. Nocturna arma; diurna magisteria; scutum in timore, festum in sanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiae, citharae modo ex diversis et disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmus resultat, psalmum resonat occasus ».

Praeterea omnes illum canunt. De fructu, qui ex psalmorum cantu carpitur (ibi, 925): « Ludus quidem est iste doctrinae maioris profectus, quam cum seria traditur disciplina... Sine labore percipitur, cum voluptate servatur; psalmus dissidentes copulat, discordes sociat, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo unam ad Deum vocem emisit? Magnum plane unitatis vinculum, in unum chorum totius numerum plebis coire! Disparēs citharae nervi sunt, sed una symphonia. In paucissimis chordis saepe errant digiti artificis; sed in populo spiritus artifex nescit errare. Psalmus nocturni operis commercium, diurnae requiei stipendium, institutio incipientium, perfectorum confirmatio, Angelorum ministerium, militia coelestis hostia spiritualis. Psalmum et saxa respondent: psalmus canitur, et ipsa etiam saxosa pectora moliuntur. Videmus flere praeduros, flecti immisericordes.

¹ MG 55, 156 ss.

² *Ep. ad Marcell.*, n. 29 (MG 27, 39 ss.).

« Certat in psalmo doctrina cum gratia simul. Cantatur ad delectationem, discitur ad eruditionem. Nam violentiora praecepta non permanent: quod autem cum suavitate perceperis, id infusum semel praecordiis non consuevit elabi »¹.

ART. III. — CONCLUSIONES ET PRINCIPIA.

25. — Ius musicae liturgicae apud Patres consuetudines praesertim respicit, quatenus pravas ac paganas damnat, bonas et christianas commendat. Simul tamen musicae liturgicae institutum apud Patres est quoddam novum et originale quoad eius rationem, naturam ac finem. Etenim ex praescriptis negativis statim apparet elementa musicae paganae penitus amota fuisse a christiana liturgia, et merito. Ex hoc explicatur prohibitio illorum instrumentorum, quae in cultu pagano praecipue adhibebantur, non aliorum, uti cithara et lyra; item prohibitio chorearum in sacris, ac musicae lascivae. Inde explicatur etiam perplexitas quaedam circa cantum mulierum, quarum actio in sacris paganorum notabilis erat et ad lasciviam potius inclinat quam ad pietatem.

Finis vero, cuius gratia musicam in cultu Patres probant, est eminenter spiritualis: ad fovendam nempe spiritus pietatem ac devotionem. Unde explicatur cur psalmodia sit forma princeps musicae liturgicae quam Patres commendant: res enim quae canuntur cantui magis praestant ac suadent. Musica vero instrumentalis despicitur, cum nihil ex seipsa dicat.

Ex praeeminentia psalmodiae deducitur etiam natura propria huius musicae liturgicae, nempe choralitas, quatenus omnis populus continenter cantui participat.

Huiusmodi ratio, finis ac natura musicae liturgicae, iam ab Apostolis adumbratae, fundamenta constituunt solidissima et inconcussa, quibus Ecclesia ius musicae liturgicae in aevum moderata est.

¹ *Enarr. in Ps. I* (ML 14, 924).

CAPUT II.

Documenta iuris ecclesiastici.

ART. I. — ACTA PONTIFICUM.

26. — Perpauca profecto habentur documenta, quae de musica liturgica agunt, apud Pontifices antiquissimos; haec tamen magna cum veneratione adducam propter eorum historicum valorem ¹.

S. Damasus (366-384) « constituit ut psalmos die noctuque canerentur per omnes ecclesias; qui hoc praecepit presbyteris vel episcopis aut monasteriis » ².

S. Coelestinus (423-432) « constituit ut psalmi David CL ante sacrificium psalli [antephanatim ³] quod antea non fiebat nisi tantum epistula beati Pauli recitabantur [et fiebant missae ⁴] » ⁵.

S. Leo Magnus (440-461) in sermone 87 (IV de ieiunio septimi mensis), agens de diversa tentationum arte: « Insidioso — inquit — etiam sono et mollibus ictibus pulsantur auditus, ut animi soliditas illecebrosa modulatione solvatur, et lethali consuetudine suavitatum, incauta et parum sobria corda capiantur ».

S. Gelasius I (492-496) « fecit et hymnos in modum beati Ambrosii... fecit etiam et sacramentorum prefationes et orationes cauto sermone et epistolas fidei delimito sermone [multas ⁶] » ⁷.

S. Hormisdas (514-523) « composuit clerum ⁸ [et psalmis erudit ⁹] » ¹⁰.

¹ Fontes: Duchesne, *Le Liber Pontificalis*, I, Paris 1886; Mommsen, in *Monumenta Germaniae Historiae, Gestorum Pontificum Romanorum*, vol. VI, Berolini 1898: brevitatis causa prior notabitur D, alter M; hic vero duas continet recensiones, nempe Felicianam (quae usque ad papam Felicem pervenit) et Kononianam (identidem usque ad papam Kononem); iterum, prior notabitur F, altera K.

² D 213, M 250. « Le décret — adnotat D p. 214, nota 17 — a tous les caractères d'une interpolation »; in M deest prorsus hic textus.

³ Deest in F et in K.

⁴ « et sic missae celebrabantur » in K.

⁵ D 230, 231 not. 1; M 252.

⁶ Deest in F et in K.

⁷ D 255, M 256.

⁸ Scilicet: factiones haereticas sedavit.

⁹ Deest in F et in K.

¹⁰ D 269, 272 not. 4, M 258.

Sed pater cantus liturgici iure habetur *S. Gregorius I* (590-604) ¹, qui particularia aliorum Pontificum tentamina colligens, magnam illam reformationem perfecit suo nomine nunc etiam insignitam ². Quam *Ioannes Diaconus*, in vita Sancti huius Pontificis iussu Ioannis VIII (872-882) conscripta, ita summam describit: « Deinde in domo Domini, more sapientissimi Salomonis, propter musicae compunctionem dulcedinis, Antiphonarium centonem cantorum studiosissimus, nimis utiliter compilavit. Scholam quoque cantorum, quae hactenus eisdem institutionibus in S. Romana Ecclesia modulatur, constituit; eique cum nonnullis praediis duo habitacula, sc. alterum sub gradibus basilicae S. Petri Apostoli, alterum vero sub Lateranensis Patriarchii ³ domibus fabricavit: ubi usque hodie lectus eius in quo recubans modulabatur, et flagellum ipsius quo pueris minabatur, veneratione congrua, cum authentico antiphonario reservatur; quae videlicet loca per praecepti seriem sub interpositione anathematis ministerii quotidiani utrobique gratiam subdivisit » ⁴.

Instrumentum praecipuum reformationis ac diffusionis cantus

¹ Cfr. Leclercq H., *Grégoire le Grand* in *Dict. d'arch. chrét. et de Lit.*, t. IV, pars II, col. 1753-76 et fontes ac bibliogr. cit.

² Haec reformatio ipsius cantus naturam respicit; pauca quae de cantus disciplina S. Gregorius praescripsit, in Corpus iuris can. transumpta sunt; de his igitur infra loquemur, ubi de legibus musicae liturgicae in C. I. c.

³ Cfr. Casimiri R., *La « Schola Cantorum » del Patriarchio Lateranense nell'alto e basso Medio Evo in « Cantantibus organis »*, Roma Psalterium 1924, p. 460-480.

⁴ I Diaconus, *Vita S. Gregorii* lib. II, c. 6, n. 6 ss. (ML 75, 90).

Haec traditio decies saecularis, impugnata primum fuit saec. XVII a Gusanville in praefat. ad opera S. Gregorii: cfr. Thomasi, *Opera S. Gregorii*, Venetis Galliccioli 1772-74, praef. XI, pag. 11; dein a G. Eckhardt: conf. eiusdem *De rebus Franciae orientalis*, Würzburg 1729, t. II, p. 718 ss.; recentius a. 1890, occasione XII centenarii Pont. Gregorii Magni a Gevaert F. A.: cfr. eiusdem, *Les origines du chant liturgique de l'Eglise Latine*, Gand 1890.

Contra autem, ex multis documentis historicis ineditis, scripsit Dom. Morin G., *Les véritables origines du chant grégorien*, Desclée Tournai 1904, alique multi post ipsum, qui genuinitatem gregoriana traditionis circa cantum liturgicum inconcusse demonstrarunt.

Novissime quaestionem iterum agitavit Dom. Rombaut Van Doren: cfr. eiusdem, *Etude sur l'influence musicale de l'Abbaye de St Gall*, Louvain, Librairie Universitaire 1927.

Magis ardua est quaestio de natura et ambitu reformationis gregoriana; cfr. « Antiphonaire dit grégorien », « Le Sacramentaire grégorien » in *Dict. d'arch. chrét. et de lit.* sub V.

Amplissimam hanc historicam controversiam ne breviter quidem exponere possum; ceterum ad historiam cantus gregoriani potius pertinet quam ad nostram quaestionem. Omnibus tamen perpensis tuto adsentire possumus Dr. P. Wagner dicenti: « L'argomento fu studiato a fondo sotto tutti i suoi aspetti e ora si può dire esaurito... e il risultato, per confessione unanime degli studiosi... fu di far passare la tradizione, più efficacemente consolidata, nella serie dei grandi fatti storici »; cfr. Wagner P., *Origine e sviluppo del canto liturgico*, Siena 1910, p. 174 n.

liturgici fuit *Schola cantorum*¹, ex qua multi in exteras regiones missi sunt, qui populos erudirent secundum morem ac disciplinam Ecclesiae Romanae.

27. — Mirifice cantus liturgicus intacte enituit fere ubique in Ecclesia usque ad saec. XIV²: Pontifices enim ac Concilia contra corruptionis indicia magna cum pietate ac zelo pugnaverunt.

Inter acta Pontificum huius temporis eminent epistula *Leonis IV*³ Honorato⁴ abbati: de monodia gregoriana fideliter sectanda:

« Ex registro Leonis IIII (847-855).

« Honorato abbati.

« Res una valde incredibilis auribus nostris insonuit, quae si veritati coniungitur, magis ius nostrae gravitati detrahit, quam perornet, magis tenebrat, quam splendescit; id est cum dulcedinem Gregoriani carminis, cum sua quam in ecclesia traditione canendi legendique ordinavit et tradidit, in tantum perosam habeatis, ut in omnibus in huiusmodi ratione non tantum ab hac proxima sede, sed et ab omni pene occidentali aecclesia, et prorsus ab omnibus qui latinis vocibus laudem aeterno regi conferunt et sonos canoros persolvunt, dissentiat. Que cuncte aecclesiae cum tanta aviditate et amore arduo predictam traditionem Gregorii susceperunt ut, cum ex integro recepissent, tantum eis idem est placabilis, ut adhuc magis de ipsa apud nos non desinant quaerere existimantes amplius de illis apud nos remansisse. Qui plane sanctissimus papa Gregorius adeo Dei cultor et inclitus predicator et sapiens pastor fuit et copiosos ad humanam salutem edidit et sonum iam dictum, quem in ecclesia vel ubique canimus musicis artibus opera plurima ad exercitandos vel commovendos intentius humanos fecerit animos, ita ut non tantum ecclesiasticos, sed etiam rudes et duros animos artificiosae modulationis sonitu ad aecclesias convocaret.

¹ Cfr. Leclercq H., *La destinée de l'œuvre grégorienne*, in *Dict. d'arch. et lit.*, I, 301-308; Chantres, *ibid.*, I, 344-365; Ioann. Diac., *Vita S. Gregorii*, ML 75, 90 ss.; Wagner P., *o. c.*, c. 12, p. 203-229.

² Cfr. Gatard A., *Chant grégorien du IX au XIX siècle*, in *Dict. d'arch. et lit.*, 3-1, 311-315.

³ Leo IV, enim, alumnus fuit monasterii S. Martini (cf. Duchesne, *Liber Pontificalis*, II, 106), ex quo abbas Ioannes, magnus cantor S. Petri, duo abhinc saecula, in Britanniam profectus est, ut gregorianos concentus divulgaret. Epitaphium huius Pontificis ita eleganter sonat:

« PSALLERE ET IN POPVLIS VOLVI MODVLANTE PROPHETA
SIC MERVİ PLEBEM CHRISTI RETINERE SACERDOS ».

Cfr. De Rossi, *Bullet. d'Archeologia cristiana*, 1861, p. 55.

⁴ Probabiliter hic fuit abbas Farfac, de quo fit quaestio in quodam diplomate Imp. Ludovici II, a. 872; cfr. *Chronicon Farfense* ap. Muratori, *Rer. Italic. Script.* t. II, col. 404; Gams, *Series Episcoporum*, p. 741.

«Item. Deposco ne ab hac summo religionis capite ecclesia, a qua nullus exorbitare vult, vel a tantis prefatis ecclesiis dissentire paciamini, si ex toto pacem et concordiam universalis ecclesie habere diligitis. Nam, si quod non credimus, in tantum doctrinam nostram et traditionem nostri sancti presulis exorrescitis ut non per cuncta in cantilenis et lectionibus ritum nostrum sequamini, scitote quod vos a nostra communione repellemus, quoniam convenit vos ea sequi salubriter que Romana ecclesia mater omnium et magistra vestra non spernit sed appetit atque insolubiliter tenet. Idcirco sub excommunicationis interpositione precipimus ut nequam aliter, quam et sanctus papa Gregorius tradidit et nos tenemus, in modulatione et lectione in ecclesiis peragatis, totisque viribus perpetim excolatis et decantetis. Nam si, quod minime credimus, in alteram vos tradicionem praeter hanc quam vobis praesentibus vel futuris peragendam duximus reducere vel declinare quocumque modo conatus quis fuerit, non solum a sacro corpore et sanguine Domini Nostri Iesu Christi eum fore precepimus, verum in perpetuo anathemate mansurum ob suae presumptionis audaciam nostra immo et omnium antecessorum nostrorum auctoritate sancimus»¹ (Cod. Brit. Mus. Addition, 8873, fol. 168).

ART. II. — ACTA CONCILIORUM.

28. — Satis frequenter in Conciliis etiam huius periodi canones de musica liturgica conduntur.

Intrusionem laicorum in officium liturgicum cantorum reprobatur *Conc. Laodicense* (343-381) c. 15².

«...ut presbyteri saecularium poetarum modo in ecclesia non garriant — praecipit *Conc. Cloveshov.*³ — ne tragico sono sacrorum verborum compositionem ac distinctionem corrumpant vel confundant sed simplicem sanctamque melodiam secundum morem ecclesiae sectentur: qui vero id non est idoneus assequi, pronunciantis modo simpliciter legendo dicat atque recitet quidquid instantis temporis ratio poscit».

¹ Hic textus inventus et sic transcriptus fuit a Bishop Edmond ac primum editus a Ewald P., a. 1879 in vol. V, *Neues Archiv.*, p. 389, n. 33. Cfr. RB VII-1890, p. 296.

² Cfr. Hard., 1, 783: «Non oportere, praeter eos qui regulariter cantores existunt, qui et de codice canunt, alios in pulpitem conscendere et in ecclesia psallere». Cfr. etiam Hefele, *Conciliengeschichte*, Friburg, Herder, 1813, vol. I, p. 749.

³ Cfr. Mansi, 12, 399, can. 12. Cfr. etiam Grisar in *Actis theol.*, Oeniponte, XIV, p. 377 s.

Concilium Aquisgranense (816) haec praeclara monita cantoribus tradit:

« Studendum summopere cantoribus est: ne donum sibi divinitus collatum vitiis foedent, sed potius illud humilitate, castitate et sobrietate, et ceteris sanctarum virtutum ornamentis exornent: quorum melodia animas populi circumstantis ad memoriam amoremque coelestium non solum sublimitate verborum, sed etiam suavitate tonorum, quae dicuntur, erigat. Cantorem autem, sicut traditum est a sanctis patribus, et voce et arte praeclarum illustremque esse oportet, ita ut per oblectamenta dulcedinis, animos incitet audientium etc. Cantores itaque non propter donum sibi collatum se ceteris superbiendo preferant sed humiliter socios exhibeant. Et providendum est illis, quando temperate, quandoque submisso divinum agatur officium... Sonum etiam vocalium litterarum bene atque ornate perstrepant. His vero, qui huius artis minus capaces sunt, donec erudiantur, melius convenit ut sileant... Psalmi namque in Ecclesia non cursim, et excelsis atque inordinatis, seu intemperatis vocibus, sed plane ac dilucide, et cum compunctione cordis recitentur: ut et recitantium mens illorum dulcedine pascatur, et audientium aures illorum pronuntiatione demulceantur quoniam quamvis cantilenae sonus in aliis officiis excelsa soleat edi voce, in recitandis tamen psalmis huiusmodi vitanda est vox »¹.

29. — Circa textum vero cantus liturgici idem *Conc. Laodicense* c. 59 admonet non oportere privatos et vulgares psalmos dici in Ecclesia², nempe haereticorum more qui proprios hymnos et psalmos componebant falsas eorum ideas exprimentes, quosque fideles forte discebant ac in Ecclesia decantabant »³.

Mitius vero *Conc. Turonense II* (567) in c. 23⁴:

« Licet hymnos Ambrosianos habeamus in canone; tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos praeterea, quorum auctorum nomina fuerint in limine praenotata: quoniam qua fide constituerint, dicendi rationem non obstant ».

Religiosissime unitas in cantu servanda praecipitur a *Conc. Venetico* (a. 465) c. 15:

« Rectum quoque duximus ut vel intra provinciam nostram sacrorum ordo et psallendi una sit consuetudo: et sicut unam cum

¹ Mansl. 14, 241.

² Hard., 1, 783 ss.

³ Cfr. Kayser, *Beiträge zur Geschichte und Erklärung der ältesten Kirkenhymnen*, Paderbon Schönigh 1881, vol. I, p. 47. Cfr. S. August., Ep. 55, n. 34. ML 33, 221 iam cit.

⁴ Hard., 3, 365.

Trinitatis confessione fidem tenemus, unam et officiorum regulam teneamus: ne variata observatione in aliquo devotio nostra discrepare credatur » ¹.

Identidem *Conc. Agathense* c. 30 ², *Conc. Gerundense* (517) c. 1 ³, *Conc. Salmureense* (1253) ⁴.

Traditioni fidelitatem aperte inculcat *Conc. Redigense* (1279) haec statuens: «excludantur per annum totum supervacuae novitates, nec novum aliquid inibi decantetur, nisi de consilio magistri et abbatissae pariter ac cantricis; sed novis omnibus vetera praependantur... » ⁵.

30. — Abusus vero chorearum ac theatralium ludorum in ecclesiis ac coemeteriis, quae ecclesiis coniungebantur, praesertim vigiliarum occasione circa Martyrum sepulera, fere in omni regione tenaciter subsistebat ex paganorum moribus, eundemque tenacius Concilia damnaverunt.

In Hispania: *Conc. Toletanum III* (589) c. 23 ⁶:

« Exterminanda omnino est irreligiosa consuetudo, quam vulgus per sanctorum sollemnitates agere consuevit; ut populi, qui debent officia divina attendere, saltationibus et turpibus invigilent canticis: non solum sibi nocentes, sed et religiosarum officii perstreptentes. Hoc etenim ut ab omni Hispania depellatur, sacerdotum et iudicum a concilio sancto curae committatur ».

In Gallia: *Conc. Antissiodorensis* (578) c. 9 ⁷:

« Non licet in Ecclesia choros saecularium, vel puellarum cantica exercere, nec convivia in ecclesia praeparare; quia scriptum est: *Domus mea, domus orationis vocabitur* (Mt 21, 13) ».

¹ Hard., 2, 793.

² Hard., 2, 1001: « Et quia convenit ordinem ecclesiae ab omnibus aequaliter custodiri, studendum est ut, sicut ubique fit, et post antiphonas collectiones per ordinem ab episcopis vel presbyteris dicantur: et hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur: et in conclusione matutinarum vel vespertinarum missarum, post hymnos capitella de psalmis dicantur ».

³ Hard., 2, 1043: « De institutione missarum, ut quomodo in metropolitana ecclesia fit, ita in Dei nomine in omni Tarraconensi provincia, tam ipsius missae ordo, quam psallendi, vel ministrandi consuetudo servetur ».

⁴ Mansi, 23, 809.

⁵ Mansi, 24, 264.

⁶ Hard., 3, 483.

⁷ Hard., 3, 445.

3 — ROMITA, *Ius Musicae Liturgicae*.

Identidem *Conc. Cabillonense* (650 circiter) c. 19¹. Praecepta antiqua *dioc. Rothomagensis* (1235) c. 33:

« Ne choreae in sacro loco fiant.

« Prohibeant Sacerdotes sub poena excommunicationis, choreas induci in coemeterio vel in ecclesiis, moneantque ne alibi fiant, maxime diebus dominicis et festivis; quia, ut dicit Augustinus: « Melius est Dominicis et festivis diebus fodere vel arare, quam Choreas ducere (Enarr. 2 in Ps. 32 et in Ps. 91) ». Quam grave peccatum sit in loco sacro Choreas ducere perpendi potest ex poenitentia secundum rigorem canonum talibus iniungenda: Si quis balationes ante Ecclesias Sanctorum fecerit, emendatione publica tribus annis poeniteat »².

Insuper *Conc. Bituricense* (1286) c. 22³; *Exconienense* (1287) c. 18⁴; *Statuta synod. Cardurcensis, Ruthenensis et Thulentensis Ecclesiae* (1289) pars II, c. 20⁵.

In Germania *Conc. Moguntinum* (813) c. 48⁶: « Canticum turpe atque luxuriosum circa ecclesias agere omnino contradicimus; quod et ubique vitandum est »; *Conc. Trevirense* (1227) c. 4⁷.

In Italia: *Concilium Romanum* (853) c. 35⁸:

« Sunt quidem et maxime mulieres qui festis ac sacris diebus, atque sanctorum natalitiis, non pro eorum quibus debent delectantur desideriis (ecclesiam) advenire; sed ballando, verba turpia decantando, choros te-

¹ Mansi, 10, 1193: « Multa quidem eveniunt quae, dum levia minime corriguntur, saepius malora consurgunt. Valde enim omnibus noscitur esse indecorum, quod per dedicationes basilicarum aut festivitates martyrum, ad ipsa solemnia confluentes, chorus foemineus turpia quidem et obscena cantica decantare videntur, dum aut orare debent, aut clericos psallentes audire. Unde convenit ut sacerdotes loci talia a septis basilicarum, vel porticibus ipsarum ac etiam ab ipsis atrils vetare debeant et arcere. Et si voluntarie noluerint emendare, aut excommunicari debeant, aut disciplinae aculeum sustinere ».

² Mansi, 23, 377.

³ Mansi, 24, 637: « Choreas in omnibus ecclesiis fieri penitus prohibemus ».

⁴ Mansi, 24, 803: « Sacerdotibus parochialibus districte praecipimus, ut in ecclesiis suis denuncient publice, ne quisquam luctas, choreas, vel alios ludos inhonestos in coemeteriis exercere praesumat: praecipue in vigiliis et in festis sanctorum, cum huiusmodi ludos teatrales, et... ludibriorum spectacula introductos... sacri ordines detestentur. Quodsi aliqui post factam denunciationem, ludos huiusmodi (quamquam improprie dictos eo quod ex eis crimina oriuntur), exercuerunt; praedicti sacerdotes eorum nomina loci archidiacono, vel ipsius officiali denuncient, ut ipsi pro suis demeritis canonico puniantur ».

⁵ Mansi, 24, 1020: « Non permittant aliquatenus sacerdotes in ecclesiis vel in coemeteriis choreas fieri, nec dici cantilenas prophanas et saeculares, nec edicta, vel incanta-

⁶ Mansi, 11, 74.

⁷ Mansi, 23, 30.

⁸ Mansi, 14, 1008.

nendo ac ducendo, similitudinem paganorum peragendo, advenire procurant. Tales enim si cum minoribus veniunt ad Ecclesiam peccatis cum maioribus revertuntur. In tali enim facto debet unusquisque sacerdos diligentissime populum admonere, ut pro sola oratione iis diebus ad ecclesiam recurrant, quia ipsi qui talia agunt non solum se perdunt, sed etiam alios deprimere attendunt ».

Et additio *Leonis IV* haec habet: « Nam qui huius perniciosi et scelesti facti studiosus inventus, admonitus a sacerdote minime obaudierit, a communione modis omnibus suspendatur, quia condecet peragentes ad ecclesiam divinas intente scripturas attendere, et locis Dei quae eius sunt agere; secundum quod scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur: non alios secum ad immane peccatum sua culpa suadere »¹.

Etiam in ritu funerario paganas contaminationes, quae ritum catholicum turpiter deformare poterant, *Ecclesia Toletana* prohibuit²:

« Religiosorum corpora... cum psalmis tantummodo, psallentium vocibus debere ad sepulcra deferri. Nam funebre carmen, quod vulgo defunctis cantari solet... omnino prohibemus... ».

¹ Mansi, 14, 1014. Cfr. etiam *De cura pastoralis*, Mansi, 8, 34 s.

² Harduin, 3, 483: *Conc. Toletanum III* (589), c. 22.

SECTIO SECUNDA

IUS NOVUM

TITULUS PRIMUS

Cantus liturgicus et Organum.

CAPUT I.

Musicae liturgicae abusus.

31. — Evolutio musicae formarum, quae historice *Ars organandi* appellari solet ¹, substantialem mutationem induxit etiam in cantum liturgicum. Existimantes enim monodiam gregorianam adhuc perfectibilem, musici illam elaboraverunt ut quoddam elementum thematicum in suis modulis conficiendis, ac gradatim novum compositionis genus introducitur. Apparet prius « *Diaphonia et Organum* ».

« *Diaphonia est concors discordia inferiorum vocum cum superioribus sic dicta, quia non per totum proceditur per concordias, sed quia concordia sequens tollit offensionem discordiae prioris, et haec Organum communiter appellatur* » ².

« ...organicum melos ex diversis vocum qualitatibus et quantitibus conficitur, dum viritim separatimque sentiuntur longe a se discrepantibus intensionis et remissionis proportionibus segregatae, dum vero sibi invicem coaptantur secundum certas

¹ Cfr. Katschthaler Card. G. B., *Storia della Musica sacra*, Torino, Sten, 1927, p. 64 s.

² Odingtoni fr. Walteri, *De speculatione musicae*, De Coussemaker, *Scriptorum*, I, 235. G. Aretinus: « *Diaphonia vocum disiunctio sonat quam nos organum vocamus cum disiunctae ab invicem voces et concorditer dissonant et dissonantes concordant* ». Cfr. Gerbert, *Scriptores*, II, 21. De definitionibus a theoreticis superioris aetatis datis, cfr. Gerbert, *Scriptores*, I, 165.

rationabilesque artis musicae regulas per singulos tropos naturalem quandam dulcedinem reddentibus... »¹.

Cantus tamen gregorianus suam nativam rhythmici libertatem ac vitam amisit, nam huius generis melos tam grave, ut dictum est, esse oporteat, tamque morosum, ut rhythmica ratio vix in eo servari queat², et propter hanc morositatem cantus gregorianus tunc appellatur etiam *planus, firmus, immensurabilis*.

32. — Artificium hoc, duobus vocibus constans, progressu temporis fiebat etiam pluribus vocibus, et habitus est *discantus*, qui « uno modo dicitur a *dya*, quod est duo, et cantus quia duplex, vel duo cantus seu duorum cantus; quia et si possit esse plurium, magis proprie tamen est duorum et forsan in principio in discantis non erant nisi duo cantus, et ille qui tenor dicitur, et alius qui supra tenorem decantatur, qui vocatur discantus; possunt tamen, supra tenorem unum multi fieri discantus, ut *tripulum, quadruplum* »³.

33. — Adhuc intimius evolutio perficitur per *contrapunctum*, cantum nempe per positionem unius vocis contra aliam punctatim effectum, qui varia nomina assumit secundum varias formas. Et quidem *Rondellus*, id est rotabilis vel circumductus... « si quod unus cantat, omnes per ordinem recitent⁴, e. g. excogitetur cantus pulchrior qui possit, et disponatur secundum aliquem modorum praedictorum cum littera vel sine, et ille cantus a singulis recitetur: tamen aptentur alii cantus in duplici aut triplici procedendo per consonantiam, ut dum unus ascendit, alius descendit, vel tertius... et a singulis singulorum cantus recitetur.

« Si vero non alter alterius recitat cantus, sed singuli procedunt per certos punctos, dicitur *conductus* quasi plures cantus decore conducti.

« Et alia quidem species attendit consonantiam et mensuram vocum ac carminum, quae *motetus* dicitur, id est motus brevis cantilenae »⁵.

¹ Scotus Erlugona, *De Naturae divisione*, l. III: ML 122, 638. Exemplaria huiusmodi modulationum invenies in *Paléographie Musicale* a Patribus O. S. B. abbatiae solesmensis editam, vol. I, 151 sqq. et passim; cfr. etiam *Early english Harmony*, ed. Wooldrige-Rughes, vol. I, II, London 1897-1913.

² Hucbaldi: Quaedam e musica enchiriade inedita, De Coussemaker, *Scriptorum*, II, p. 75, col. 1.

³ De Muris, *Speculum Musicae*, 7, 3. Cfr. Coussemaker, *Scriptorum*, II, 386.

⁴ Odington Walter, *De Speculatione*, cfr. Coussemaker, *Scriptorum*, 1, 245.

⁵ Idem, ibidem.

Demum copula, nempe velox discantus ad invicem copulatus, et hoquetus¹ qui « truncatio est cantus, rectis obmissisque vocibus truncata prolatus », ut « dum unus cantat, alter tacet et e contrario »².

Haec omnia artificia³ cantus liturgici genuinitatem contaminaverunt. Sed praesertim, ex partium cantus pluralitate orta est etiam textus pluralitas; artifices enim cum textu liturgico cantiones lingua vulgari, saepe amatorias, miscebant. Sumimus e. g. schema alicuius Kyrie hoc modo compositi; una vox canit:

« Aucuns von, souvent par leur envie
Medisant d'amours.
Mais il n'est si bonne vie
Comme d'aimer loyaument,
Car d'amours vient toute courtoisie
Et tout honneur
Et tout bon enseignement »;

alia vox monet:

« Amor qui cor vulnerat
Humanum quem generat
Numquam sine vitio
Vel raro
Potest esse »;

tertia vox demum misericordiam Dei implorat canendo Kyrie eleison⁴.

¹ nempe a veteri verbo gallico *hoquet*, sc. singultus, interruptio.

² Franconis ars cantus mensurabilis, c. 13 de hoquetis; cfr. Coussemaker, *Scriptorum*, I, 134; Baini, *Memorie*, ecc., I, 164, not. 59.

³ Terminologiam technicam prius explanare censuimus secundum theoreticos huius temporis, ut leges eiusdem temporis hac de re latae probe intelligantur.

⁴ Varia huiusmodi exempla integre relata cfr. apud Nisard, *L'archéologie musicale et le vrai chant grégorien*, Paris, Leclercq 1890, p. 273 ss. Cfr. etiam Coussemaker, *L'art harmonique aux XII et XIII siècles*, Paris, Didron 1856, p. 133 ss.

CAPUT II.

Documenta iuris ecclesiastici.

ART. I. — ECCLESIASTICAM TRADITIONEM VINDICANTES.

34. — Contra huiusmodi excessus, musici et ipsi simulque viri piissimi ac Concilia multarum Ecclesiarum particularium alte clamaverunt.

Ioannes de Muris (1300-1370) contra ineptos discantores ita invehit:

«Sunt tamen aliqui qui etsi aliquantulum discantare noverint per usum modernum, tamen non observant bonum; nimis lascive discantant; voces superflue multiplicant; horum aliquis nimis hocketant, nimis voces suas in consonantiis frangunt, scandunt et dividunt; et in locis inopportunitate saltant, hurcant, jupant et ad modum canis haurant, latrant et quasi amentes incompositis et anfractis pascuntur vexationibus, armonia utuntur a natura remota»¹.

Itemque ironice eosdem persequitur *Elias Salomon*:

«Quod execrabilius est cantum planum... deridendo, assumendo aliquoties naturam cantus scientiae organizandi, quae totaliter supra scientiam cantus plani est reperta...

«Hoc sciant pro certo, non quaerentes, quae nostra sunt, quae vident, nec Dei, nec debitum artis musicae, quia illam ignorant; sed speculando dicentes in aère *miau minau*, ut appareat et audiat hospes; et fortassis, quod damnabilius est, ut magis frequenter oblationes afferantur, forte ad illicitos usus convertendae, et in marsupiiis recludendae»².

Et *Ioannes Salisburnensis* (ob. 1180), philosophus et episcopus Carnotensis:

«Lascivientis vocis luxu, quadam ostentatione sui, muliebribus modis notularum articulorumque caesuris, stupentes animulas emollire nituntur.

¹ Cfr. Ioannem de Muris, *Speculum musicae*, lib. VII, n. 9, apud Coussemaker, *Scriptorum*, II, 394.

² Cfr. Eliam Salomon, *Scientia artis musicae* apud Gerbert, *Scriptores*, III, 17. Curiosum est etiam quod refert Mabillon in *Acta O. S. B.*, t. II, p. 590. Quidam Hiluardus, monachus Fossanensis, praecentor monasterii, acerrimus erat contra musicae novitates; cum die VI Kal. Iulii fratres iuniores canerent XII lectionem organice, ita prolixè tamen, ut, aurora superveniente, nondum ad finem pervenissent, ipse, ira subito motus, in medium prorumpens, eandem lectionem cantu gregoriano absolvere conatus est. At, cum iuniores tenacius continuarent nec ipse contra eorum voces suam sustinere posset, Hiluardus eos iniuriis ac magnis clamoribus ad silentium adduxit. Sed tanta fuit eius commotio ut, paucos post dies, febribus correptus, mortuus est!

Cum praecinentium et succinentium, canentium et decinentium, intercientium et occinentium praemolles modulationes audieris, sironarum concentus credas esse, non hominum... Cum haec quidem modum excesserint, lumborum pruriginem, quam devotionem mentis poterunt citius excitare¹.

S. Aëlredus abbas (ob. 1166) efficacem nobis praebet descriptionem abusu huius temporis, quos reprobatos invenimus postea in documentis ecclesiasticis:

«...de his nunc sermo sit, qui, sub specie religionis negotium voluptatis obpalliant: qui ea, quae antiqui patres in typis futurorum salubriter exercebant, in usum suae vanitatis usurpant. Unde, quaeso, cessantibus iam typis et figuris, unde in Ecclesia tot organa, tot cymbala? Ad quid, rogo, terribilis ille folium flatus, tonitruum potius fragorem, quam vocis exprimens suavitatem? Ad quid illa vocis contractio et infractio? Hic succinit, ille discinit; alter medias quasdam notas dividit et incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangitur, nunc impingitur, nunc diffusiori sonitu dilatatur. Aliquando quod pudet dicere: in equines hinnitus cogitur; aliquando, virili vigore deposito, in foemineae vocis gracilitates acuitur, nonnunquam artificiosa quadam circumvolutione torquetur et retorquetur. Videas aliquando hominem aperto ore quasi intercluso halitu expirare, non cantare, ac ridiculosa quadam vocis interceptione quasi minitari silentium; nunc agones morientium vel extasim patientium imitari. Interim histrionicis quibusdam gestibus totum corpus agitur, torquentur labia, rotant, ludunt humeri; et ad singulas quasque notas digitorum flexus respondet. Et haec ridiculosa dissolutio vocatur religio; et ubi haec frequentius agitantur, ibi Deo honorabilius serviri clamatur. Stans interea vulgus sonitum folium, crepitum cymbalorum, harmoniam fistularum tremens attonitusque miratur; sed lascivas cantantium gesticulationes, meretricias vocum alternationes et infractiones non sine cachinno risuque intuetur, ut eos non ad oratorium, sed ad theatrum, nec ad orandum sed ad spectandum aestimes convenisse. Nec timetur illa tremenda maiestas, cui assistitur, nec defertur illi mystico praesepio, cui ministratur, ubi Christus mystice pannis involvitur, ubi sacratissimus eius sanguis calice liberatur, cui aperiuntur coeli: assistunt angeli; ubi terrena caelestibus iunguntur; ubi angeli homines sociantur. Sic quod S. Patres instituerunt, ut infirmi excitarentur ad affectum pietatis, in usum assumitur illicitae voluptatis. Non enim sensui praefereendus est sonus: sed sonus cum sensu ad incitamentum maioris affectus plerumque admittendus. Ideoque talis debet esse sonus, tam moderatus, tam gravis, ut non totum animum ad sui rapiat oblectationem sed sensui maiorem relinquat portionem. (Refert inde S. August. Conf. lib. X, c. 33).

« Cum igitur aliquis spreta ridiculosa illa et damnosa vanitate antiquae

¹ Polycratous, lib. I, c. 6: ML 199, 492.

Patrum moderationi sese contulerit, si ad memoriam nugarum theatricarum prurientibus auribus immane fastidium, gravitas honesta intulerit; sicque totam Patrum sanctitatem quasi rusticitatem contemnat ac iudicet; modo cantandi quem Spiritus Sanctus per Sanctissimos Patres quasi per organa sua, Augustinum videlicet, Ambrosium, maximeque Gregorium instituit: hiberas, ut dicitur, naonias, vel nescio quorum scholasticorum nugas vanissimas anteponeas. Si ergo hinc crucietur, hinc doleat, hinc ad ea quae evomuerat anxius anhelet: quae rogo huius laboris origo, iugum charitatis, ad onus concupiscentiae mundialis ?¹.

Etiam in traditione monastica tennulae et eviratae voces damnantur² simul cum cantus ignorantia et negligentia in officio divino psallendo³.

Demum *Durandus*, in suo opere « De modo Concilii celebrandi », quod occasione Conc. Viennensis a Clemente V habiti, compositum fuit: « Et insuper — inquit — videretur valde honestum, quod cantus indevoti, et inordinati motetorum, et similium non fierent in Ecclesia, cum reprobentur 92 distinct. »⁴.

35. — Nec minus sollicita Concilia fuerunt. Statuta *synodi Nervoicensis* (1257) sub interminatione anathematis inhibet: « ...ne in coemeteriis aut aliis locis ecclesiarum ludi aut luctae fiant, nec mulieres choreas, luxuriosa carmina canendo, lascive ducere praesumant cum ex his, Domini reverentia et sanctorum honore contempto, rixae et contentiones soleant evenire... »⁵.

¹ *Speculum charitatis*, lib. I, c. 23. *De vana aurium voluptate*, ML, 195, 571.

² « Illae tennulae et eviratae voces quas vos graciles vocatis, et succo liquericii et sumptuosis electuariis acuere soletis, quid sunt, nisi oblectamenta animi, contra regulae interdictum? ». Dialogus inter monachum Cluniacensem et Cistercensem, apud Martène, *Thesaurus novus anecdotorum*, V, 1586-B. Cfr. etiam quomodo Gulbert de Tournai O. F. M. universitatis parisiensis (sacc. XIII) cantus effoeminatos vituperet: textus cit. ab Aubry in *Tribune de St. Gervaise*, IX, p. 57 s.

³ Cfr. Arotinum G., in ML 141, 431; Humbert de Romans in *Const. O. P.*, XXXIV, cit. a Berthler in *Revue de chant grégorien*, III-IV, et a Gastoué A., *Musique d'Eglise*, p. 56 s.

⁴ *Durandus, De modo Concilii celebrandi...*, iussu Clementis V editus, Parisiis apud Clousier 1671, tit. 19, p. 101 ss. *Durandus amicus fuit etiam Ioannis XXII.*

⁵ Mansi, 23, 970. — Odon Rigaud O. S. B., archiepisc. Rothomagensis, multum adlaboravit ut hos abusus tolleret inter ecclesiasticos; lascivi enim cantus choreis religiosorum miscebantur, quae, relicto monasterio sub falsis vestibis, « faisant le virell... dansaint des rondes sur la place publique avec le vicaire et le curé ». Cfr. Aubry P., *La musique et les musiciens d'église en Normandie au XIII siècle*, Paris, Champion 1905 (cit. a Gastoué A., *La musique d'église*, pag. 66 s.). Opus Aubry constat excerptis ex quodam diario S. Visitae; est igitur vere classicum pro materiae, temporis et loci descriptione.

Itemque *Conc. Copriniacense* (1260) c. 1¹, *Concilium apud Pontem Audomari* (1279) c. 10², *Conc. Budense* (1279) c. 43³, *Conc. Herbipolense* (1298) c. 4⁴, *Conc. Baiocense* (1300) c. 31⁵, *Conc. Trevirense* (1310) c. 64⁶.

Conc. Trevirense praecipit (1227): « ut omnes sacerdotes non permittant trutannos, et alios vagos scholares, aut goliardos cantare versus super *Sanctus*, et *Agnus Dei*, aut alias in Missa, vel divinis officiis; quia ex hoc sacerdos in canone quamplurimum impeditur, et scandalizantur homines audientes »⁷.

Contra excessus, qui in festo Ss. Innocentium evenire solebant, haec disponit *Conc. Lugdunense* (1245):

« Ut omnis occasio scandali et ridiculi ab Ecclesia abscindatur, volumus et mandamus ut festum Innocentium secundum morem et cultum aliarum festivitatum, quae per anni circulum celebrentur, per omnia reducatur; ita quod nec pueri in choro sarta portare audeant, nec stalla in choro superiori tenere, aut alia huiusmodi agere, quae non decent ecclesiasticam honestatem... »⁸.

Item *Conc. Saltzburgense* (1274) contra Episcopatum puerorum:

« Ad haec quidam ludi noxi, quos vulgaris elocutio Episcopatus puerorum appellat, in quibusdam Ecclesiis exercentes adeo insolenter, quod nonnunquam enormes culpaee et damna gravia subsequuntur. Et ipsis hos ludos in ecclesiis et a personis ecclesiasticis de cetero fieri prohibemus, nisi forte parvi sexdecim annorum et infra fuerint, qui huiusmodi ludos exercent quibus alii seniores ipsis nullatenus se misceant, aut intersint »⁹.

Missae sollemnis decorem cavens, haec praescribit *Conc. Ravennatense IV* (1317):

« Etsi, propheta testante, doceamur psallere Deo, et singulis horis psallere sapienter: multo fortior hoc debemus attendere, quando Missa praesertim solemniter celebratur, ubi angelicae hierarchiae invocantur, et

¹ Mansi, 23, 1033.

² Mansi, 24, 223.

³ Mansi, 24, 290.

⁴ Mansi, 24, 1190.

⁵ Mansi, 25, 66.

⁶ Mansi, 25, 265.

⁷ Mansi, 24, 207; Goliardi enim verba iniuriosa inserebant contra clerum, praelatos et papatum: cfr. Aubry, *Cent motets du XIII siècle*, Paris 1908, vol. III.

⁸ Mansi, 23, 683. Cfr. etiam *Conc. Nivernense* (1246), Mansi, 23, 731.

⁹ Mansi, 21, 142.

in tali tanto mysterio, ut sancti testantur, assistunt, debemus voce, spiritu, et mente psallere, humiliter et devote. Cum igitur Missa in aliqua Ecclesia nostrae provinciae in nota celebratur, debent omnes, maxime sacerdotes et clerici in ecclesia ipsa, quantum possunt, assistere celebranti, ac omnis clamor, strepitus et tumultus, in eadem ecclesia conquiescere. Quidam vero non debito modo considerantes praedictam Missam, quae in nota cantatur, irreverenter praetereunt se sacris induere, Missas uno concursu cum sacerdote celebrare volentes, ex quo populorum concursus ac pedum strepitus per ecclesiam fit cum quodam sonoro clamore: et sic in Missa quae celebratur in nota, per indirectum quodammodo impeditur, seu minus devote attenditur. Volentes igitur huic indiscreto actui necessariam adhibere medelam, sacro approbante concilio, monemus omnes sacerdotes tam saeculares, quam regulares nostrae provinciae atque statuimus, quatenus cum Missa celebratur in nota in aliqua Ecclesia; nullus alius sacerdos Missam celebret in eadem, donec Missa praefata fuerit plene completa. Qui autem contra fecerit, sui ordinarii arbitrio puniatur, ac durius increpetur; poenas etiam contra inoboedientes latas merito poterit formidare » ¹.

« Quoniam reverentiae, ac devotionis sinceritas obsequia etiam modica reddit grata, divina officia ut grata sint Domino et accepta, reverenter et devote iuxta S. Patrum statuta et consuetudines in Ecclesiis rationabiliter observatas » *Conc. Aquileense* (1282) statuit celebrari ²; itemque *Conc. Exoniense* (1287) ³; et *Constitutiones Nicosienses* statuunt: « ... quod omnes clerici praecaveant, dum cantatur vel legitur officium intra ecclesiam, vel extra in processionibus, quod non sint gestibus dissoluti, sed maturi, devoti, simplices et quieti, ac Divinis intenti laudibus, ad Dei gloriam et honorem, necnon aedificationem omnium fidelium qui assistunt... Qui autem fecerit contrarium... statim... ut dyscolus expellatur... » ⁴.

Peritiam canendi hortantur eadem *Const. Nicosienses* ⁵ et *Conc. Lugdunense II* (1274) ⁶. De ipsa cantus disciplina notabile est quod statuit *Conc. Gradense* (1296): « Ne melodiae, seu cantilenae dum cantantur, intellectum audientium impediunt, vel perturbent, et propter hoc in mentibus fidelium devotio minuatur, auctoritate sacri Concilii duximus statuendum, ut Epistola cum melodiis praeter Episcopi licentiam nullatenus decantentur: transgressores autem per septimanam ab officio, et beneficio sunt suspensi » ⁷.

¹ Mansi, 25, 611.

² Mansi, 24, 429 s.

³ Mansi, 24, 810. Haec duo Concilia praescripta Conc. Viennensis in Clementinis relata plerumque retinent.

⁴ Mansi, 26, 337.

⁵ Ibidem, c. 7: « Item quod omnes clerici addiscant expedite legere qui nesciunt et cantare ».

⁶ Mansi, 24, 130: « Tertio, quod in omnibus Ecclesiis ars cantus melius doceretur et addiceretur ».

⁷ Mansi, 24, 1166.

ART. II. — LEGUM MONUMENTA IN CORPORE IURIS CANONICI.

36. — His aliisque hac de re abusibus Ecclesia plus minusve fortiter restitit; cuius indicia in ipso Corpore iuris canonici inveniuntur.

Fontes praecipui sunt

a) *ex Decreto Gratiani*: c. 1, 2, 3 Dist. XCII, c. 1; c. 25, C. XVIII, q. 2 (§ 1).

b) *ex Decretalibus Gregorii IX*: lib. III, Tit. XLI, De celebrat. Missarum etc., c. IX.

c) *ex Clementinis*: c. 1, de celebratione Missarum et aliis divinis officiis, III, 14.

d) *ex Extravag. comm.*: c. un., de vita et honestate clericorum, III, 1.

37. — Circa vim legalem cuiuscumque horum textuum adnotamus:

a) Quamvis Decretum Gratiani numquam fuerit approbatum ab Ecclesia ut Codex authenticus iuris, tamen, cum publice in scholis fuerit praelectum, commentariis et glossis ornatum, in pluribus usu Romanorum Pontificum et tribunalium receptum et consuetudine probatum, plures textus huius decreti, imo et dicta Gratiani vim legis universalis obtinuerunt, etiam leges mere particulares aut documenta spuria, ut puta ex pseudo-Isidoro desumpta¹.

b) Magni quidem momenti sunt etiam textus Decret. Gregorii IX, cum haec collectio sit *authenticam* seu vim legis universalis obtineret per bullam *Rex pacificus* (5 sept. 1234); et quidem *una*, nempe, ad tollendam temporis prioritatem, omnes leges eodem die censentur promulgatae; et *exclusiva*, quatenus abrogat omnes leges ecclesiasticas latae post Decretum Gratiani, nisi in collectionem resumuntur.

c) Textus vero ex Clementinis desumptus eandem vim non habet, cum ex collectione una, sed non exclusiva decretalium quae fuerunt latae post Librum Sextum et ante Constitutiones Clementinas; derogat tamen legibus anterioribus, quae ei contradicunt.

¹ Cfr. Laurin F., *Introductio in Corpus I. C.*, p. 73-84.

d) Demum textus Extravag. comm. habet auctoritatem mere privatam. Quia tamen collectiones insertae sunt in editionem Corporis Iuris Canonici et in editionem authenticam a. 1852 ¹, specialem favorem adeptae sunt, cum quaedam gravissimi sint momenti; ut in re nostra de hac Extravag. dicere possumus.

38. — Natura et indoles harum legum est potius generalis: summarie enim puncta praecipua tangunt.

Materia vero varia est, intime tamen inter se connectitur per quandam organicam evolutionem ab indistincto ad magis distinctum. Etenim textus Decr. Grat. resumit iuris musicae liturgicae praeformationes Patrum et antiquorum Conciliorum originale aliquod elementum addens. Et sane:

a) c. 1, Dist. XCII, c. I refert textum classicum S. Hieronymi in Ephes. v, 19 ² «cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino». «Audiant haec adolescentuli, audiant hi, quibus in ecclesia est psallendi officium: Deo non voce ³, sed corde cantandum, nec in tragoedorum modum guttur et fauces medicamine liniendae ⁴ sunt, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur et cantica».

b) c. 2, Dist. XCII, c. I refert decretum Gregorii Magni edicens «in hac Sede» ⁵ sub poena anathematis ut diaconi, dum altari inserviunt, «cantare non debeant, solumque evangelicae lectionis officium inter missarum solemnias exsolvant», ne «dum blanda

¹ Cfr. Laurin F., *Introductio in Corpus I. C.*, p. 230-233.

² Cfr. ML, 26, 528.

³ Ubi Glossa ordinaria (cfr. Decretum Gratiani emend. et notat. illustratum una cum glossis Gregorii XIII Pont. Max. iussu editum, Romae in Aedibus Populi Romani 1582, p. 578 a.), adnotat: «Non voce: tantum, nam e voce decantandum est, ut de cons. dist. 5 non mediocriter. Et ibi, psallite Deo in iubilatione. Tamen magis cordis devotione, quam vocis iubilatione, ut 38 dist. sedulo.

Unde versus:

Non vox, sed votum;
Non chordula musica, sed cor;
Non clamans, sed amans
Cantat in aure Dei.

⁴ «Ut populum delectent: nam nec ipsa veritas pronuntianda sic est, ut quis hominibus placeat 22, q. 2 primum. Liniere autem ut melius cantent et pronuntient, vel uti electuario, peccatum non est, si ad laudem Dei et non gratia laudis consequendae delinuntur arg. 32, q. 4 obiciuntur. Procurare enim debet, ut clara voce non rauca pronuntient, ut 21 dist. c. I, ut populus plane intelligens dicat, amen, ut 38 dist. sedulo». Glossa, ibi.

⁵ «In hac Sede: Apostolica. Ex hoc dicunt quidam hanc prohibitionem in Ecclesia Romana tantum locum habere; alii tamen de Cardinalibus intelligunt. Hoc vero generaliter intelligitur esse prohibitum, cum ad legendum Evangelium induti sunt, quod patet ex illo verbo quod ibidem dicit inter Missarum. Et causa huius constitutionis fuit honestas». Glossa, ibid.

vox quaeritur, congrua vita negligatur, [et] cantus minister Deum moribus stimulet ¹, dum populum vocibus delectet ».

c) c. 3, Dist. XCII, c. I refert praescriptum c. 15 Conc. Laodicensis ²: « Non liceat ³ in pulpito psallere aut legere, nisi qui ab Episcopo ordinati sunt lectores ».

d) c. 25, c. XVIII, q. 2, (§1); textus his prioribus praestat quadam originalitate, etsi desumptus sit ex cc. 22, 27 Conc. Later. II ⁴ (a. 1139): « Simili modo prohibemus, ne sanctimoniales simul cum canonicis et monachis in ecclesia in uno choro conveniant ad psallendum ».

Hoc enim novum est in disciplina canonica.

39. — De primaeva psalmodia choralis agitur etiam in textu Decret. Gregorii IX ⁵: « Dolentes referimus — ait Pontifex — quod non solum quidam minores clerici, verum etiam aliqui Ecclesiarum Praelati, circa commessiones superfluas et confabulationes illicitas, ut de aliis taceamus, fere medietatem noctis expendunt, et somno residuum relinquentes, vix ad divinum officium ad concentum avium excitantur, transcurrendo denique continua syncopa ⁶ matutinum... Haec igitur et similia sub poena suspensionis penitus inhibemus, districte praecipientes in virtute oboedientiae, ut divinum officium nocturnum pariter et diurnum... studiose ⁷ celebrent pariter et devote » ⁸.

Magis determinate loquitur Clemens V in Conc. Viennensi (1311-12), cuius constitutio in eiusdem collectione invenitur ⁹.

« Gravi... turbatione movemur, quod... plerique ecclesiarum mi-

¹ « Id est, exasperet contra se », Glossa, ibid. Ratio huius praescripti probabiliter in vanitate diaconorum quaerenda est. Ipsi enim, cum ambonem ascenderent, ut versicula difficillioris executionis canerent, modestiam parum sectantes, capillos nimis artificiose colebant, qui super dalmatica defuebant. Blanda igitur voce aspectuque decoro, ipsi, conspicuo in loco positi, quasi scaenam calcantes, fidelium oculos indevote alliciebant. Cfr. Gastoué A., *La musique d'Eglise*, Lyon, Janin 1916, p. 48 s., eiusdemque, *Les origines du chant romain*, o. c., p. 285.

² Cfr. Bruns, *Canones Apostolorum et Conciliorum vetustorum selecti*, Berolini 1839, II, 53.

³ « Arg. pro laicis qui non cantant in pulpito sed alibi in Ecclesia », Glossa, ib.

⁴ Cfr. Jaffé, *Regesta Pontificum Romanorum*, Berolini 1851, ante n. 5682.

⁵ Ex c. 17 Conc. Later. IV (1215) sub Innocentio III.

⁶ Sc. dimidiata verba proferre. Cfr. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis* sub h. v.

⁷ « Quantum ad officium oris, id est sine syncopa », Glossa.

⁸ « Quantum ad officium cordis », Glossa.

⁹ Cfr. Richter-Friedberg, *Decretalium Collectiones*, Lipsiae 1881, col. 1173-1174.

nistri... horas canonicas dicere seu psallere transcurrendo, syn-
copando, extranea quidem et plerumque vana, profana et inhonesta
intermiscendo colloquia,... aves interdum portando... canesque secum
ducendo venaticos... divina etiam celebrare aut eis interesse nimis
indevote praesumunt. Nonnulli etiam tam clerici quam laici, prae-
sertim in festorum certorum vigiliis dum in ecclesiis deberent ora-
tioni insistere, non verentur in ipsis earumque coemeteriis choreas
facere dissolutas, et interdum canere cantilenas... Ne igitur trans-
gressiones invalescant huiusmodi... sancimus... ut in cathedralibus,
regularibus et collegiatis ecclesiis horis debitis devote psallatur, in
aliis vero convenienter et debite celebretur divinum diurnum et
nocturnum officium, si Dei et apostolicae sedis indignationem evi-
tare voluerint... ».

ART. III. — CONST. « DOCTA SS. PATRUM »
IOANNIS XXII EIUSDEMQUE EFFECTUS.

40. — Qui vero expresse abusus huius temporis reprobavit ac
regulam canonicam in aevum edixit circa modum, quo Ecclesia nova
artis inventa in cultum introducere permittit, fuit Ioannes XXII
in textu sequenti.

« *Docta* sanctorum Patrum decrevit auctoritas, ut in divinae
laudis officiis, quae debitae servitutis obsequio exhibentur, cun-
ctorum mens vigilet, sermo non cespitet, et modesta psallentium
gravitas placida modulatione decantet. Nam in ore eorum dulcis
resonabat sonus ¹. Dulcis quippe omnino sonus in ore psallentium
resonat, quum Deum corde suscipiunt, dum loquuntur verbis, in
ipsum quoque cantibus devotionem accendunt. Inde etenim in
Ecclesiis Dei psalmodia cantanda praecipitur, ut fidelium devotio
excitetur; in hoc nocturnum diurnumque officium, et Missarum
celebritates assidue clero ac populo sub maturo tenore, distinctaque
gradatione cantantur, ut eadem distinctione collibeant et maturi-
tate delectent.

« Sed nonnulli novellae scholae discipuli, dum temporibus men-
surandis invigilant, novis notis intendunt, fingere suas quam an-
tiquas cantare malunt, in semibreves et minimas ecclesiastica can-
tantur, notulis percutiuntur. Nam melodias hoquetis intersecant,

¹ Cfr. Ecell. 47, 11.

discantibus lubricant, triplis et motetis vulgaribus nonnunquam inculcant adeo, ut interdum antiphonarii et gradualis fundamenta despiciant, ignorent, super quo aedificant, tonos nesciant, quos non discernunt, immo confundunt, cum ex earum multitudine notarum ascensiones pudicae, descensionesque temperatae, plani cantus, quibus toni ipsi secernuntur ad invicem, obfuscentur. Currunt enim, et non quiescunt; aures inebriant, et non medentur; gestibus simulant ¹ quod depromunt, quibus devotio quaerenda contemnitur, vitanda lascivia propalatur. Non enim, inquit frustra ipse Boëtius, lascivus animus vel lascivioribus delectatur modis, vel eosdem saepe audiens emollitur et frangitur ².

« Hoc ideo dudum nos et fratres nostri correctione indigere percepimus; hoc relegare, immo prorsus abiicere, et ab eadem Ecclesia Dei profligare efficacius properamus. Quocirca de ipsorum fratrum consilio districte praecipimus, ut nullus deinceps talia vel his similia in dictis officiis, praesertim horis canonicis, vel cum missarum sollemnia celebrantur, attentare praesumat. Si quis vel contra fecerit per ordinarios locorum, ubi ista commissa fuerint, vel deputandos ab eis in non exemptis, in exemptis vero per praepositos seu praelatos suos ad quos alias correctio et punitio culparum et excessum huiusmodi vel similium pervenire dignoscitur, vel deputandos ab eisdem per suspensionem ab officio per octo dies auctoritate huius canonis puniatur.

« Per hoc autem non intendimus prohibere, quin interdum, diebus festis praecipue, sive sollemnibus in Missis et praefatis divinis officiis aliquae consonantiae, quae melodiam sapiunt, puta octavae, quintae, quartae et huiusmodi supra cantum ecclesiasticum simplicem proferantur, sic tamen ut ipsius cantus integritas illibata permaneat, et nihil ex hoc de bene morata musica immutetur, maxime cum huiusmodi consonantiae auditum demulceant, devotionem provocent, et psallentium Deo animos torpere non sinat.

« Actum et datum Avin. Pont. N. A. IX (1324-5) » ³.

¹ Quod est turpe et contra honestatem clericalem. In hoc quodammodo comparandi illis, qui ludos theatrales in Ecclesiis faciunt vel sibi larvas induunt, ut suae insanitiae ludibria exerceant, de quibus in c. cum decorem eo. tit. ». Glossa ordinaria (Decret. Grat. emend. et adnotat. illustr. una cum glossis Gregorii XIII P. M. iussu editum. Romae in Aedibus Populi Romani 1582, p. 573 a.).

² Cfr. Boëtium, *Institut. musicae*, ed. Friedlein, Leipzig, 1867, I, c. 1, p. 180, 12.

³ Cfr. *Corpus iuris Canonici*, ed. Lipsien., II, Ao. L. Richteri et Ae. Friedberg, pars II, col. 1256-1257 (ex cod. Monac. 16186).

Ut materia huius constitutionis probe intelligatur, haec adnotasse iuvabit ¹.

In secunda paragrapho « Sed nonnulli... » describuntur novae musicae formae:

a) *temporibus mensurandis invigilant*, nempe cantus gregorianus qui rhythmico libero canebatur, nunc rhythmico mensurato et fixo constringitur;

b) *ecclesiastica... notulis percutiuntur*, nempe ictu rhythmico, ex mensuratione proveniente, percutiuntur ²;

c) *discantibus lubricant*, nempe non quasi ipsum discantus genus lubricum sit, sed quatenus textus discantus lubricus erat; infra enim discantus permittetur in paragrapho IV « Per hoc autem » ³;

d) *ascensiones pudicae descensionesque temperatae*, nempe ambitus modalis cantus gregoriani, ut magis explicatur verbis sequentibus « quibus toni ipsi secernuntur » ⁴;

e) *currunt et non quiescunt*; magis congrue explicatur per motum continuum cantus per imitationem ⁵, quam per cursum physicum ⁶.

In ultima paragrapho consonantiae permittuntur, « quae melodiam sapiunt... sic tamen ut ipsius cantus integritas illibata permaneat, et nihil ex hoc de bene morata musica immutetur »; quatenus nempe integritas quaedam naturae ac indolis servaretur, non necessario materialis et rhythmica: quod fere impossibile foret.

¹ Cfr. Gastoué, *La musique à Avignon et dans le Comptat du XIV au XVIII siècle*, Tarin, 1904. — Baini G., *Memorie... o. c.*, 1, 164. — Sesini U., *Decadenza e restaurazione del canto liturgico*, Milano 1933, p. 48 ss. — Vide etiam, quoad principia generalia, controversiam inter Suarez (*De virtute et statu religionis*, tract. IV, l. IV, c. 8, n. 3) et Navarrum (*Comm. de oratione etc.*, Venetiis 1601, t. II, c. 16, n. 32, p. 253), qui hanc constitutionem commemorant.

² Altera, quam Sesini, *o. c.*, dubitative proponit, interpretatio: « fa abuso di note di abbellimento? », minus probabilis apparet.

³ Cfr. Baini, *o. c.*, I, 165 not. (262).

⁴ Cfr. Nisard, *Archéologie musicale*, Lethielleux, Paris 1890, p. 267 ss.; Janssens, *Le rythme du chant grégorien*, Poelman Gand 1892, p. 16; D. Pothier, *Les mélodies grégoriennes d'après la tradition*, Tournai, Desclée 1880, p. 91 s., hunc textum assumit ad illustrandam fusam ac delicatam cantus gregoriani executionem, quam ipse propugnabat; et quidem recte. Nec video quare Nisard hunc sensum acriter reprobet: etenim ambitus modalis satis sufficienterque indicatur verbis « ascensiones descensionesque, quibus toni ipsi secernuntur », ratio vero executionis verbis adiectivis innuitur « pudicae, temperatae ».

⁵ Cfr. quae diximus de discantu, et praesertim de « Rondello », supra pag. 37.

⁶ Etiam haec interpretatio probabilis est, si consideremus abusum reprobationes supra allatas, in quibus huius rei iudicia adsunt.

4 — ROMITA, *Ius Musicae Liturgicae*.

In hoc pontificio documento, quod primitus ex professo et tam late de musica liturgica agit, enuntiatur principium fundamentale, quo nova artis inventa Ecclesia recipit. Nova utique sint, traditionem tamen non abrumpant neque ab ea prorsus aberrant¹; sed praesertim nihil contineant quod a spiritu liturgiae sit quomodoque alienum, sed eiusdem finem adiuvent ac foveant. Quoad musicam liturgicam in particulari, ut consonantiae « auditum demulceant², devotionem provocent, et psallentium Deo animos torpere non sinant »³.

41. — Quinam effectus huius pontificiae reformationis?

Quoad gregorianum cantum, practice nullus plane profectus, si traditionem monasticam excipias; imo vivacem ac nobilem monodiam liturgicam cantores turpiter disgregarunt singulas notulas ictu stolidissimo percutientes⁴. Theorice, parantur quidem ornatissimi codices, in quibus melodiae gregorianae, paucis mutatis, transcribuntur⁵.

Quoad musicam mensurabilem, abusus plus minusve permanserunt⁶, fortasse quia Constitutio Ioannis XXII, propter politicas Romani Pontificis condiciones in captivitate avenionensi, rite ac sufficienter promulgata non fuit. Progressu tamen temporis, salutare quamvis particulares praescriptiones secundum mentem Constitutionis praedictae editae sunt, quae restaurationem in aliquibus saltem Ecclesiis foverunt⁷.

¹ Cfr. allocutionem Pii PP. XI in auguratione Pinacothecae Vaticanae a. 1933.

² Non tamen more eorum qui « aures inebriant et non medentur », quos superius Pontifex reprobat.

³ Quod semper fuit semperque erit sollemne apud omnes! Audiant qui modulis consciendis eorumque executioni vacant.

⁴ Cfr. Simon. Tunstede, *Quatuor principalia musicae*, apud Coussemaker, IV, 200 ss. — *Paléographie musicale*, Solesmes 1889, I, 22.

⁵ Cfr: D. Oderis. Piscicelli-Taeggi O. S. B., *Paléografia artistica di Montecassino*, 1876 ss.; Codex typicus O. P. apud Basilicam S. Clementis Romae, qui critice maxime probatur. Cfr. EL 1891, n. 8, p. 479.

⁶ Cfr: Stéphen Morelot, *De la musique au XV siècle. Notice sur un manuscrit de la Bibliothèque de Dijon*, Paris 1856, Didron. — Ioan. de Muris, *Scientia artis musicae*, l. VII, apud Coussemaker, II, 384 ss.; in c. 9, de ineptis discantoribus, l. c., p. 394, sic concludit: « O magnus abusus, magna ruditas, magna bestialitas, ut asinus sumatur pro homine, capra pro leone, ovis pro pisce, serpens pro salmone! ». — Ioann. Gallicus dictus carthusiensis seu de Mantua, *Ritus canendi vetustissimus et novus*, apud Coussemaker, IV, 298 ss. praecipue 369. — Arnulphus de S. Gillene, *Tractatus de differentiis et generibus cantorum*, apud Gerbert, *Script.*, III, 316 ss.

⁷ Ita in Ecclesia cathedrali Parisiensi, regulae Gersonis (cfr. *opera omnia Hagae* 1728, t. IV, 717 ss.), quae utilissimae forent etiam hodiernis musicis. De cantoribus Pontificis

Sed effectus praecipuus fuit evolutio musicae formarum ad classicam polyphoniam, quae uti lucidissima effigies considerari potest canonum in Constitutione Ioannea statutorum ¹.

Etenim polyphoniae fundamentum ac substratum est generatim gregorianus cantus ², qui partium ad invicem se moventium ac totius compositionis modum determinat ³. Praeterea imitationes ac repetitiones gregoriani thematis, arctiore procedentes mensura, agilem monodiam gregorianam propius sequuntur ⁴, atque, cum in eodem ambitu modali se moveant, melodias gregorianas eiusdem fere modi naturaliter mutuuntur; ita ut omnia elementa cantum gregorianum sapiant. Insuper rhythmus periodalis polyphoniae, cum pedibus determinatis non constet sed libere aptetur verborum metro, meliore quo fieri potest modo rhythmum liberum cantus gregoriani sequitur. Demum, ex nativa ratione polyphoniae, voces thema gregorianum repetitis vicibus audire faciunt atque magis magisque animo audientium imprimunt.

cfr. Baluze, *Vitae Paparum Avenionensium*, Parisiis 1693, t. I, p. 234, 237, 378 et passim; Haberl Fr. X., *Bausteine für Musikgeschichte III, Die Römische « Schola cantorum » und die päpstlichen Kapellsänger bis zur Mitte des 16 Jahrhunderts*, Breitkopf Lipsiae 1888, p. 24; Baini G., *Memorie storico-critiche...*, I, 253 nota (253).

¹ Ita de Santi, CC ser. 15, vol. 3, pag. 283, nota 1: « La condizione voluta da Giovanni XXII per la musica sacra figurata « ut ipsius cantus (ecclesiastici) integritas illibata permaneat et nihil ex hoc de bene morata musica immutetur », non poteva davvero adempiersi in miglior modo, di quel che siasi poi fatto nella polifonia ».

² Quod ordinarie observatum fuit, cfr. Glareanum, *Dodekachordon*, Basileae 1547, lib. II, c. 16, p. 103 et c. 36, p. 163.

³ Sicut (per facilem discursum ex contrario) Ioann. XXII requirebat: reprobatur enim quod nonnulli « tonos nesciant, quos non discernunt, immo confundunt, cum ex earum multitudine notarum ascensiones pudicae descensionisque temperatae plani cantus, quibus tunc ipsi secernuntur ad invicem, obfuscentur ».

⁴ Cfr. exempla apud Haller, *Trattato della composizione musicale sacra*, Sten, Torino.

TITULUS SECUNDUS

Cantus liturgicus et Polyphonia.

CAPUT I.

Musicae liturgicae abusus.

42. — Evolutio musicae formarum, quae, ductu principiorum Const. Apost. « *Docta Sanctorum Patrum auctoritas* » Ioannis XXII, ope et ingenio praesertim scholae belgicae, ad classicam polyphoniam perducta est, immunis tamen non fuit a defectibus, externis potius et apparentibus, quam intrinsicis ac realibus.

Cum enim mos esset titulum compositionis ex verbis cantus thematici deducere ¹, multae Missae huius temporis prophanum titulum habent ², eo quod cantus prophani themata auctores assumebant; intrinsece tamen nihil habebatur quod his male sonantibus titulis congrueret ³.

Saepe etiam musici Missas componebant latius et elegantius elaborantes cantiones polyphonicas prophanas ⁴, quae reservabantur

¹ Ita habetur: Missa « *Ecce Sacerdos magnus* » I. P. Praenestinis (*Op. omnia*, vol. X, ed. Breitkopf und Härtel, Leipzig, 1894); Missa « *Repleatur os meum* » eiusdem, *o. c.*, vol. XII etc. vide infra.

² Cfr. Haberl Fr. X., *Bibliogr. und themat. Musikkatalog des päpst. Kapellarchives*, Leipzig 1888, Breitkopf. E. g. Missa « *Dictes moy toutes vos pensées* », Missa « *Lesse faire a mi* », « *o Venus bant* », « *Princesse domourettes* », « *Que nay je marion* », « *Se la face ya pale* », « *Gracieuse plaisant* », « *Le villain jallulx* », « *Mon mary m'a diffamée* », etc.

³ Ut lectu oculi constat ex lectura huiusmodi compositionum; cfr. Commer, *Collectio operum musicorum Bataworum saec. XVI*, voll. 12, Trautwein, Berolini; Maldeghem, *Trésor musical, Collection authentique de musique sacrée et profane des anciens maîtres belges*, Bruxelles, Muquardt, 1865-1871, 2 voll.; Vander Straeten, *La musique aux Pays-Bas*, Bruxelles, Muquardt, 1867-1868, voll. 8, passim. Unde exagerat Baini, *o. c.*, I, 153: « *I compositori nello scrivere ogni maniera di musica, e massime la profana, si riportavano nelle cadenze alla misura delle danze, che costumavano di quel tempi. Ben rozzo e mal pratico sarebbe egli stato quel musico, le cui opere non misurassero alcuna danza. E il ciel volesse, che tante messe di Josquin, di Mouton, e di altri non fossero servite un dì a balli di corte!* »

⁴ Cfr. Haberl Fr. X., *B. u. th. Musikkatalog*, *o. c.* et indices opp. omn. I. P. Praenest.; e. g. Missa « *Malheur me bat* » Josquini de Près derivat a cantilena populari eiusdem tituli, quae iam elaborata fuit polyphonice ab Okeghem, Josquini magistro. Similiter I. P. Praenestini Missa « *Glà fu chi m'ebbe cara* », *op. omn.*, vol. XIX, p. 22; ex cantione omonyma, vol. XXVIII, p. 26; Missa « *Vestiva i colli* », vol. XVIII, pag. 28, XXVIII, p. 239; Missa

paucis auditoribus domus principis vel saltem optimatum: qua de re minus late scandalum patebat ¹. Etenim huiusmodi missae — missae parodiae sic dictae — nil continebant noxium aut lascivum, nisi forte quod in memoriam revocarent verba cantionum a quibus derivabant ².

43. — Nonnulli abusus orti sunt etiam ex ipsa subtilitate auctorum qui ne ignorantiae nota innodarentur ³, cantum firmum materialiter intactum servabant, quoad notulas tantum, formaliter vero crudelissime torquebant ac cruciabant! Etenim super notatione cantus firmi indicationes difficiles et aenigmaticas evolutionis contrapuncti ponebant pro variis vocibus, quae taliter inter se intricabantur ut nihil vel parum devotionis ac pietatis excitarent ⁴.

¹ « Nasce la gioia mia », vol. XIV, p. 118 ex madrigali I. L. Primavera, Scoto, Venezia 1565; Missa « Quando lieta sperai », vol. XX, pag. 50. Quandoque tamen cantiones erant sacrae, ut e. g. Missa « Qual è il più grande amor », I. P. Praenestinensis (vol. XXI, p. 62), et etiam moteti liturgici: cfr. supra.

² Dicendum tamen quod tempore Concilii Tridentini musici prudenter et caute abstinere a simili abusu; sic habetur I. P. Praenestini Missa sine nomine, vol. XV, p. 44, quae revera derivat a cantione « Je suis desheritée »; « Missa Primi toni », vol. XII, p. 26, quae a cantilena populari derivat « Io mi son giovinetta » cuius verba inveniuntur in Boccaccio, Decam. G. 9, nov. 10.

³ Etenim multae huiusmodi Missae hodie honore habentur et a multis choris canuntur.

⁴ Cfr. Bullam « Docta SS. PP. » Ioannis XXII: « adeo ut interdum antiphonarii et gradualis fundamenta despiciant, ignorant super quo aedificant... ».

⁴ « Nel 1400 ed oltre la metà del susseguente secolo, prendevano i maestri un tema popolare e conosciuto per lo più dal canto gregoriano, e v'intrecciavano sopra delle fughe e del *contrasti*, co' quali si formava il canto della messa intera...; presero alcuni maestri per soggetto delle loro messe alcune canzoni profane delle più note. Su quella sola dell'*uomo armato* ne furono composte più di cento. Passando di stravaganza in stravaganza, vi fu perfino chi fece una messa col *giuoco de' dadi*, regolando cioè la sua composizione su certe combinazioni tratte dai numeri, che risultavano dai dadi gettati. Una musica di questa fatta non era che un armonioso *problema* acustico, sciolto se si vuole per l'occhio, ma inestricabile per l'orecchio; un vero arzigogolo privo di significato intelligibile, un dottissimo rumore, che nulla diceva all'anima e nulla potea dirle »; Carpani G., *Le Haydine...*, Padova 1823 (cit. ab Alfieri, o. c., p. 16). En, eruditionis gratia, aliqua exempla: « *crescit in duplum, triplum* », h. e. duplici vel triplici mensura cantus augeri debebat; « *ut prius, sed dicitur retrograde* » vel etiam « *cancriza* », « *vade retro, Satanas* »!; nempe more hebraico; « *posterior priorem post tempus sequitur altior tono* »; « *canon in diapente post duo tempora* »; « *tempora bina sile, diapason postea scande* ». Quaedam interpretatione indigent: « *Si trinum quaeras, a summo tolle figuram* », et « *simul incipito diatessaron in subeundo* », nempe tertia vox canat 4 gradibus inferius, primam notam tamen omittat. Nonnumquam effatis S. Scripturae proverbialis, figuris ac signis utebantur; e. g. « *erunt duo in carne una* » nempe cantus est idem pro duabus partibus, at diversa temporis mensuratione; et si tres essent partes, notabant « *Trinitatem in unitate veneremur* » vel « *Trinus et unus* »; « *Quiescit qui superne volat, venit post me qui in puncto clamat* », nempe pars superior silet et incipit tantum ubi primum invenitur notula cum puncto; « *Qui se humiliat exaltabitur, Contraria contrariis curantur, Hic dantur antipodes* », nempe cantus repetendus est reversis intervallis; « *De minimis non curat*

Ipsa quidem verba cum a cantoribus potius quam ab ipso moduli artifice melodiae aptarentur, sine ulla proprietate ac elegantia proferebantur, atque intrinsecus ac vitalis nexus desiderabatur musicam inter et textum liturgicum, qui saepe incongrue aliis verbis farciebatur ¹.

Quid mirum igitur si Card. Capranica a Nicolao V (1447-55) requisitus « quid ei de illo canentium choro (nempe cappellae pontificiae) videretur, respondit: sacculum sibi porcellis plenum videri, audiri namque clamantium strepitum, sed nihil ex eo percipi »?! ².

CAPUT II.

Documenta iuris ecclesiastici.

ART. I. — ECCLESIASTICAM TRADITIONEM VINDICANTES.

44. — Nec defuerunt qui huiusmodi excessus deplorarent; audiatur pro omnibus perdolens conquestus quem *Lindanus* elevat:

«.....Psalmistarum locum induunt isti musici, non tantum ut de choro eüciantur dignissimi, cum propter vitae improbitatem, qua passim nimium sunt nobiles, tum propter impudicos amorum, aut indignos bellorum modulos sacris Dei laudibus insparsos; sed etiam propter theatricam magis sonorum confusionem, quam religiosam pietatis ac devotionis moderationem, quam piorum animis passim gignere noscuntur. Non enim nunc suo cantu musici auditorum animos ad pietatis cultum, coelestiaque

praelor », nempe minimae omittantur; « *Caecus non iudicat de colore, Nigra sum sed formosa, Noctem in diem vertere, Dum lucem habetis credite in lucem* », nempe nigrae notulae sicut albae canentur; « *Digniora sunt priora* », nempe notulae canendae sunt secundum ordinem valoris: longae, breves, semibreves, minimae cum pausis relativis et rhythmico diverso!; « *Accidens potest inesse et abesse praelor subiecti corruptionem* », nempe pars est ad libitum; « *Agnus secundus non est cum grege* » vel « *obiit* », nempe pars in secundo « *Agnus Dei* » taceat. Quaedam hilaritatem movent: « *Non sum haeres* » vel « *pupilli taceant* », nempe vox silcat ad versic. « *Haereditas mea versa est ad alienos* », « *Pupilli facti sumus* »; « *Bassus deposuit vestimentum* », nempe bassus silet ad vers. Magn. « *Deposuit potentes de sede* ». De his et aliis cfr. De Santi, CC XV, 4, 557 ss.; Casimiri, *Cantantibus organis*, Roma, 1924, p. 441-447.

¹ Cfr. De Santi, l. c.; ita e. g. « *Ave Kyrie Maria gratia plena Dominus tecum eleyson* » Petri de la Rue. Quandoque tamen, more troporum cantus gregoriani, pulcherrima nascuntur: « *Domine tibi unigenite Iesu Christe, Spiritus et alme orphanorum Paraclite, Domine Deus Agnus Dei Filius Patris primogenitus Mariae Virginis matris. Suscipe deprecationem nostram ad Mariae gloriam... Quoniam tu solus sanctus, Mariam sanctificans, tu solus Dominus Mariam coronans* » ex Missa De B. Virgine 6 voc. I. P. Praenestini (op. XII, p. 141 ss.).

² Cfr. Poggio, *Vita del Card. Capranica*, apud Steph. Balutium, Miscell. II, p. 266, 289.

excitant desideria, quam avocant, avertunt, alienant. Scio enim aliquando divinis me interfuisse laudibus, cum vel attentissimus auscultarem, ecquid forte psalleretur? ne unum quidem potuisse intelligere verbum; ita erant omnia syllabarum repetitionibus commixta, vocibus confusa, clamoribus potius horridulis, et incondito boatu, quam cantu obscurata. Quamquam non me fugiat, quibusdam musicam cum organis et musicis rectius videri retinenda: quibus equidem perlibenter assentiar, si una pro isto musices genere, quod nunc passim Ecclesias occupat, aliud introducatur et gratius, et rebus ipsis convenientius; et si non, ut oportet, pronuntiationi quam cantui vicinius, saltem rebus, quae canuntur aptius atque accomodatius.

«Nunc enim audire est laetissimos divinae laudis hymnos, tristissimis contaminari musicorum modulis, contra lugubres Ecclesiae threnos laetissimo effusos modulamine. Quid, quod divinos hymnos non modo theatricis, adeoque bellicis, et si dicere fas est, Galiardicis contaminant modis, sed venereis quoque conspurcant et amatoriiis? Unde illarum magis constantiam admiror Ecclesiarum, quae istum praevidentes divini cultus absum semel musicam illam choro maluerunt excludere, ut Traiecten. et quod audio Lugdunensis; quam illarum veneror magnificam, quam ipsi et putant et iactant adeo maiestatem, qua Dei chorum omni phonasorum syntagmate, vocum omnis generis discrimine, imo et tubarum clangore, cornetorum, quae vocant, stridore, alioque strepitu vario, ne quid praetermittere videantur, quod cantici verba semel obscuret, sensumque sepeliat et adobruat sibi praeclare gloriantur implesse. De quo plus hodie Cathedrales laborant passim Ecclesiae (quod sane non leviter cordatis omnibus est dolendum) quam ut habeant aut cantores Psalmorum intelligentes, aut Deum vita simul et voce moderata potius, quam incondito garritu laudantes. Verum hanc labem Ecclesiam inde forte contraxisse cuiquam videatur, quod quae nunc passim cantantur, non tam ad populi intelligentiam erudiendam, quod priscos ubique spectasse indubitatum est, quam ad meram Dei Optimi laudem, quocumque modo celebrandam frequentantur; de quo, eiusque remedio, quid sapientioribus videatur, audire malo disciturus, quam definire, indubiam plurimorum incursum reprehensionem. Sane ad istam (ut libere dicere liceat, quod citra praeiudicium in piorum deliberationem proponimus) non musicam, sed inconditam nebulonum lasciviam templis exturbandum nihil queat statui praeclarius, aut innovari salutaris, quam a Ioann. 22 pridem ante annos 240 legimus constitutum, Docta SS. Patrum... Quae constitutio, sicut et aliae innumerae, non tantum prudentissime sed et sanctissime definita, atque praescripta, nihil praeter seriam sui observationem desiderat: ad quam si Ecclesiarum cantus reformetur non est profecto quod magnopere conquerantur adversarii hac in parte... »¹.

¹ Lindanus W., *Panoplia evangelica*, Coloniae Agr., Cholinus M., 1575, lib. IV, c. 78, p. 407 ss.

45. — Praeclarum etiam dedit exemplum *Marcellus II* (1555) paucis illis diebus, in quibus Pontifex exstitit; refert enim *Massarelli A.*:

« Hac die Veneris sancta [12 Aprilis], Pontifex ad audienda sacra omnia descendit. Cum autem sacra ipsa a cantoribus non ea qua decet reverentia recitarentur, sed magis ab eis canctiones (sic) laetitiae cum eorum musicis concentibus proferri viderentur — quod valde alienum videbatur, ut his diebus, quibus ob memoriam passionis Domini mestos nos esse et lacrimis peccata nostra abstergere deceret, tum vocibus, tum musicis artibus summa laetitia exprimeretur, praesertim eo in loco, in quo caput ecclesiae et sacri christiani orbis cardines residerent — Pontifex ipse, vocatis ad se cantoribus ipsis, eis iniunxit ut quae his diebus sanctis in mysteriis passionis et mortis Christi recitanda erant, ea rei condecens vocibus referrent atque etiam ita referrent, ut quae proferebantur, audiri atque percipi possent. Quod quidem ab ipsis cantoribus cum maxima adstantium consolatione executioni demandatum est »¹.

ART. II. — DECRETA CONC. TRIDENTINI EORUMDEMQUE HISTORIA.

46. — Sed praesertim in Concilio Tridentino (1546-1563), quod restaurandae disciplinae in omnibus providere curavit, Patres reformationem musicae liturgicae discutiendam susceperunt in ultimis sessionibus².

Iam inde ab actibus praeparatoriis vota Patrum invenimus ad musicae abusus pellendos ab Ecclesiis.

Hieronymus Aleander, ineunte anno 1537, in sua de convocando Concilio sententia³ haec probe notat:

« Res divina perturbata fit nullo ordine, nulla gravitate, qua antea singulari quadam maiestate agebatur. Quid commemorarem aptissimam et sanctam illam musicam ac modulationem, qua Christiana ecclesia, quo tempore hic peregrinatur atque ex fide vivit, recreare sese a tot malis et oblectare solita est, canens immortalis Deo laudes sempiternas. Ea facta est artificiosa quadam ratione per ministerium Spiritus Sancti, ut, quicumque audiunt, mirifice accendantur, non inani quodam gaudio et fluxu, sed diuturna delectatione mentis et motu incitato ad laudandum Deum. Equidem ita existimo, et quis neget, vim quandam divinam inesse, quae transformet et rapiat animas hominum! Porro si quis intueatur illam

¹ CTd, pars II, A. Massarelli diar. VII. p. 256 ss.

² Cfr. Baini G., *Memorie...*, I, p. 74-275. Multa tamen nunc perfecte noscuntur ex actibus Concilii editis a Soc. Görresiana.

³ CTtr, pars I, p. 122, lln. 38 ss.

dignitatem in officiis cultuque ecclesiastico, in caeremoniis, nonne mystico quodam gaudio exultabit, cum intelliget, huiuscemodi ritus aliquam esse repraesentationem ministerii angelorum et omnium beatarum mentium in illo aeterno ac felici regno, ubi iugiter gratias agunt et collaudant Deum, cuius beneficentia tantam felicitatem adepti sunt ».

Itemque rescribunt *Martinus Bucero* et *Georgius Vicelio*, ineunte anno 1539 in *Formula concordiae Lipsiae accomodata* ¹:

« Postquam autem per veteres patres multae solemnes et devotae consuetudines circa officium missae observatae fuerunt, optaremus singulas ecclesias operam dare, ut istae, quantum ad veram emendationem populi conducere queant, denuo in verum usum reducerentur, sive fuerint diversae orationes, h y m n i, offertoria, vestes ceteraque omnia, quae apud populum ad veram solemnitatem et fidelem existimationem huius venerabilis sacramenti convenire possint ».

Praesertim vero utiles observationes ad Paulum P. M. proposuit (mense iunio 1543) *Frid. Nausea Blancicampianus* ep. Viennensis, quae uti fontes praecipui haberi possunt canonum Conc. Tridentini in materia, necnon posteriorum Pontificum dispositionum ac legum ².

In primis pseudo-reformatorum abusus denuntiat tenacissimos:

« Addo, quod nec ideo facile sint nobiscum concordaturi (nempe protestantes), quod facta concordia oporteret eos magna ex parte abrogare cantilenas istas germanicas, quibus ipsi plurifariam in suis ecclesiis abutuntur. Ex quibus haud pauci sunt versus, qui, ut summi pontificis auctoritatem, missam et bona opera religiosorumque instituta perperam reprobant, et diversoque laudantur ritus eorum novi novaque ipsorum dogmata. Iam vero quis tot a vera religione seductos populos facile sit avocaturus ab eiusmodi canticis, quibus viginti iam annis vel pluribus fortassis assueti sunt? Sin eiusmodi cantilenarum cum quadam levitate et invidia coniunctarum usus ad hunc modum publicitus in ecclesiis remanere debeat, non est ut sibi diu possit constare concordia, quum sint eiusmodi cantiones multis in verbis plane contrarie catholicis canticis » ³.

Ac proinde, circa lectiones et cantus monet ut: « Nihil nec legatur nec canatur in templo, nisi quod ex sacris sit literis de promptum vel cum illis consonet aut certe non discrepet, sed gra-

¹ Cfr. CTtr, p. I, p. 263, lin. 21-26.

² Cfr. infra can. Conc. Tridentini, Const. Alexandri VII « *Piae sollicitudinis* » et edict. seq.

³ CTtr, lib. I, p. 368, lin. 40-49.

vitae quadam sine ridiculo polleat; in quocumque tandem idiomate hoc ipsum legi canique solet »¹.

De cantoribus ab usibus loquens, hos ad quinque sic reducit:

« Primus quidem eorum est abusus, quod plerique ipsorum, ne unius quidem vel alterius note, quam vocant, scientiam habeant, sive, quod aliquam musices partem calleant, docendi demum per eorum succentores substitutos non citra derisionem nec sine magno apud omnes ludibrio.

« Secundus abusus ex priore descendens est, quod nulla est ipsis cura, quod sint vel emendate vel in emendato scripti libri, quorum est usus in templo, quum tamen vel unicum iota, perperam exaratum, facere possit perversum et haereticum sensum in verbis et orationibus, id quod in primis usu venire solet in ipsis, quae vocant, missalibus et breviariis, quae oportuit esse perquam emendatissime scripta et excusa.

« Tertius est eorum abusus, quod nil pensi habeant, an in cantando sit clamor vel amor, quum permittant saepe non nullos in choro reboare potius quam canere; nec animadvertunt, quod non recte sepe numero ob vel cantorum vel organorum concentum omitantur aut decurtentur ea, quae sunt in divinis officiis precipua. Cuius sane generis sunt lectiones prophetarum, epistole apostolorum, symbola fidei, prefationes et gratiarum actiones et preces et id genus alia, quorum isti magnam debent habere rationem.

« Quartus est eorum cantoribus abusus, quod minime advertunt, quomodo vel legatur vel canatur in choro, quandoquidem cantus ipse esse debet equalis, non precipitatus, sed clarus, distinctus, modicus, devotus, et ita quidem temperatus ad omnia, ut quaeque divina officia reverenter peragantur.

« Denique cantoribus abusus est, quod aliquoties in cantibus et organis in templo permittunt, quae magis lasciviam quam devotionem excitant, sinantque aliquando cani, quae non modo non ex divinis sunt desumpta scripturis, sed quae sunt ab eis omnino diversa vel certe minus spiritualia, maxime cum in lingua non consueta, utpote vernacula, legi soleant contra catholice ecclesiae morem et consuetudinem »².

Demum ita cantores monet: « Studeant quoscumque in choro libros habere bene correctos, et non alios permittant cantus, quam qui vel ex scriptura desumpti sint vel illi non adversentur. Inde per viros eruditos abiciendi qui non fiant suo ordine et tempore, quos Deo decet esse dignos et devotionis incensivos »³.

¹ Ibid., lib. VII, p. 421, num. VI, lin. 11-16.

² CTr, lib. V, p. 403, lin. 20-45.

³ Ibid., lib. VI, p. 416, num. VIII, lin. 5-8.

47. — Tandem in ipso Concilio die 8 Augusti 1562 in schemate abusuum, qui circa venerandum missae sacrificium evenire solent, partim a patribus deputatis animadversorum, partim ex multorum praelatorum dictis et scriptis excerptorum, haec de musica proposita fuerunt ¹:

« Item animadvertendum, an species musicae, quae nunc invaluit in figuratis modulationibus, quae magis aures quam mentem recreat et ad lasciviam potius quam ad religionem excitandam comparata videtur, tollenda sit in Missis, in quibus etiam profana saepe cantantur, ut illa *della caccia et la battaglia* » ².

At in compendio abusuum circa sacrificium Missae ³ mens decreti mitior facta fuit:

« Species quoque musicae in divinis officiis reducatur ad normam, quam praescripsit Ioannes XXII in Extrav. de vita et honestate clericorum, vel ita canatur, ut verba magis quam modulationes intelligantur ».

48. — In generali congregatione die 10 Septembris 1562 habita, inter canones de abusibus circa celebrantes vel audientes missam examini propositos, canon octavus hanc mentem decreti fusius evolvit ⁴:

« Cum sacra mysteria summa veneratione sint peragenda, intimo quidem affectu in solum Deum, externo vero cultu adeo composito et decoro, ut alios devotione repleat et ad religionem excitet: propterea sacerdotes, dum missarum sollemnia agunt, non velut citato cursu inculcatisque verbis haec percurrant, sed apte, distincte graviterque singula pronuntiare studeant, ut ab illis, dum haec aguntur Deum cogitari, atque ibi corde et ore eos

¹ Cfr. CTA, pars V, p. 918, lln. 13-15.

² Vide Gius. Baini, o. c., I, 139: « Il plauso che riscuotevano parte la musica geniale delle canzoni popolari, parte la musica armonica del romanzì, del sonetti e del madrigali, lusingò siffattamente i compositori del secolo XV e del XVI, che senz'altro rispetto assunsero bene spesso cotali musiche a tema delle loro messe; ed ecco il canto delle medesime divenuto sovente scandalosissimo ». Idem auctor, qui regebat cappellam Pontificiam, ex archivo huius cappellae recenset (l. c. in textu et in adnot. 226) magnum numerum missarum titulis huiusmodi contaminatarum, gallice praesertim, inter quos, praeter alios vere lascivos, habetur etiam *de la batalla escontez* et iterum *la bataille*. Idem Baini profert (p. 142) testem contemporaneum Nicolaum Vicentinum, in libro, *l'antica musica ridotta alla moderna pratica* (Roma 1555) dicentem: « La Messa vuole il proceder con gravità e più pieno di divotione che di lascivia; ed alcuni comporranno [componevano] una messa sopra un madrigale o sopra una canzone francese o sopra *la battaglia*, che quando nelle chiese s'odono tali composizioni inducono ognuno al ridere, che pare quasi, che il tempio di Dio sia divenuto luogo da recitare cose lascive et ridicolose ».

³ CTA, pars V, ibidem, lln. 39 s.

⁴ CTA, pars V, p. 927.

adesse omnes intelligant. Caveant enim, ne ita submissa voce verba proferant, ut non commode ab aliis intelligantur, sic tamen, ne clamoroso vocis strepitu audientium fervorem frangant. Verum ita cuncta moderentur, ut, missae sive plana voce sive cantu celebrentur, omnia clara matureque prolata ¹ in audientium aures et corda placide descendant. Quae vero rhythmis musicis atque organis agi solent, in iis nihil profanum, sed hymni tantum et divinae laudes intermiscuantur, ita tamen, ut quae organis erunt psallenda, si ex contextu divini sint officii, quod tunc peragetur, eadem antea simplici claraque voce recitentur, ne perpetua sacrorum lectio quemquam effugiat. Tota autem haec modis musicis psallendi ratio non ad inanem aurium oblectationem erit componenda, sed ita, ut verba ab omnibus percipi possint, utque audientium corda ad coelestis harmoniae desiderium beatorumque gaudia contemplanda rapiantur. Quae in missarum celebratione statuuntur, eadem et in aliis divinis officiis erunt observanda, ut, quo magis res sacrae ab humanis distant, eo etiam maiori reverentia, pietate ac fide haec fieri intelligantur ».

Hoc votum solida fundamenta posuerat, quibus integralis musicae liturgicae reformatio decerneretur; at Patres, in suis animadversionibus, alii proposuerunt ut tota res de reformatione remitteretur ad Episcopos, alii ut unus canon ex omnibus fieret. Placuit hoc ultimum et inde die 17 Septembris 1562 in sessione XXII statutum est: « *Ab ecclesiis vero musicas eas, ubi sive organo sive cantu lascivum aut impurum aliquid miscetur, item saeculares omnes actiones, vana atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arceant, ut Domus Dei vere domus orationis* ² *esse videatur ac dici possit* » ³.

49. — Etiam quaestio de cantus disciplina clericis tradenda, etsi breviter, agitata tamen fuit in sessione XXIII.

Inter canones super abusibus circa administrationem sacramenti ordinis, qui examinandi propositi sunt die 10 Maii 1563, in genere suadetur ut (clerici) « ita in sancta religione et in omni pietate ac bonarum artium studio instruantur et exercentur, ut maiori posthac ecclesiae commodo illis ad ulteriora conscendere sit facilius » ⁴. Sed canones reformati post animadversiones Patrum, iterum examini

¹ Cfr. extrav. comm. Ioann. XXII, *De vita et honestate cler.*, III, 1.

² Isa 56, 7; Mt 21, 13.

³ CTA, pars V, Sessio XXII, *Decretum de observandis et collandis in celebratione Missae*, p. 963, lln. 13-16.

⁴ CTA, pars VI, p. 481, lln. 8.

propositi die 6 Iulii 1563 explicite statuunt: « grammatices, c a n - t u s , computi ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent... » (nempe clerici) ¹. Identidem statutum est die 15 Iulii 1563 in sessione XXIII, Decret. De Reformat., c. 18 ².

50. — Quaestio tamen de musica liturgica ampliore ratione agitata fuisse videtur in sessione XXIV.

Die 5 Septembris 1563 in Decret. De Reformat. haec statuta sunt in c. 12: « Omnes vero divina per se et non per substitutos compellantur obire officia et Episcopo celebranti aut alia pontificalia exercenti assistere et inservire, atque in choro ad psallendum instituto hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare » ³.

« Cetera, quae ad debitum in divinis officiis regimen spectant, deque congrua in his canendis seu modulandis ratione... synodus provincialis pro cuiusque provinciae utilitate et moribus certam cuique formulam praescribet. Interea vero episcopus non minus quam cum duobus canonicis, quorum unus ab episcopo, alter a capitulo eligatur, in iis, quae expedire videbuntur, poterit providere » ⁴.

Quae hic de canendi seu modulandi ratione dicuntur, primitus, cum hi canones adhuc in deliberatione essent, in quadam forma

¹ Cta, pars VI, p. 597, lln. 1.

² Cta, pars VI, p. 628, lln. 30-33. Praescriptum hoc optimam habuit practicam applicationem in Seminario Romano, sub Pio IV fundato (a. 1564), et in Seminario Germanico. Statuta Seminarii Romani a P. Lainez S. J. simul cum Card. Borromaeo et Card. Ghisleri composita haec habent: « Imparano tutti la musica, e però ogni giorno, eccetto le feste e giorni di ricreazioni, si radunano insieme in un luogo deputato, dove il Maestro di Cappella dà lezione a' principianti, ed esercita quelli, che sono introdotti, spendendo in questo esercizio il tempo della prima tavola... e della ricreazione, trovandosi presente un Padre, il quale vede come stanno distribuiti ciascuno al suo luogo... »; et infra, ubi agitur de musicae magistro: « Al tempo della prima tavola farà cantare il canto comune, de' mottetti, o madrigall, e poi alcuna cosa ecclesiastica, come Messe, Magnificat, etc. Il resto del tempo che avanza darà lezione; dopo il pranzo dia lezione di canto fermo prima a tutti insieme, poi a ciascuno in particolare per spazio di mezz'ora: sino al fine della seconda ricreazione dia lezione del figurato... ». Cfr. Casimiri R., *Cantantibus organis*, Roma 1924, p. 492 ss. Idem cl. A. proxime publici iuris faciet monographiam historicam de musicae institutione apud collegia ecclesiastica romana, quae multis documentis ineditis constabit.

³ Haec desumpta videntur ex c. 1, de celebr. miss. etc., III, 14, in Clem., iam cit.

⁴ Decreta Conc. Trid., ed. Richter, Lipsiae 1853, p. 349; paulo post aliter Canones 21 reformationis exhibiti examinandi patribus, cf. Cta, pars VI, p. 754, lln. 50 ss. Haec facultas tamen non ita intelligenda est, quasi Conc. prov. possent mutationes substantiales introducere; sed in dependentia canonis « Ab ecclesiis etc. », sess. XXII, decr. de observ. et evit. in celebr. Miss. Constat logico contextu ex rubr. Missalis, Ritualis, Pontificalis, Caeremonialis et posterioribus Decretis S. R. C.

irritante vel prohibente concepta fuisse colligitur ex litteris, quas Ferdinandus I Imperator die 23 Augusti 1563 oratoribus Tridentinis dedit, respondens illorum litteris diei 13 Augusti et articulis reformationis simul transmissis: « Porro sunt etiam alii quidam articuli, de quibus in specie vobis mentem nostram declarandam esse censemus, inter quos est ultimus tertii capituli, qui statuit, reiiciendos esse molliores musicorum cantus, et in ecclesiis retinendum esse modulationum gravitatem, quae ecclesiasticam simplicitatem maxime decet. Quo quidem si id agitur, ut cantus figuratus protinus ex ecclesiis in universum tollatur: nos id probaturi non sumus, quia censemus, tam divinum Musices donum, quo etiam animi hominum maxime eius artis peritorum vel studiosorum ¹, non raro ad maiorem devotionem accenduntur, ex ecclesia nequaquam explodendam esse » ².

Quae litterae cum dubitandum non sit, quin ante diem 5 Septembris, quo die 21 canones propositi sunt, Tridentum allatae sint, pro vero haberi potest, secundum Imperatoris desiderium formae illi priori vehementiori hanc mitiorem substitutam esse, quae etiam remansit in decreto finali, ut in sessione.

51. — At quaestio iterum rediit, particulari quidem ambitu, die 20 Novembris 1563, cum decretum de reformatione monialium exhibitum fuit examinandum patribus.

« Divina officia — ita schema ³ — ab eis alta voce peragantur, non a mercenariis ad id conductis, et in missae sacrificio [ea quae] chorus quidem respondere solet, respondeant; partes vero diaconi vel hypodiaconi in sacri Evangelii vel canonicae epistolae aut alterius sacrae lectionis recitatione non usurpent. Vocis modulatione atque inflexione aliove cantus artificio, quod figuratum vel organicum appellatur, tam in choro quam alibi abstineant ».

Inter animadversiones tamen, quae a Patribus factae sunt in Congregatione generali die 24 Novembris habita, Ep. Pientinus et hanc posuit: « 7 De Eucharistia servetur loci consuetudo neque

¹ In hac periodo inter alios floruerunt hispani musici Morales, qui fuit etiam in Cappella Pontificia, Guerriero eius discipulus, Ortiz, ac praecipue T. L. da Vittoria.

² Cf. textum in Pastor, *Storia dei Papi*, trad. di Mgr. Mercati, Roma 1923, vol. VII, p. 630, n. 88; textus originalis invenitur Monachii, Stadtsbibliothek Clm 11055 f. 173r-180v, reg. or.

³ CTA, pars VI, p. 1043, lin. 33.

prohibeatur cantus musicus »¹; quae fideliter allegatur in summa censurarum: « non prohibeantur cantus musici »². Revera huius adnotationis ratio habita est in decreto sess. XXV, c. 10, in quo nulla fit amplius prohibitio³.

52. — Ex his omnibus licite arguere possumus Patres Concilii Tridentini oppositas habuisse sententias, quarum altera radicalis de cantus musici prohibitione, altera temperata de cantus musici reformatione⁴. Hanc praevaluit⁵ ut ex supradictis satis comperitur ac confirmatum invenimus in oratione habita die prima sess. nonae et ultimae Conc. Tridentini, die 3 Dec. 1563 a R. P. D. Ragazono Hieronymo veneto, ep. Nanzianzeno et coad. Famagustano: « In eorum autem quibusdam administrandis cum nonnulla essent, quae

¹ Cta, pars VI, p. 1050, lin. 24 s.

² Cta, pars VI, p. 1068, lin. 44.

³ Cta, pars VI, p. 1082, lin. 17-24. Tamen S. Carolus Borr. in I Conc. Mediolanensi a S. Sede probato monialibus prohibuit cantum figuratum; idemque statuit Gregorius XIV in Decret. general. S. C. Episc. et Regul., atque Clemens VIII in Decr. gen. 12 Iulii 1592 edixit « Monialibus et earum ecclesiis non permittatur cantus figuratus, sed tantum firmus, ac praeterea etiam ex earum monasteriis instrumenta musica (exceptis organis, quae in exteriori ecclesia permittuntur) tollantur ». Quod repetitum fuit specialiter pro urbe Roma ab eius Card. Vicario (2 Ian. 1603). Alexander VII in Constit. « Pro commisso » (27 Sept. 1667) iussit in ecclesiis religiosarum festa Sanctorum celebranda sine ulla exteriori musica; permisit tamen ut in choro interno uterentur cantu plano et figurato pro ant. ad Vp. et ad Magn., pleno choro et sine expensis: sub poena privationis officii pro superioribus, et vocis activae et passivae pro religiosis, quae aliter canerent.

Postea tamen plures concessionones invaluerunt, quae dissipationis causam eis potius afferbant. Unde Clemens XI, per edictum Vicariatus Urbis (4 Dec. 1712) has permissiones revocavit et iussit ut cantu plano tantum uterentur.

Praeterea in edicto S. Visitae Apostolicae, a Fagnano subsignato (29 Ian. 1665), prohibitum est saecularibus accedendi monasteria monialium ad musicam instrumentalem et vocalem tradendam monialibus vel aliis, qui in monasterio degebant. Demum circulus perficitur edicto Clementis XI (1 Ian. 1703), quo prohibitum fuit viris musicam artem mulieribus tradere. Cfr. *Analecta Iuris Pontificii*, Romae, 1852, col. 1306.

⁴ Quod minime aufugit Pallavicinum: « S'interdisse nei suoni e nei canti qualunque mistura di lascivo e d'impuro. Si trattò ancor di sbandire affatto dai sacrifici la musica: ma i più, e massimamente gli Spagnuoli ve la comendarono, si come usata dalla Chiesa per antichissimi tempi, ed acconcio strumento a infonder per dolce modo negli animi i sensi della pietà: sol che il tenore del canto, e il significato delle parole sia divoto; e l'uno aiuti, e non impedisca l'intendimento dell'altre. Fu anche prescritto, che stesser lungi dal Sacrificio i colloqui mondani, i passeggiamenti, gli strepiti, i gridi; sì che la Casa di Dio possa dirsi con verità: Casa d'orazione ». Cfr. *Storia del Concilio di Trento*, scritta dal P. Storza Pallavicino della Compagnia di Gesù, ora Card. etc., Roma, 1664, Parte III, p. 145; vide etiam lib. XXII, c. 5, n. 14, 23, c. 6, n. 1.

⁵ Inter fabulas adnumeranda sunt quae de Missa Papae Marcelli I. P. Praenestini dicuntur relate ad decreti formulationem. Cfr. Haberl, *Die Kardinalskommission von 1564 und Palestrina's Missa Papae Marcelli*, in « *Kirchenmusikalischen Jahrbuch* » 1892, p. 82-97.

non rite omnino ac recte servarentur: accuratissime, Patres amplissimi, curastis, ut pure illa, casta atque ex more institutoque maiorum tractarentur. Ita omnem superstitionem, omnem quaestum, omnem (ut dicunt) irreverentiam a divina missarum celebratione abstulistis... molliores cantus, symphonias, deambulationes, colloquia, negotiationes a templo Domini submovistis »¹.

Sed cum Concilium brevi absolvendum esset, Patres hanc reformationem Episcopis et Synodis remiserunt. Universalis igitur reformatio, quae merito ex illo tam sollemni Concilio provenire potuisset, ex temporum circumstantiis ad effectum minime venit; quamvis sat sollerter leges particulares in variis Ecclesiis conditae fuissent in applicationem supradicti praecepti eiusdem Concilii. Et quidem Romae statim agi coeptum est de musicae liturgicae reformatione, ut Orbi proponeretur Urbis exemplum².

CAPUT III.

Effectus legis Tridentinae.

ART. I. — REFORMATIONES LOCALES.

53. — Clauso Concilio, Pius IV, MP 2 Augusti 1564 « *Alias nonnullas constitutiones* »³ coetum 8 Cardinalium constituit, quibus munus demandavit invigilandi, ut decreta tridentina Romae praesertim integre ad executionem adducerentur. Quamvis explicite in hoc documento nihil dicatur de musicae liturgicae reformatione, ex diario manuscripto punctationum Capellae Pontificiae a Christophoro de Hoyeda, eiusdem Capellae punctatore coaevo, confecto⁴, deducimus Card. Vitellozzi et Borromaeum, qui inter octo

¹ Cfr. CTA, pars VI, p. 1099, lin. 48 s.

² Cfr. Molitor R., *Die Nach Tridentinische Choral-Reform zu Rom.*, voll. 2, Leipzig 1901-1902.

³ Cfr. *Magnum Bullarium Roman.*, Lugduni 1655, t. II, p. 111, n. 81.

⁴ Bibliotheca Vaticana, Ms. Diari Sixtini, n. 7: « Die mercurij decima... mensis Ianuarij 1565. congregati dd. cantores in capella Sixti. Omnes nemine discrepante dederunt aloysio et Vincentio casimercato Io[anni] ant.o merulo fran(co) de tores et frâcis de Soto ac Xplano amelden ad ipsor(um) et totius colegij nomine Rmos dd. Car.les sive alios ad quos

cardinales supradictae commissionis nominantur, peculiare munus habuisse curandi reformationem musicae liturgicae. Plures conventus habiti sunt inter hos duos Emos Purpuratos et octo deputatos a Collegio Cantorum atque conclusum est amplius canendas non esse Missas vel Motetos textibus diversis vel arbitrariis infarcita, aut ex profanis cantionibus thema deducenda; praesertim vero grave monitum datum fuit ut verba clare intelligerentur clariusque perciperentur¹.

Quod satis fideliter servatum fuisse constat ex verbis ipsis Ioannis Petri Aloysii Praenestini aliorumque illius temporis artis musicae artificum².

oporteat alloquendum predictus collegium super reformatione ut dicitur per Smum faciendam, salario ma(n)ois et aliis dicto collegio concernen(tibus) respondendus et defendendum, absentibus in pre.ta congrega.ne dms ghisilino simone perusino, bartholomeo conte, franco motalbo, Franco do talavera et Io. ant merulo » (ibi fol. 119v-120r).

«...Eadem die (23 April. 1565) congregati domini cantores in capella Sixti ordinarunt, quod nullus cantor alloqui praesumeret aliquem ex Ris Card.bus sive aliam quamcumque personam super refor(matio)ne ut dicitur facien(da) vel aliis dicto collegio cantorum concernentibus sub pena unius integrae solutionis: absens in praedicta congregatione dominus Ghisillinus, perusino, Nardo et Motalbo » (Ibid., fol. 134v-135r).

«...eadem die (28 April. 1565) ad instantiam Rev.mi Cardinalis Vitellotij fuimus cõ(n)gregati in domo eiusdem Rev.mi ad decantandas aliquot missas, et probandum, si verba intelligerentur ut R.mis placet et quibus absens fuit punctatus federicus... b(ajoc) 15, petrus b. 15, petrus paulus b. 15, mathias b. 15, Sotto b. 15 ». (Ibid. f. 135v-136r).

¹ Haec occasione, non prius Ioannes Petrus Aloysius Praenestinus exequendam curavit coram Cardinalibus Missam sex vocibus, quam sub tempore Marcelli II composuerat et in cuius memoria appellavit « Missa Papae Marcelli ». Cfr. Haberl, *Die Kardinalskommission von 1564 und Palestrina's Missa Papae Marcelli*, in *Kirchenmusikalischen Jahrbuch* 1892, p. 82 s.; Cametti A., *Palestrina, Bottega di Poesia*, Milano 1925, p. I, cap. 10; *L'origine della messa Papae Marcelli*, p. 88-100.

² Ioannes Petrus Aloysius Praenestinus in littera dedicatoria Imperatori Philippo II, quam II volumini Missarum a. 1567 edito praeposuit: «...faciendum mihi putavi, ut gravissimorum et religiosissimorum hominum secutus consilium, ad rem in christiana religione omnium maximam et divinissimam, hoc est Sanctissimum Missae Sacrificium, novo modorum genere decorandum, omne meum studium, operam industriamque conferrem ». Ioannes Animuccia, identidem, in epistula dedicatoria praeposita libro Missarum Romae « pel Dorico » edito a. 1567: « Quocirca horum hominum iudicio adductus, has preces et Dei laudes eo cantu ornare studui, qui verborum auditionem minus perturbaret, sed ita ut neque ab artificio plane vacuus esset, et aurium voluptati paululum serviret ». Et in libris Introitus et Exitus Cappellae S. Petri in Vaticano, die 23 Dec. 1568 adnotatur a Gaspare Cincio Canonico, eiusdem Cappellae praefecto: «...pagherete a messer Giovanni Animuccia maestro dei Cantori della Cappella scudi venticinque di moneta, quali sono per la fatica et spesa che egli ha fatto in comporre et scrivere o far scrivere a sue spese l'infrascritti Hinni, Mottetti et Messe che di nuovo per nostra commessione egli ha composto nel presente anno, lo quali erano necessarie in Cappella e che sono secondo la forma del Concilio di Trento... ». Cf. Casimiri R., *Cantantibus organis*, Roma, Psalterium 1924, p. 491 s.

54. — Card. Borromaeus ¹, archiepiscopus mediolanensis constitutus, hanc eandem reformationem attulit sive in Capella metropolitana ² sive in tota dioecesi.

Haec enim statuta sunt in *Conc. Mediolanensi I* (a. 1565):

« In divinis officiis, aut omnino in ecclesiis, nec profana cantica, sonive, nec in sacris canticis molles flexiones, voces magis gutture oppressae quam ore expressae, aut denique lasciva ulla canendi ratio adhibeatur.

« Cantus et soni graves sint, pii, ac distincti, et Domui Dei, ac divinis laudibus accomodati: ut simul et verba intelligantur, et ad pietatem auditores excitentur. Cantores, ubi fieri potest, clerici sint: omnino autem in choro clericalibus vestibus, et superpelliceo utantur. Organo tantum in Ecclesia locus sit, tibiae, cornua, et reliqua musica instrumenta excludantur. Et in hymnis, psalmis et canticis, suis vicibus organo canatur, omnes tamen eorum versiculi in choro distincte pronuntientur » ³.

Et in *Conc. Mediolanensi III* (a. 1573):

« Can. XI. ...In missae conventualis sacros introitus, gradualia, offerentia, et alia id generis canantur, quae ecclesiae instituto ad eam sacrificii missae actionem, quae fit, proprie accomodata sint. — Si quando autem, quo tempore sacerdos secreta agit, aliquid canendum videtur, ne quidquam canatur, quod etiam illi actioni apte conveniens, episcopo non ante probatum est. Idemque, quod ad probationem attinet, in aliis divinis officiis servetur. Symbolum vero fidei totum a choro, non alternatim organo canatur » ⁴.

¹ De actione reformatoria musicae lit. S. Caroli Borr. cfr. ea quae exponit L. T. in Caccilla; Stranburg. XXVII, p. 163 ss.; Guéranger P., *Inst. liturg.*, I, 456 ss.

² Haec enim leguntur in praef. libri « Messe a cinque voci di Vincenzo Ruffo... (magister capellae metropol. mediolanen. hoc tempore) composte secondo la riforma del Concilio Tridentino... Mediolani 1574: «...viri gravissimi vana quaedam, inania atque etiam obscena quae in rem tam utilem, clanculum, iucunditatis specie irrepserant, deleri, tolli, et exterminari prorsus curarunt. Huc spectavit ill. mi Card. Borromaei opera, cum Vincentium Rufum ad hunc laborem suscipiendum impulit... ». Cfr. Casimiri R., *Cantantibus organis*, Roma, Psalterium 1924, p. 491 s.

³ Mansi 34, 57; *Const.*, p. II, c. 51. De musica et cantoribus. Multos post annos hunc decreto obstare quidam voluerunt; unde SRC hoc edidit decretum: « Cum nonnulli Musices professores Civitatis Mediolani ausi fuerint uti musicalibus instrumentis in quibusdam eiusdem Civitatis Ecclesiis contra formam Constitutionum Synod. et Prov. emanatarum, sub praetextu dictas Constitutiones vel restringi ad solas Ecclesias ritus Ambrosiani, vel non extendi ad Ecclesias exemptas, vel non comprehendere laicas personas; S. R. C... declaravit: Constitutiones antedictas comprehendere omnes Ecclesias quenda esse mandavit. Die 26 Ianuarii 1664 ». Cfr. [1283].

⁴ Mansi, 34, 257.

55. — In Germania:

Conc. Harlemense (a. 1564): «De organis. Organa nihil lascivum sonent, aut saeculare, sed quod ipsa etiam plebs intelligat religiosum ac pium esse: et praestiterit, Symbolum totum cani, similiter Praefationem et Orationem Dominicam, quam partem relinqui organis sicut magno abusu alicubi consuetum est fieri.

«De campanis et horologiis. I. Item prohibemus, ne campanis abutantur, quibus earum custodia committitur, ad lascivarum ineptarumque cantionum tinnitum; quandoquidem illae ad convocandum populum ad audiendum Verbum Dei, et ut mysteriis intersint Divinis, avertendisque tempestatum cladibus consecratae sint; neququam, ut sonitu earundem, a pietatis contemplatione, ac ab iis, quibus pro salute sua intendere debent, avocentur homines, coganturque propemodum vel inviti ad lascivias dedecoraque (iam tunc postposita) memoriam revocare, quod sane nefas est Christiano.

«II. Nec convenit, ut sub elevatione Sacrae Hostiae cantentur Antiphonae ad hoc Sacrificium non proprie pertinentes, quales alicubi dicuntur de pace, de Beata Virgine, de Sancto Sebastiano, aut alio quopiam Patrono, quae melius Sacro peracto cantarentur »¹.

Conc. Pragense (a. 1565): «Cantilenae vulgari lingua, quae non sint catholice confectae, reiiciantur plane». «Inter Missarum solemnias musica qualiscumque nihil lascivum sonet, aut petulans »².

Conc. Augustanum (a. 1567), iis, quae *Conc. Cameracense* (a. 1565) *infra cit.* habet in decreto de cultu divino propositis, concludit: «interea vero a modulis organicis abstinenceatur. Organorum usus multis in locis est immodicus, atque corrigendus, ne sacras preces, et audientium pietatem impediatur lasciva modulatio, neve musica intempestiva, quae neque simplex, neque gravis videatur, turpes vel profanas cantiones referens, effoeminatos potius demulceat, quam pios animos pascat. Nec decet sacros Hymnos, ut sunt: Gloria in excelsis, Praefatio, Sanctus, Agnus, abrumpi, vel aliis canticis aut modulationibus impediri, quo minus integre exaudiantur.

«A nostris Ecclesiis arceri volumus... cantiones haereticorum, quantalibet modulationis et pietatis specie vulga blandiantur. Antiquas vero et catholicas... vulgo permittimus, et in Ecclesiis, vel etiam Processionibus retineri probamus »³.

Conc. Salisburgense (a. 1569), postquam argute abusus descripserit, haec praecipit: «Si qui ergo in choro vel dissonantium vocum confuso strepitu, incusso quodam audientibus horrore, aures et animos percellere, atque turbare fuerint deprehensi; eos Cantor Summus corrigere,

¹ Hartzheim, 7, 8.

² Hartzheim, 7, 29.

³ Hartzheim, 7, 164.

atque asperiores voces mediocritate quadam leniri, quantum eis fieri potest, curet... »¹.

56. — In Gallia:

Conc. Cameracense (a. 1565): « VI. De cultu divino.

« C. III. In missis, quae in choro canuntur, sive sint solemnes, sive dominicae, aut feriales: sic canatur et a choro et a presbytero, et a reliquis, ut non tantum aures voluptatem, sed mentes utilitatem capiant. Quoniam vero in his quaedam ad doctrinam pertinent, et eruditionem fidelium: ut epistula, evangelium, symbolum; quaedam ad laudes, quaedam vero ad preces: statuit sancta synodus, ut quae ad eruditionem leguntur, aut canuntur, ita legantur et canantur ut praesentes distincte exaudire singula verba possint. Quare in symbolo canendo placet nec organa, nec musicam adhiberi: nisi sit simplex, ac talis ut singula verba sine repetitione possint intelligi. Quae vero ad laudes pertinent: ut sunt hymni, Gloria in excelsis, Sanctus: in his musica locum habeat: sed nec lasciva nec choreis potius, quam choro congruens: sed gravis, ac movens pios affectus. Quae vero in missis ad preces referunt, ea sive legantur, sive cantentur, sic fiant, ut affectus deprecantis potius, quam exultantis laetitia demonstretur...

« C. IV. Organorum usum in missis sic servari statuit sancta synodus, uti Concilio Tridentino mandatum est: id est, ne modulatione lasciva cantiones imitentur. Ceterum quae in choro cani debent ad instructionem, ea canantur voce, ut intelligantur mente: non autem organis, quae sic aedificare nequeunt ut viva vox, piae mentis interpret et nuncia. Tamen ad ornatum cultus divini liceat his modulis organicis uti in Prosis, Offertorio, Sanctus et Agnus ».

« C. IX. Quod si musicam in huiusmodi servitio (nempe choralis) adhiberi contigerit: tollatur tamen illa prolixitas, quae ad rem non pertinet, quae solent in fine antiphonarum in cathedralibus Ecclesiis maxime prolixius abuti.

« C. XV Qui tintinnabula et campanulas ad harmoniam quandam pulsare solent, caveant omnino ut huiusmodi pulsatione cantiones turpes, inhonestas et vulgo iactatas imitentur: sed potius hymnorum et canticorum ecclesiae modulationes. Si quis non paruerit, puniatur; ut qui multis labendi occasionem praebuerit, et in re sacris dicata, spurca et inhonesta attulerit »².

Conc. Mechliniense (a. 1570): « De officio et cultu divino.

« C. X. Cohibeant episcopi cantores, organistas, et campanarios, et alios quoscumque a lasciva, militari et quavis indecora musica in cantu, organis et campanis, sub poena decem stuferorum, ad pios usus arbitrio

¹ Hartzheim, 7, 276.

² Mansl, 33, 1401 s.

episcoporum applicanda. Et si semel puniti non abstinerint, poena carceris ac alias arbitraria plectantur. Deambulationes quoque ac prophana colloquia impediunt, ac delinquentes tempore divini officii poenam trium stuforum, et extra tempus divini officii duorum, incurrant ipso facto: quam poenam episcopi exequi curent »¹.

Adhuc a. 1607 aliud eiusdem dioecesis Concilium:

« Tit. XII. De officio divino etc.

« C. VII. Gravis tantum et quae pios motus moveat musica officio divino adhibeatur, non etiam lasciva vel saecularis. Similiter et organa, et quaecumque instrumenta musica, tam in processionibus quam in ecclesiis, modulatione sua lascivas cantiones non imitentur; nec praefationem aut orationem dominicam in missa absumant.

« C. VIII. Tintinnabula quoque et campanas ad harmoniam quamdam pulsantes, eiusmodi pulsatione turpes, inhonestas vel scandalosas cantiones non imitentur, sed potius hymnorum et canticorum ecclesiae modulationes. Et sicubi necesse fuerit, cum magistratu desuper agatur »².

Conc. Rothomagense (a. 1581) iterum prohibitionem renovat « ne in ecclesiis cathedralibus aut aliis, pueri, aut alii quicumque, in festo SS. Innocentium theatralia aut ridicula exercent »³.

Conc. Burdigalense (a. 1583): « Ab organis, et omni ecclesiastico cantu, quaevis musica, lascivum quippiam et vulgares cantilenas, aut levitatem similesque ineptias referens, omnino arceatur: sed gravis ubique sit et divinis laudibus accomodata, ut ea circumstantium fidelium animi ad maiorem pietatem et devotionem ac religionem ardescant.

« In symbolo et passione domini nulla penitus adhibeantur organa neque etiam musica, nisi admodum simplex, et fusa, quaeque talis sit, ut singula verba intelligantur »⁴.

Conc. Bituricense (a. 1584) breviter historiam ac usum psalmodiae in Ecclesia tradit, et concludit: « Sit ergo cantus religiosus et modestus, et musica tempori conveniens, quae vocum sonum et intelligentiam non impediatur, praesertim in symbolo apostolico, cantu angelico, et evangelio passionis domini, vitentur repetitiones vocum et syllabarum supervacaneae. Cantus funebris et quadragesimae sit gravis, tempori et rei conveniens »⁵.

Praeterea, morem recolens Ecclesiae antiquae pueros adhibendi in sacris canendis, praecipit ut: « Primum pueri idonei, aetatis convenientis ex legitimo matrimonio procreati, corpore non mutilato, valetudine et voce

¹ Mansi, 34, 586.

² Mansi, 34, 1455.

³ Mansi, 34, 622.

⁴ Mansi, 34, 752 A.

⁵ Mansi, 34, 889 ss.

integra eligantur, eo numero, quem quaeque Ecclesia habere solet aut debet » ¹.

Insuper regulas tradit eorum rectori vel praeceptori, qui litterariam simul instructionem pueris tradere debet; capitulares hortatur ut his pueris, cum ad adultam aetatem parvenerint, provideant; celebrationem prohibet festi SS. Innocentium.

Conc. Avenionense (a. 1598): « c. 35. De cantu ecclesiastico. Musices numeros ad pietatis sensum permovendum salubriter adhibet Ecclesia. Quapropter eius studium in cunctis ecclesiis non solum permittimus, verum etiam in dies augescere optamus. Ea tamen observatio habenda erit, ut non ad modulos profanarum cantionum, tum psalmi, tum cetera ecclesiastica occinantur.

« Quod si carmina quaedam vernacula lingua in natali domini permittenda sint in ecclesia concini; ea primum ab episcopo legantur, ac examinentur, nec nisi probata et cum subscriptione cantantur » ².

57. — In Hispania:

Conc. Toletanum (a. 1566) spectacula, ludos, praesertim die Innocentium fieri solitos, Episcopatum puerorum, choreas intra Ecclesiam iterum prohibet ³.

58. — Cum vero iam in ipso *Conc. Tridentino* revisio librorum liturgicorum invocata fuisset, quam statim post Concilium Pius V perficiendam mandavit suis litteris in forma Bullae diei 8 Iulii 1568 et 14 Iulii 1570, necesse etiam fuit libros chorales iterum typis excudere, qui cum textibus emendatis concordarent; quod decretum invenimus in multis particularibus Conciliis ⁴.

¹ Mansi, 34, 889 ss.

² Mansi, 34, 1351.

³ Mansi, 34, 550.

⁴ Cfr.: *Conc. Salisburgense* (a. 1569), Hartzheim, 7, 238; *Syn. Gnesensis* (a. 1578), *Constit. Synod. Metrop. Ecclesiae Gnesen. provinc. tum vetustorum quam recent., Cracoviae* 1579, lib. V, c. 21-22; *Conc. Rothomagense* (a. 1581), Mansi, 34, 620; *Conc. Mediolanen.* (a. 1582), Harduin, 10, 1119, const. XVI; *Conc. Rhemense* (a. 1583), Mansi, 34, 687; *Conc. Burdigalense* (a. 1583), Mansi, 34, 749, n. IV; *Conc. Bituricense* (a. 1584), Harduin, 10, 1469, tit. IX, c. 12; *Conc. Aquense* (a. 1585), Mansi, 34, 953; *Conc. Valentiae in Hispania* (a. 1590), De Aguirre, 4, 456; *Conc. Olmucense* (a. 1591), Hartzheim, 8, 341; *Conc. Vratislavense* (a. 1592), Hartzheim, 8, 395; *Conc. Namurcense* (a. 1604), Hartzheim, 8, 612; *Conc. Mechliniense* (a. 1607), Mansi, 34, 1455, c. 5; 34, 1521; *Conc. Antuerpense* (a. 1610), Hartzheim, 8, 995. De his Conciliis in particulari ibi recensentur.

In aliis Synodis sermo fit de neumis et finalibus clausulis (*cadenze finali*) decurtandis ¹; in aliis vero statuitur nova verba cantui antiquo aptari ².

ART. II. — DE EDITIONE MEDICEA.

59. — Atque operae pretium est accurate investigare naturam iuridicam et indolem editionum librorum choralium, qui Romae approbante Pontifice facti sunt: rem quidem acerrime initio huius saeculi disputatam et intime connexam cum historia librorum choralium editionis Vaticanae ³. Ut ordine et perspicuitate rem exponam, totam controversiam his tribus dubiis complectar:

1° Utrum et qua ratione Pontifex revisionem cantus gregoriani ordinaverit vel approbaverit;

2° Utrum et qua ratione I. P. Aloysius Praenestinus hanc revisionem perfecerit;

3° Quenam auctoritas et cui tribuenda sit editio sic dicta Medicea (a typographia omonyma in qua typis excusa fuit) complectens *Graduale de Tempore et de Sanctis*, publici iuris facta Romae a. 1614-15 *iussu Pauli V.*

Prius quam his dubiis responsionem demus, iuvat speciem facti referre ex documentis coaevis magni ponderis.

60. — Sub Pio V (1566-72) edita quidem sunt Breviarium (1568) et Missale (1570) secundum emendationes partim in ipso Concilio Tridentino propositas quoad textum; quoad cantum in his contentum nihil aliud statutum fuit, nisi quod melodia recte verbis aptaretur.

¹ Cfr. Conc. Cameracense (a. 1565), Hartzheim, 7, 104; Conc. Vesontionense (a. 1581), Hartzheim, 8, 201; Conc. Rhemense (a. 1564, 1583), Harduin, 10, 1278.

² Cfr. Conc. Ravennatense (a. 1568), Mansi, 35, 631; Conc. Amalphitanum (a. 1597), Mansi, 35, 98, 114; Conc. Urbinatense (a. 1659), Mansi, 35, 693.

³ Semel pro semper cfr. Respighi C., *G. P. da Palestrina e l'emendazione del Graduale Romano*, Roma, 1900. Idem, *Nuovo studio su P. L. da Palestrina e l'emendazione del Graduale Romano, con appendice di documenti*, ibidem 1901. Mollitor R., *Die Nach-Tridentinische Choral Reform zu Rom. Ein Beitrag zur Musikgeschichte des XVI und XVII Jahrhunderts*, Leipzig 1901-1902, vol. I-II.

Et ex adverso: Haberl Fr. X., *Giov. Pierluigi da Palestrina und das Graduale Romanum der editio Medicea vom 1614*, Rom, Pustet 1894. Haberl Fr. X., *Contributo alla storia del Graduale ufficiale della cosiddetta editio Medicea*, Roma, Pustet 1900. Idem, *Storia e pregio dei libri corali ufficiali*, ib. 1902.

At, postquam a. 1577 Polyglotta Vaticana fundata fuit, non defuit, qui hac occasione cantum gregorianum ex integro imprimere proponeret, ut quae cum arte musica discrepant, mutarentur: sicut scripsit legatus Hispaniae Dnus Fernando de las Ynfantas ad regem suum Philippum II ¹. Quod si factum fuisset, grave damnum oeconomicum ecclesiis, qui iam alias editiones habebant, obveniret ². Qui vero hanc reformationem facere cupiebant musici et editores praesertim erant, cum ex hac nova librorum choralium editione nummos copiosissimos sperarent ³.

Gregorius XIII operam revisionis commisit Musices Principi I. P. A. Praenestino, adiuvante Zoilo ⁴.

Mutationes afferendae praesertim erant quoad tonum, quoad ictus ac praecipue quoad notularum repetitiones ut brevior cantus gregorianus fieret ⁵.

At Ferd. de las Ynfantas Pontifici ita rescripsit: « Don Fernando de las Ynfantas, humile et obediente figliolo de la Santa Sede Apostolica, con ogni humiltà dice che, hauerà più de un año, informò et donò un altro memorial a V. B. circa l'alteratione d'il Canto Gregoriano, offerendosi a mostrar chiaramente... che li errori quali alcuni virtuosi musici pensando far bene notauano in deto canto, no erano altramente errori, anzi conteneuano mirabil artificio dela musica » ⁶. Ex his et aliis circumstantiis Pontifex ab incepto consilio destitit.

¹ « No a faltado algun malo espiritu que con esta ocasion ha tradado que seria bien ansi mismo ymprimir de nuevo todo el canto gregoriano en lo que se yncluye todos libros de canto llano de la yglesia y en lo que toca a la canturia mudar muchas cosas que al parecer de algunos no estan segundo el arte de la musica... ». *Tabularium Legationis Hispanicae apud S. Sedem*, t. VI, p. I, fol. 134-A.

² « ... y por que si en las impresiones de los libros de nuevo rezado que le s.^a del Papa Pio V hizo y ordeno, viesse novedad en mudar [o alt] erar alguna cosa de sustancia de como antes estuan ó en la cantoria dellos, se seguiria gran daño y preluizio... ». *Epist. Ferdin. II a D. Juan de Cunigua eius legato Romae: Tabularium Legat. Hisp. apud S. Sedem*, t. VI, p. I, f. 138.

³ « ... si guadagnerian centinaja de migllaja... »; *Epist. musici Thomasi Cimello ad Card. Sireto*, cfr. *Cod. Vat.* 6195, p. II, f. 502 v.

Quibus argute Dnus de las Ynfantas opponebat: « et de qui forse nascon tutti i diffetti d'il canto Gregoriano! »; *Bibl. Vatic.*, Reg. 2020, f. 394.

⁴ Breve 25 octobr. 1577; cfr. apud Molitor, *o. c.*, p. 297.

⁵ « ... y aunque dicen que solamente mudaran algunas cosas que al parecer no obserban el tono, otras el acento y muchedumbre de ligados, que ocurren por cuitar prodo como estava... »; *Tabularium Leg. Hisp. apud S. Sedem*, t. VI, p. I, f. 134 A.

⁶ *Bibl. Vatic.*, Reg. 2020, f. 394.

BIBLIOTHECA

61. — Anno 1594 mense martio, Hyginus, filius I. P. Aloysii Praenestini, opus, quod pater inceperat, vendidit scutis 2005 typographo Valesio, qui privilegium habuerat, die 16 Sept. 1593, libros chorales imprimendi. Iam antea Venetiis Liechtenstein *Graduale* ediderat cum Missali correcto concordatum; Guidetti typis ediderat: «*Directorium chori*» (1582), «*Cantus passionis*» (1586), «*Cantus ecclesiasticus officii Maioris Hebdomadis*» (1587), «*Intonazioni del Messale*» (1588). Circa hanc novam imprimendi cantum firmum rationem, Sancta Sedes prudenter se gessit, ut eruitur ex responso die XXIX Martii 1594 edito et a Card. Alphonso Gesualdo subsignato. «C. S. R. laudavit novam imprimendi Canti firmi rationem... sed Cantus firmi reformationem, antequam edatur, diligenter recognoscendam censuit... Eisdem vero inventoribus, Cantus firmi reformatione prius examinata atque probata, concedi posse similiter censuit ne alius quispiam libros huiusmodi Cantus firmi ecclesiastici imprimat per viginti annos, ecclesias autem non esse cogendas ad veteres libros... corrigendos, vel alios de novo emendos, sed... cohortandas ad suprascripti Cantus firmi usum quamprimum recipiendum...»¹.

Contractus vero inter Hyginum et Valesio initus, rescissus fuit per sententiam Supremi Tribunalis Signaturae, eo quod opus ab Hygino exhibitum pars tantum non totum *Graduale* contineret, ut in stipulatione dictum erat. Hyginus recursum interposuit apud S. Rotam, quae recursum repulit, rescissionem confirmavit et edixit «librum esse ita refertum erroribus et varietatibus, ut imprimi non possit»².

Hyginus renuit paternos recipere libros, qui apud Montem Pietatis depositi sunt die 2 Octobris 1602.

Interim discordia orta est inter Valesio eiusque socium Parasoli et tertium socium Raimondi, qui typis ligneis substituit typos metallicos et privilegium obtinuit (31 Maii 1608) imprimendi libros chorales per 15 annos. Card. Dal Monte, iussu Pauli V, opus reformationis commisit duobus musicis «in persona di Felice Anerio e Francesco Suriano»³; haec recensio a dicto Raymundo edita fuit et appellata est, a typographia, *Medicea*.

¹ *Tabularium Vatic.*, Minuta Brevium, t. XXIV, f. 14.

² Deest actus originalis huius causae, sed extant testimonia huius sententiae apud AA. coaevos. Cfr. Respighi, *o. c.*, p. 89 s.

³ Cfr. Mollitor, *o. c.*, p. 234 s.

Tamen haec editio tamquam authentica numquam proposita fuit.

Paulus V enim a. 1622 privilegium Raymundo auxit per alios 20 annos, eius editionem minime approbavit, et *Rituale*, editum a. 1620 sub Paulo V, cantus differentes habet a Medicea.

62. — Quibus positis concludendum:

1° R. Pontifex Gregorius XIII revisionem cantus gregoriani ordinavit ut melodia aptaretur Missali et Breviario reformatis; opus tamen perfectum non fuit neque unquam approbatum.

2° I. P. Aloysius Praenestinus opus reformationis quidem suscepit, numquam tamen perfecit.

3° Gravia indicia demonstrant editionem Mediceam tamquam authenticam propositam numquam fuisse. Praeterea haec editio a Felici Anerio et a Francisco Suriano curata fuit, et nullam habet connexionem cum opere a I. P. Aloysio Praenestino incepto.

SECTIO TERTIA

IUS NOVISSIMUM

TITULUS PRIMUS

Cantus liturgicus et Musica moderna saec. XVII.

CAPUT I.

Musicae liturgicae ruina.

63. — Periodus originum monumentum aere perennius erexit cantus gregoriani ope S. Gregorii Magni, qui, quasi divinitus motus, cantum eminenter liturgicum Ecclesiae donavit, illumque probatissimi viri, ac praecipue Pontifices, a contaminationibus illibate servarunt.

In periodo tridentina classica polyphonia, cum cantu gregoriano multis relationibus coniuncta, culmen attigit in Schola Romana, praeunte I. P. Aloysio Praenestino, qui merito Musices Princeps nominatur.

Mira quidem res, quae historice explicari nequit, nisi attentata humanitate Medii Aevi, pietatis ac religionis sensus intime pervasa.

At, saeculis subsequentibus, haec valida animi compago misere dissolvitur.

Haereses fidem animorum concutiunt, res publicas pervertunt, mores corrumpunt. Simul cum antiquitatis studio pagani sensus renascunt ac latissime diffunduntur novo artis typographicae invento.

Haec omnia exitialem influxum exercuerunt etiam in musicam liturgicam.

Etenim monodia gregoriana quendam pietatis Ecclesiae sensum continet ac polyphonia quasi vox fidelium concors est; musica mo-

derna vero potiore partem tribuit personae individuae, quae vivaces sensus immoderatae passionis exprimit. Unde introducitur cantus singularis (vulgo l'a solo), cantus qui dulcissime resonat (l'aria)¹; unde multiplicantur instrumenta musica et latissime in usum venit harmonia chromatica, quae media convenientia suppeditat ut quis varios animi motus exprimere possit.

Ex canonibus aestheticis antiquitatis² cultum fere exclusivum pulchritudinis formarum musici deducunt, severus contrapunctus progressive deseritur, melodia forbitissime enucleatur ac mirifica harmonia ornatur. Textus quidem forsitan clarius percipitur quam in polyphonia, sed huius religiositatem ac quandam severitatem ieraticam penitus amittit.

Haec interna musicae liturgicae corruptio exterius multipliciter etiam apparet.

Chorus enim, qui in presbyterio sedem habuerat utpote persona liturgica levitis constans, relegatur longe ab altari prope ianuam Ecclesiae. Levitis succedunt, in formatione chori, saeculares hisque permiscuntur mulieres: itaque sensus liturgicus fere deperditur³.

Insuper introducuntur in actionem liturgicam cantiones lingua vulgari⁴, instrumenta musica⁵, et duplex chorus ad imitationem graecae tragoediae⁶.

¹ Cf. Della Corte e Gatti, *Dizionario di Musica*, sub. h. v.

² Artis antiquae studium ita processit, ut postarum latinitatis carmina notulis « suavissimis » ornarentur, secundum naturam et tempora syllabarum et pedum. Cfr. Senfl Ludwig, *Varia carminum genera cum Horatius tum alii egregii Poetae Graeci et Latini vetres et recentiores, sacri et prophani usi sunt suavissimis harmoniis composita*, Nurnberg 1534. — Ducis Benedict, *Harmonies sur toutes les odes d'Horace à 2, 3, 4 voix.* — In Gallia, auxiliante rege Carolo IX, Ioannes Antonius de Baif et Iacobus Thibaut fundarunt « Académie de poésie et musique » ut possent « renouveler l'ancienne façon de composer des vers mesurez pour y accomoder le chant pareillement mesuré selon l'art métrique ». Cfr. Combarieu, *Histoire de la Musique*, I, Paris, Colin, 1913, pag. 466.

³ Cfr. Katschthaler Card. G. B., *Storia della Musica sacra*, Torino 1926, pag. 131.

⁴ Idem, p. 157-167. Quod etiam in Conciliis firmatum invenimus; ita Syn. Baltimorensis (1791). « Optandum est ut inter officia hymni aliqui aut preces lingua vernacula cantentur ». Cfr. CL III, 5.

⁵ Idem, p. 151-156.

⁶ Idem, p. 106.

CAPUT II.

Documenta iuris ecclesiastici.

ART. I. — CONSTITUTIO « PIAE SOLLICITUDINIS STUDIO »
23 APRIL. 1657 ALEXANDRI VII

64. — Iam tempore Urbani VIII (1623-44) editum fuit hoc decretum generale S. R. C. ad hos abusus compescendos:

« Iuxta antiquum morem huius S. C. relati fuerunt per me Secretarium duo abusus, qui reformatione indigere videbantur.

« 1. Quod in multis Ecclesiis ad inserviendum lepori musices, alteratur notabiliter Textus Sacrarum Scripturarum mutilando, anteponendo, postponendo, et alterando verba et sensum illarum, et adaptando eas modulationi, ita ut non musica Sacrae Scripturae, sed haec illi inservire videatur.

« 2. Quod in Missis solemnibus concentus musicales, qui ad rem non pertinent, misceantur; et in tantum spatium protrahantur, ut Sacerdotes otiosi diutius ad Altare distracti haereant, et caeremoniarum ordo inflectatur, ita ut non musica Missae, sed Missa Musicae famuletur ».

Et SRC censuit: « Indigere reformatione, et quousque ratio congrua ineatur, iniungendum Emo Card. Vicario, ut praedicta prohibeat, prout magis expedire cognoverit. Die 21 Februarii a. 1643 » ¹.

65. — His et similibus abusibus, partim saltem, et quoad Urbem Romam fortiter restitit *Alexander VII* (1655-1667) constitutione « Piae sollicitudinis studio » diei 23 April. 1657, cuius forma iuridica omni ex parte perfecta est ac tamquam exemplar in hac materia merito commendatur ².

Initio principium generale confirmat Conc. Tridentini, iisdem fere verbis: « Piae sollicitudinis studio ducimur, ut ecclesiarum divinis laudibus et orationi destinatarum ac oratoriorum almae Urbis Nostrae, ex qua in omnes Orbis partes bonorum operum

¹ [823].

² Cfr. *Bullarium Romanum*, edit. taurin. 1869, tom. 16, p. 275.

exempla promanant ¹, decori et reverentiae consulere satagentes, quaecumque vana et praesertim musicos concentus et symphonias, quibus quid indecorum sive a ritu ecclesiastico alienum non sine divinae maiestatis offensa et christifidelium scandalo ac devotionis et cordium ad superna elevationis impedimento admiscetur, ab illis procul arceamus ».

66. — In prima paragrapho obiectum constitutionis exponit: omnibus omnino, quibus cura incumbit cuiuscumque Ecclesiae vel oratorii, prohibet « sub poena excommunicationis latae sententiae necnon privationis fructuum unius mensis ac suspensionis ab officio... ne in eorum Ecclesiis et oratoriis, dum officia divina celebrantur vel SS. Eucharistiae sacramentum manet expositum, quidquid cantari permittant praeter ea verba, quae a Breviario vel Missali romano in Officiis de Proprio vel de Communi pro currenti cuiusque diei festo vel Sancti solemnitate praescribuntur vel quae saltem a Sacra Scriptura aut Sanctis Patribus desumpta sint, quae tamen prius a Congregatione venerabilium etiam fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sacris ritibus praepositorum specialiter approbentur, exclusis modulis iis qui choreas et profanam potius quam ecclesiasticam melodiam imitantur ».

67. — In paragrapho secunda media praescribit « ut exactius servetur » constitutio, praedictis superioribus iniungens, « ne musicae praefectos ad huiusmodi munus recipiant vel receptos in posterum admittant, nisi prius praestito ab eisdem iuramento de observandis praesentibus litteris, cui iuramento si contravenerint,... tamquam periuri etiam corporaliter puniantur, ac exercitio huiusmodi officii perpetuo privati remaneant, absque spe reintegrationis... ».

68. — Tertia paragraphus validitatem, obligationem legis ac interpretationem cavet, decernens has litteras « semper firmas, validas et efficaces existere et fore, neque... ex quovis capite vel causa... notari aut impugnari unquam posse, sed ab omnibus... cuiuscumque status, gradus, ordinis, dignitatis et conditionis... inviolabiliter observari, sicque et non aliter... ».

¹ Hac ratione moti late afferimus, in his lineamentis designandis traditionis iuridicae musicae liturgicae, documenta pro Urbe Roma lata, quae egregie nobis indignant genuinam huiusmodi traditionem prae omnibus aliis documentis particularibus.

per quoscumque iudices... etiam... S. R. E. Cardinales... aliosque quoslibet quavis auctoritate et potestate fungentes et functuros..... iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quocumque quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari ».

69. — Quarta paragraphus arctissimas clausulas derogatorias continet: « Non obstantibus, quatenus opus sit, de non tollendo iure quaesito, ceterisque nostris et cancellariae apostolicae regulis, et aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis, etiam conciliaribus... et aliis quibusvis... quavis firmitate... roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis... quibus omnibus et singulis... specialiter et expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque ».

70. — Demum in quinta paragrapho normae communes promulgationis traduntur. « Volumus autem ut praesentes litterae... ad valvas ecclesiae S. Ioannis in Laterano ac basilicae Principis Apostolorum et in acie Campi Florae de Urbe publicentur... quae... omnes et singulos... perinde arctent et afficiant, ac si illarum unicuique personaliter intimatae fuissent... ».

Huius constitutionis momentum neminem fugit sive quoad materiam sive quoad formam. Punctum novum a legislatore firmatum est: natura liturgica textus contra contaminationes cantionum lingua vulgari, quae hoc tempore templum invaserat, non sine influxu pseudo-reformationis protestanticae ¹. Forma vero, quamvis solita litteris pontificiis huius temporis ², denotat tamen firmam legislatoris voluntatem, puritatem cantus liturgici illibatissime servandi.

ART. II. — CONSTIT. ALEXANDRINAE DECLARATIONES.

71. — Interea, ad maiorem intelligentiam Constitutionis Alexandrinae, S. Congregatio Visitae Apostolicae, edictum explicativum edidit d. 30 Iulii 1665:

« La Sacra Visita Apostolica, acciocchè la costituzione della Santità di Nostro Signore sopra le musiche abbia totalmente la dovuta esecuzione, coll'oracolo della viva voce della Santità Sua, ordina e comanda, che nelle

¹ Cfr. Katschthaler, o. c., p. 165.

² Cfr. Bullarium Romanum, edit. taurinen. 1869, t. 16, passim.

musiche concertate con organo, che per l'avvenire si faranno nelle chiese ed oratorii di Roma, mentre si celebrano i divini officii, o sta esposto il Santissimo Sacramento, si osservino puntualmente le cose seguenti:

« 1. Che lo stile delle musiche da osservarsi nelle Messe, Salmi, Antifone, Mottetti, Inni, Cantici ecc., come anche delle sinfonie, sia ecclesiastico, grave e devoto. 2. Che nelle Messe non si cantino, se non le parole prescritte dal Messale Romano negli Uffici correnti nella festa di ciascun giorno, e nelle solennità del Santo, e specialmente che dopo l'Epistola, non si canti, se non il Graduale o Tratto, e dopo il Credo non si cantino altre parole che dell'Offertorio, e dopo il Sanctus si canterà il Benedictus, ovvero un mottetto, ma con le parole sole, che pone la Chiesa nel Breviario o Messale in onore del Santo. 3. Che ne' Vespri, oltre a' Salmi e l'Inno, non si cantino se non l'antifone correnti secondo il prescritto del Breviario, ed il medesimo si faccia nelle Compiete. 4. Che quando sta esposto il Santissimo, non sia lecito di cantare altre parole, che quelle che sono poste nel Breviario o Messale romano in onore del Santissimo Sacramento, e volendosi cantar le parole della Scrittura, o di qualche Santo Padre, debba prima prendersi l'approvazione speciale della sacra Congregazione de' Riti al prescritto della Costituzione, dichiarando, che in questo caso sia necessaria la detta approvazione, ma non quando le parole sono prescritte dal Breviario o Messale, e che le parole de' Santi Padri debbano essere di un solo, e non di molti Santi Padri uniti insieme. 5. Che non si canti a voce sola tanto grave, quanto acuta, tutto o parte notabile d'un salmo, inno o mottetto, ma non cantandosi a pieno coro, si canti alternativamente, variando sempre il canto, ora con voci pari, ora con gravi ed ora con acute. 6. Che le parole così del Breviario e Messale, come della Sacra Scrittura, e de' SS. Padri si mettano in musica, *ut iacent*, in maniera che non s'invertano, nè vi si frappongano parole diverse, nè si faccia alterazione alcuna. 7. Che in tempo di Passione si canti senza organo, conforme la Rubrica e la Chiesa prescrive. 8. Che fra il termine di venti giorni dalla pubblicazione del presente editto, da' superiori ed altri, a' quali s'appartiene, si mettano ne' cori tanto stabili quanto amovibili, le gelosie o grate strette e di tal altezza che non si vedano i cantori, sotto pena della privazione dell'offizio, ed altre ad arbitrio della Sacra Visita. 9. Che ciaschedun maestro di cappella, ed ogni altra persona che regolerà la musica o farà battuta, contravenendo alle cose dette di sopra, o ad alcune di esse, incorra nella pena della privazione dell'offizio e resti in perpetuo inhabile ad esercitarlo ed a far musiche per l'avvenire, e nondimeno sia punito in cento scudi, da applicarsi per la quarta parte al denunziante, che sarà tenuto segreto, e per l'altre tre a luoghi pii, ad arbitrio della Sacra Visita, con altre pene anche corporali ad arbitrio della medesima. 10. Che niun maestro di cappella o altra persona particolare per l'avvenire possa far mu-

sica nelle chiese ed oratorj come sopra, se prima non avrà giurato in mano del signor cardinale Vicario di Roma o suo Vicegerente, di osservare tutte le cose contenute nel presente editto, altrimenti incorra nelle pene dette di sopra (che dovrà darsi una sola volta con tenerne il registro) se contravverrà in alcuna cosa delle prescritte, sia anche punito come spergiuro in conformità della costituzione di Sua Santità.

« Dato ecc.

« PROSPERO FAGNANI, Seg. della S. V. A. »¹.

72. — *Innocentius XI* (1676-89) *Constitutionem Alexandri VII confirmavit die 3 Sept. 1678.*

Innocentius XII (1691-1700), per tramitem Card. G. Carpegna, die 20 Augusti 1692 hanc declarationem emisit, ut abusus adhuc persistentes reciderentur:

« Gaspar, miseratione divina tit. S. Mariae Transtyberim S. R. E. presbyter Cardinalis ss. domini Papae Vicarius Generalis.

« La Santità di Nostro Signore havendo inteso, che nelle chiese in occasione di musiche si era di nuovo posto in abuso l'ordine pubblicato già dalla san. mem. di Alessandro VII con sua bolla in data 23 Aprile 1657 e rinovato poscia dalla san. mem. d'Innocenzo XI li 3 Settembre 1678 ha comandato a Monsignor Vicegerente che avuti a se tutti li maestri di cappella ingiungesse loro come ha fatto la puntuale osservanza di sopradetti ordini. Ma per che alcuni interpretano diversamente li medesimi circa le compositioni da cantarsi nelle messe e vesperi per toglierli ogni pretesto di scusa, con la presente si dichiara, che Sua Santità non vuole assolutamente che in veruna chiesa o basilica..... si canti moteto o compositione alcuna, ma solamente nelle messe l'Introito, Graduale o Offertorio corrente e nei vesperi l'antifone che occorrono avanti e dopo il salmo, che si canta senza una minima alterazione in modo che li musici si uniformino totalmente al choro, poichè si come in questo non è permesso di aggiungere cos'alcuna all'ufficio e messa, così parimenti sia interdetto e proibito alli musici. Permette bensì la Santità Sua che nell'elevatione nella s. messa e nell'esposizione del Venerabile si possa per eccitare la devotione dei fedeli cantare qualche motteto cavato dagli inni di S. Tomaso o antifone registrate nel breviario e messale romano per l'ufficio e messa che si celebra nella solennità del SS. Sacramento senza però che si mutino le parole.

« Datum Romae hac die 20 Augusti 1692 »².

¹ Cfr. Alfieri P., *Ristabilimento del canto e della musica ecclesiastica*, Roma, Tip. delle Belle Arti, 1843, p. 19-21.

² Cfr. *Bullarium Romanum*, edit. Luxemburg. t. VII, p. 296.

6 — ROMITA, *Ius Musicae Liturgicae*.

ART. III. — CONCILIORUM DECRETA.

73. — Eodem fere tempore *Synodus Beneventana* (1693), ad officii choralis decorem, statuit:

« Capitulares et Choro adscripti cantum addiscant Gregorianum, alias distributionum subtractione mulcentur ».

« Episcopalis interest sollicitudinis, ut Capitulares et, qui Choro sunt adscripti, cum praefixione competentis termini cantum addiscant Gregorianum, et in contumaces poena amissionis distributionum quotidianarum animadvertatur »¹.

Quae iterum confirmantur ac clarius explicantur in sequenti *Concilio Beneventano* (1698):

« Cap. III. De cantu Gregoriano :

« 1) Episcopi meminerint observandum curare caput 7, laudati Tituli 21 supradicti Concilii provincialis, in quo praescriptum fuit, ut Canonicis et omnibus servitio chori addictis idoneus terminus praescriberetur ad cantum Gregorianum discendum.

« 2) Contumaces ab iisdem Episcopis privatione distributionum quotidianarum mulcentur.

« 3) Crescente illorum contumacia, maioribus eos poenis afficiant, ut tandem aliquando necessaria scientia illius cantus addiscatur, cui in choro adscripti fuerint quum minime sit ferendum, ut cum eius incuria et auditorum scandalo Domino serviant et absque ullo incommodo reeditibus ecclesiasticis fruuntur.

« 4) Omnino institnatur ab Episcopis peritus magister, qui laudatum cantum docere possit, eique, etiam ex reeditibus Canonorum, provisio sufficiens adsignetur, in quam rem ipsae mulctae contumacium simul impendi poterunt »².

74. — Item *Synodus prov. Neapolitanae* (1699), quoniam « divinorum officiorum dignitas postulat, ut non Ecclesiastici modo, sed alii etiam, quicumque ad eorum solemnitatem arcessiti fuerint, parem in iis peragendis Dei cultum exhibeant » statuit « musicos qui in divinis laudibus celebrandis debitam religioso muneri modestiam servare neglexerint, ad canendum in Ecclesiis in posterum non ad-

¹ CL 1, 51a. Eadem Synodus prohibet officiorum cum musicis instrumentis celebrationem in Quadragesima; cfr. CL 1, 74. Notatu digna sunt etiam quae praescribit circa gregoriani cantus peritiam in promovendis ad sacros ordines requisitam: « Inter alia ad sacros ordines requisita, admonentur Episcopi, ut illud quoque adnumerandum velint Ecclesiasticis admodum necessarium, nempe sacrorum rituum et cantus Gregoriani peritiam, de qua examinentur, ut Parochialibus Ecclesiis seu aliis, quibus eorum iussu ad-

² CL 1, 142.

mitti»¹. Praeterea: « In hebdomada maiori Passio Domini, quoad personam Christi et Evangelistae, a solis Diaconis aut presbyteris sacris vestibus indutis cantetur; et quae invaluerat corruptela, ut a Musicis etiam laicis cantaretur, penitus aboleatur. Cantetur igitur cantu dumtaxat Gregoriano et gravi absque ulla levitate, nullatenus vero cantu figurato neque cum symphoniis musicorum instrumentorum »².

Et quoad ipsius cantus indolem: « 15. Si inter divinorum officiorum solemnia in aliqua huius Provinciae Ecclesia contigerit, sonos cantusque ab eorum Religione abhorrens admitti, aut profanas cantiunculas vel vulgari lingua compositas decantari: poenae, in singulis Dioecesibus praescriptae aut Ordinarii iudicio praescribendae, tum quoad cantores tum quoad Ecclesiam adhibeantur. Si vero id temporis Sacrosancta Eucharistia exposita sit aut, ita velata, ut in expositionibus per quaedam temporis intervalla fieri consuevit: etiam contra Rectores Ecclesiarum id fieri permittentibus, eadem poena adhibeatur; id quod Regularibus signanter vetuit S. R. C. »³.

« 17. Quoniam autem quidam musicae dumtaxat suavitati studentes et spiritualis dulcedinis obliti, psalmos, hymnos atque alia sacra cantica mutilare et versiculum unum aut alterum, caeteris praetermissis, inter divina officia decantare non verentur: Sancta Synodus districte praecipit, ne quis posthac tantam divinis laudibus irriventeriam audeat irrogare, ut quod ad animarum pabulum est salubriter institutum, ad aurium dumtaxat lenocinium adhibere non erubescant. Si quando igitur temporis angustiis non omnes possint psalmi musicos modos admittere, Gregoriano saltem cantu clare distincteque ab iisdem musicis decantentur. Contravenientes vero poenis arbitrariis ab Episcopo coërceantur »⁴.

Vult praeterea ut clerici cantum gregorianum sciant ad divina officia rite persolvenda⁵ eundemque addiscant, non autem cantum figuratum⁶. Itemque monialibus, ex decreto S. Congregationis⁷, cantum figuratum non permittit, sed tantum gregorianum⁸.

¹ CL 168 s., n. 14.

² Ibidem, n. 16.

³ Decr. S. R. C., a. 1603.

⁴ CL 168 s., n. 15, 17.

⁵ CL 1, 225 c.

⁶ CL 1, 228, n. 3.

⁷ S. Congr. Episc. d. 30 Iun. 1627 in Neap. et d. 8 Nov. 1604 et d. 20 Aprilis 1609 et in Mutin. d. 25 April. 1608 et in Parmens. d. 25 April. 1653, Decret. Congr. S. Visit. Apost. de Urbe d. 29 Ian. 1665, S. Congr. Episc. d. 2 Iun. 1589, § 24, S. Congr. Episc. in Cremon. d. 12 Febr. 1585 et in Neap. d. 22 Mart. 1580. Edict. Card. Vicarii pro Urbe de mand. Innoc. XI pro monial., d. 19 Nov. 1676 § *Che della clausura*. Confirmatum a SS. D. N. Innoc. XII etiam pro Urbe d. 10 Mart. 1692.

⁸ CL 1, 231, n. 8.

TITULUS SECUNDUS

Cantus liturgicus et Musica moderna saec. XVIII.

CAPUT I.

Ecclesiasticam traditionem vindicantes.

75. — Abusus tamen continuasse censendum est ex his, quae coevi de musica liturgica referunt.

Catalanus Ioseph, in rebus liturgicis valde eruditus, in prolegomenis ad Pontificale Romanum¹ miseram musicae conditionem sic nobis profert.

« Hodie res eo devenit, ut non modo cuncta fere Ecclesiae bona, ac reditus a solis musicis absumantur, sed et Ecclesia Dei alicubi facta videatur velut *castrorum*² acies inordinata [et citat S. Aelred. Spec. char. Lib. II, c. 23]. Fateor me non improbare musicam in Ecclesia, sed abusum, sed tympana bellica, sed nimiam Ecclesiasticorum honorum prodigalitate[m] erga Musicos, adeo ut ineptum vulgus feliciter putet castrari filios, et Musicam potius quam alias bonas artes addiscere, quia sc. castratos honoratos vident, et divitiis affluentes, homines vero doctos summa inopia laborare » [et remittit super eodem subiecto ad: Ioann. Sarisberiensem, De nugis Curialium, L. I, c. vi; Lindanum, Panoplia Evang., l. IV, c. 78; Durantem St., De Ritibus, l. III, c. 21, n. 91].

Idem Auctor deplorat etiam ab ipsis monachis Casinensibus Neapoli non observari statutum, quo in Hebdomada Sancta solo cantu gregoriano uti licitum erat; qua de re reformationem invocat³.

¹ Catalano Ioseph, *Pontificale Romanum*, t. I, prolegom. VII ss., cap. IV: « De cantu ecclesiastico, variis ipsius sonis, et Schola cantorum, ac de instrumentis musicis », Romae, De Rubéis 1738.

² Nota lusum verborum inter « *castrorum* » et id quod infra deplorat, nempe « *castratos honoratos* »...

³ Catalano I., *Sacrarum Caeremoniarum S. R. Ecclesiae libri tres*, t. II, p. 162, n. 9, Romae, De Rubéis 1759.

76. — *Card. Bona J.* in amplo illo tractatu « De Divina Psalmodia » ¹:

« Fastidit aetas nostra — inquit — concentum gravem, et stabilem, amatque modulos quosdam, quibus in frustra concisus cantus dissiliat et enervetur. Ipse cantus Ecclesiasticus quam a vero Gregoriano dissimilis est! » ².

De cantu ecclesiasticorum haec perdolens scribit: « ... pudet me plerosque ecclesiasticos viros totius vitae cursum in cantu versari, ipsum vero cantum, quod turpe est, ignorare » ³. « Apud Xenophontem (lib. I Cyropaed.) rex Cyrus quosdam convivos sic reprehendit:

« Omnes enim clamabatis simul, et intelligebatis invicem nihil, canebatis magno cum ridiculo, et cum canentem minime audiretis, iurabatis optime eum canere ». Hac redargutione quidam ecclesiastici perstringi possent, qui modum in cantu non servantes, inamoeno quodam stridore ita perstrepunt, ut nec ipsi nec alii ea, quae cantantur, intelligant » ⁴.

Ecclesiasticos cantores autem ita sapienter admonet:

« Desino si prius Ecclesiasticos cantores admonuero, ne ad usum illicitae voluptatis assumant, quod Sancti Patres ad effectum pietatis instituerunt. Talis enim debet esse sonus, tam gravis, tam moderatus, ut non totum animum ad sui rapiat oblectationem; sed eorum quae cantantur sensui, et pietatis affectui maiorem relinquat portionem » ⁵.

77. — Habemus praeterea praeclarum testimonium *A. L. Muratori* ⁶, quod pro tanti viri auctoritate ac sapienti sententiarum moderatione integrum est considerandum ac perpendendum.

De cantu in divinis officiis haec sane tenet:

« Cantum in sacris ubi quis reprehenderet, iudicii, ut arbitror, inopia laboraret... (et citat Ap. Col. III, 16; Eph. V, 19; Mt. XIV, 26; Tertull. Apol. c. 39). Neque dedecere in sacris instrumenta musicalia, V. T. exemplo instruimur, et ipse regius psaltes non uno in loco ostendit. Sed utinam in licito et laudabili usu Musicae Sacrae nulli umquam deprehenderentur abusus et excessus, quos Tridentina Synodus cavendos monuit, piissimique catholicae Ecclesiae Scriptores iamdiu invectos doluerunt atque

¹ Bona J., *De divina psalmodia*, c. 17, De cantu ecclesiastico, p. 477 ss., Venetis ex typ. Balleoniana 1744.

² Ibid., c. 17, § 3, p. 478.

³ Ibid., p. 477.

⁴ Ibid., c. 17, § 5, p. 481.

⁵ Ibid., c. 17, § 2, p. 477.

⁶ Muratori A. L., *Liturgia romana vetus*, vol. III, Venetis, B. Pasquali 1748, vol. I, 267 s.

damnarunt. Musicam ac cantum gravem in Ecclesia nemo non commendat, eum videlicet, qui unisona modulatione laetitiam simul et devotionem excitat, Benedictinus, et si quis alius id genus. A cantu quoque gregoriano, ut aiunt, figurato per sonos in discordia concordēs, commoveri teneros devotionis affectus, saepe animadvertere possis. Insuper ad eandem animi compositionem moderata, neque desultoria pulsatio Organorum pneumaticorum nos inducere consuevit. Verum non heic stetit prudenter instituta aut tolerata a SS. Patribus musica in Templo adhibenda.

At a b u s u s , quos irrepsisse videt, denuntiat ac reprehendit: « Iam a multis saeculis conquesti sunt viri ex pietate iudicioque subacto commendatissimi, et nostris potissimum temporibus dolent, quod in Dei domum, atque in ipsum praesertim augustissimum Missae sacrificium irreperit mollis illa atque effaeminata musica, quam vel ipsi ethnicorum philosophi e cetu populi eliminandam censuerunt, ubi animorum ac morum surdam corruptricem. Disputandum aliis relinquo, sit ne haec ferenda in theatris; at quod e theatris in gravissima Ecclesiae sanctae mysteria fuerit translata, nemo qui rem attente consideret, mentemque Ecclesiae exploratam habeat, istud musicae genus laudare possit, ac tolerare velit. Quidquid devotionem non excitat, aut alit in divinis mysteriis, et quod gravius est, ab ea animum avertit, improbandum quis continuo non exclamet? Ad experientiam nunc provoco. Ubi tot vocum et instrumentorum strepitus, ac tam ingeniosa, ne dicam luxuriosa, modulatio in templis resonat, illud tota aurium atque animorum intentio rapitur; omnia ad delectationem composita sunt, nihil ad devotionem trahit. Tunc tempus est colligendi mentem, atque habendi sursum corda ad Dominum. Quis non videt distrahi et avocari per ista animum a contemplatione rerum coelestium? Attamen nos per summam incogitantiam haec miramur, hisce plaudimus; et tunc nobis videntur festa et sacra officia eo solemnius peracta, quo plura exhibentur spectacula, unde oculis et auribus singularis oblectatio praebetur. Neque perspicimus, nos in istis non quaerere Deum, atque cum eo per mentis nostrae obsequium et cordis affectum uniri, sed nostrorum tantummodo sensuum voluptatem... »¹.

Et demum perdolenter concludit: « Alios in eiusmodi intemperantiam invectos non addo; neque diutius in hisce immorari lubet; quum persuasum habeam, parum virium habituram esse hanc musicam meam ad expugnandam voluptuosam temporum nostrorum musicam, et ad severiores mores suadendos in divinis officiis »².

¹ Muratori A. L., *Liturgia romana vetus*, vol. III, Venetis, B. Pasquall 1748, vol. I, 267 s.

² Ibid.

CAPUT II.

Documenta iuris ecclesiastici.

ART. I. — CONCILIA PARTICULARIA.

78. — At res magis sane dolenda est huius ruinae diffusio in ecclesias; plura enim particularia Concilia, quae hoc tempore celebrata sunt, dum huiusmodi abusus reprobant, simul nobis innuunt eorundem in variis regionibus existentiam.

Iam in *Conc. Romano* (1725): « Musico cantui in Ecclesiis modus imponitur, et organorum sonus tempore Adventus et Quadragesimae prohibetur. Pro eo autem, quod musicam in Ecclesiis spectat, praeter extravagantem *Docta* de vita et honestate clericorum, *Edictum* pariter fel. rec. Alexandri VII innovandum esse statuimus, prout hoc nostro Decreto innovamus: ulteriusque prohibendum ducimus, ne in *Missis Defunctorum* diebusque Adventus et Quadragesimae, Festis dumtaxat exceptis, organa pulsentur; nec aliud quodvis musicum instrumentum adhibeatur: quo tempore, Dominica scilicet Adventus tertia, dicta *Gaudete*, et Quadragesimae quarta, nuncupata *Laetare*, pulsare organa permittuntur in Missa tantummodo Conventuali. Sub poenis interea in praecitata extravagante et Edicto inflictis cohibeant Episcopi Musicae Magistros, Organistas et Cantores aliosque quoscumque a quibusvis in Ecclesia indecori cantus modulationibus, ne fidelium magis videantur auribus prurire quam pios in Deum affectus excitare »¹. Ut choralis psalmodia decore niteat, hanc regulam in collatione canonicatum statuit²: « In canonicatibus vero ut supra conferendis, ceteris paribus, semper eos praeferant, qui cantum callent Gregorianum; et collatione ad Sedem Apostolicam spectante, de eiusdem cantus peritia mentio fiat in testimonialibus, quae concedentur ».

Praeterea clericos monet³ ut « ... In optimis itaque se studiis sacrisque literis exercent; sacros ritus, rubricas et caeremonias calleant: cantum Gregorianum addiscant..... ».

79. — In *Conc. Prov. Avenionensi* (1725) in cap. VIII et IX⁴: « Ne quid in Musicis Concentibus, ad solemniorem Divinorum Officiorum Celebrationem adhiberi solitis, profanum sit, cavetur.

¹ Cfr. CL I, 368 c-d, cap. 6.

² Cfr. CL I, 356 b.

³ Cfr. CL I, 372 d; tit. 16, c. 3.

⁴ Cfr. CL I, 497 s.

« Ut musicae numeri, ad pios animi affectus inter sacra solemnia excitandos instituti, ab Ecclesiae mente non discedant: serio hic cavetur, ne quid in posterum ad modulos profanarum cantionum concinatur. Cantica vero, quae vulgo dicuntur *Motets*, non verbis constant Auctorum arbitrio concinnatis, sed ex aliquo tantum Hymno Ecclesiae noto Psalmove decerptis. Carmina pariter tempore Natalium Domini vernacula lingua componi solita, gallice *Noëls*, et hucusque tolerata, iam prohibenda esse sancta Synodus credit, eo quod intenta Sacri Mysteriorum explicatio admixtione risibilium eventuum multoque vaniloquio et scurrili verborum lusu depravabatur. « Moneantur itaque Musicorum Concentuum Moderatores et Magistri, ne, in solemnissimis etiam Ecclesiae Festis, praescripta modo canendi norma immutetur minusve accurate servetur. Cumque a Sacris Solemnibus arceri omnino debet, quidquid ab illorum dignitate alienum videtur: caveant praeterea supradicti Musici, ne ex suo vel audientium placito praeter solita illa etiam adhibeant instrumenta bellica, vulgo *Timballs* et *Tambours*, quae convenire sancta Synodus non credit iis, qui militant in castris Domini: tuba tamen excipitur, quae animum ad Iudicii Universalis cogitationem metumque suo potest excitare clangore ».

Ut debito decore psalmodia persolvatur itemque ¹ « Admonet igitur sancta Synodus et enixe obtestatur omnes, qui in Capitulis et Collegiis Canoniorum locum obtinent, ut Cantum Gregorianum ediscant, et antiquam Chori disciplinam diligenter observantes, nullam eius partem aut exiguam aut minoris esse momenti existiment, cum ab Ecclesia instituta sit, et ideo instituta ut cultus Deo debitus exhibeatur ».

80. — Constitutiones et canones s. synodi Montis Libani Maronitarum, postquam Conc. Tridentini decreta de musica recoluerit ², ita clericos admonet ut cantum gregorianum solerter addiscant ³: « Dulcem decet resonare sonum ex eorum labiis, qui canticum laudis Deo debent celebrare; et indecens admodum est, quod ob imperitiam quidam taceant intempestivo silentio, aut incondita voce clamitent potius quam canant. Quum igitur compertum habeamus clericos nostros in dies cantus ecclesiastici, non sine maximo divini cultus detrimento, incuriosiores fieri, sciunt omnes, qui ad sacros ordines promoveri desiderant aut ad canendum in choro admitti, etiam quoad cantum se examen coram Episcopo subituros. Curent autem Episcopi, ut in frequentioribus ecclesiis et monasteriis sit magister cantus ecclesiastici, qui tamen ecclesiasticos,

¹ Cfr. CL I, 496 d.

² Cfr. CL II, 216 s., pars II, cap. 13.

³ Cfr. CL II, 390 es., pars IV, cap. 5, n. 2.

non profanos cantus doceat»; ac praeterea psalmodiae praecopta eis tradit: «Cogitent clerici, psallere se in conspectu angelorum Domini. Psallant igitur sapienter; integre, recte et sine errore legant. Uno veluti impetu verba non glomerent, non deglutiant, non praecidant; sed trium puerorum exemplum imitati, quasi ex uno ore laudent et benedicant Dominum, distincte et aequaliter verba proferentes. Alternum psalmodiarum cantum a vetustissimo tempore in Ecclesia nostra Antiochena primo inductum¹, mox a reliquis susceptum teneant et accurate exerceant; vicissim sileant et psallant, et alternis choris ita sese invicem excipiant, ut pars una non incipiat, nisi altera expleverit».

Omnes et singulos sacerdotes insuper admonet «ut non amplius audeant extra ecclesias officia decantare»².

81. — *Conc. Tarraconense* (1738) lacrimabilem musicae liturgicae statum in Hispania ita deplorat ac damnat: «Dolentes maxime, musicos concentus, qui ad infirmioris populi devotionem fulciendam ac sublevandam in christianorum templis admissi sunt, hac nostra tempestate ad lasciviam potius quam ad pietatem allicere (abiecta quippe veteri illa ecclesiastici cantus gravitate ac simplicitate), musici frequentius iam profanos (ne dicam minus pudicos) modulos, theatricam lascivientiam feminarum melodia aemulantes et redolentes, divinis laudibus inspergunt, quibus fidelium mentes ad terrena magis et illicita quam ad coelestia desideria provocari et excitari dignoscuntur; nec verentur divinam illam maiestatem, quam videntes Angeli contremiscunt; nec debitus refertur honor, quinimo spernitur locus, ubi sacratissimus Christi sanguis calice libatur, ubi venerabile corpus sub specierum velamine fidei oculis cernitur; eapropter huiusmodi perniciosos abusos, ne in dies inoleant, resecare ac procul eliminare volentes, S. A. C. mandamus et stricte inhibemus, ne deinceps in Cathedralibus, Collegiatis ceterisque ecclesiis, etiam regularium, praesertim infra missarum solemnia, et quando augustissimum Eucharistiae sacramentum fidelium venerationi expositum fuerit, scholae cantorum Magistri, Organistae aliique Musici omnes lasciva illa aut minus decora et non gravi et simplici musica in cantu et organo aliisve instrumentis musicis utantur; ipsisque dumtaxat hymnos, psalmodiarum versiculos aut alia pia cantica in lingua latina (non autem nisi de licentia Ordinarii in vernacula) gravitatem et devotionem redolentia permittimus, quin propterea in missis solemnibus (uti Conciliorum decreta

¹ Cfr. Socratem, *Hist. Eccl.*, lib. VI, cap. 8; Theodoret., *Histor. Eccl.*, lib. II, cap. 24.

² Cfr. CL II, 351, pars IV, cap. 1, n. 10; in nonnullis locis enim extra ecclesiam a parochis vespertinae et matutinae horae adstante populo decantabantur: cfr. CL ibidem.

cautum est) intermittatur cantus hymni angelici, Symboli Apostolici, Praefationis, Orationis Dominicae et ceterorum quae in eis cantanda erunt secundum ritus ecclesiasticos. Qui vero secus fecerit, poena viginti librarum aut aliis poenis, adhibitis etiam (si opus fuerit) censuris ecclesiasticis, Ordinariorum arbitrio severe cohibeantur et corrigantur » ¹.

Nec melior modus, quo divina psalmodia persolvebatur: « Cum nihil frequentius inculcatum et strictius per Concilia et P. P. commendatum offendamus, quam quod clerici officium divinum studiose persolvant ac devote peragant: animadvertentes, plerosque ecclesiasticorum sui muneris et salutis immemores, non solum quando privatim recitant, sed etiam (quod magis dolendum) in choro publico recitantes aut psallentes, divino officio, immo Deo ipsi irreverentiam et iniuriam irrogare, nec suo rite muneri et oneri, confusa et praecipitata pronuntiatione et modulatione, satisfacere: praecipimus et sub tremendi iudicii districtione mandamus, quatenus Dignitates, Canonici, Beneficiati caeterique clerici divinum officium non cursim et festinanter syncopando percurrant, sed tractim clare, distincte ac devote recitando vel psallendo persolvant, cum debita videlicet morula in medio cuiuslibet versiculi et sine confusione et permixtione finis unius cum principio alterius versiculi subsequentis. Contravenientes autem poenis pro delicti [et] excessus qualitate compescendos fore decernimus.

« Et quia officii divini in choro integre psallendi et recitandi sensui et oneri minime satisfieri certius putamus, nisi psalmodiarum, canticorum et hymnorum versiculi, qui alternatim organo canuntur in choro, clare et distincte, ut ab omnibus audiri et intelligi facile possint, pronuncientur: idcirco eos, quibus chori ecclesiarum cura committitur, in Domino exhortamur, quod duobus vel saltem uni ex adstantibus ad faldistorium iniungant, quatenus versiculos illos, quos organum cantat, alta, distincta et devota voce pronuncient, ut omnes choro interessentes eos percipiant et intelligant.

« Praeterea cum clericos, in sortem Domini vocatos, ut sint sanctitatis domus Dei zelatores et religiosi cultus ministri, potissimum deceat, populum aedificare, non autem interturbare, distrahere aut in ullo offendere, quod plurimis synodalibus constitutionibus eis iniunctum est, inculcantes, stricte praecipimus et prohibemus, ne videlicet, maxime dum officia divina in ecclesia celebrantur, sive intra sive extra chorum, interesse [negligant?] aut cum saecularibus multoque minus cum mulieribus mussitent, perstrepant aut colloquantur, sive risus aut vana quaelibet intermiscant, sive per ecclesiam aut ecclesiarum atria et claustra deambulantes vel prae foribus ad ostia stantes, adstantium fidelium oculos offendant, et piorum mentes distrahant.

¹ Cfr. CL I, 787-789. Vide fontem huius decreti in C. I, de celebrat. Miss. et aliis divinis officiis, III, 14, in Clem. iam cit.

Alioquin similes fient sceleratis illis sacerdotibus filiis Heli, quos reprehendit Scriptura Sacra, qui homines a sacrificiis Domini retrahebant ».

Profanationes insuper domus Dei, poena etiam pecuniaria, reprobant: « Prohibemus insuper sub poena decem libellarum aut aliis ad arbitrium Ordinariorum, fieri spectacula aut ludicra quaecumque risum excitantia et officia divina strepitibus perturbantia, necnon vanos ludos et larva, in quibus pueri, adolescentes aut quicumque alii personas sacras vel religiosas per iocum imitantur, aut quandoque ad hoc (quod summum nefas est) religiosis sacris aut ecclesiasticis ornamentis et vestibus vel etiam ritibus abutuntur, in ecclesiis etiam regularium in diebus Natalis Domini, SS. Innocentium aut aliis, [ne] quovis praetextu fiant per annum. Huiusmodi igitur et quae in praemissis superius constitutionibus circa cantum et reverentiam in officio et in templo statuta sunt, S. A. C. sancimus ».

Parum tamen, « ob malam temporum tempestatem », huiusmodi decreta efficacia fuisse colligimus ex iis, quae statuta fuerunt in *Conc. Tarraconensi* (1752) contra stylum theatralem musicae liturgicae et contra scandala ex nocturnis congressibus, occasione nacta ex cantionibus, evenientia: « Quam sancta sancte sint tractanda, innotescit satis ex sacerorum canonum Conciliorumque provincialium piis sanctionibus et decretis, quibus cautum habetur... musicum chori concentum, theatri stylum saepe redolentem, ullatenus admittendum, sed omnino ab ecclesia sancta Dei ut indecorum et minus licitum eliminandum fore. Ab his tam prudenter salubriterque statutis ob malam temporum tempestatem non modicum deviare comperimus, utpote verum Dei cultum in dies diminui animarumque perniciem compertum est adaugeri. Constat enim, ultra musicae profanae inconvenientia, quamplurima alia et quidem maiora oriri scandala et irreverentias ex nocturnis congressibus in dictis ecclesiis occasione nacta ex cantionibus (quae vulgo dicuntur *oratorios*). Qua de causa, umbra protegente in via, et turba iuvenum tumultuarie et indevotae in ecclesia assistente, inter utrumque sexum confabulationes varias, speciosa signa, risus immodicos et contrectationes (pluries patente Sanctissimo et Venerabili Sacramento) factitari cognovimus. Quapropter.... statuimus et ordinamus, ut de cetero nullus cantorum chorus in quibusvis tam regularium, quam saecularium, etiam cathedralium ecclesiis, claustris atque sacellis cantica aliqua theatri modulo composita concinere audeat vel praesumat.

« Addentes insuper et stricte praecipientes, ut ea musicalia cantica (vulgo *oratorios*)... post signum salutationis lucisque occasum non valeant deinceps prosequi et exerceri.

« ...inobedientes poena pecuniaria (Ordinarii) mulcent, ac, si opus fuerit, censuris ecclesiasticis percutere non vereantur »¹.

¹ CL I, 791 s.

ART. II. — EPISTULA ENC. « ANNUS QUI »
19 FEBR. 1749 BENEDICTI XIV EIUSQUE EFFECTUS.

82. — Pontifex Benedictus XIV (1740-1758), vir amplissima eruditione canonico-historica imbutus, iam initio sui pontificatus, per Vicarium Card. Guadagni decretum edidit (15 Sept. 1740) inter alia mandans, ne functiones liturgicae, occasione musicorum concentuum, ultra horam duodecimam pro horis matutinis protraherentur, vel una hora post « Ave Maria » (vulgo « a ventiquattr'ore ») pro vespertinis ¹.

Die autem 15 Maii 1741 apostolicas litteras emanavit « *Quam ardenti studio* » ² Caeremoniale Episcoporum promulgans, in quo sapientissimae regulae continentur de musica liturgica ³.

Praeterea constitutione « *Ad militantis* » 3 April. 1742 ⁴ prohibuit appellationes et inhibitiones quascumque contra executionem decreti Conc. Tridentini sess. XXII De observandis et evit. in celebrat. Missae, in quo praeceptum de musica liturgica habetur ⁵.

Insuper constit. « *Cum semper* » 19 Aug. 1744 ⁶ canonicis edixit non sufficere eos stare in choro, sed canere etiam debere, sub poena amissionis fructuum.

83. — Tandem, occasione imminentis Inbilaei 1750, epistulam encyclicam « *Annus qui* » emanavit die 19 Febr. 1749 ad Episcopos per ditionem ecclesiasticam constitutos Status Pontificii ⁷, ad abusus tollendos in musica sacra, eo vel magis ne exteri scandalum potius quam aedificationem ex moribus romanae ecclesiae caperent.

¹ De hoc decreto mentio fit in posteriore decreto (4 Martii 1749) eiusdem Card. Guadagni in executionem Ep. enc. Pontificis 19 Febr. eiusdem anni edito. Cfr. *Analecta Iuris Pontificii*, a. 1852, col. 1297-1306.

Eandem praescriptionem renovavit Clemens XIII per Card. Vicarium Odescalchi, die 17 Sept. 1760, qui simul const. Alexandri VII ac subsequens edictum S. Visitae Ap., 30 Iulii 1665 confirmavit: cfr. *Analecta I. P.*, ibidem.

² Inveniuntur in initio eiusdem Caerem. Episc. Huius operis S. R. C. a. 1887 editionem stereotypam ex Typ. Polygl. S. C. de Prop. Fide confect.

³ Cfr. praecipue lib. I, c. 28.

⁴ Cfr. *Bullarium Benedicti XIV*, Prati ex Typ. Aldina 1845, t. I, p. 165, § 6.

⁵ Cfr. n. 46 ss. huius dissertationis.

⁶ Cfr. *Bullarium Benedicti XIV*, ibid., t. I, p. 399 ss., n. 103, § 24.

⁷ Cfr. *Bullarium Romanum*, edit. Taurin., t. III, p. 15-43.

Quamvis agatur de lege ad certum territorium restricta et quidem occasionali, tanta vero est in ea eruditionis copia, ut merito retineri possit uti summa iuris musicae liturgicae illius temporis. Quare operae pretium est huius documenti elementa iuridica exponere, ea omittens quae ad historicam rei eruditionem pertinent.

Postquam de Iubilaeo imminente mentionem fecerit Pontifex, «ut omnes, qui ad hanc Urbem se conferunt... ex his quae in hac Urbe atque in aliis Civitatibus Ditionis Nostrae, per quas iter facere contigerit, conspexerint... incitamenta referant atque exempla virtutum...», praescriptiones de cultu divino, sapienti quidem consilio, tradit.

Ac primum enixe commendat «ut Ecclesiae optimo in statu sint...».

84. — «Altera res est — ad quam curam Episcoporum et sollicitudinem excitat — ut horae canonicae... canantur, seu recitentur prout decet, ac convenit»; «nihil enim est Ecclesiae disciplinae magis inimicum aut perniciosum quam divinam psalmodiam in Ecclesiis Dei contemptim aut negligenter obire». Hinc... «diligenter invigilandum ut cantus praeceptis minime sit, aut citior quam decet, utque suis locis pausae fiant, et ut altera pars chori versiculum psalmi subsequentem, non exordiat, priusquam altera antecedentem absolverit»¹.

85. — «Demum ut cantus vocibus unisonis peragatur, et chorus a peritis in cantu ecclesiastico (qui cantus planus seu firmus dicitur) regatur... Cantus iste ille est, qui fidelium animos ad devotionem et pietatem excitat...; qui si recte decenterque peragatur... ab... hominibus libentius auditur; et alteri, qui cantus harmonicus, seu musicus dicitur, merito praefertur»².

Qua de re explicat «cur a christiano populo frequentius regularium Ecclesiae, quam saecularium adeantur»; ab illis enim cantus firmus «accurate diligenterque tractatur, sacrisque in functionibus adhibetur, contra autem negligatur a nonnullis clericis oscitanterque persolvatur»... «Quod sane pudori debet esse Ecclesiis primariis

¹ Cfr. Conc. Salmurense hisdem fere verbis utens, Mansi, 23, 809.

² Quare postea const. «*Romanus Pontifex*», 22 Ian. 1753 gregorianum cantum in choro aliisque functionibus a Fratribus vel Monialibus Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, peragendis, adhiberi praecepit loco alicuius arbitrariae cantillanae: cfr. *Bullarium Benedicti XIV*, Prati ex Typ. Aldina 1845, t. III, pars II, p. 173 s., n. 29.

et maioribus, a quibus monachi et canendi et psallendi artem et regulam didicerunt » ¹.

86. — « Tertia res est... ut musicus cantus... et qui organi aliorumque instrumentorum harmoniae coniungi solet, ita instituat, ut nil profanum, nil mundanum aut theatrale resonent... Etenim, omissa controversia illa, qua nonnulli inter se decertant, quorum alii cantum musicum et musicorum instrumentorum usum in Ecclesiis reprobant ac vituperant; alii vero probant ac laudant: nullus certe est qui inter cantum ecclesiasticum, et scaenicas modulationes discrimen aliquod non desideret, et theatrales profanosque cantus in Ecclesiis tolerari non condemnet ».

Qua de re « satis erit indicare omnes eos, qui superius a Nobis citati sunt, tamquam qui usui cantus figurati seu harmonici, et musicorum instrumentorum in Ecclesiis faverent, palam profiteri, ac testari, se quaecumque scripserunt, ea mente et consilio fecisse, ut nequaquam intelligenda sint de cantu, et sono scaenarum ac theatrorum propria, quem ipsi aequae ac alii reprobant atque exsecrantur, sed de cantu, et sono qui Ecclesias decet, et qui populos ad devotionem excitat... ».

87. — Restat igitur « ut diligenter inquirendum sit, quinam sit usus rectus ac probus, quinam vero abusus... ex constitutionibus Nostrorum Praedecessorum et piorum doctorumque hominum scriptis... ».

De cantu autem « Nobis satis erit, prae oculis habitis SS. Conciliorum regulis et probatorum scriptorum sententiis, illud admodum, quod si musicus theatrorum cantus ita instituitur, ut... populus spectator, ut auditor harmonicis quidem cantorum oblectationibus oblectetur, artificio musicae artis gaudeat, munerisque musicis oblectetur, melodia et suavitate vocum fruatur; verba autem plerumque non recte percipiat: diversum utique et contrarium omnino in ecclesiastico cantu servari debet, in quo illud in primis curandum est, ut verba perfecte, planeque intelligantur... » ².

¹ Evellon J. (Grand Vicair d'Angers, † 1651), *De recta psallendi ratione*, La Flèche, 1646, cap. 9, art. 9, pag. 99 [cit. in Enc.].

² Cfr. n. 53 h. diss.

88. — Praeterea « de sono organi musici aliorumque instrumentorum ... agere necesse est, quia si cantum minime decet esse theatralem, utique neque sonum »;
« ... consentaneum autem est, ut... cum organo musico nullum aliud instrumentum permittatur, nisi barbiton, tetracordon maius, tetracordon minus, monaulon pneumaticum, fidiculas, liras tetracordes: haec enim instrumenta inserviunt ad corroborandas sustinendasque cantantium voces. V et a b u n t u r autem tympana, cornua venatoria, tubas decumanas, fistulas, fistulas parvas, psalteria synfonica, cheles, aliaque id genus, quae musicam theatralem efficiunt ». Sed etiam instrumenta primo loco enumerata permittuntur « solummodo ad vim quamdam verborum cantui quodammodo adii-ciendam, ut magis magisque audientium mentibus eorum sensus infigatur commoveanturque fidelium animi ad spiritualium rerum contemplationem, et erga Deum divinarumque rerum amorem incitentur... ». Quod « si instrumenta continenter personent, et solum interdum, ut hodie fieri solet, per momenta aliqua interquiescant, ut liberum spatium audiendis harmonicis modulationibus crispatisque iaculationibus vocum, vulgo *trilli*, praebeant; caeterum opprimant sepeliantque cantantium vocem sonumque verborum, frustraneus est et inutilis huiusmodi instrumentorum usus, imo vetitus atque interdictus ».

89. — « Demum quoad symfonias attinet, tolerari poterunt, ubi earum usus iam receptus est, dummodo graves sint et earum prolixitudine, aut diuturnitate taedium et fastidium non afferant iis qui adsunt in choro, vel altari in Vesperis aut in Missis inserviunt... ».

« Hoc autem loco silentio praetereundum non est rem maxime indecoram esse et minime ferendam quibusdam anni diebus (nempe maioris Hebdomadae) sumptuosas personantesque symphonias musicosque cantus in sacris templis celebrari quae minime conveniunt sacris ministeriis, quae Ecclesia fidelibus per id tempus recolenda proponit ».

90. — « Itaque — concludit — cum solemne et regulare sit ut haec romana urbs aliis omnibus civitatibus in sacris ritibus caeterisque ecclesiasticis rebus praecire debeat exemplo et documento esse... quae quidem acrius Nos urgent atque exstimulant, u t a b u - s u s o m n e s qui in cantu ecclesiastico irreperunt et a Nobis

reprobati sunt, in omnibus, quoad fieri potest, sed praecipue in romanae urbis ecclesiis penitus aboleantur».

Et Episcopus hortatur, ut «quemadmodum Nos nostro cardinali in Urbe Vicario quae necessaria sunt atque opportuna praecipere non omittimus», ita ipsi publicent «si opus fuerit, edicta et leges,... quibus ecclesiasticus cantus convenienter ad regulas in hisce litteris praescriptas et stabilitas dirigatur, ut tandem musicis Ecclesiarum reformandis initium praebeatur».

91. — Quod sollicite eius Vicarius Card. Guadagni, iuxta placitum Pontificis, perfecit litteram circularem edens (4 Martii 1749) in qua, postquam Decr. Innocentii XII (20 Aug. 1692) ac suum edictum 15 Sept. 1740 confirmaverit, hanc Litteram Encyclicam in puncta praecipua perstringens promulgavit pro omnibus ecclesiasticis entibus Urbis, simul comminans inhabilitatem perpetuam pro cappellae magistris ac musicis, qui contraverint, aliasque poenas Superioris arbitrio ¹.

Romae saltem felicem quandam meliorationem operatam fuisse coniecere possumus ex sequenti edicto (1756) eiusdem Card. Guadagni, qui musicas quidem reformatas fuisse declarat, reprehendit tamen fidelium dissipationem adhuc perseverare, cuius causa, suo iudicio, ex hoc explicari poterat, quod viri et mulieres permixtim sederent ad musicam audiendam: unde prohibet in diebus festis in quibus solemniore musici concentus fiunt, scamna ponere in ecclesiis ².

92. — Benedictus XIV autem votum suum, iam in cit. Enc. expressum, prosequens «ut tandem musicis Ecclesiarum reformandis initium praebeatur» ³, in opere *De Synodo Dioecesana* ⁴ haec sapientissima monita Episcopis tradit:

«Hoc etiam procul dubio ad Ep. officium pertinet, ut Synodalibus decretis Eccl. musicae rationem, quatenus in dioecesi sua opus esse cognoverit, ad certas regulas exigat, atque componat; ut corda fidelium ad pietatem excitet, non aures solas sicuti fit in theatris, inani voluptate demulceat...». Remittit ad Van Espen, Iuris eccl. univ. part. 2, tit. 5, cap. 9, n. 27 ss. quoad aliq. conc. etc., ad suam Enc., ac prosequitur: «...sed tum illius Epistolae editionem, tum etiam deinceps nonnullos fuisse novimus, qui pietatis studio incensi, summo conatu, licet hucusque irritum, Episcopis suadere curaverunt, ut Synod. Constit. novam insererent sanctionem, qua eunuchi can-

¹ Cfr. *Analecta I. P.*, ibidem.

² Cfr. *Analecta I. P.*, ibidem.

³ Cfr. n. 90 in fine.

⁴ Bened. XIV, *De Synodo dioecesana*, lib. XI, c. 7, § 1-7, *Opera omnia*, Prati, Typ. Aldina 1844, t. XI, p. 413 ss.

tores ab ecclesiasticis concentibus excluderentur... cumque praeterea dicerent molles eunuchorum voces plurimum in causa esse, ut Ecclesiarum cantus ad theatrales modulos, maxime accedat; neque vero impossibile esse eorum vocibus alias, puerorum praesertim voces ecclesiasticis choris magis apte subrogare». Et inde ex iure canonico et civili institutum eunuchorum cantorum reprobatur... In n. 6 repetit controversiam de usu instrumentorum ut in Encycl. Et tandem concludit: «..... sapiens Ep. us colligere poterit, optimum omnium consilium fore, non ut ab Ecclesiarum musica eunuchorum voces removeat, sed ut potius caveat, ne theatrales modi ad ecclesiasticos concentus transferantur, neve theatralibus instrumentis Ecclesiae personent. Contra vero, si qui ex Ecclesiae cantoribus Clerici sunt, ne hi in scaenam ascendant... Denique, si eam in dioecesi consuetudinem invenerit, ut musici in Ecclesiis, etiamsi Clerici non sint, superpelliceo induti, officio fungantur, vel eam, ut hominum aspectui canentes non pateant, sed post transennam, seu cratem choro praefixam se contineant, laudabiles huiusmodi mores inviolatos servari, studiosissime curet ».

93. — Frustra tamen haec omnia edicta fuere, si post aliquot lustra abbas *Martinus Gerbert O. S. B.* († 1793) tam alte queri potuisset ¹:

« Ipsa narrationis series [de cantu nempe et musica sacra] palam facit, cantum Ecclesiae a sua simplicitate... paullatim descivisse sequiore aevo: lentis, quidem per non pauca saecula gressibus, musica, quam figuralem appellant, in ecclesiam admissa, cui instrumentalis nostra aetate demum, memoria fere hominis consociata, quotidie magis magisque luxurians, ac insolescens, discrimen iam omne musicae sacrae a profana sustulit ».

« Quod vero dolendum maxime est, continue ingravescit malum. Qui statum musicae ecclesiasticae praesentis saltem aut etiam praeteriti saeculi sub oculos posuerit, quin imo lustra tantum aliquot elapsorum proxime annorum cogitatione sibi repraesentaverit, obstupescet, tam brevi tempore ad tantum excessum rem devenire potuisse, ac quotidie in peius ruere... ».

Ac postquam de voto reformationis Benedicti XIV dixerat: « Frustra vero omnia esse — inquit — vel in ipsa ditone ecclesiastica atque adeo Romae an. 1762 et 1763 — prioribus annis sc. Clementis XIII success. Benedicti XIV — diversatus, didici... » ².

¹ Cfr. Gerbert M., *De cantu et musica sacra...*, Typ. S. Blasii 1774, t. I, epistola dedic., fol. 4 s.

² Gerbert M., *o. c.*, I, in praefat., fol. 22. Cf. edictum Clementis XIII per Card. Vic. Erba Odescalchi, 17 Sept. 1760 (cfr. n. 82, n. 2).

Santarelli Ios., (1774) ab A. Gerbert rogatus de statu musicae in Italia hoc tempore: « Ma, e che posso io mai dirle su di un tal articolo — Ille respondit — ch'ella già non sapia? V. A. è stata qui tra noi, non sono molti anni... Ora l'odierna nostra musica in que-

Ac ideo, zelo domus Dei nobilissime accensus, integrum opus, duobus voluminibus eruditione confertis constans, composuit de cantu et musica sacra, cuius propositum fuerat « ob oculos posita vicissitudine cantus ac musicae, enormique novae a veteri discrepantia ad limpidissimos fontes reducere rivos, imo torrentes extra ripas diffuentes...; ecce iam, ipso sacro turbato fonte, rivi omnes turbidi facti sunt, peregrina infecti aqua, profana musica adyta sacra invasit, occupatque... »¹.

Appellat etiam ad sententiam musici magni nominis illius temporis: « Noster vero *Io. Bapt. Martini*, — inquit² — postquam, quid in hoc genere musicae hodie desideretur, exposuisset, votum suum... depromit... ut publica auctoritate... id curaretur, ut selectus quidam fieret virorum... quibus... id negotii daretur, ut Sacra melismata diversi generis ac moduli conficerent, quibus utendum esset, exclusis aliis omnibus, quae ineptus quisque pro libidine orbi, ecclesiaeque obtrudit, saepe theatro etiam indigna ac trivio, nedum ecclesia. Quae res, si unquam, certe hodie necessaria est, crescente in dies magis audacia, vitio quodam saeculi nostri, ad nova minus solida proruentis »³.

Etiam abbas *Baini* (1775-1844), cappellae pontificiae camerlengus, vehementibus concitatisque verbis musicae liturgicae restorationem propugnat: « ... la musica ecclesiastica... si spogli una volta delle maniere teatrali, che tanto male se le confanno, e sull'esempio della musica prenestina torni ad essere degna della casa dell'orazione »⁴.

Et passim, huiusmodi corruptionem describit; ita, de musicis instrumentis: « Quanto poi alla musica strumentale de' nostri tempi io muto linguaggio... Ella si è voluta far lecito contro gli espressi divieti del Vaticano di adottare anche gli strumenti da fiato e perfino quelli di pulsazione; bene le sta s'è caduta nel dispregio universale delle persone di buon senso, e de' medesimi libertini. Non v'ha chi non detesti il suo teatrale apparato, le sue maniere da scena »⁵.

stione si è per avventura quella stessa di allora, seppur non è peggiore... ». Cuius causa est musicorum ignorantia, « che non avendo, e non volendo questi altra istruzione, o guida per i loro componimenti di musica vocale a più parti, fuorchè il proprio capriccio, fanno della musica, la quale altro pregio non ha, se non quello di far rumore, il quale insulta l'orecchio egualmente, che il sano giudizio degli ascoltanti. La seconda ragione si è... il fanatismo, in cui gli anzidetti nostri Contrappuntisti sono, di cercare la novità » (Cfr. Gerbert, *o. c.*, II, 355).

¹ Idem, in praefat., t. II, fol. 2.

² Idem, II, 299.

³ Cfr. I. B. Martini, *Storia della musica*, Bologna 1757, t. I, p. 299, n. 53. Eius musicae compositiones tamen non semper huius sanae intentioni respondent; cf. Torchi L., in RMI 1899, p. 870 ss.

⁴ Baini G., *Memorie storico-critiche*, di G. P. da Palestrina, Roma, Soc. Tipografica 1828, vol. I, pref. X.

⁵ Idem, *o. c.*, I, 331. — Ampliores notitias invenies in: Maggi S., *Dissertazione sopra il grave disordine ed abuso nella musica moderna vocale e instrumentale che si è introdotta e si usa ai nostri di*, Venezia, Alvisopoli 1821.

TITULUS TERTIUS

Musicae liturgicae restauratio.

CAPUT I.

Restaurationis principia.

ART. I. — DOCUMENTA ECCLESIAE ROMANAE.

94. — Salubriter vero, ineunte saec. XIX, tot inter abusus, restorationis motus satis distincte delineatur eumque tenaciter prosequuti sunt Ecclesiae catholicae Pastores piissimique fideles.

Romae Card. Vic. E. mus Constantinus Zurla, iussu Leonis XII, edictum promulgavit:

«Sul culto divino e sul rispetto alle Chiese» (20 Dic. 1824); ad musicam quod attinet, haec statuit in art. 2:

«2. Le feste e le solennità si celebrino nelle Chiese senza forme profane vietate dai Sacri Canon; e nelle musiche si osservi la gravità e decoro ecclesiastico. I maestri di cappella si astengano dall'alterare o posporre capricciosamente le parole dei Salmi ed Inni e da quelle interminabili ripetizioni, che stancano la divozione invece di alimentarla. Meno le musiche, volgarmente a cappella, non si facciano senza nostra speciale licenza musiche istrumentali, vietate sempre le troppo clamorose e non alla Chiesa adatte. Nel tempo della messa cantata e così pure dell'esposizione e benedizione del SS. Sacramento non si permettano gli organisti di eseguire sull'organo i pezzi di musica da teatro e che sappiano di profano, ma procurino di fomentare il raccoglimento e la divozione, per cui viene solo la musica nelle Chiese permessa. Li superiori delle Chiese saranno responsabili dell'adempimento di tutto ciò, ed in caso di negligenza multati di scudi 10 da applicarsi in opere pie»¹.

Quam praescriptionem iterum renovavit Card. Odescalchi, Vic. S. S., in sua notificatione d. 31 Ian. 1835².

¹ Cfr. *Analecta Iuris Pontificii*, 1852, col. 1297 ss.

² Cfr. textum in BC 1935, p. 26 s.

95. — *Pius VIII*, in confirmatione statutorum congregationis musicorum Urbis sub invocatione S. Caeciliae (4 Aug. 1828), eundem sibi scopum proposuit, consociationem nempe musicorum habere, qui verae musicae liturgicae promotores fuerint.

Ita Pontifex:

« § 1. Bonum est confiteri Domino Deo virtutum, et psallere nomini Altissimi ad annuntiandam mane misericordiam eius, et veritatem eius per noctem in decacordo psalterio, cum cantico in cithara. Pia itaque huiusmodi veteris legis consuetudo quum in Catholicam Ecclesiam inuenta, non solum in constitutis Ecclesiis praefinitis diebus et horis, sed in aliis interdum alicuius coelitis memoriam solemniter recolentibus magno cum pietatis incitamento psallitur Deo in tympano, et choro, in chordis, et organo.

« § 2. Quoniam vero vocum concentus, suavesque modi consonent cum decore domus Dei sane oporteat, Romani Pontifices omnem curam in id etiam contulerunt, quos inter commemorare Nobis lubet, Gregorium XIII, qui s. Conc. Trid. decreto, de observ. et evit. in cel. missae, inhaerens... suam tribuit auctoritatem, ut hic in Urbe Musicorum societas, seu congregatio institueretur, quae postea in S. Caeciliae patrocinio posita, eius nomen adepta est... [seq. reform. statutorum] »¹.

96. — At praesertim sub *Gregorio XVI* (1831-46) verae ac generalis reformationis consilium habitum fuit².

Eadem S. Caeciliae Congregatio, postquam votum habuerit illustrium virorum contra musicam theatralem, commissionem nominavit, quae rationem reformationis proponeret. Praeses huius coetus fuit musicus ille *Gaspar Spontini*, qui iam edictum reformationis, a Card. Ostini pro dioecesi Iesina die 27 Novembris 1838 promulgatum, elaboraverat³; eius socii Bainsi G., cappellae Sistinae rector, Basili, cappellae Iuliae in S. Petro rector, Molinari, Fontemaggi, Cenciarelli.

Pontifex etiam propositum probavit suamque tribuere auctoritatem promisit huic necessariae reformationi.

G. Spontini memoriale composuit, in quo, abusibus hac de re narratis ac praecedentium documentorum iuris mentione facta,

¹ Bull. Rom. cont., Prati, ex Typ. Aldina 1856, t. IX, p. 139.

² Haec quae sequuntur adiuncta ex manuscripto *Rapporto intorno alla riforma della musica di Chiesa*, auctore Gaspare Spontini, desumimus; documentum originale in Tabulario Academiae S. Caeciliae Romae exstat (A. Ms 730).

³ Cfr. *Editto contro l'abuso delle musiche teatrali introdotte nelle Chiese...*, insertum in manuscripto supra citato G. Spontini.

votum emisit ut statim ab Ecclesiis quidquid theatrale saperet excluderetur; praeterea, ad subveniendum ignorantiae eorum, qui artem musicam minime callentes, melodias prophanas assumebant in conficiendis ecclesiasticis modulis, consilium vere sapiens dedit opera antiquorum musicorum denuo exequi ac interim calcographiam fundare, quae modernorum AA. musicam vere liturgicam in commodum Ecclesiarum ederet.

Attamen, propter invidas oppositiones Romae contra Spontini exortas, haec vota ac consilia incassum propugnata fuere ¹.

¹ G. Spontini eodem tempore conatus est reformationem inducere in status duarum Siciliae, ut colligere licet ex hac sua ep.: « ... Vous aurez sans doute reçu la lettre que j'ai adressée de Civitavecchia pour Mr. Sarmiento. Dans celle-ci je revèle mon extrême désir, que par la médiation de l'excellentissimo Mons. votre Beupère auprès de S. Ex. Ill. mo le Ministre de l'Interieur, qui m'a honoré d'une bienveillance distinguée, mon *Plan de reforme de la musique d'église* soit adopté et executé dans les états des deux Siciles: l'essentiel à cet effet est de la soumettre au jugement éclairé du Ministre qui doit en faire le rapport à Sa Majesté...

« Veuillez donc, je vous prie instamment, vous entendre avec Mr. votre Beupère, et avec Mr. Sarmiento pour contribuer au rétablissement du culte divin par la musique d'église devenue pas trop scandaleuse et sacrilège, n'ayant pas oublié l'ouverture de l'opéra d'*Alceste* de Gluck aux funeraillles du malheureux Nourrit, que j'ai entendue à l'église de S. te Brigida; et Crescentini vous en racontera des merveilles dans ce genre de scandale et de prostitution des églises. Si cette adoption avait lieu, Mr. le Ministre peut garder le manuscrit, que je ne sais pas si je l'ai signé; et d'ailleurs j'écrivai de Paris sur tout cela... » (*Tabularium R. Acc. S. Cacciliae*, Romae A. Ms 734).

Post paucos annos conqueritur Romae neminem iam meminisse, quae ipse pro reformatione fecerit:

« Nel terminare la presente, mi si presenta nel giornale *des débats* del 20 Febbraio 1847, alla data di Roma del 10 Febbraio corrente, che S. S. Pio IX abbia incaricato l'abate Manni od Alessandro Monaldi *della Riforma della corrotta e profanata musica religiosa di chiesa!* Nessuno si ricorda dunque più in Roma quanto io mi affaticai, studiai, offersi per tale opera sull'istigazione del B. mo Gregorio XVI e dell'emin. mo Ostini, e della C. [ongreg.] ed Ac. [cademia] di S. ta Cecilia, malgrado le opposizioni e cattiverie del fu Bainsi e de' suoi satelliti, e che loro malgrado condussi a fine l'opera mia annunciata ed encomiata tanto in Germania ed in Francia, e che nel gennaio 1839, ne rimisi lo stesso una copia all'E. mo Lambruschini, ed un'altra all'Accademia di S. ta Cecilia, all'egr. Fracchia e segretario Rossi, oltre d'averne spedito altra copia, *in primis*, all'E. mo Vescovo di Iesi, Ostini!, e più tardi, nel 1843 altre copie a Ngr. Meschini, all'emin. mo Card. Patrizi, dopo aver ricevuto in Roma e letto la sua Notificazione ispirata, motivata e *provocata* dalla sud. mia Riforma, rimessa a tutti nel gennaio 1839, del 16 Agosto 1842 che tengo tutt'ora qui sotto li miei occhi!

« Che anzi, l'Accademia sud. ^{ta} e l'o. mo Protettore delle mie pio Istituzioni di beneficenza posseggono inoltre copie e traduzione d'un *autografo* del regnante Re di Prussia, del 29 maggio 1840, colmo d'immensi elogi di questa mia opera della *Riforma della musica di Chiesa*.

« Se esiste dunque ancora in Roma altissima e venerata Persona che mi conosca, stimi e protegga, che si degni di grazia informare e metter sotto gli occhi del S. ^{to} Padre una copia sud. ^{ta} (Rinaldi sa bene quante ne sparsi in Roma) e la lettera indicata del Re presente di Prussia! Così conoscerà il magnanimo Pio IX chò dei suoi sudditi fui il *primo*

97. — Postea vero *Card. Vicarius Constantinus Patrizi*, qui specimen reformationis spontinianaе suo tempore recepit, optimum ex hoc consilium tulit suum edictum contra abusus musicae instrumentalis conficiens, idemque die 16 Augusti 1842 promulgans:

«Le musiche nelle Chiese, che si permettono soltanto per fomentare la pietà dei fedeli, non servono ormai che a distrarre la loro mente e profanare il tempio di Dio; mentre, anzichè conservarsi in esse quella gravità tutta propria della maestà del Signore, che si loda, sono ridotte, sì per il fragore d'istrumenti per l'innanzi non usati giammai, sì per il modo profano del canto, a scandalose produzioni teatrali.

«Contro abuso sì intollerabile hanno più volte altamente reclamato i Nostri Antecessori con replicati Editti e non hanno mancato d'inveire contro quelle interminabili stucchevolissime ripetizioni, e capricciosa posposizione anche a contro senso dei Salmi ed Inni, che stancano la divozione anzichè alimentarla; d'onde nasce l'altro inconveniente, che le musiche si prolunghino soverchiamente, e non venga osservato l'ordine emanato, che al mezzo giorno debbano essere terminate le Messe cantate, e all'*Ave Maria* assolutamente i Vespri.

«Volendo pertanto per l'obbligo del Nostro ufficio richiamare alla più stretta osservanza le suaccennate prescrizioni, ordiniamo quanto segue:

«1. Nelle chiese sono permesse solamente le musiche così dette a cappella. Volendosi eseguire musiche instrumentate, se ne dovrà riportare licenza da Noi o dal Nostro Monsignor Vicegerente, e qualora in qualche rara volta si crederà accordare il permesso, questo non si rilascerà se non colla sottintesa condizione, che in esse non si usino mai nè casse, nè timpani, nè arpe, nè altri siffatti strumenti o non usati, o troppo fragorosi.

«2. Si nelle musiche a cappella che nelle strumentate si dovrà usare la maggiore gravità del canto senza frammischiare nulla che ricordi i pezzi di teatro, o che sappia di profano. Si dovrà ancora evitare la soverchia ripetizione dei versetti, e se ne proibisce assolutamente l'arbitraria posposizione.

«3. Nel tempo delle Messe cantate, esposizione e benedizione del san-

ad abbattere l'Idra dell'oscenità e dello scandalo della musica di chiesa. Che l'opra mia... sia inculcata (!). Io potrei rivederlo, ed ammetterlo, secondo le vedute del S.^{to} Padre. Se non se ne ritrovasse costà copia, che l'E.mo ne faccia scrivere a questo degnissimo Monsignor Nunzio Apostolico in Parigi, eh'io la rimetterò immediatamente. Prego il sig. Segretario Rossi di voler rimettere personalmente la cartina insieme alla pagina qui inclusa... nelle proprie mani del Veneratissimo Porporato!...

«[In calce:] (lasciare in mano dell'Em. S. Rev.ma copia del sud.^{to} paragrafo sulla riforma della musica di Chiesa!) ». Cfr. *Tabularium R. Acad. S. Caeciliae, Romae, A. Ms 745.*

tissimo Sacramento ed altri divini officii, non si permetteranno gli organisti di eseguire sonate teatrali o altre troppo distrattive; ma invece quelle che servono a fomentare il raccoglimento e la divozione.

« 4. I maestri di cappella ed organisti, che contravverranno a qualunque delle accennate disposizioni, saranno per la prima contravvenzione soggetti alla multa di scudi dieci da applicarsi in usi pii. La suddetta multa verrà raddoppiata in caso di seconda contravvenzione; facendosi poi luogo alla terza, sarà il contraventore inibito e dal battere le musiche, e rispettivamente dal suonare l'organo nelle chiese per un tempo a nostro arbitrio.

« 5. Nella stessa multa di scudi dieci da duplicarsi in caso di ulteriore mancanza, e da estendersi ancora ad altre pene, andranno soggetti i rettori, o sagrestani tutti delle chiese, che faranno eseguire le musiche contro i suddetti Nostri divieti, o che permetteranno che queste non siano terminate alle ore sopra prescritte.

« Dato ecc.

« C. Card. VICARIO »¹.

Quam tenaciter tamen abusus Romae inolescerent ex eo etiam patet quod *idem Card. Vicarius C. Patrizi* aliam instructionem ediderit die 18 Nov. 1856 pro musicis².

ART. II. — VOTA AC DECRETA ECCLESiarUM PARTICULARIUM.

98. — In Italia :

Consensus Ep.rum Umbriae (a. 1849) clericos hortatur gregorianum cantum discere³ in eoque postea continuo se exerceri⁴; in solemnitatibus autem prohibet profanas musicas aliaque similia, « quae vel alio divertere populum valeant vel in templis animum a sacris ritibus avocare »⁵.

¹ Cfr. Alfieri P., *Ristabilimento del canto e della musica ecclesiastica*. Roma, Tip. delle Belle Arti, 1843, p. 28-30.

² MSM 1881, p. 58 ss. De statu musicae sacrae Romae hoc tempore cfr.: Tebaldini G., *La musica sacra in Roma nella prima metà del sec. XIX* in SCT, p. 161; Radiciotti G., *Il teatro e la coltura musicale in Roma nel secondo quarto del sec. XIX* in *Rivista d'Italia*, agosto 1904 (agitur de relationibus inter Spontini et Baini); Spontini G. in doc. cit., haec inter alia adnotat in calce (B): « ... aggiungo io avere inteso nelle Chiese le melodie degli amori incestuosi di Lucrezia Borgia e di Semiramide, le debolezze adultere del consorte del Doge Marino Faldiero, quelle della Rivoluzione di Masaniello... e così tutte le altre opere su simili soggetti, di cui i motivi musicali si cantano con le sacre parole della Messa e in altre Orazioni ». Hoc tempore optima restorationis principia ardenti zelo propugnavit Mgr. Alfieri P. in op.: *Ristabilimento del canto e della musica ecclesiastica*, Roma, Tip. delle Belle Arti, 1843.

³ Tit. III, § 2, CL VI, 755.

⁴ Tit. IX, 3°, CL VI, 761.

⁵ Tit. IV, CL VI, 747.

Statuta S. Congr. Ep.rum Siciliae (a. 1850) cavent ne desint «in Seminariis lectiones atque exercitationes sacrum rituum, cantus ecclesiastici...; de quibus facultatibus antea susceptum sacerdotium examina subibunt» (clerici) ¹.

Conc. prov. Ravennatense (a. 1855) haec de cantu et musica statuit:

«I. Curent Episcopi, ut in Seminariis scholam cantus, qui *planus* dicitur seu *firmus*, a Tridentino ipso Concilio praescriptam (Sess. 23, c. 18 *de ref.*), omnes clerici tempestivo frequentent, nec ex facili ad sacros ordines admittant, quos nulla excusante legitima causa, eam neglexisse vel non satis profecisse compererint.

«II. Provideant, ut hi praecipue cantus disciplinam calleant, qui in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis antiphonas, gradualia hisce similia canere in choro debent ex officio et ut ii eligantur chori magistri, qui in eodem cantu supra ceteros eruditi praecentoris munus probe exercere valeant. Praevideantur ab his magistris et proponantur canenda, ut cani promptius possint (Conc. prov. Rav. de Rovere de chori magistro, cap. I et II, Mansi, V, 822) aliisque in cantu praeceant, ut dissonantiae vitentur et adstantium non offendantur aures.

«III. Ad mansionarii munus non admittatur, qui a duobus in munere eodem peritis ab Episcopo deligendis non approbetur idque in praesentia ipsius Episcopi, si ita videbitur (Conc. prov. Rav. Buoncompagni, de mansionariis, cap. I).

«IV. Licet cantus planus rite peractus a piis et doctis audiatur libentius et alteri qui harmonicus seu musicus dicitur, anteferendus sit (Ben. XIV, *Annus § Altera*) utpote aptior ad pios in Deum affectus excitandos: si tamen musicam interdum adhiberi contigerit, adiecto, vel non, vocum modulationi organi aliorumque instrumentorum usu, cavendum omnino est, ne quidquam mundani, theatralis et lascivi resonet. Instrumenta, quin opprimant et extinguant, regant et corroborent cantum efficiantque prorsus, ut, sacrorum carminum sensu facilius percepto, facilius etiam audientium mentes et abstrahantur a terrenis et ad coelestia rapiantur. Sonus ipse organorum, quando sine ullo cantu adhibetur, sit simplex, gravis, pius et ab omni profana melodia alienus. Si contra haec statuta deliquerint musicae magistri, organorum pulsatores, fidicines et cantores, cohibeant illos Episcopi.

«V. Invigilandum insuper, ne quidquam detrahatur vel prohibito immutetur ex iis, quae in sacris officiis canebantur, et etiam extra eadem officia, ne quidquam in ecclesiis cantetur, quod approbatum non sit. Cantus vernaculo

¹ Tit. I, c. 2, CL VI, 814.

idiomate vel numquam vel admodum raro et non sine Ordinarii licentia audiatur.

«VI. Si necessitas urgeat, admittantur utique ad pulpitem etiam laici cantores, at excludendi prorsus publicis vitiis foedati, iisque prae ceteris eligendi, qui studiose et devote munus sibi commissum sint impleturi»¹.

Deer. Conc. prov. Veneti (a. 1859) in primis prohibent ne «in religiosis hebraeorum aut acatholicorum functionibus catholici... canant, neque instrumenta pulsent...»²; pro clericis statuunt cantus ecclesiastici cognitionem praetermittendam non esse³; denique, cantus et soni intolerandis abusibus deploratis, «haec Synodus praecipit, in quavis dioecesi instituendam esse ecclesiasticam censuram, cuius iudicio subiicientur musicae, antequam publice exhibeantur in templo»⁴.

Conc. prov. Urbinatense (a. 1859), principium confirmans concentuum abusu et corruptelis quam maxime obsistendum esse, ne in templo Dei et in ipsa sacrorum solemnitate sedeat abominatio, haec decrevit et servanda mandavit: «Cantus gregoriani schola in omnibus seminariis esse debet. Hanc Episcopi publicis experimentis, praemiis propositis et praesentia ipsa sua, Gregorii Magni exemplum imitantes, excitare ac decorare curent. Clerici omnes cantus gregoriani eiusmodi scholam frequentent. Mansionarii, magistri chori et praecentores hanc cantus ecclesiastici peritiam legitimo comprobent experimento.

«Ubi vero adest cantus figurati schola, musici concentus sint eiusmodi, qui populum ad devotionem accendant, non ad lasciviam provocent; nec profanum quid vel saeculare carmen, sive organo, sive vocibus reddant (*Conc. Urbinat. Archiep. Tiranni, confirm. a S. C. C. 22 Dec. 1569*)⁵. Cantus in ecclesia et soni graves et suaves sint; verba quoque perfecte planeque intelligantur; verborum conversiones ac plures iterationes evitentur; et nulla demum inter verba sit suspensio.

«Praeterea maximopere cavendum est, ne in ipso instrumentorum musicalium usu et delectu vitium sit. Optaret equidem prov. Synodus, ut organo tantum in ecclesia locus esset, et ut tibiae, cornua et reliqua musica instrumenta excluderentur, prout a S. Carolo, eximio ecclesiasticae disciplinae instauratore, iussum fuit⁶, vel ut vocales tantum concentus et modulationes, ut capellae pontificiae in

¹ Pars III, cap. 4, CL VI, 176 ss.

² Pars I, c. 6, n. 8°, CL VI, 299.

³ Pars II, c. 16, CL VI, 314.

⁴ Pars III, c. 25, CL VI, 341.

⁵ Cfr. Mansi, *Suppl. ad Conc. Veneto-Labbeana, Lucae 1751, V, 838-898; c. I, De Magistro musices.*

⁶ Cfr. *Conc. prov. De musica et cantoribus, p. 27; Labbè 21, 57.*

alma Urbe mos est, audirentur; verum ob temporum conditionem sat erit commendare, ut musicae huiusmodi cum instrumentis, quae ore vel strepitu insonant, raro ac caute et cum Episcopi venia adhibeantur. Haec tamen in maiori hebdomada aliisque prohibitis temporibus omnino interdicta sint. Numquam autem instrumenta — (quod saepius usuvenit) — cantum obruant; sed illum suaviter sequantur et adiuvent. Singula verba praecipua sint et adeo distincta, ut semper et facillime ab omnibus intelligi queant; in symphoniis et ceteris eiusmodi levitates et rumores absint omnino. Qua de re instrumenta, quae harmonicos modos aut acutos aut stridentes sua natura edunt ideoque pietati erga sacra mysteria et ecclesiasticae gravitati adversantur, in ecclesiis posthac non admittat Episcopus; admissa vero et inducta pro sua prudentia opportune et sensim eliminat. Si haec omnia nullum effectum sortiantur, et musicalium concertuum ac instrumentorum abusus domus Dei profanationem potius quam pietatem in populis foveant, quisque Episcopus pro tota dioecesi ac in ipsis regularium ecclesiis musicam cum instrumentis, auctoritate etiam huius provincialis Concilii, nulla interposita appellatione, omnino interdicere ac prohibere valeat et teneatur » ¹.

99. — In Hungaria :

Synodus Plen. Ep.rum Hiberniae apud Thurles a. 1850 vult ut « nullus cantus nisi gravis et ecclesiasticus in ecclesiis adhibeatur. Rectores Seminariorum curent, praepositis etiam praemiis, ut alumni in cantu gravi et ecclesiastico bene instituantur, utque sacras caeremonias probe ediscant.

« Intra Missarum Solemnia nihil nisi Latine cantetur, nec extra Missam in ecclesiis nisi quod in ecclesiasticis libris probatis inveniatur vel ab Ordinario fuerit probatum » ².

Conc. prov. Halifaxiense I a. 1857 cavet ut « nihil quod non sit ab Ordinario probatum cantetur in Ecclesia. Cantus semper sit gravis et ecclesiasticus et numquam protrahatur ita ut Missae cursum impediat, ubi hoc non permittunt rubricae » ³.

Conc. Strigoniense a. 1858, singularibus cultus divini decori incrementis recognitis, quae ex harmonico cantu fidelium accedunt, ad partem dispositivam quod attinet, haec ponit: « Quocirca inspectores ac directores scholarum hortatur Synodus, ut inter caetera institutionis religiosae obiecta cantus quoque ecclesiastici magnam habeant curam, quo sic in scholis nunc enutriti, et deinceps enutriendi

¹ Pars I, tit. XIII, CL VI, 28 ss.

² Decr. XIII, n. 38 s., CL III, 782.

³ Decr. XIII, n. 22, CL III, 744.

suavi hymnorum sacrorum modulatione et Deum glorificent et caeteros, qui artem hanc minus callerent, sensim excolant et aedificent. Ab ecclesiis vero musicas eas, ubi sive organo, sive cantu, sive aliis instrumentis profanum, theatrale, leve, immoderatum miscetur, omnino arcendas esse praecipunt Episcopi, nec alios, quam catholicos cantores, nullo modo autem scenicas cantatrices in choro tolerabunt. Ruri strepitosae musicae cantus fidelium quamprimum substituatur... »¹.

Conc. prov. Colocense a. 1863, de cantu et musica haec ordinamenta tradit: « Ad promovendam pietatem et dignius recolenda religionis mysteria, antiquissima iam aetate invaluit usus sub cultu divino cantum adhibendi. Pia haec consuetudo communem devotionem efficaciter alit, mentem pio sensu replet, in corde devotos affectus excitat, dogmata Ecclesiae memoriae fidelium imprimit, et cultus divini maiestatem auget. Quapropter agant pastores animarum, ut scholastica imprimis et adultior iuventus in cantu ecclesiastico debite formetur. Cantica adhibeantur, quae pietatis sensum non quaesitis expressionibus, sed accomodandis dogmaticis terminis exprimunt. Modus canendi exquisitus, productus, abruptus, lassus ac singularis vitetur; antiqui canendi modi, in quantum ad pietatem animant, cum prisco devotionis sensu repristinentur. Liber ab Ordinario approbatus determinabit, quae cantica sint adhibenda. Cantus vero profani in ecclesia nullo modo tolerentur.

« Ad augendam cultus divini maiestatem invaluit etiam in Ecclesia usus musicorum instrumentorum et figuralis cantus. Oportet tamen, ut omnis, quae in divino cultu adhibetur musica et cantus, ad fovendum devotionis sensum conferat. Quidquid proinde profanam vanitatem sapit, quidquid pietatem fidelium turbat, sollicite vitetur. In missis solemnioribus musica et figuralis cantus pietatem ecclesiasticamque dignitatem prae se ferat; secus autem pro more recepto adiunctorumque ratione cantus popularis maiorem in modum commendatur comite organo. Generatim vero praecipimus, ut adhibeatur cantus populo notus; nec unquam tolerandum, ut ludi rectores suo solitario cantu se ostentare volentes, tum sacerdotem sanctissimae actioni intentus, tum populum orantem productis nimium sub missae sacrificio modulationibus turbent »².

Dein quoad cantores, choridirectores aliosque simili munere fungentes decernit « ut officio huic seu definitive seu provisorie admovendi, antequam in munus suum introducantur, professionem fidei Tridentinae eliciant, atque debitam suis ecclesiasticis superioribus spondeant obedientiam...: non christianos vel non catholicos ab arte sua in servitio Ecclesiae exercenda arcet Synodus; ast huiusmodi

¹ Tit. IV, 2, n. 7, CL V, 33 s.

² Tit. VII, c. 5, CL V, 720 s.

etiam catholicos ea in Deum pietate, vitae integritate vult esse praeditos, quae deceat sanctae Ecclesiae Dei servientes... »¹.

100. — In Germania :

Conc. provincialia hoc tempore habita aliis merito praestant sapientium praescriptionum copia, qua pollent, ut inde adumbrationem dices ac praeparationem quandam theoreticam ac practicam illius universalis reformationis mox secuturæ in Ecclesia.

Conc. prov. Pragense a. 1860, memorans Apostoli consilium² principia ac deductiones dein ponit³: « Ecclesia prout ceteras artes, ita harmoniarum concentuum ad laudem Dei admittit, immo musicorum quoque instrumentorum tolerant sonum et usum, in quantum videlicet ad promovendam Dei gloriam et fidelium aedificationem apta dignoscuntur. Quo facilius veromentes auditu sonisque potissimum titillantibus abripiuntur: eo magis cavendum est, ne ex ista efficacissima arte impedimentum potius oriatur devotionis, quam auxilium. Hinc Ecclesiae traditionibus legibusque insistentes, quae sequuntur, in Domino decrevimus et observanda praecipimus:

« I. Quum cantus, qui planus, firmus seu Gregorianus dicitur, proprie ecclesiasticus sit, cultui divino adaptatus, et ad glorificandum Deum mentesque sursum ferendas aptissimus adeo, ut illius harmonia, si recta fuerit, castis auribus cordibusque piis maxime conveniat: curabunt Episcopi iisque sociati toto conamine adlaborabunt ecclesiarum rectores, ut praestantissimi cantus huiusmodi usus, quantum fieri poterit, foveatur, restituatur et promoveatur. Quam ob rem ecclesiae praesertim cathedrales et per provinciam maiores rectissimo cantus gregoriani usu emineant, in singulis autem saltem clericorum seminariis et ludimagistrorum paedagogiis solidissimae informationis et exercitationis occasio numquam desit.

« His tamen moderatum cantus harmonici seu figurati, utpote a saeculis in Ecclesiam introducti usum minime reprobamus. Quum autem nullus certe sit, qui inter cantum sacrum et scaenicas modulationes discrimen aliquod non desideret sonosque profanos in ecclesiis tolerari non condemnet: volumus et mandamus, ut huiusmodi cantus sit gravis et castus, domui Dei et laudibus divinis adprime accomodatus.

« Cantiones sacras lingua vulgari conditas praesertim in minoribus cultus divini solemnitatibus et officiis quotidianis non tantum

¹ Tit. IV, c. 16, CL V, 686 s.

² Eph. 5, 19; Col. 3, 16.

³ Tamquam fontem praecipuum praescriptionum huius Concilii adnumeramus Ep. Encycl. Benedicti XIV « Annus qui » 19 Febr. 1749, de qua supra iam diximus, et Caeremoniale Ep. cum, lib. I, c. 28.

BIBLIOTHECA
SACRAE THEOLOGICAE
UNIVERSITATIS SAECULI XVIII

admittimus, sed etiam summopere optamus, ut parochorum et chori rectorum pia sollicitudine in populo promoveantur. Tenerrime enim mentes afficiuntur, et fidei, amoris et compunctionis affectus uberrime eliciuntur, si fere totius coetus religiosi voces uno ore et corde cursum ascendunt ad thronum gratiae et divinae misericordiae. Ad exemplum maiorum qui in canendis hymnis religiosis indefessi fuerunt, fideles nostri pietatis huiusmodi haeredes sacris ante et post officium divinum canticis delectari, a pueris iam assuescant. Communi studio et sedula in scholis exercitatione haud difficile erit, pie recteque cantantium vires requirere, et consociationes maxime instar earum formare, quae olim nomine literatorum in hac provincia floruerunt.

« Animarum pastores pie curabunt, ut ea tantum cantica adhibeantur, quorum argumentum et melodia vere aedificet, utque falsae, ineptae vel ad modulum profanum compositae cantiones eliminentur. Invigilent praeterea, ut cantus ex mente Ecclesiae solemnitati, quae celebratur, et officio, quod agitur, adamussim conveniat. Quod si populus sub sacrificio Missae canit: saltem intra canonem non nisi cantica adhibeantur, quorum tenor sacrae actioni respondet.

« Ceterum ut sacrorum canticorum copia nullibi desit: praeter hymnos liturgicos prudens et scita collectio illarum instituaturationum, quae a longo inde tempore in populo habentur, et suo tum argumento, tum sono maxime commendari possunt. Episcopi provinciae communi studio curabunt, ut utriusque linguae in hac re thesauri peculiari cantionali in lucem edantur.

« Organa et reliqua instrumenta musica monente Benedicto XIV adhibenda sunt solummodo ad vim quamdam cantui adiciendam, ut magis magisque audientium mentibus eorum sensus infligatur commoveanturque fidelium animi ad spiritualium rerum contemplationem et erga Deum amore incitentur »¹.

« Hinc organi sonus nec voces cantantium opprimat, nec mentes offendat eiusque moduli sint incessu graves, melodia casti, ab omni artificii vanitate alieni, divino tandem, quod agitur, officio rectissime convenientes.

« Reliquorum musicae instrumentorum usus, praesertim rure, rarus sit et ubique modestus. Late tonantia, quae tumultu et strepitu cantum hominum opprimunt, auferantur ab ecclesia. Dum compositiones harmonicas cum instrumentis permittimus volumus tamen et stricte poscimus, ut hac occasione caute vitetur, quod levitatem, nugas saeculares, theatralem sonum sapiat, seu voces et verba negligendo, mutilando vel premendo, sonis tantum alliciat, atque aures titillando sensui lenocinetur. Violentae harmoniae et insolita intervalla, quae vehementer passiones pingunt, non audiantur in publico cultu Dei. Quae in hac re indigentis et viribus singularum ecclesiarum conveniant, aut etiam

¹ Ibid., § 12.

eliminari omnino debeant, sollicite in collationibus cleri et rectorum chori considerentur.

« Dominicis Adventus et Quadragesimæ usus instrumentorum musicorum in ecclesia prorsus prohibetur. In missa sub elevatione ipsum etiam organum aut omnino sileat, aut graviori et dulciori sono cum omni melodia et gravitate pulsetur. Sic dictas intratas, quæ hinc inde adhibentur, parochus abolendas curet. Neque certæ missæ musicales et multo minus cantantium nomina publico quasi ad invitandum populum annuntientur. Ceterum cantores et musici rem suam devote et modeste tamquam Deo famulantes agant »¹.

Praeterea «...magnopere etiam proderit curare — hortatur, — ut pueri a teneris annis cantum ecclesiasticum.. ediscant »²; itemque ut «... catecheses... peculiaribus precibus vel piis canticis et inchoentur et finiantur... Hymni et cantica eo tendant, ut ad amato eorum usu mundanae et lascivæ cantiones ab ore et auribus fidelium magis magisque arceantur »³.

Insuper, unitati ac decori consulens divinorum officiorum celebrationis, canonicis tum cathedralium tum collegiatarum ecclesiarum suadet ut « officium divinum in choro recitare, ac psalmis, hymnis et canticis Dei laudes concelebrare suae vocationis pensum habeant, ut suae devotionis exemplo etiam populi pietas incalescat et augeatur ... »⁴.

Demum: «...abusus, qui fors sub nomine consuetudinum aut observantiarum praeter vel contra missale romanum in hac provincia irrepserint, etiamsi longa praeteritorum annorum serie quasi stabiliti videantur, tum quoad ritus, tum quoad cantus, praesenti decreto tollimus et abrogamus »⁵.

Conc. prov. Coloniense a. 1860 sic praeclare de cantu ecclesiastico:

« Quum, quaecumque ad pietatis sensus excitando utilia esse possunt, merito adhibeantur ab Ecclesia, musices, in qua magna ad animos commovendos vis est, studium non solum permittit, sed magnopere etiam promovendum censet. Sed quum hac in re sancta et profana se quodammodo tangant et facile misceantur, caute agendum esse arbitrati sunt Ecclesiarum Antistites et identidem, quæ profana videbantur, arcenda declararunt » (Dein decretum Conc. Tridentini et exhortationem Benedicti XIV in op. De Syn. dioec. lib. IX, c. 7, n. 1 contentam, memorat).

« Sanctorum igitur Praesulum vestigiis inhaerentes Ecclesiaeque obsequentes mandatis, capitula cathedralia et collegiata atque omnes parochos ceterosque rectores hortamur in Domino, ut bene advertere velint, quale quantumque discrimen intercedat inter musicam sacram

¹ Tit. III, c. 7, CL V, 475 ss.

² Tit. I, c. 9, CL V, 429.

³ Tit. II, c. 6, CL V, 450.

⁴ Tit. VI, c. 5, CL V, 555.

⁵ Tit. III, c. 1, CL V, 461.

BIBLIOTHECA
MUSEI SACRORUM

ac christianam, quae animi sensus pios pandit piosque in aliorum animi sensus movet, et inter musicam profanam, quae profanos animi motus spirat et excitat; deinde ut perpendant, quid Dei domum deceat, quid dedeceat. Et sane nihil magis dedecet maiestatem templi Dei, nihilque divini officii sanctitati magis contrarium est, quam strepitus instrumentorum confusus et vocum magis conclamantium quam concinentium impetus et tumultus, quem subinde in ecclesiis audimus. Scandalum autem oritur, si theatrorum modi, qui *opera* vocantur, vel musicarum concertationum symphoniae cum omni suo strepitu suaque mollitie in templum Dei vivi transferuntur. Quare eiusmodi modos, animi distractionem profanosque sensus potius quam aedificationem pietatemque parientes, omnino ab Ecclesiis excludendos volumus.

«Post multiplices in musicam sacram inductas depravationes illum antiquissimum cantum, qui Gregoriani nomine venit, vere ecclesiasticum esse et omnis cantus ecclesiastici fontem nullo alio supplendum, nemo facile diffitebitur. Nam cantum gregorianum sanctius quid et sublimius spirare, quam omnes illos modos, qui labentibus saeculis in usum venerunt et musicae prophanæ inservire solent, rerum periti non negant.

«Statuimus ergo et mandamus, ut cantus ille Gregorianus, suo restituatur iuri ac magis magisque colatur, et ut, qui in componendis novis melodiis occupantur, non tam chromaticis modulationibus quam scalis sive tonis Gregorianis utentes et modis diatonicis, molle et lascivum quodcumque excludant. Quum autem res ista minime in superficie posita sit et, nisi quis profundius ecclesiasticae et religiosae disciplinae leges perscrutatus mysteriisque, ut recte dicamus, regni coelorum initiatus sit, in musica sacra vere proficere vel illam promovere et docere non possit: hinc ordinamus et mandamus, ut in ecclesiis cathedralibus et collegiatis, atque etiam in aliis, quantum fieri potest, scholae cantorum et organaedorum (pro organo enim eadem valet ratio) instituantur, quibus viri in scientiis et disciplinis ecclesiasticis optime versati et vere pii tamquam magistri praeficiantur. Quo fiet, ut quae, proh dolor! interrupta iam est ex longiore tempore sacri cantus traditio, denuo reviviscat et per omnes dioecesium ecclesias successu temporis vera et sancta eiusdem principia rectaque exequendi methodus propagetur. Quamvis ex rationibus gravibus tamquam regulam statuamus, ut per maiorem anni partem cantus Gregorianus locum habeat, minime tamen cantum harmonicum penitus arcere volumus, immo ad distinguenda festa maiora commendamus, dummodo, qui eligitur, ne recedat a natura et caractere cantus vere ecclesiastici. Redeant igitur chori rectores ad opera illa, quae ab auctoribus, quorum primus est Ioannes Aloysius Praenestinus, et illi vix secundus Orlandus Lassus, sublimi et devoto exarata sunt stylo. Abstineant a tot Missis, quae dicuntur musicales, aliisque operibus musicis novissimorum temporum ad aures

titillandas magis quam ad excitandos pios affectus aptis; singillatim vero nimia illa eorundem verborum repetitio et arbitraria collocatio vituperanda est. Omnino denique arcendus est ille mollis cantandi modus, quo pars cantorum murmurando solum cantum comitatur.

« Similiter dicenda sunt de instrumentis musicis ad cantum adhibendis. Per longam saeculorum seriem aliis in musica instrumentis Ecclesia vix est usa, praeterquam organo. Quodsi praeter organum alia instrumenta musica cantui admisceri ex Ecclesiae indultu libet, ea tamen certe instrumenta reiicienda sunt, quae nimis aspera, ut tympana et cymbala, vel nimis mollia, ut varii generis tibiae et fistulae. In aliorum autem usu vitetur militaris quidam clangor nimiusque strepitus, qui efficit, ut cantantium verba intelligi non possint. Instrumentorum enim usus o mente Benedicti XIV finis praecipuus est, ut cantantium vocem corroborent et sustineant, minime vero opprimant et sepeliant. Sed etiam in vocum usu considerandum est, quid ferant vel exigant Ecclesiae consuetudo, cultus divini leges, cantus ecclesiastici dignitas et fidelium aedificatio. Notum satis est, usque ad recentiora tempora plane inusitatum fuisse, ut cantantium choro mulieres adlegerentur. Quum enim chorus, qui sacerdoti operanti respondet, liturgicae actionis partem constituat, mulieribus, quae ab altaris servitio excluduntur locus in choro esse non potest. Ecclesiae consuetudini ipse pius fidelium sensus suffragatur, qui, quodcumque molle aliquid redolet in cantu ecclesiastico, cum loci sanctitate et divini cultus maiestate non congruere sentiunt. Unde volumus et mandamus, ut in posterum a choro ecclesiastico mulierum voces omnino excludantur. Ne tamen cantus harmonicus, quem minime removeri, sed iustis tantum limitibus restringi volumus, vocibus necessariis, quas sopranas dicunt, careat, pueri, erudiantur et instituantur symphoniaci...

« Quum muneris sit Episcoporum, ut, qua possunt sollicitudine, aedificationem fidelium promoveant, prohibeant vero, quae illi sunt contraria, quumque non levia animabus inferantur damna, audiendo in loco sacro melodias mundano confectas spiritu: Ordinarii dioecesium curabunt, non solum ne deinceps novae missarum compositiones, sive unisonae, sive harmonicae executioni dentur, priusquam ad eas cantandas expressa Ordinarii licentia obtenta fuerit, verum etiam, ut missarum compositiones, quae hucusque usu veniebant — Gregorianis exceptis — examini accuratori virorum rei peritorum et ab Ordinariis deligendorum subiiciantur; quo facto Episcopi decernent, quatenus dignae sint, quae adhibeantur in celebrandis sacris mysteriis, et quae indignae ab illis absolutae arceantur.

« Similiter et aliae cantiones, quae recedunt a cantu Gregoriano, examini submittantur omnesque cantilenae, quae ad officium, quod agitur, non spectant, omnino removeantur (Caerem. Ep. lib. I, cap. 28).

In his lingua vernacula plerumque exaratis maxima etiam attentio adhibenda est verbis ac sententiis, ne quid in iis reperiatur, quod fidei, pietati vel rationi cantionis sacrae adversetur.

« Ex gravibus, ut iam supra indicavimus, rationibus per maiorem anni ecclesiastici partem cantus Gregorianus ad Missarum solemniam adhibeatur. Si quae sunt ecclesiae, quibus maior numerus cantorum praesto est, ut missas harmonicas ad regulas artis christianae compositas executioni dare possint, elenchum dierum festorum, quibus id fieri optatur, Ordinario proponant, ut ab ipso limites definiantur, qui quoad usum cantus firmi et harmonici observandi sunt, ne, quod lex esse debet, in exceptionem abeat, neve contra, quod exceptionis locum solummodo tenere licet, lex ipsa et consuetudo fiat. (Memoratis dein quibusdam Caer. Episc. praescriptionibus ita prosequitur):

« Quoad usum organi plane eadem sunt eiusdem caeremonialis praecepta, quibus ut strictissime inhaereatur, hisce inculcamus. Quodsi pro illis pietatis exercitiis, quae dicuntur populi, quaeque praeter divina officia ab Ecclesia praescripta ad fidelium aedificationem instituuntur sive ab omni populo sive a sodalitatibus quibusdam, ob causas aliquas exceptio desideraretur, parochi Ordinarium dioeceseos adeant, a quo, rationibus propositis, licentiam petant. Praeterea id quoque cum Benedicto XIV monemus, organum alternando cum versibus decantandis in vesperis et completoriis adhiberi quidem posse, sed interludia saepe frivola atque nimis longa interdici mus. Qui vero non cantantur versus, ab uno vel altero cantore alta voce recitentur (Caer. Ep. l. I, c. 28). Demum monentur capitula cathedralia et collegiata, parochi et rectores, suum esse curare, ut cantores in ecclesia cum illa modestia et pietate quae divinum cultum decent, se gerant. Prohibendae sunt confabulationes, indecens altari dorsum obvertendi mos, strepitus denique omnis, qui fidelium pietati possit officere. Praecipuam curam in id impendant ecclesiarum rectores, ut ii tantum in chorum admittantur cantorum, qui, quod ore cantant, corde credant, operibus comprobent. Verba attendenda sunt Synodi Aquisgranensis ¹, quae tales eligi in ecclesia mandat cantores et musicos, qui non superbe, sed humiliter et sapienter debitas Domino laudes persolvant, et suavitate lectionis ac melodiae et doctos demulceant et minus doctos erudiant, potiusque exoptent in lectione vel cantu populi aedificationem, quam popularem vanissimam adulationem » ².

Praeterea « Quum ecclesiae cathedrales, ut in officio divino, ita praecipue in cantu ecclesiastico ceteris dioeceseos ecclesiis norma esse et bono exemplo praelucere debeant, ea omnia stricte observanda sibi ducant, quae de cantu ecclesiastico haec Synodus statuenda et decernenda esse providerit. Quamobrem Episcopi cum consilio capitulorum scholas chorales, ubi iam sunt augebunt, et ubi non sunt, instituent

¹ Syn. Aquisgran. (S16), lib. I, c. 137, Hard., IV, 1143-A.

² Tit. II, c. 20, CL V, 357-360.

eum in finem, ut in sancto officio aequè atque in missa cantus choralis, sive Gregorianus secundum Ecclesiae leges et haec nostra decreta quamprimum adhibeatur ¹. Sumptus qui in scholam choralem impendendi sunt, a capitularibus sunt praestandi, sive e fundis ad cantores alondos iam comparatis et destinatis, sive ex fabrica ecclesiae cathedralis, si fundi particulares ei non destinati sunt. Summa annua, qua opus sit, ab Ordinario cum consilio Capituli, necessitatis et subsidiorum habita ratione definietur, simulque eadem ratione eius distributio ad varias cantus partes et inter illos, qui ad eum exercendum aut docendum adhibentur, determinabitur ².

Itemque *Conc. Ultraiectense* a. 1865:

«Cantus gregorianus..., sensu maxime proprio dicitur ecclesiasticus, atque ideo vehementer cupit haec Synodus, ut eius usus in cultus divini officiis foveatur ac promoveatur. Graviter praeterea monemus clericos omnes, ut illi addiscendo sedulam navent operam, ne, dum sacra solemniori ritu celebrant mysteria, iis rite canendis, quae a sacerdote cantanda sunt, inepti inveniantur, non sine magna fidelium offensione rei que divinae dedecore. In re sacris ministris tantopere necessaria, scholas gregoriani concentus in seminariis omni ope fovendas augendasque, et ab alumnis assidue diligenterque adeundas opportunis ordinationibus Episcopi curabunt.

«Cantus, quem harmonicum seu figuratum appellant, ubi adhibetur, ad regulas artis christianae compositus sit oportet, ne a characterè cantus ecclesiastici, quem semper praese ferre debet, abscedat ac longe absit. Nullus itaque cantus musicus umquam seligatur nisi qui huic legi adamussim conveniat, quique proinde gravitate et decore, puritate et maiestate distinguatur et excellat. Invigilent rectores ecclesiarum studiosissime, ut huic praescriptioni mos geratur, et ne ullae introducantur in ecclesia modulationes, vel levitatem redolentes, vel scaenicos modos imitantes, vel profanos animi motus concitantes, vel denique tales, quae nimio vocum conclamantium potius quam concinentium strepitu, pietati affectus in fidelibus turbent ac dissipent potius quam excitent ac nutriant. Illud etiam cavendum, ne fiant verborum transpositiones neque plures longaeque repetitiones, et illud in primis, ne nimia prolixitate sacer concentus protrahatur, cum indubitatum sit, non modo id non conferre ad fidelium aedificationem, sed immo animi pietati ac devotioni haud parum nocere ac fastidio esse.

«In ecclesiasticis functionibus cantiones omnes in lingua vulgari prohibemus, ac praescribimus, ut cuiusvis cantici verba ex receptis Ecclesiae antiphonis vel hymnis et ceteris liturgiae precibus semper desumantur: solum cum ipsa ecclesiastica functio explicit, cantica verna-

¹ Circa cantus integritatem statuit (ibi 338) officium missae sollemnis totum semper cantandum esse, nec quidquam omitti vel mutilari posse.

² Tit. I, c. 6, CL V, 339 s.

culae linguae concinere in choro licebit. Pie tamen vigilabunt sacerdotes, qui ecclesiae praesunt, ut ea tantum cantica adhibeantur, quorum argumentum et melodia vere aedificet, utque falsae, ineptae vel ad modulum profanum compositae cantiones prorsus eliminentur.

« Quoniam per anni decursum, pro diversitate mysteriorum, quorum memoriam Ecclesia recolit, alia quidem sunt tempora, in quibus sanctis gaudiis, pia mater exultat, alia vero in quibus ad gemitus et ad poenitentiam invitat; piissime inductum est maiorum instituto, ut cantus etiam, prouti et universa ecclesiastica liturgia, spiritu ecclesiae informetur et pro temporum diversitate vel festivus sit et ad laetitiam evehens, vel maestus ac sanctam animi compunctionem inspirans. Hanc legem rigore servandam ecclesiarum rectores satagant.

« Organo utitur Ecclesia tamquam instrumento sibi proprio maximeque accomodato cantus ecclesiastici indoli ac naturae. Attamen, prouti monet Caer. Ep. (l. I, c. 28, n. 11), organi sonus nec voces cantantium opprimat, nec mentes offendat, eiusque moduli sint incessu graves, melodia casti, ab omni artificii vanitate alieni, divino tandem, quod agitur, officio rectissime convenientes. Quoad cetera vero instrumenta, absque venia Ordinarii in unoquoque casu, rationibus expositis, petenda, illa in ecclesiam inducere vetamus. Pro casibus autem, in quibus Episcopus permittenda illa censeat, ob oculos habendum est monitum S. P. Benedicti XIV... (Litt. Enc. « Annus qui » § 12).

« Quemadmodum cantus ecclesiastici scopus plane pessumdat, si eo dirigitur ad aures solum inani voluptate demulceat; ita cultus divini maiestas non servatur, nisi cantores etiam tales sint, qui Ecclesiam non dedeceant. Mulierum voces in cantantium voces choro Ecclesiae usu non recipiuntur, quia illas et cultus divini leges et cantus ecclesiastici dignitas plane arcendas edicunt. Sicuti enim ab omni participatione in sacrae liturgiae ministerio mulieres removentur; ita etiam quidquid molle aliquid sapit, ab ecclesiastico cantu omnino abesse debet; atque hinc mulierum praesentia in ecclesiastico choro ipsi pio fidelium sensui refragatur. Decernimus itaque et mandamus, excludendas prorsus arcendasque esse mulieres ab odeo cantorum, nisi tantum in ecclesiis vel capellis virginum Deo devotarum. Quodsi aliqua in posterum fuerit ecclesia, in qua, contra hanc Provincialis Synodi interdictionem, mulieres ad canendum vel ad organa pulsanda adhibeantur, sciant earundem ecclesiarum rectores, se ob eiusmodi transgressionem strictissimam Ordinario reddituros rationem.

« Laici viri, qui ad officium canendi in ecclesia seliguntur, religiosi sint ac vitam vere christianam ducentes: tales nimirum, qui quod ore cantant, corde credant et operibus comprobent ¹.

« Proprio autem munere pie decenterque ipsi fungantur, et illius sanctitatem numquam non prae oculis habeant. *Quid enim beatius*, inquit Ba-

¹ Conc. Carthag. IV, c. 10, Harduin, I, 979-E.

silium ¹, quam in terra concentum Angelorum imitari in hymnis et canticis Creatorem laudare? ².

Praeterea « Quae in iis a sacerdote canenda esse Missale praescribit, integre semper graviterque sacerdos canat: ea vero canat chorus quae ab ipso canenda sunt, neque ulla sacra cantica, brevitatis studio, inabsoluta relinquuntur. Quaevis hisce contraria consuetudo tamquam abusus abrogetur » ³.

101. — In Gallia :

Conc. prov. Remense a. 1849:

« Cum nihil sit magis ecclesiasticae disciplinae inimicum aut perniciosum quam divinam psalmodiam in ecclesiis Dei contemptim vel negligenter obire, diligenter invigilandum est parochis, ut cantus vocibus unisonis peragatur, praeceptum minime sit aut citior quam decet, et chorus a peritis in cantu plano seu firmo, regatur.

« Ea enim quae in ecclesiis cantantur, ad Dei laudem celebrandam, eo debent cantari modo quo populus quantum fieri potest, erudiri valeat, et religiosa pietatis ac devotionis moderatione piorum auditorum mentes ac divinae maiestatis cultum et coelestia desideria excitari queant.

« Si cantus organi et aliorum instrumentorum harmonia e coniungatur, musicae instrumenta tantum adhibeantur ad vim quandam verborum cantui quodam modo adiiciendam, ut magis magisque audientium mentibus eorum sensus infigatur, commoveanturque fidelium animi ad spiritualem rerum contemplationem, et erga Deum animi divinarumque rerum amorem incitentur.

« Ab Ecclesia et ab omni officio divino procul arcenda est musica levis aut indecora, quae profanas cantilenas redolens, choro prorsus indigna foret » ⁴.

Conc. prov. Albiense a. 1850:

« ... cantus digne et recte peragatur, sitque planus et firmus, non citatus aut clamorosus; numquam profanas cantilenas redolens. Haec omnia procurent sacerdotes, non solum in dominicis et festivis officiis, sed etiam in ferialibus; praesertim in officiis defunctorum, quae non raro eo cantantur modo ut, nedum inde augeatur populorum religio, devotioque excitetur, e contrario sacri ritus ipsumque tremendum mysterium persaepe fiant ludibrio.

« Diligenter etiam efformentur choristae... Cantorum... sufficiens copia habeatur et hi accurate cantum ecclesiasticum edoceantur... » ⁵.

Praeterea praecipit ut a clericis addiscatur, simul cum sacris ritibus ac caeremoniis, cantus gregorianus ⁶.

¹ Ep. I ad Greg., MG 4, 226-D.

² Tit. V, c. 6, CL V, 861 ss.

³ Tit. V, c. 2, ibid., 850.

⁴ Tit. III, c. 7, CL IV, 111 s.

⁵ Tit. IV, decr. 3, CL IV, 426.

⁶ Tit. VII, decr. 3, n. 6, CL IV, 440.

Conc. prov. Aquense a. 1850 vult ut «... musicam minus gravem quae profanas resonaret cantilenas, a choro arceant parochi; nec aliud quidquam latina aut vernacula lingua in ecclesiis decantetur, nisi prius ab Ordinario approbatum » ¹.

Conc. prov. Bituricense a. 1850 de cantibus in lingua vernacula intra officiorum solemnia et de musica in Ecclesiis haec decrevit: « Quanto oblectamento quantaque utilitati sit fidelibus perita et religiosa Gregoriani cantus modulatio Synodus provincialis attendens, valde optat ut hanc artem omnes aemulatione pia exercere gloriantur. Omnibus ergo Parochis praescribit ac mandat ut sive per se sive per alios ad rite cantandum et psallendum in Ecclesia informet idoneos iuvenes et erudiant. Cantus in vernacula lingua cantus liturgici vel minimae parti nequaquam sufficiatur; nec etiam intra Missarum solemnia introducantur. Arceantur pariter hi musicae profanae modi qui a piis ad prava vel extranea animum revocant. Caeteris praeponantur cantica populo notiora vel ea quae facile addiscuntur; nova autem non admittantur nisi Ordinarii auctoritate approbata.

« Musica, suadente Psalte regio, templis sacris Dei laudibus adhiberi potest, sed ea tantum quae mentes sursum erigat et pietatem inflammet. Ideo curandum servetur omnino decretum Tridentinum quo ab Ecclesiis arceantur musicae illae ubi organo sive cantum lascivum aut impurum aliquid miscetur (Sess. 22 de observ. et evit. in celebr. Missae). Immo attendendum ad monita Benedicti XIV cupientis ita institui musicos concertus ut nihil profanum, nihil mundanum aut theatrale resonent » ².

Vult praeterea ut « in utroque... seminario [maiore sc. et minore] Gregorianum cantum edoceantur alumni » ³.

Conc. prov. Burdigalense a. 1850:

« 1. Cantus vere ac proprie ecclesiasticus est cantus planus seu firmus, ad id institutus et mirum in modum aptatus, ut audientium mentes ad divinae maiestatis cultum pietatisque fervorem erigat. Caveant parochi ne praeceps et citior [sit] quam decet, neve tardiori gradu torpescat; aut inordinatis seu intemperatis vocibus discors, omni melodia careat; curent econtra ut modesta placidaque moderatione, cantantium mens verborum dulcedine pascatur, et audientium aures illorum pronuntiatione demulceantur ⁴. Invigilent insuper ne ex iis quae cantari debent quidquam detrahat, vel pro libitu commutetur, quum regula sit, non cantari nisi quod legitur esse cantandum.

¹ Tit. XI, c. 1, CL IV, 1004.

² Tit. IV, CL IV, 1111.

³ Tit. III, CL IV, 1109.

⁴ Conc. prov. Aquisgranense 816, lib. I, c. 137, Harduin, IV, 1143; Extr. comm., De vita et honestate cleric., III, c. unlc.

« 2. Quamvis cantus planus alteri qui musicus dicitur plurimum sit praefendus, ut excitandae pietati aptior ¹, si tamen interdum musicam adhiberi contigerit, cavendum est in primis ne sit mundana, theatralis, aut profanas redoleat cantilenas, aut verba absorbeat et dissimulet; sed econtra curandum, ut verba distincte auditu percepta altius imprimat menti, eamque ad devotionem magis excitet. Nihil in Ecclesia cantetur, etiam extra officium, quod non sit approbatum. Si autem aliquando admisceatur organorum sonus sine ullo cantu, ille sonus sit gravis et ab omni prophana melodia alienus » ².

Conc. prov. Lugdunense a. 1850 vehementer exoptat ut « Parochi scholas cantorum instituere non negligant, ne cum gravi religionis detrimento, officiorum divinorum solemnitas, defectu cantorum, imminuatur, aut etiam penitus evanescat » ³.

Coll. provinc. Rothomagensis a. 1850:

« Cantus ecclesiasticus vel retineatur, vel, si opus fuerit, restituatur iuxta pristinam Ecclesiae gravitatem et simplicitatem.

« 6. Moneantur omnes, ut in divinis laudibus persolvendis, unusquisque cuiusvis aetatis, conditionis et sexus, vocem suam choro Angelorum et presbyterorum pie ac simpliciter admisceat. Verumtamen a melodiis et symphoniis, quae nostris in Ecclesiis aliquando audiuntur, mulieres sedulo arceantur.

« 7. Numquam intra Missarum solemnias, vel quodcumque divinum Officium proprie dictum, cantica in vernacula lingua audiantur.

« 8. Decantari autem possunt, imo et a puellis, in Catechismis, in primis Communionibus (nisi Missa decantetur), in Confirmationibus, nec non ante et post quasdam solemniores praedicationes extra Missam, modo cantica haec simplicia eligantur, simpliciterque, non vero more theatro, cantentur » ⁴.

Conc. prov. Senonense a. 1850, *Conc. Tridentini* decretis insistens, admonet ut « ... arceantur etiam musicae illae in quibus sive organo, sive cantu, lascivum aut profanum aliquid misceatur. Divini autem cantus ars ne utiquam parvipendatur, cuius melodia animos populi circumstantis ad memoriam amoremque coelestium, non solum sublimitate verborum, sed etiam suavitate tonorum erigat... » ⁵.

Conc. prov. Ausitanum a. 1851, decretum de cantu et musica in ipsius Domini et Apostolorum documentis exemplis et praeceptis, sic aiente etiam S. Augustino ⁶, ac in probata Patribus Conciliisque per orbem christianum

¹ Cfr. Litt. Enc. *Annus qui Benedicti XIV*, § 2.

² Tit. II, c. 5, CL IV, 561 s.

³ Decr. XX, CL IV, 479.

⁴ Decr. II, n. 5, CL IV, 521.

⁵ Tit. IV, c. 1, CL IV, 899.

⁶ Ep. 55 ad inquisitiones Memorii, n. 34.

cantandi et psallendi consuetudinem fundans, non certe mediocriter ad cultus divini splendorem et animas ad Deum extollendas cantum ecclesiasticum iuvare retinet. « Sed quoniam et in excellentioribus rebus vel negligentia invehitur, vel abusus subrepunt, haec in posterum observanda statuit...

« Ad instar puerorum choristarum scholae Cathedralibus Ecclesiis annexae, curent Parochi, ut, quantum fieri poterit, instituantur juvenum aut saltem puerorum chorus, in quo, depulsis sive inani affectatione, sive abiecta rusticitate cantuum, proba vulgetur in populis cantus ecclesiastici ratio.

« Singulis Dominicis et festivis diebus, missa cum cantu celebrari debet, iuxta Ecclesiae disciplinam, quae, ubi non observata fuit, quamprimum restituatur. Sedulo autem advertendum est, in quacumque Missa decantata, nihil praetermitti posse de iis quae, iuxta rubricas, tam a celebrante quam a choro decantari debent.

« Cantus graves sint, pii ac distincti, domui Dei et divinis laudibus accomodati, ut simul verba intelligantur et ad pietatem auditores excitentur. Caveant cantibus praepositi ne in hymnis, psalmis et aliis sancti officii partibus, novus quisquam indiscrete subintroducatur cantandi modus quo simplicitas et maiestas ecclesiastici cantus deturpetur.

« Ab ecclesia Dei prorsus arceantur profani cantus, nec audiantur cantilenarum soni perperam piis verbis accomodati. Intra liturgicas preces nullo pacto inserantur cantus in vernacula lingua; qui tantummodo permitti poterunt ante et post officia publica, in catechesibus, in exercitiis spiritualibus Missionum confraternitatum et aliis huiusmodi, numquam autem in benedictionibus et processionibus Sanctissimi Sacramenti.

« Ecclesiae cantus iuxta nomen suum firmus sit et planus; nulla igitur adhibeatur mollis et lasciva canendi ratio.

« Plani cantus locum non usurpet musica, quae si forte in solemnioribus festis huic accedat et adiungatur, iuxta Alexandri VII et Innocentii XII praescripta, tota sit devota et ecclesiastica.

« Instrumenta, si quaedam praeter organum raro admittuntur, talia sint, ut piis eorum harmoniis mentes fidelium possint ad pietatem movere...

« Organista, depulsis omnino theatralibus sonis, decora gravique organi modulatione intra sacra officia canat suis vicibus »¹.

Ad clericos quod attinet vult ut ad cantus ecclesiastici et caeremoniarum praxim informentur eadem sollicitudine, qua informari debent theologia dogmatica et morali, S. Scriptura, historia ecclesiastica².

Conc. prov. Burdigalense a. 1853 mandat ut sacerdos unusquisque in sua paroecia juvenes ad cantum ecclesiasticum pro posse sedulo informet³.

¹ Tit. III, c. 7, n. 130 ss., CL IV, 1195 s.

² Tit. V, c. 3, n. 137, CL IV, 1208.

³ Cap. II, n. 4, CL IV, 652.

Conc. prov. Viennense a. 1858: « Vocum modulatio et organorum sonus id praestet oportet, ut altius haereat sensus verborum sacrorum. Nihil igitur habeat, quod mundum sapiat, aut ex theatrorum symphoniis desumptum efficacius sit ad animi fragilium amore vulnerati tumultus, quod ad sanctae dilectionis sensus exprimendos; neque tolerandum, ut cantus, qui redemptionis mysteria in missae sacrificio renovata comitatur, spectaculi profani vicem subeat. Quamvis nostris in regionibus fieri nequeat, ut homines saeculares a choro arceantur, nemo tamen admittatur, cuius conversatio notoria labe contaminata sit.

« Scholae puerorum ad cantum ecclesiasticum efformandorum, modo rite dispositae sint, decori cultus divini egregie consulunt: unde in cathedralibus saltem ecclesiis, ubi adsint, augeantur, ubi desint, instituantur »¹.

Conc. prov. Burdigalense a. 1859:

« I. Sanctus ille zelus qui in laudem Dei nostris diebus exarsit, seu in reparandis templis ac de novo aedificandis, seu in investigandis antiquitatibus ecclesiasticis, et omnibus quae ad religionem pertinent in lucem proferendis, non foret plenus ac integer, nisi in divina psalmodia pro nostra clericali portione eluceret.

« II. Doctorum ergo hominum investigationibus aucti excitatique Clerici omnes cantum firmum seu planum, utpote propriam Ecclesiae musicam, summo studio excolant, ac canora suavique voce promere sciant. Huius cantus frequentes lectiones in maioribus et in minoribus nostris seminariis haberi, ac de eo bis in anno examen fieri volumus et mandamus. Illum quoque a scholarum primariarum alumni edisci, qua melius fieri poterit, vehementer exoptamus, maxime in coloniis ubi uni saepe cantori incumbit omnes officii partes decantare. Denique fideles omnes exhortamur ut, in divinis officiis, Clericorum cantibus voces suas semper coniungant.

« III. Musica interdum in ecclesiis admitti potest, sed ea lege ut gravis sit ac pia, numquam vero mundana, theatralis, profanasve redolens cantilenas »².

Circa clericos praecipit ut « ... Iuniores autem pueri, ut ab ipsis teneris rebus annis clericalibus, innitentur moribus, sacelli choro assistant, canant et inserviant, eo habitu et ea modestia quae Ecclesiam decent »³.

Aliud *Conc. Burdigalense a. 1868* quoad divinam psalmodiam, hortatur et obsecrat ut « animarum curam habentes ut scholarum primariarum alumnos, necnon alios fideles, qua melius fieri methodo poterit, clericorum cantibus voces suas alternantibus choris recte coniungere, per se vel per vicarios, edoceant »⁴.

¹ Tit. IV, c. 6, CL V, 183.

² Tit. II, c. 7, CL IV, 754 B.

³ Tit. V, c. 3, CL IV, 768 R.

⁴ Cap. V, n. 2, CL IV, 824.

102. — In Hispania :

Conc. prov. Toletanum a. 1850:

« Meminerint Episcopi, Rectores et quilibet ecclesiarum Praefecti, cantum ecclesiasticum divinorum officiorum solemnitati non parum inservire. Mens enim nostra varios fidei, amoris, supplicationis et poenitentiae sensus canticis pie modulatis facilius elicit et altius effert; ideoque sacra liturgia tam veteris quam novi Testamenti cantum admisit, et canticis semper memorata fuerunt Dei beneficia, relatae victoriae, felices eventus, imo et calamitates, clades, exilia, et ruinae, ut populus animi sive gaudentis et laudantis, sive afflicti et deprecantis debita Deo tributa melius praestaret.

« Invigilandum autem semper fuit ne irrepserent abusus et vitaretur sive sublimitas verborum, sive maiestas et simplicitas sonorum, ac proinde ne laederetur cultus divinus nedum proficeret. Hinc prohibitum est ne admitterentur cantica a privatis composita, sed tantum cantica sacrarum Scripturarum et hymni, prosae, et officia canonicè approbata. Prohibitum est etiam ne piis, gravibus et maiestuosis sonis substitueretur levis, lasciva et ridicula musica, quae mundi concupiscentias magis quam Dei cultum redoleat. Hinc Concilium Tridentinum decrevit ut Seminariorum alumni cantus ecclesiastici disciplinam addicerent. Quibus diligenter perpensis, Provincialis Synodus praecedentium Conciliorum innumeris hac de re constitutionibus inhaerens, haec servanda statuit.

« Reviviscant si non sint, et si sint floreat apud ecclesias cathedrales puerorum choristarum scholae, iique iuxta mentem Concilii Bituricensis instituantur ¹.

« Ecclesiarum Rectores provideant ut chorus regatur a peritis in cantu ecclesiastico qui planus dicitur seu firmus; is enim, rite peractus, a piis et doctis libentius auditur et cantui harmonico seu musico, merito praefertur ².

« Liceat tamen, praecipue diebus solemnibus, proferre supra cantum simplicem aliquas consonantias (gallice *faux bourdons*); sic tamen ut ipsius cantus integritas illibata permaneat, et nihil ex hoc de bene morata musica immutetur ³.

« In Seminariis lectionem cantus omnes frequenter adeant, ut Clerici, cum ad sacerdotium fuerint evecti et ad regimen alicuius Ecclesiae vocati, scholas cantorum instituere valeant, eisque praesse exemplo sancti Gregorii Magni non dedignentur; et ita, vel per se vel per scholares publicum officium faciant expleri.

« Cum necessitas incumbit laicos cantores ad pulpitem admit-

¹ Conc. Bituricense, a. 1584, tit. XIV, Hard., X, 1473.

² Litt. Enc. « Annus qui » Bened. XIV, § 2.

³ Extrav. comm., III, c. un. *De vita et honestate cleric.*

tendi, curent Parochi ut ii a choro removeantur qui donum sibi divinitus collatum publicis vitiis foedarent, et iis credatur qui studiose quoad officium oris, et devote quoad officium cordis hoc munus adimpleant ¹.

« Numquam intra officia parochialia, cantus audiantur vernaculo idiomate, nisi primae Comunions, vel Confirmationis diebus. Cum autem hisce diebus vel in processionibus, vel in Missionum, aut Mensis beatæ Mariæ dicati exercitiis, aliisque huiusmodi, puellarum cantus a Parochis admittentur, ita sint et verbis et modulationibus simplices, ut plebs mente et voce illos comitari possit.

« Musicae cum strepitu et instrumentis raro et caute adhibeantur; atque ita instituatur, ut nihil profanum, nihil mundanum, aut theatrale resonet. Sedulo igitur cavenda sunt lascivia, vel inepti tumultus sonorum qui verba penitus destruentes, aures tantum inaniter aut periculose delectant. Haec enim nedum Fidelium mentes ad affectum Dei excitent et animos ardentius moveant ad pietatem, quin et veros adoratores quos Pater quaerit, vel affligunt, vel e templo expellunt.

« Organa, quorum usum Ecclesia a patribus ad cultum servitiumque divinum accepit, et campanas quae benedicuntur ut sint tubae Ecclesiae militantis, quibus vocetur populus ad conveniendum in templum et audiendum verbum Dei, levibus sonis et inhonestis cantuunculis resonare expresse prohibemus » ².

103. — In Anglia et Hibernia :

Conc. prov. Westmonasteriense I a. 1852: « Tandem meminerint sacerdotes, infinitum huius sacramenti et sacrificii pretium in praesentia Domini Nostri Iesu Christi consistere, non in exteriori cultu apparatu; ideoque satius esse simpliciter Missam lectam fidelibus praebere, quam ultra viros solemniorem tentare ritum, caeremoniis saepe foede deturpatis, ac musicali inepto concentu devotionem potius pellente quam excitante. Cantus igitur, praecipue in Missa et Benedictione SS. Sacramenti, sit gravis et devotus, ut audientes fideles modo cum Augustino ad lacrymas moveantur, modo cum choris Angelorum, laudes Deo et Agno cum ingenti concinant laetitia. Pueri etiam musicen in scholis edoceantur, ut feminarum, maxime pretio conductarum, in choro concentus ab ecclesiis excludantur. Sicque paulatim erit (quod maxime optamus) totum fidelium coetum unanimi vocis et cordis consensu psallentem audire.

« Non ita protrahatur cantus, ut Missae cursus, nisi ubi Rubricae sinunt, interrumpatur » ³.

Praeterea « In cantu ecclesiastico exercentur (seminariorum alumni) postquam theorice didicerint. Et ut uniformitas introducatur,

¹ Cfr. c. 1 de celebr. miss... III, 14 in Clem.

² Tit. III, c. 3, CL IV, 1056 ss.

³ Decr. XVIII, n. 20, CL III, 933.

BIBLIOTHECA
Instituto Superior de Estudios de San Carlos

volumus ut ubique, sed maxime in collegiis, ubicumque in missa et in officiis adhibetur cantus planus seu Gregorianus, cantus Romanus solus adhibeatur. Orationes ergo, responsoria, epistola, evangelium et alia huiusmodi, prout in Caeremoniali Episcoporum, vel in aliis authenticis libris traditur, canantur » ¹.

Conc. prov. Casseliense a. 1853: « ... Hortamur itaque ut saltem in oppidis huius Provinciae, praesertim insignioribus, *Vesperae* singulis diebus Dominicis et festis de praecepto solemniter celebrentur. Quo vero hoc fiat, non modo Sacerdotes ipsi divinam psalmodiam decenter peragere calleant, sed etiam curent cantum gregorianum addiscendum a quibusdam e laicis piis, qui in cantandis Vesperis aliisque ecclesiasticis officiis partem habere idonei sint » ².

104. — In America septentrionali:

Conc. prov. Quebecense I a. 1851:

« Quae in ecclesiis cantanda sunt, ad divinum cultum promovendum fovendamque fidelium devotionem tantummodo inservire debent: caveant igitur parochi, ne musica levis vel indecora theatrumque redolens, a divina contemplatione fideles avertat. Curent pastores ut cantus gregorianus, utpote Ecclesiae proprius, maiestatique divini cultus sua gravitate multo conformior, in missa solemniori, necnon in Vesperis primas partes obtineat. Invigilent autem diligenter ne cantus exponatur contemptui, modo quo executioni mandatur: voces sint unisonae, nec plus aequo extollantur; cantus non sit tardus citiorve; chorusque a peritis in cantu regatur; quod vix obtinendum est, nisi studiosa iuventus prae mundana Ecclesiae musicam ediscat. Dent igitur operam rectores collegiorum seminariorumque, qui tam admirabili zelo iuventuti instituendae se devovent, ut cantum gregorianum alumni apprime edoceantur » ³.

Conc. prov. Cincinnatiense III a. 1861:

« Ut novi, ne dicamus profani, arceantur canendi modi a Dei templis, statuimus, valde commendandam esse, et ubicumque id possibile fuerit in usum deducendam, praxim tradendi in scholis parochialibus disciplinas Musicae Gregorianae atque pueros instructos adhibendi in divinis officiis celebrandis » ⁴.

Conc. prov. Neo-Eboracense III a. 1861:

« Etsi nemo dubitet sonos musicos et cantus in templis divino cultui nitorem ac splendorem addere, et Christifidelium pietatem promovere; norunt tamen Patres sedulo esse praecavendum, ne qui profani mo-

¹ Decr. XXVI, n. 5, CL III, 943.

² Tit. IV, CL III, 893 s.

³ N. 10 *De cantu et musica in ecclesiis*, CL III, 614.

⁴ CL III, 224.

duli sacris Ecclesiae concentibus immisceantur. Hinc praxim, quae alicubi obtinet, scenicos numeros et modos, verbis tantummodo immutatis, in officiis divinis adhibendi, penitus interdiciunt »¹.

105. — In America meridionali:

Conc. prov. Baltimoreense III a. 1837:

« Ut omnia iuxta ordinem fiant, et solemnes Ecclesiae ritus integri serventur, monemus Rectores Ecclesiarum ut sedulo invigilent ad abusos eliminandos qui in cantu ecclesiastico in his regionibus invaluerunt. Curent igitur ut sacrosancto Missae sacrificio et aliis divinis officiis musica, non vero musicae divina officia inserviant. Noverint, iuxta Ecclesiae ritum, carmina vernaculo idiomate, inter Missarum solemnias, vel Vesperas solemnes, decantare non licere »².

Conc. prov. Quitense I a. 1863:

« Cantica omnia vulgari lingua conscripta vetantur in missa solemnibus, neque musicorum instrumentorum concentum adhibere licebit in funeribus, exequiis atque in officiis hebdomadae maioris. In ceteris autem solemnibus aliisque sacris functionibus usus instrumentorum musicorum non permittitur, nisi qui gravis fuerit et cohaereat praescriptionibus const. *Annus Bened. XIV...* »³.

Praeterea cantorum et organistae officium sic breviter perstringit: « ... Cantores in missis et officiis ecclesiasticis alia canere, quam ab Ecclesia iussa aut permissa, prohibentur, et in eis melos et gravitas cantibus sacris consentanea servabuntur ».

« ... Organistae magnopere cavendum est, ne alii cantus (maxime lubrici ac profani) edantur, quam ad proprium officium pertinentes, ac ne in harmonia sive vocis sive organi ad pietatis devotionisque augmentum instituta, quidquam levitatem lasciviamque redolens immisceatur; sed omnes pii et intelligibiles esse debent, ne audientium animos a rerum divinarum contemplatione avertant... »⁴.

Conc. plenarium Baltimoreense II a. 1866:

« ... valde exoptandum esse censemus, ut rudimenta cantus Gregoriani in scholis parochialibus exponantur et exerceantur, sique numero eorum, qui psalmos bene cantare valent, magis magisque incrementum, paulatim maior saltem pars populi, secundum primitivae Ecclesiae adhuc in variis locis vigentem usum, Vesperas et alia similia cum ministris et choro decantare addiscat »⁵. Qua

¹ CL III, 297.

² Decr. VIII, CL III, 58.

³ Decr. VII, n. 15, CL VI, 407.

⁴ Cap. 23 s., CL VI, 387.

⁵ *Et superius:* « Vesperae integrae ut decantentur diebus dominicis Festisque in omnibus ecclesiis, more Ecclesiae Romanae, quatenus fieri potest, volumus et mandamus... ».

BIBLIOTHECA
SACRAE THEOLOGICAE
SACRAE THEOLOGICAE

ratione omnium aedificatio promovebitur, iuxta illud S. Pauli: *Loquentes vobismetipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus* (Ephes. v, 19) » ¹.
Mandat praeterea ut clerici cantum gregorianum addiscant ².

106. — In terris missionum :

In Congr. publico II Conc. prov. Baltimorensis X a. 1869 quaestio etiam de musica mota est ³; itaque monuerunt aliqui concentus hymnosque maximae utilitatis fore ut ad ecclesias frequentandas Nigri adducantur; missionarios porro huiusmodi omnia omnibus prudenter et discrete praestari se debere, ut omnes lucrifacerent.

Ac praecipue ipsa S. C. de Prop. Fide, litteris encycl. 8 sept. 1869, inter alia gravitati ac decori cantus sacri, qui in ecclesiis Europaeorum adhiberi consuevit, providendum censuit Vicariis Apost. inculcans ac renovans decretum Conc. Tridentini de observ. et evit. in sacrif. Mis. Sess. XXII et Constitutionem Benedicti XIV *Annus qui* ⁴.

ART. III. — CONCILIUM VATICANUM.

107. — Post tot tantaque Ordinariorum documenta circa reformationem musicae liturgicae, tandem occasione Concilii Oecumenici Vaticani (29 Iunii 1868) quaestio sub universali ratione iterum proposita fuit.

In primis *Card. Riarius Sforza*, archiepiscopus Neapolitanus, simul cum episcopis suffraganeis, inter postulata pro Conc. Vaticano celebrando, hoc, quod psalmodiam choralem respicit, proposuit approbandum:

«...Cumque Patribus Vaticanae Synodi committatur singillatim declarare poenas istiusmodi Canonicis irrogandas, illud adiiciendum existimamus, quod expediat itidem poenam amittendi quandam distributionum partem illis inferre, qui nihil admodum Gregoriani cantus scientes intra temporis spatium ab Episcopo praescriptum non addiscuntur » ⁵.

¹ Tit. VI, c. 3, CL III, 501.

² Tit. VII, c. 7, n. 176, CL III, 450.

³ Quaest. 17, CL III, 587.

⁴ CL VI, 668, n. 30.

⁵ Cap. III, § 12, CL VII, 804. SCC in causa Andrianensi (14 Martii 1820) huius quaestioni eandem dedit resolutionem: « Episcopum debere omni studio et diligentia eniti, ut praedicti omnes cantum addiscant, atque in eos, qui in Choro, prout tenentur, non psallunt, posse procedere etiam per subtractionem quotidianarum distributionum ». Identidem edixerat Benedictus XIV, cfr. n. 82.

108. — Praeterea Episcopi plurium dioecesium linguae germanicae, quorum praeclara praescripta supra retuli, quaedam sodalitia ipsis in dioecesibus instituerunt, quibus a S. Caecilia nomen inditum est, atque ad illud potissimum intenderent, ut sacri concentus ad normam genuinae traditionis Ecclesiae reducerentur. Hisce sodalitiis instar esse voluerunt Congregationem a S. Caecilia, quae nominatur, almae Urbis; legesque, quibus gubernarentur, Pontifici approbandas per supplicationem SRC porrectam proposuerunt, cum Romam, occasione Concilii, convenerant ¹.

Statuta autem approbata fuerunt a SRC decr. 1870, cui accessit constitutio Pii PP. IX: « *Multum ad movendos animos* », 16 Dec. 1870, in qua, postquam de musicae utilitate dixerit concentuumque genus, illis temporibus usurpatum, scaenicis ludibus plane dignum reprobaverit, sic clare ac perspicue huiusmodi associationum finem et opus determinat: « ... Ut finis associationis nempe musicam sacram atque liturgicam secundum spiritum Ecclesiae ecclesiasticasque sanctiones exactissime observandas promovere obtineatur, associationi curae erit: 1° Cantus gregorianus sive planus ubique excolatur cantusque figuratus polyphonus, quatenus legibus ecclesiasticis conformis est, sive compositionem pertineat ad aetatem vetustiore sive recentiore, propagetur; 2° Cantilenae sacrae a populo, in quibusdam devotionibus decantari solitae eatenus tolerantur, quatenus eas leges canonicae permittunt; 3° Leges ecclesiasticae quoad adhibendum organum ceteraque toleranda instrumenta musica accurate observabuntur; 4° Quatenus in quibusdam Ecclesiis praesertim minoribus ac ruralibus, non statim quae dicta sunt in usum deduci possunt, omnibus saltem viribus enitendum est, ut musica liturgica paulatim in meliorem statum reducat... » ².

Huiusmodi associationes itaque R. Pontificis Ordinariorumque adprobatione ac impulsu ubique fundantur ac foventur in Hungaria, in Germania, in Italia, in Anglia, in Hollandia, in Belgio, in Gallia, in Statibus Foederatis Americae ³; atque necessitatem et mediaenixe propugnaverunt musicae liturgicae reformationis apud fideles, ita ut viam sternerent legibus ecclesiasticis.

¹ Cfr. MSM, 1880, p. 68 s.

² Textus originalis constitutionis extat in tabulario S. R. C.; editus integro ac fideliter fuit prima vice a MSM, 1880, p. 68 s.

³ Historiam harum associationum cfr. apud Katschthaler, o. c., p. 185-242.

109. — Ecclesia igitur, quemadmodum per Conc. Tridentinum reformationem promovit in pluribus dioecesibus, ita nunc, occasione ultimi Conc. Oecumenici, divinam quandam ac efficacem vitalitatem imprimit, ipsi propriam, fidelium zelo pro divini cultus sanctitate. Motus igitur reformationis, legibus particularibus ac privatorum hominum consilio incoeptus, hac aliisve solemnibus Auctoritatis Ecclesiasticae sanctionibus, fit revera catholicus, et ad felicem exitum quaestionem tandem perduxit.

CAPUT II.

Restorationis vices ¹.

ART. I. — LIBRORUM CHORALIUM EDITIO.

110. — Duplex fuit actio reformatoria: circa musicam liturgicam in genere sive gregorianam sive figuratam, ac in primis circa textus ipsos gregoriani concentus, ut probe unitas haberetur per totam Ecclesiam in cantu sicut in aliis liturgiae partibus aliisque iuridicis institutis.

Etenim, in Gallia praesertim, post gallicanos motus gallicamque perturbationem, magna secuta est liturgicae unitatis dissolutio; ac demum, post tenaces Ordinariorum piorumque fidelium conatus, quaedam unitas restituta fuit ². Cum igitur Pius IX romanam liturgiam in omnibus fere Ecclesiis feliciter adoptatam cerneret, etiam in votis habuit quoad cantum liturgicum uniformitatem inducere. Idcirco per SRC peculiarem instituit Commissionem virorum ecclesiastici cantus apprime peritorum, qui sub eiusdem ductu, auspiciis et auctoritate, Graduale Editionis Mediceae Pauli V iterum evulgarent, caeterasque partes, quae deerant eiusdem cantus, ad normam Gradualis perficerent ³. Huic voluntati obsecuta SRC,

¹ Amplam bibliographiam systematice redactam invenies in RG a. 1902-14, et in RvG 1911-35; in his appendic. bibliogr. recensentur volumina et etiam articuli ephemeridum. Optimam notam bibliogr., sed necessario incompletam, vide in CC XIII, 7, p. 407, nota 2.

² Cfr. Sesini U., *Decadenza e restaurazione del canto liturgico*, Milano [1933], o. 9, p. 135-146.

³ Iam antea a. 1856 Marchio Campana propositum agitavit iterum imprimendi libros chorales secundum edit. Mediceam; Pontificis plausum habuit simul cum privilegio 50 annorum supradictos libros imprimendi; res tamen ad finem perducta non fuit. Cfr. Sesini U., o. c., p. 123.

editis per praefatam Commissionem circularibus litteris die 2 Ianuarii a. 1868, nomine Pontificis invitavit typographos librorum liturgicorum editores, tam nostrates, quam exteros, qui vellent perhonorifico atque saluberrimo huic operi, sub directione Commissionis et auspiciis S. Congregationis, manus admove-
re.

At cum illud gravissimum esse omnes agnoscerent, magnasque expensas, diligentiamque plurimam requirere, unus Eques *Friedericus Pustet* Ratisbonensis, S. Pontificis atque S. R. C. typographus, arduo se huic operi accinxit, ac feliciter, ad Graduale quod attinet, illud absolvit. Perfecta itaque fuit Romani Gradualis Pauli V editio et tamquam authentica declarata. Eam S. Pontifex Pius IX suis Brevibus litteris datis 30 Maii a. 1873 plurimum laudavit ¹.

Cum itaque deinceps idem typographus... eam partem edidisset Antiphonarii atque Psalterii quae horas diurnas complectitur, Leo XIII alias edidit Apostolicas Litteras in forma Brevis d. 15 Nov. 1878, quibus Praedecessoris sui decreta confirmans, eam editionem approbavit atque authenticam declaravit; adiecta vehementi Editionis eiusdem commendatione ad Rev.mos Ordinarios, omnes Musices cultores ut sic cunctis in locis ac dioecibus cum in ceteris quae ad sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia ².

Hanc tamen editionem ratisbonensem *F. X. Haberl* curavit secundum lectionem quandam I. P. Praenestino falso tributam ³, quam ideo elegit quatenus et tanto nomine insignitam, et eo magis quod fere impossibile ipse censuit lectionem genuinam S. Gregorii adhuc inveniri posse post tot tantasque codicum vicissitudines eo-

¹ Litterae Apostolicae dilecto Filio Equiti Frid. Pustet dioec. Ratisbon.: « Qui choricis Catholicae Ecclesiae Libris imprimendis operam navarunt... de catholica Religione benemeruisse existimamus... Gratissimum vero Nobis accidit, quod nuper audivimus, te Gradualis, quod vocant, Romani editionem sane pulchram, et magnificam, quam editionis instar Mediceae, et iuxta normas a SS. RR. Congregatione tibi praescriptas adnoveras, ad exitum perduxisse... Atque adeo... hanc editionem... Rev.mis Ordinariis, hisque omnibus quibus Musices sacrae cura est, magno opere commendamus; eo vel magis quod sit Nobis maximo in votis, ut cum in caeteris, quae ad Sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una cunctis in locis ac dioecibus eademque ratio, servetur, qua Romana utitur Ecclesia... ».

Hortatur etiam ad publicationem prosequendam: qua de causa iura omnia et privilegia, quae a S. Sede per SRC concessa fuere, confirmat. Cfr. Acta Pii IX, Romae Typ. Vaticana, VI, p. 194 ss.

² Cfr. SCR decretum, quo iterum excitantur locorum Ordinarii ad adoptandam in respectivis dioecibus editionem librorum choralium cura SRC novissime Ratisbonae impressam. ASS XV, 507-510.

³ Cfr. quae supra exposuimus de historia et ratione huius mediceae editionis n. 59 ss.

rumque varietatem, attendens praeterea ipsam monodiae gregorianae transcriptionem nonnisi serius post S. Gregorium ortam esse.

111. — Contra vero, inquisitiones archaeologicas, iam a *Fétis* (1808), a *Normand*, sc. *Th. Nisard* (pseud.) (1856), a *De Coussemaker* (1852) aliisque inceptas ¹, Patres Benedictini abbatiae Solesmensis resumpserant, ut hanc genuinam S. Gregorii lectionem adinvenirent.

Inde magna illa dissensio orta est inter scholam ratisbonensem, duce Fr. X. Haberl, et scholam solesmensem, duce Dom Pothier.

Postquam enim SRC authenticam declaravit editionem ratisbonensem eamque Ordinariis commendavit, insurrexerunt solesmenses; ac ideo SRC, decreto 14 Apr. 1877, adprobationem renovavit ².

112. — « Nihilominus neque eo decreto... illi acquiescere visi sunt; quin imo suas opiniones adhuc validius inculcare perrexerunt in eo conventu cultorum ecclesiastici cantus, qui ut Guidoni Monacho solemnes deferrentur honores... Aretii habitus est (a. 1882)... Quoniam ii, qui Aretii hac de causa convenerant, nonnulla eadem de re vota, seu postulata... Leoni XIII humiliter porrexerunt, eiusdem oraculum exquirentes; idem SS. D. nus Ns., attenta negotii gravitate, peculiari SRC coetui... illud expendendum commisit. Quae peculiaris Congregatio... ita... decernendum censuit:

« Vota seu Postulata ab aretino Conventu... missa, ac Sedi Apostolicae ab eodem oblata pro liturgico cantu gregoriano ad vetustam traditionem redigendo, accepta uti sonant, recipi probarique non posse. Quamvis enim ecclesiastici cantus cultoribus integrum liberumque semper fuerit, ac deinceps futurum sit, eruditionis gratia, disquirere quaenam vetus fuerit ipsius ecclesiastici cantus

¹ Cfr. Sesini, o. c., p. 126 ss.

² Cfr. Decr. SRC Ratisbonen, ASS X, 157 s.

[Praemissa specie facti de edit. Ratisbon. a Pio IX die 30 Maii 1873 approbata ac contrarietates inde submotae, ad preces Fr. Pustet pro opportuno remedio rescribendum censuit]:

« Provisum per Breve Pont. diei 30 Maii a. 1873, quo editio D. Fr. Pustet a speciali Commissione Virorum Ecclesiastici Cantus apprime peritorum, a SS. D. N. per SS. RR. Congregationem deputata, accuratissime revisa, approbata, atque authentica declarata, magnopere R. mis locorum Ordinariis, illisque omnibus, quibus Musicae Sacrae cura est, commendatur; eo quod eidem SS. D. N. sit maxime in votis ut, cum in ceteris quae ad S. Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu una cunctis in locis ac Dioecibus, eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia ».

forma, variaequae eiusdem phrases..., nihilominus eam tantum uti authenticam Gregoriani cantus formam atque legitimam hodie habendam esse quae... a SRC, iuxta editionem Ratisbonensem adornatam, rata est et confirmata, utpote quae unice eam cantus rationem contineat, qua Romana utitur Ecclesia. Quocirca de hac authenticitate et legitimitate inter eos, qui Sedis Apostolicae auctoritati sincere obsequuntur, nec dubitandum, neque amplius disquirendum esse ». Mandavit ideo « ut... cantus, qui in Sacra liturgia, stricto sensu accepta, adhibetur, uniformis ubique existat, in novis editionibus Missalium, Ritualium ac Pontificalium, eae partes, quae musicis notis designantur, ad normam editionis praedictae a S. Sede approbatae... exigantur, ita ut illius textui sint omnino conformes. De cetero quamvis, iuxta prudentissimam Sedis Ap. agendi rationem..., praefatam editionem singulis Ecclesiis non imponat, nihilominus iterum plurimum hortatur omnes Rev.mos locorum Ordinarios aliosque..., ut illam... adoptare curent » ¹.

113. — Dissensio tamen, potius quam componi, exasperari visa est inter ratisbonenses et solesmenses: hi enim ardentissimo zelo archaeologicas investigationes feliciter perrexerunt, quae cantus in edit. ratisbonensi contenti genuinitatem validius in diem impetebant; de alteris ita ipsum decr. SRC: « neque etiam defuere, qui, ex desiderio, quo Pius IX et Leo XIII PP. MM. ecclesiastici cantus uniformitatem summopere commendatam habuerunt, alios quoscumque cantus, in Ecclesiis peculiaribus iampridem adhibitos, omnino vetari inferrent » ².

114. — SRC igitur, laudabiles conatus ex una parte recognoscens solesmensium, ex altera vero prudenter insistens praecedentibus decretis, dum iterum editionem ratisbonensem Ordinariis commendat « ad cantus uniformitatem servandam », minime probavit vetantes alios quoscumque cantus in

¹ SRC decretum... ASS XV, p. 507-510. — Attamen *Moniteur de Rome* die 20-26 Iunii 1883 declaravit SRC numquam imponere voluisse editionem ratisbonensem, sed eam commendasse tantum; et haesitanter affirmavit nihil obstare quominus cultores monodiae gregorianaefructus suorum laborum edere possent, qui deinceps in usum praetolicum Ecclesiae forte devenirent.

Item *Osservatore Romano*, mense Iulio 1893 edidit quoddam « comunicato », affirmans SRC editionem Ratisbonensem commendasse quidem, numquam vero Ordinariis imposuisse.

² Decr. SRC « Quod sanctus Augustinus », 7 Iulii 1894[3830].

particularibus Ecclesiis traditionales: ac ideo implicite et indirecte solesmensibus favit ¹. Postea etiam, quo magis solesmensium thesis veritas eluceret validisque argumentis firmaretur, eorumque favor excrevit, praesertim epistolis ac declarationibus ipsius S. P. Leonis XIII, qui tandem privilegium *Pustet* concessum noluit amplius renovare, atque oraculo vivae vocis 12 Ian. 1901 E. mis Card. *Rampolla* et *Respighi* novam tendentiam sectandam significavit.

115. — Praesertim vero Breve « *Nos quidem* », 17 Maii 1901 Abb. P. *Delatte* O. S. B. ² novam Sedis Apostolicae tendentiam omnibus patefecit. Leo XIII enim alias iam laudasse memorat monachorum solesmensium operam in scientiam eorum concentuum sacrorum ³, de quibus memoriae est proditum ad magnum Gregorium referendos esse auctorem ⁴. Similique ratione nunc probat eorundemque in conquirendis vulgandisque veteribus de eo genere monumentis tam operose tamque constanter insumptum laborem, quo multa iam volumina prodierunt, quaeque late iam in luce atque oculis hominum versantur, ac multifuriam quotidiano recipiuntur usu. Quod dandum laudi censet « non solum propter ingenium et industriam, sed etiam, quod longe maius, propter speratum divini cultus incrementum ».

Mentem huius documenti clarius declaravit epistula Card. *Satolli* Dr. *Petro Wagner* (d. 18 Iunii 1901):

«... L'Augusta parola che Sua Santità fece udire recentemente nel Breve *Nos quidem* ai Benedettini di Solesmes in commendazione delle melodie gregoriane, è nobile indirizzo ed insieme efficace sprone allo studio di queste. Posso accertare V. S. che Sua Santità... vedrà con grande soddisfazione... la restaurazione di quest'altra antica disciplina della Chiesa, che è il canto liturgico ricondotto alla sua primitiva purezza » ⁵.

¹ « La verità tuttavia è questa, che la S. C. dei Riti, pur incoraggiando l'adozione dei libri corali di Ratisbona, lascia nel *Decreto* ampia libertà ai Vescovi di usare nelle proprie diocesi quel canto che per tradizioni storiche sia più in uso. Ed è appunto per questo che noi italiani, in ispecie... possedendo preziosi ed antichi manoscritti di canto gregoriano e volendo conservare le proprie tradizioni, non potremmo che ricorrere ad essi e per conseguenza far tesoro degli insegnamenti divulgati... dai P. Benedettini » *Giovanini Th.* (ps. *Thebaldini Giov.*), *La riforma della musica sacra in Italia dopo il Decreto e il Regolamento del Luglio 1894* in *RMI* 1896, p. 329-357.

² Cfr. textum in *App.*, n. III, p. 281.

³ Alludens nempe ad breve 8 Martii 1884 ad D. Pothier. Cfr. *App.* n. III, p. 280.

⁴ Recenter enim agitata fuerat controversia illa sic dicta gregoriana, praesertim inter *Gevaert* et *Morin* O. S. B. Cfr. p. 29, not. 4.

⁵ In *RG* 1902, col. 8 s.

Item ep. Secr. SRC D.no C. *Poussielle* (d. 10 Iulii 1901):

« Preg.mo Signore,

« In ordine alla domanda presentata da V. S... concernente una nuova edizione del canto gregoriano, questa S. C. dei Riti ha dichiarato che essendo cessato il privilegio concesso al Sig. Pustet, di Ratisbona, relativamente all'edizione Medicea, nulla osta, per parte sua, che i tipografi, osservate sempre le debite norme, facciano nuove edizioni della stessa Medicea, o di altre che siano legittimamente in uso secondo le dichiarazioni emesse in proposito dalla S. Sede. Questo è ciò che la Sacra Congregazione dei Riti può attualmente rispondere alla domanda inoltrata dalla S. V., come a domande consimili che le venissero presentate dai tipografi della stessa S. C. o da altri »¹.

116. — PIUS X autem haec Leonis XIII initia ad finem tandem feliciter perduxit.

Iam in Breve 1 Dec. 1903, ad E.mum Card. *Fischer* misso, qui votum societatum caecilianorum germanicorum, in congressu coloniensi elaboratum, Pontifici humiliavit, Pius X, dum sollertiam industriamque sodalium laudat, « nec Nos minus habemus certum — prosequitur — fore ut illa (soc. caecil.) novis praescriptionibus, quas in hoc genere (nempe quoad musicam sacram et cantum gregorianum) dandas censuerimus, eadem voluntate et fide obsequatur, qua obsequi Sedis Apostolicae mandatis consuevit »²; non obscure ita praenuntians novum ordinem mox secuturum³. Etenim in MP: de musica sacra (22 Nov. 1903), n. 3 mandat ut « vetus gregorianus cantus traditione perceptus » late restituatur.

Adhuc clarius in Brevi 1 Dec. 1903 E.mo Card. *Fischer* misso:

« La Santità di Nostro Signore, degnandosi accogliere l'ossequente e filiale omaggio della Società olandese di San Gregorio Magno nella fausta circostanza del 25° anniversario della sua fondazione, è lieta di riconoscere gli ottimi frutti ottenuti nel campo della musica sacra ed incoraggia a perseverare nel fecondo lavoro. Per riguardo poi al canto gregoriano, la mede-

¹ In RG 1902, col. 10. Cfr. Wagner P., *Leo XIII und der Gregorianische Choral*, Gratz (Styria) 1902; Nasoni A., *Leone XIII e la musica sacra*, in MSM 1903, p. 33 s.; cfr. etiam SCT 1903 febr. De musicae reformatione ope Leonis XIII, cfr.: De Santi A., *S. Gregorio Magno, Leone XIII ed il canto liturgico*, in MSM 1891, p. 49 ss.; Guerrini P., *Commemorando il giubileo pontificale di Leone XIII* in SCT 1903, p. 101-103.

² In RG 1904, col. 16 s.; cfr. textum integrum in App. n. III, p. 282.

³ Quod statim senserunt ratisbonenses, qui Breve in sua ephom. « *Musica Sacra* » sic et simpliciter, ne verbum quidem addentes, ediderunt.

sima Santità Sua esorta tutti a mettersi *sollertè et libere* sulla via già tracciata dal Sommo Pontefice Leone XIII, Suo predecessore di s. m., nel Breve *Nos quidem* del 17 maggio 1901, persuasa com'Essa è, che non solo la santità, ma anche la bontà dell'arte ed il carattere dell'universalità non potranno veramente trovarsi, se non nelle genuine melodie della Chiesa, quali dall'antichità furono tramandate e quali ai nostri tempi vennero messe in onore da benemeriti cultori dell'arte gregoriana » ¹.

Item: epist. 10 Ian. 1904:

« Al diletto figlio, dottor Pietro Wagner, professore ordinario della scienza musicale e del canto sacro nell'Università cattolica di Friburgo e direttore di quell'Accademia Gregoriana, col voto che, continuando nei suoi nobili studi e nella propaganda della musica sacra, e in ispecie del canto tradizionale della Chiesa Romana, possa avere nella favorevole corrispondenza i più soavi conforti, impartiamo di cuore, insieme ai suoi discepoli, l'Apostolica Benedizione » ².

Breve 10 Febr. 1904:

« Venerabili Fratri Sebastiano Episcopo Lingonensi

« Pius Papa X.

« Pastoralem diligentiam, quam in ista gubernanda dioecesi eximiam praestas, ex eo etiam licet agnoscere, quod in sanctis caeremoniis antiquos cantus Gregoriani modos perstudiose servandos curas. Qua quidem re non solum facis ad decorem domus Dei accomodate, sed etiam ad animarum lucra valde, ut ipse censes, utiliter. Te vero sacrorum concentuum non modo perstudiosum, sed bene peritum illa probant tua in hanc artem scripta, et musicae palestrinianaeritu lucubrationes, utraque a Te Nobis oblata; de quibus tibi et gratulamur et gratiam habemus » ³.

Ep. 14 Febr. 1904 Iosepho Pothier Abbati O. S. B., qui « Cantus Mariales » obtulerat:

« Dilecte Fili, salutem et apostolicam benedictionem.

« Litteras accepimus, quibus gratum Nobis animum significabas ob ea, quae nuper de musica sacra ad veteres liturgiae leges exigenda, ac praesertim de cantu Gregoriano ad pristinos modulos revocando praescripsimus. Iucundum fuit istud a te exhibitum officium, in quo obsequium agnovimus pietatemque erga Nos tuam: eo iucundius, quod a viro exhibitum erat, liturgiae in primis perito ac de gregoriani cantus

¹ In RG 1904, col. 130 s.

² In RG 1904, col. 18.

³ In RG 1904, col. 132.

disciplina praeclare merito. Quod autem polliceris non defuturam deinceps in hac causa novitatem Nobis tuam, paterno studio istam complectimur voluntatem, Deumque ut labores tuos benignus adiuvet, praecamur. Horum porro laborum novum fructum gratulamur: Cantus Mariales intelligimus, a te Nobis muneri missos; de quo munere et suavi et opportuno gratiam habemus. Auspicem caelestium bonorum, eandemque benevolentiae Nostrae testem, tibi, dilecte Fili, et sodalibus istis tuis Apostolicam benedictionem peramanter in Domino impertimus » ¹.

Autographus 1 Martii 1904:

« Dilectis Filiis Presbyteris Dr. i Ioannis Weiss et Michaeli Horn O. S. B. nec non scriptoribus et lectoribus Ephemeridis, cui titulus: *Gregorianische Rundschau*, Apostolicam benedictionem peramanter impertimus, ut quae de traditionali cantu Gregoriano postremo mandavimus ad fidelium pietatem in sacrae liturgiae supplicationibus servandam et augendam sedulo patrocinari pergant » ².

Ac demum MP d. 25 Aprilis 1904 Benedictinis solesmensibus editionem Vaticanam librorum liturgicorum cantum gregorianum continentium confiendam commisit ³.

117. — Quid ergo dicendum de hac completa mentis evolutione in ipsis decretis Sedis Apostolicae?

In primis notamus certe hic non agi de materia irreformabili, cum editiones librorum choralium pertineant ad regimen disciplinare, quod secundum temporum adiuncta, mutari aliquando convenit, ut decursu saeculorum a R.R. PP. factum est.

Praeterea editiones ratisbonenses authenticae quidem declaratae sunt, numquam vero genuinae; aliis verbis, earum authenticitas contulit quidem vim iuridicam quoad usum legitimum in Ecclesia, et quidem ad tempus ⁴ minime vero fidelem Gregorianae monodiae, prout ab ipso auctore concinnatae fuere, reproductionem asserit; etenim in ipsis decretis palam sermo est de quadam editione Praenestini revisione olim edita, nec ipsam S. Gregorii le-

¹ In RG 1904, col. 133 ss.

² In RG 1904, col. 131. Haec ephem. uti antesignana habebatur edit. Mediccae. Cfr. etiam *Breve laudatorium C. Bordes pro eiusdem cultu editionum cantus gregoriani traditionalis* (In RG 1904, col. 496); similiter can. Moissenet (Dijon), qui cantum gregorianum traditionalem propagaverat, autographum Pontificis laudatorium meruit (Cfr. RG 1904, col. 132).

³ [4134].

⁴ Decr. *Romanorum Pontificum*. ASS XV, 507-510, circa vota ab aretino conventu porrecta, expresse edicit hodie tanquam legitimam edit. ratisbonensem habendam esse; ex hac restrictione iam intelligitur decretum esse per se temporaneum et provisorium.

ctionem exhibere editores praesumunt; quin etiam impossibile eam unquam adinvenire censerent. Interea finis Ecclesiae in his editionibus adprobandis fuit, ut iterum atque iterum repetitum est in citatis documentis, cantum liturgicum ad unitatem redigere post tot tantasque dissolutiones: quod certo fieri non potuisset, nisi Ap. Sedes editionem unicam praebuisset.

Insuper editio ratisbonensis commendata quidem fuit Rev. mis Ordinariis pro fine supradicto, numquam tamen iuridice imposita, quin etiam ipsa SRC, implicite saltem, permisit Ecclesiis vetustiore lectionem adhuc retinere, ut iam diximus.

Nec Sancta Sedes praetermisit votum exquirere materiae peritorum, priusquam authenticitatis declarationem concederet: cui igitur improbandum, si hi veritatem thesis solesmensis comperire non potuerint, vel nesciverint?

Ex altera parte unitas cantus liturgici improrogabilis profecto erat; schola vero solesmensis arduum opus non nisi lente elaborabat, neque sine gravibus difficultatibus.

In his adiunctis autem S. Sedes prudenter censuit approbationem concedere editioni ratisbonensi, quae ceterum curata fuerat a Fr. X. Haberl, musicologiae eximio cultore; simul tamen archaeologicas investigationes non prohibuit, quin etiam amplissime permisit, ita quod, post felices earundem exitus, mirabili sane aequanimitate, statim has elegerit ac probaverit.

Nocuit praesertim solesmensibus virulenter decreta SRC oppugnare, quibus sane assentire debemus, etsi reformabilia et reformanda esse a peritis viderentur, sicut revera postea reformata sunt.

Nec opportunum erat, antequam investigationes solesmensis ad finem perficerentur, opus tam magnis expensis excussum ab editore, qui unus SRC appellationi de choricis libris imprimendis sollerter respondit, atque inde privilegium apostolicum 30 annorum consequutus est, prorsus infringere¹; neque etiam praetereundum est magnum impedimentum fuisse pacificae controversiae compositioni simultates nationales acerrime prosequutas Gallos inter et Germanos post bellum a. 1870: quod enim politice agitabatur quendam influxum exercuit etiam in relationes inter scholam solesmensis (Gallia) et ratisbonensem (Germania).

¹ Prudenter igitur permissum est postea omnibus editoribus cuiusvis regionis, qui id petlerint et statutis conditionibus sponsonem dederint se opus absoluturos ut editionem typicam Vaticanam libere rursus imprimerent, melliori quo haberet modo (cfr. 4134), ut aequa pateret libertas illis, qui, post experimentum ratisbonense, opus aggredi cuperent.

Quidquid tandem sit, haec controversia, si restitutionem genuini S. Gregorii cantus multum iuvat, difficultates non paucas musicae liturgicae reformationi et acerbos dolores viris piissimis huic reformationi totis viribus incumbentibus, procuravit.

ART. II. — S. R. C. ORDINATIONES DE MUSICA SACRA.

118. — Simul cum nova librorum choralium editione, agi coeptum est etiam de ipsa musicae liturgicae reformatione in tota Italia, postquam Ecclesiae particulares mirabili zelo suas leges hac de re iam ediderant.

Ad commovendos animos in reformatione perficienda multum iuvat constitutio Societatis S. Caeciliae, instar illius quae in Germania florebat et a Pontifice approbata fuerat occasione Conc. Vaticani; necnon congressus catholici, qui illis temporibus adunabantur, ut ideae catholicae publice propugnarentur ¹.

In congressu catholico italico, Neapoli habito mense octobri a. 1883, sapienti sane ratione de musicae liturgicae reformatione actum est, atque consequens votum editum est, quod ipsi Pontifici Leoni XIII minime latuit. Etenim Pontifex statim post huius congressus celebrationem die 2 Dec. eiusdem anni, Card. *Bartolini*, SRC Praefecto, mandavit ut Archiepiscopi neapolitani *Sanfelice* et Praesidis Soc. S. Caeciliae consilia componeret, ut votum praefatum in praxim deduceretur ².

Exinde prodiit illa SRC Ordinatio quoad sacram musicen ³, omnibus R. mis Italiae Episcopis tradita die 25 Sept. 1884, quae historice est maximi momenti, quatenus conatus omnes hac de re factos et media aptiora a multis proposita sapienti discretionem selegit

¹ Cfr. *L'opera della musica sacra in Italia: documenti e fatti*, in MSM 1891, p. 155-163.

² Cfr. Amelli A., *Napoli e la restaurazione della musica sacra in Italia*, Napoli, D'Auria 1904, p. 1 ss. De hac collaboratione fit mentio in ipso ordinationis SRC exordio, quae exinde prodiit. Epistolarium inter Card. Bartolini, Archiep. Sanfelice et praesidem Ass. S. Caeciliae adhuc ineditum, extat in tabulario abbatiae Cassinensis; nec possibile mihi fuit illud consulere; attamen proxime haec omnia publici iuris fient.

³ Cfr. ASS, v. XVII, p. 340-349; textum invenies in App. n. IV, p. 283. Pro Urbe Roma promulgata fuit litt. circ. Vicariatus 21 Martii 1885; cfr. RG 1905, col. 264. — Pro terris Missionum prodiit decretum S. C. de Propaganda Fide, in quo, memorato cantus fine, culus gratia ab Ecclesia assumitur, et allusione facta ad Ordinationem SRS, concluditur: «... Si quid igitur abusus quoad haec in istis Ecclesiis irreperint, curent Patres scriptas revocare». Cfr. Coll. S. C. de Prop. Fide, n. 1967; CG. 25 Iulii 1884 ad Archiep. Baltimorem.

ac vitale corpus organice constitutum efformavit; ita ut merito habeatur ut genuina MP Pii X anticipatio ¹.

119. — Aegre tamen tulerunt innumeri cantores, romani praesertim, proprias consuetudines, tot annorum decursu firmatas ², tam aperte reprobari ³; ac tacite hanc Ordinationem totis viribus oppugnarunt, hoc inuito consilio et mediis opportunis adhibitis, ut nova Ordinatio, prioris circa abusus minus rigida, ederetur ⁴.

Quod revera post decennium factum est Litteris Enc. SRC ad Rev.mos Italiae Ordinarios die 7 Iulii 1894 ⁵.

120. — Concessionibus abusibus, quae in documento fiunt, hae praecipue enumerantur:

a) ipsa ambiguitas art. 1, quo nimia benevolentia praesu-

¹ Eius commentarium ideo comparative fiet cum MP Pii X.

² De inveteratis abusibus, praesertim Romae, cfr. rubricam *La musica sacra in Roma*, in MSM 1898 s.

³ « Intanto a Roma, un valoroso e virile ingegno — il P. Angelo De Santi — col l'espresso desiderio del Papa e col mezzo della *Civiltà Cattolica*, fra la folla dei maestri scagnozzi aveva diffuso una parola alta, illuminata, giusta, doverosa. Ebbene, questa luce proiettò sulla scena un'ombra sinistra. Tutta la genia dei maestri romani, ormai celebri per le loro sguaiate creazioni, col favore di quella folla in mezzo alla quale si andava frammischando qualche elemento che poteva all'occasione far giungere la sua garrula e stridula voce più in alto assai, tanto fece che ottenne venisse imposto al P. De Santi il silenzio; mentre era stabilito che di esso si dovesse approfittare per rimaneggiare il Regolamento della Congr. dei Riti, in un senso più largo ed esplicitamente favorevole agli sciocchi e superbi profanatori dell'arte sacra. Era urgente salvare a Roma ed a qualche altra città d'Italia, una delle più fiorenti industrie. Quella esercitata dai cosiddetti maestri di cappella, dai cantori, suonatori, organisti ecc... ». Giovannini Th. (pseud. Thebaldini Giov.), *La riforma della musica sacra in Italia...*, in RMI 1896, p. 329-357.

⁴ « Avvenne così che nelle risposte ai quesiti proposti dalla S. C. dei Riti (Episcopis nempe et ab his musicis proposita pro informatione et voto) si riscontrarono le più amene contraddizioni. Tutto quanto i cosiddetti maestri italiani trovavano bello, buono e scrupolosamente consono alla liturgia (anche le *cabalette*) gli stranieri senza eccezione giudicavano semplicemente oltraggioso per la religione e per l'arte.

« Simili fatti misero in imbarazzo chi doveva redigere un programma definitivo, tanto più avendo questi i suoi preventivi criteri, favorevole alla corrente degli ottimisti. Avvenne così che un bel giorno il Segretario della Congregazione dei Riti, prelato saggio ed illuminato, appartenente ad una diocesi dell'Italia superiore, altamente compreso dell'importanza della riforma, messi in conflitto col Prefetto della stessa Congregazione, dovette ritirarsi dal suo ufficio. Quel distacco diede luogo a scenate abbastanza serie fra i due personaggi, e tali che per qualche tempo fecero le spese di quel piccolo mondo pettegolo che sono le sacrestie delle Basiliche di Roma ». Ibidem, cfr. etiam introd. Litt. Enc. SRC 1894. Genuina historia tamen huius periodi, adhuc nimis pro veritate recentis, im-possibilis nunc est. De statu musicae sacrae, Romae praesertim, hoc tempore cfr. rubricam « *La musica sacra in Roma* » in MSM 1898 s.; Respighi C., *La musica sacra in Italia mezzo secolo fa. Ricordi del viaggio di Pio IX (1857)* in RG 1911, p. 29-52.

⁵ Cfr. [3830]; textum invenies in App., n. IV, p. 287 et comparative cum MP Pii X explicabitur infra.

mitur quamvis musicam compositionem fidelium pietatem excitare, ac proinde dignam esse Domo Dei ¹; et forma quaedam generalis et indeterminata, qua per simplicem et planam appositionem, qualitates musicae liturgicae indicantur, nempe « sacrae functionis (quam comitatur) indoli conformis, ritus verborumque significationi religiose respondens ».

b) secundum comma art. 4, quo « divino cultu digna censetur ea musices chromatica ², quam ad nostram usque aetatem docti magistri ex italis exterisque Scholis ac praesertim Romani magistri transmisere, quorum compositiones, utpote vere sacras, pluries ecclesiastica laudavit Auctoritas » ³.

¹ Liceat interpretationes afferre, quas D. C. edidit in commentariis super Ordinatio pro musica sacra in EL, 1894, p. 545-60, 629-39, 693 ss.; 1895, p. 120-28, 229-35; cl. auctor, qui probabiliter congressui SRC interfuit tamquam consultor (citatur enim excerpta ex votis Em.orum Patrum) in hoc elaborando documento, ideas antireformatorum defendit, ita quod facile sit detegere quid ex nova hac Ordinatione adversarii consequi voluissent. De generali principio igitur haec statuit:

« Ceterum animadvertere fas sit, praeter principium positum (I nempe), aliud graviori de causa non potuisse prudenter ponere SR Tribunal. Idem enim cantus, qui Germanos populos e. g. ad devotionem movet, Italis conciliat somnum: idem qui pro Italis devotissimus est, Germanis apparet risu dignus, mentiumque a Deo evagationem gignens ». Et in nota ad hunc locum, circa abusum litanias canendi rhythmico, vulgo *tarantella*: « Et tamen — inquit — cantum alium pro Italis fere universis vix reperies, qui magis sit aptus, seu ad pietatem in caelestem communem Matrem fovendam, seu corda in Deum salubriter erigenda... ». Et tandem concludit: « Quod aliis (populis) sapit cum eoque nutriuntur, illis stomachum movet, ut sine alimento maneat et elangueant. Utinam id intelligerent reformatores, et silerent! » EL 1894, p. 555.

Alludens ad dispositiones Ord. 1884: « ... non autem minutiores normae: quae, praeterquam quod Supremi Legislatoris prudentiae non conveniunt, scientiae artisque vires imminuunt, aequam compositorum libertatem coarctant, genii impetum catena constringunt, sacrique ardoris praecidunt alas, ne mentes et corda in superna advolent (!!!). Stat ergo sapientissimum principium: quicumque cantus pro Ecclesia Dei aptus est iudicandus, modo Liturgiae spiritus illum informet ». EL 1894, p. 556.

² De improprietate huius termini, quatenus musicae polyphoniae, de qua in 1° comm. eiusdem articuli, opponitur, ita Giovannini Th. in RMI 1896, p. 338: « Forse l'estensore del Regolamento ha creduto dire: canto monodico, secondo i criteri moderni..., musica moderna. Ma certamente esso ha preso un grosso scerpellone! ». Mihi videtur tamen minime insistendum esse in verbum, sed potius in rem; etenim in art. 3, in contextu idem proximo, recte distinguitur cantus polyphonicus in diatonicum et chromaticum. Termini igitur art. 4, genus polyphonicum musica chromatica, potius quam contrarie adaequate oppositi, tamquam termini disparati sumendi sunt, qui potiore characterem utriusque musicae notare volunt.

³ Congruenter igitur in EL scriptum fuit: « ... odio autem apud omnes est, perpaucos quosdam exteros ad sidera extollere, ut indigenae deprimantur. In Mozart, e. g., Haydn, eiusmodi sint, ut Italos saepe saepius taedio afficiant, ac veluti ad somnum invitent ». Ratio est, ut ad calcem adnotat, quia plures eorum compositiones « ob tenoris similitudinem in evolutione materiae languescunt taediumque pariunt ».

« Sed, lo! », dicimus Itali divinae musicae Marcello, Pergolesi, Gulliemi, Zingarelli,

BIBLIOTHECA
FAMILIAE CALISTOPIA...

Ceterum, quomodo haec musica, quam Romani praesertim magistri transmisere, sacrae functionis indoli fuerit conformis, ritus verborumque significationi religiose responderet, ac ulterius quomodo cum cantu gregoriano et polyphonia praenestiniana liturgice comparari possit, arduum quam maxime esset probare!

e) art. 6, in quo nihil distinguitur quoad instrumentorum genus, quasi in abrogationem ¹ eorum, quae opportune statuta fuerant in praecedenti Ordinatione.

d) secundum comma art. 1 partis II circa disciplinam cooperationis laicorum quoad congressus, ephemerides, disceptationes de reformatione musicae liturgicae. Quae quidem normae iure nativo SRC latae sunt; sed, in praefatis circumstantiis, hae tacitae deplorationi aequivalebant illius strenuae pugnae contra musicae profanationes, quam caeciliani praesertim tot inter sacrificia sustinuerant.

121. — Dicendum tamen decretum vigentes abusus ratificare numquam directe voluisse: cfr. art. 6 et art. 9 praesertim; neque abrogatio praecedentis Ordinationis, de qua in n. IV secundae partis, hanc mentem significare voluit.

Practice tamen actionem reformatorem, nisi impediverit, saltem notabiliter retardavit ², Romae praesertim; in aliis Italiae

Cherubini, Terziani P., Mercadante, Aldega, Battaglia (ipsorumque quasi velimus addere, Donizetti, Rossini ac Verdi quod aliquas spectat sacras compositiones, quamvis academico potiusquam ecclesiastico stylo exaratas), uti summorum, quod Deus servet incolumes, praesertim Mustafà, Meluzzi, Capocci, Moriconi... Minus enim nihilo facienda sunt, quae contra horum, uti et aliorum compositiones peritorum fanatici homines verbo et scriptis effutierunt. Sed iam optandum, ut cupiditati et procacitati imponatur finis, postquam causa musicalis ex Ecclesiae iudicio auctoritate pleno absoluta censenda est ». EL 1894, p. 630 s. Et infra (p. 700): « Horum itaque musica exulet, cum eaque romani cantores, necessitate, inopia, fame compulsi exulatum abeant » [et hic forsitan est maximus reformatorem error reformandorumque horror!], « ut novi generis musica, religiosa, ecclesiastica, pia, sacra, novaque cantorum schola alteri sufficiatur. Eiusmodine reformatorem votum? Sed e via aberrarunt, in errorem versati sunt, nec voti compotes sunt ».

¹ Cfr. part. alter. n. IV huius Ordinatio. Ad rem ita cit. comm.: « Tertio denique animadvertendum, nullum per praesentem articulum prohiberi instrumentum, cuiuscumque sit generis, sive a chorda, sive a manu, sive spiratale fuerit, dum antiquior Ordinatio quae magis erant fragosa interdicebat, uti crotala, tympana et similia, sicut et clavicymbala: quid inde? Hoc unum profecto: quaecumque vel in organis instrumenta, vel quae coniungi lisdem organis valent, dummodo ea qua par est peritia, moderatione ac religione adhibeatur, influere in animum posse, ut ad caelestia sublevent ». EL 1894, p. 636.

² Cfr. Guerrini P., *La riforma della musica sacra in Italia*, in app. apud Katschthaler, o. c., p. 304 ss.

partibus enim Ordinarii novae Ordinationis menda prudenter sublevarunt ¹.

Finis tamen SRC, in edenda nova Ordinatione, fuit innumeras hostilitates mitigare eorum, qui, veteribus abusibus radicati, nec volebant nec poterant, sine debita praeparatione et studio, reformationem ad praxim redigere.

Praeterea, ex una parte multi, qui informationem et votum SRC remiserant, inopportune consilium exquisierunt a musicis, quamvis illustribus, reformationi tamen infensis et tenacibus in veteribus abusibus servandis propter rationes minus laudabiles; ex alia parte, caeciliani generatim minus benevisi SRC erant cum decreta de editione librorum choralium ratisbonensi evertere conarentur: inde magna aëris perturbatio in sinn ipso SRC, quae ideo musicos — irritabile genus! — placandos putavit medium iter tenens: ex contextu enim totius Ordinationis conspicitur eiusdem indoles prudentialis. Ceterum textus et verba, si simpliciter sumantur, nisi optima, saltem bona mixta malis continent; in praefatis historicis adiunctis vero internae contradictiones aliique defectus, quos enumeravimus, magno cum clamore detecti fuerunt.

ART. III. — CODEX IURIDICUS MUSICAE SACRAE.

122. — Elevatione Pii PP. X (4 Aug. 1903) reformatio feliciter tandem perfici potuit sive quoad libros chorales sive etiam quoad ipsam musicam sacram. Ipse enim, antequam « inscrutabili Providentissimi Dei voluntate » ad solium S. Petri assumeretur, mirabilem zelum explicavit hac in parte pastoralis gubernationis ².

¹ « ... esse (le disposizioni del Regolamento del 1894) non sono in alcun modo e neppure in minima parte contrarie a quelle date dalla medesima S. C. nel 1884; nè tali da permettere gli abusi proscritti allora o far supporre che attualmente si sia dato un passo indietro nella riforma della musica sacra, ad una indiretta disapprovazione di quanto si è fatto fin qui dai cultori della nobile arte per ridurla al suo puro e primitivo carattere religioso, come alcuni ciechi idolatri del corrotto hanno ardito di giudicare ». Ita Mgr. Rialli Ordinarii, inter quos Card. Sarto. De promulgationis tenore novae huius Ordinationis apud varias dioeceses cfr. rubricam « I Vescovi e il Regolamento », in MSM 1894 s.

² Cfr. *Lettera Pastorale sulla Musica sacra* dell'E.mo Card. Giuseppe Sarto, Patriarca di Venezia, ora Pio PP. X, al Venerando Clero del Patriarcato, Roma, 1904 (promulgata fuit die 1 Maii 1895). — Nasoni A., in MSM 1903, p. 114 ss. (citantur Constit. Synod. Mantuan. 188, c. 31, n. 10 circa musicam sacram); idem in MSM 1914; De Santi A., *Venezia e la riforma della musica sacra*, in BC 1910 October; Marchesan A., *L'opera di Pio X nella restaurazione della musica sacra*, in BC Dec. 1910.

Pontifex dein factus, cum vehementer ipsi cordi esset, ut spiritus christianus in fidelibus omnibus undequaque reffloret inviolatusque servaretur, ante omnia, novus Gregorius ¹, sacrarum Aedium sanctitati dignitatisque providere voluit, ac tres fere post menses (22 Novembris 1903) MP de musica sacra edidit, « cui tamquam Codici musicae sacrae iuridico ex plenitudine Auctoritatis Suae Apostolicae vim legis tribui voluit, ... diligentissimam eius observantiam omnibus praecipiens » ². Interim, paucos post dies (8 Dec. 1903) epistulam de musices sacrae instauratione ad Card. *Respighi*, in Urbe Vicarium in spiritualibus Generalem, misit ³, peculiariter promulgans MP pro Urbe Roma, in qua tenacius inveterati abusus perstiterant.

Quinimo SRC, d. 8 Ian. 1904, decretum Urbis et Orbis emanavit, praecipiens « ut Instructio... ab omnibus accipiatur Ecclesiis sanctissimeque servetur, non obstantibus privilegiis atque exemptionibus quibuscumque, etiam speciali nomine dignis, ut sunt privilegia et exemptiones ab Apostolica Sede maioribus Urbis Basilicis, praesertim vero Sacrosanctae Ecclesiae Lateranensi concessa. Revocatis pariter sive privilegiis sive commendationibus, quibus aliae quaecumque cantus liturgici recentiores formae pro rerum ac temporum circumstantiis ab Apostolica Sede et ab hac Sacra Congregatione inducebantur, eadem Sanctitas Sua benigne concedere dignata est, ut praedictae cantus liturgici recentiores formae, in iis Ecclesiis ubi iam in vectae sunt, licite retineri et cantari queant, donec quamprimum fieri poterit venerabilis cantus gregorianus iuxta codicum fidem in eorum locum sufficiatur. Contrariis non obstantibus quibuscumque. De hisce omnibus SS. D.nus noster Papa X huic S. R. C. praesens Decretum expediri iussit » ⁴.

Ac fere ubique locorum Ordinarii Codicem pianum sollerter promulgarunt mediisque ab eo praeceptis late usi sunt, praecipue per commissiones dioecesanarum Associationis S. Caeciliae ⁵.

¹ Felicissimum hunc parallelum discrete exponit A. Nasoni in MSM 1904, p. 49 ss., *Da S. Gregorio M. a Pio X, commemorando*.

² Cfr. [4121] sub fine Introductionis. De valore iuridico deque materia huius MP disseram in parte II; nunc tantum praecipua historiae capita attingimus.

³ [4125].

⁴ [4131].

⁵ Cfr. Guerrini P., *Dopo la promulgazione del Codice ceciliano*, apud Katschthaler G. B., o. c., p. 318 ss.

Anno proxime insequenti, occasione XIII centenarii mortis S. Gregorii Magni (604-1904), Romae congressus internationalis studiis gregorianae monodiae provehendis habitus est die 6-9 Aprilis ¹, in quo deliberatum fuit novam librorum liturgicorum, gregorianam monodiam continentium, editionem parare. Cui voto libenter annuens ² MP 25 Aprilis 1904 « Ob specialem Nostram — inquit Pius X — erga Ordinem S. Benedicti praedilectionem, perspectam habentes operam a Monachis benedictinis, praesertim vero a Monachis Congregationis Gallicae et Solesmensis, volumus, ut pro hac editione, redactio partium cantum continentium, peculiari modo Monachis Congr. Gallicae et Monasterii Solesmensis concedatur » ³; has opportunas statuens normas:

« Ecclesiae concentus qui gregoriani dicuntur, in sua integritate ac puritate iuxta vetustiorum codicum fidem restituentur, ita tamen ut peculiaris etiam ratio habeatur legitimae traditionis, quae in variis codicibus continetur, atque praxeos hodiernae liturgiae.

« Opera sic parata, examini ac revisioni subiicientur particularis Commissionis Romanae, a Nobis nuper in hunc finem institutae. Ipsa, quoad omnia quae textuum compilationem et typographicam redactionem respiciunt, secreto iurato adstringitur; quae obligatio ad illos quoque extraneos extendenda erit, qui ad suam operam eidem dandam requirentur. Maxima insuper cum diligentia in suo examine procedet, cavens ne quid evulgetur, de quo sufficiens atque conveniens ratio reddi nequeat, et, in rebus dubiis, consilium exquirens aliorum virorum, extra Commissionem et Redactionem, qui quoad hoc studiorum genus praestantes habeantur, atque in suis iudiciis auctoritate polleant. Quod si in melodiae revisione difficultates ratione liturgici textus occurrerint, Commissioni consulenda

¹ Cfr. RG 1904, c. 267-310; SCT 1904, p. 185; MSM 1904, p. 53; RMI 1904, p. 353.

² Iam enim novam edit. Pontifex ipse promiserat in decr. SRC 4131 cit.; ac proin ipsa SRC expresse probavit (24 Febr. 1904) « Liber Gradualis » a PP. Solesmensibus editum.

³ [4134] Etenim PP. OSB Solesmenses fructus investigationum, quae tot annorum decursu magnis expensis magnisque difficultatibus prosequuntae sunt, Pontifici eximia generositate donarunt. Quapropter Pius X Brevi « *Ex quo tempore* », 22 Maii 1904 ad P. Delatte O. S. B. hanc generositatem amplissime laudavit.

Opus tamen PP. OSB revisioni subiciendum erat Commissionis pontificiae, quae viros quidem apprime peritos habuit sed diversae, saepe e contrario oppositae, sententiae, ita ut bis tantum ipsi congregarentur. Ne tamen, propter intimas has discrepantias, opus reformationis frustraretur, editio paranda commissa fuit a Pontifice (Ep. Card. Merry del Val, 24 Iunii 1905) uni Dom. Pothier, qui scripto votum consultorum exquirebat, ipse tamen de eorum sententiis iudicabat, prouti melius ipsi videbatur.

Disputationes in hac periodo inde exortas cfr. in RG 1905 ss., SCT 1905, MSM 1905 ss.

erit altera Commissio historico-liturgica, iam antea apud Nostram Congregationem SS. Rituum instituta, ita ut ambae concordēs procedant, quoad eas librorum partes, quae obiectum utrique commune constituunt.

« Approbatio per Nos Nostramque Rituum Congregationem danda libris cantus, ita exaratis atque editis, eiusmodi erit, ut deinceps nemini liceat libros liturgicos approbare, nisi hi, etiam in partibus tantum continentibus, vel sint omnino conformes editioni a Typographaeo Vaticano editae sub Nostris auspiciis, vel saltem, iuxta Commissionis iudicium, sint ita conformes, ut allatae variantes ex auctoritate bonorum aliorum codicum gregorianorum provenire ostendantur.

« Litteraria Vaticanae editionis proprietates Sanctae Sedis reservatur. Editoribus atque typographis cuiusvis regionis, qui id petierint et sub statutis conditionibus sponsionem dederint, se opus rite absoluturos esse, permittemus, ut eam libere rursus imprimant, meliori quo libeat modo, ex ea partes extrahant, eiusque exemplaria ubique divulgent.

« Sic, Deo adiuvante, Ecclesiae Nos restitutos esse confidimus unitatem traditionalis cantus iuxta scientiam, historiam, artem, dignitatemque liturgici cultus, prout saltem hodierna studia sinunt, Nobis Nostrisque Successoribus facultatem aliter disponendi reservantes ».

123. — Successive igitur prodire:

a) *Kyriale vaticanum*, quod SRC d. 14 Aug. 1905 authenticum declaravit ¹, interea declarans de mandato SS.mi « vivissimum esse eiusdem Sanctitatis Suae desiderium, quod ubique locorum Ordinarii curent, ut quilibet libri hucusque editi cantum liturgicum referentes, etiamsi quocumque Pontificio privilegio muniti, aut quavis approbatione commendati ², sensim sine sensu, quamprimum tamen, ab Ecclesiis, etiam Regularium, Romanum ritum sectantibus amoveantur, ita ut libri liturgici gregorianos concentus continentes ii tantummodo adhibeantur, qui, iuxta normas supradictas compositi, huic typicae editioni plane fuerint conformes ».

Controversiis circa obligationem hanc editionem amplectendi inde exortis, praesertim in regionibus Germaniae, ubi tenaciter caecilianae editioni

¹ [4168].

² Allusio fit ad edit. Mediceam.

ratisbonensi adhaerebant, Card. *Merry del Val*, a secretis Status, hanc epistulam d. 26 Ian. 1906 misit Card. Fischer archiep. coloniensi:

« Em.me ac Rev.me Domine Mi Ob.me,

« Vaticana Kyrialis editio multas, ut Eminentiae Tuae compertum est, disceptationes apud editores externos praesertim commovit, ita quidem ut pronum sit credere minus iustas de eius indole opiniones fuisse diffusas. Hisce ut occurreret, illud B.mus Pater iussit me declarare Tibi, Vaticanam editionem Kyrialis non equidem esse emissam ut ad tempus tantummodo inserviret, sed esse vere et proprie authenticam, ita ut hic et nunc in usum deveniat apud omnes ecclesias. Huiusmodi autem authenticitatis character, communisque pro praesenti tempore usus nihil obstare dicendi sunt quominus, si quando, Sanctae Sedis iudicio, mutationes aliquae afferendae esse videantur, eadem induci in laudatum Kyriale, non proximo tamen tempore, possint. Interim Pontifex Summus non dubitat quin recentibus sacrorum concentuum formis Germania omnis obsecundet... »¹.

b) « *Cantus Missae* » seu « Istruzioni intorno all'introduzione del nuovo canto tipico nel Messale ». Romae, ex Secr. SRC 8 Iunii 1907².

c) « *Graduale Vaticanum* » die 7 Aug. 1907 decr. 4203 SRC. « Haec autem editio — habet cit. decr. —, ut in usum apud omnes Ecclesias hic et nunc deveniat, ita sancitum est, ut ceterae quaelibet cantus Romani editiones, ad tempus tantum modo iuxta Decreta praedicta toleratae, nullo iam in futurum iure gaudeant, quo typicae substitui possint ». Rursus, per Litteras ad Archiepiscopos aliosque Ordinarios die 8 Apr. 1908 missas, « hic et nunc ita praescribitur usus huius Gradualis, ut quibuslibet editionibus (minime excepta, quae *Medicea* vocatur) huc usque adhibitis quamprimum substituenda sit editio Vaticana, vel eius legitime peracta nova impressio: ideoque ceterae Gradualis editiones, a typica discrepantes, rursus imprimi nequeunt, multoque minus a R.mis Ordinariis approbari. Quae vero, antequam integra typica Gradualis editio prodiret, benignae datae fuerint concessionoes, nullimode prorsus contra memoratas universales praescriptiones debent praevalere.

« Denique ad cantus traditionalis instaurationem facilius exequendam, praeterquam quod iuverit (adiuvante *Commissione*, uti vocant, *diocesana*) animos adiacere eorum, quotquot Summi Pon-

¹ Cfr. RG 1906, col. 75 a.

² Cfr. RG 1907, col. 317 a.

tificis menti ac beneplacito libenter cupiant respondere, nil procul dubio magis efficax erit, quam si vigilantissime intendant R.mi Ordinarii, ut executio sacrorum concertuum in Cathedralibus et portioribus Ecclesiis adeo fiat plena ac perfecta, ut forma et exemplar ceteris habeatur.

« Oportet insuper, ut qui ad Cantoris Officium eliguntur, congruis dotibus revera sint praediti, et superato idoneitatis periculo, probati, quod multo magis dici debet de Chori Magistro seu de Praefecto musicae, uti aiunt, qui necessaria polleat auctoritate ad suum implendum officium, iuxta Summi Pontificis praecepta, de musica sacra et cantu gregoriano instaurandis » ¹.

d) « *Officium defunctorum* », promulgationis decreto diei 12 Maii 1909 ².

e) « *Cantorinus* » seu toni communes, promulgationis decreto diei 3 Aprilis 1911; huius secunda editio definitiva est a. 1912, et reproductus fuit in « Ant. diurn. Rom. ».

f) « *Antiphonale diurnum Romanum* », approbationis decreto diei 8 Dec. 1912 ³; huius secunda editio, cum paucis correctionibus, est a. 1919.

g) « *Officium Hebdomadae Maioris* » approbationis decreto 22 Febr. 1922.

h) « *Officium Nativitatis D. N. I. C.* » a. 1926 ⁴.

124. — Simul vero musicae liturgicae reformatio magna cum sollertia perficiebatur; congressus ideas reformationis propugnabant, easque associationes caecilianae in praxim deducebant ⁵.

Pius X, occasione capta, ideas et leges in suo MP promulgatas iterum atque iterum inculcavit verbis et scriptis.

Ita, occasione congressus caeciliani pisani (17-20 Oct. 1909), epistulam misit P. De Santi, S. J. « ... L'arte sacra — scribit Pontifex — rivelerà... nuove recondite bellezze, e queste nel tempo istesso che guadagneranno

¹ Cfr. [4217].

² AAS I, 1909, p. 469.

³ Cfr. [4298].

⁴ Quaestiones interea motas circa signa rhythmica his libris apposita vide in II parte n. 162.

⁵ Chronistoriam sat completam huius periodi pro Italia cfr. apud P. Guerrini, « *La restaurazione della musica sacra in Italia* », in app. ad Katschthaler G. B., *Storia della Musica Sacra*, Torino, Sten 1926, p. 318. Cfr. etiam ephemerides MSM 1904 ss., SCT 1904 ss., BC 1904 ss., RG 1904 ss.

10 — ROMITA, *Ius Musicae Liturgicae*.

l'animo dei più restii alla riforma, appianeranno ad essa, in Roma e ovunque, qualsiasi speciosa difficoltà... »¹.

Insequenti anno idem *P. De Santi* Romae instituit « *La Scuola Superiore di Musica Sacra* »², quam Pius X amplissime laudavit³ eamque Pontificiam appellari voluit⁴.

Itemque, ad extirpandas abusuum reliquias, per Card. Vicarium, emanavit d. 2 Febr. 1912 « *Regolamento per la musica sacra in Roma* »⁵; documentum magni quidem momenti, quod iure considerari potest ut authentica declaratio ac interpretatio eiusdem MP.

125. — *Benedictus XV*, quamvis difficultatibus ex immani bello exortis obrutus, musicae sacrae restaurationem fovit⁶.

Constitutionem Ap. de Cappellanis Cantoribus choralibus Basilicae Liberianae promulgans⁷ « ... Spem bonam fovemus — Ipse inquit — futurum, ut quotquot beneficiarii cantoris in tam augusta tamque magnifica Virginis Aede susceperint munus, et concinentes in choro et concentum Capellae musicae adiuvantes, Apostolicae Sedis de cantu liturgico praescriptionibus studiose semper obtemperent. Meminerint excelsum et prorsus dignum Angelis se inivisse munus, atque omnem dent operam, ut cantus sacer talis, quoad possit, existat, qualem Dei maiestas, honor Virginis, pietas christiani populi requirit ».

Cumque honores I. P. Praenestini memoriae decreti fuissent, Pontifex per Card. *Vannutelli* his interfuit, epistulam eidem mittens, quae restorationis quaestionem agit:

« ... L'interesse che Noi prendiamo a questa celebrazione deve servire a promuovere sempre più quel fervore di restaurazione musicale, che, iniziato felicemente dal Nostro Predecessore di venerata memoria, nel primo anno del suo pontificato, è andato diffondendosi e intensificandosi in tutte le regioni della cattolicità. Noi non vogliamo che col volger degli anni possa il tempo affievolire l'efficacia di quelle sapienti norme che il medesimo Pontefice tracciò nel motu-proprio del 22 novembre 1903 chiamandole il *codice*

¹ AAS II, 1910, p. 43 s. Cfr. etiam [4217] iam cit.; epistulam 4 Oct. 1913 ad Ep. Baionensem occasione congressus musicae sacrae. AAS V, 1913, p. 477.

² Cfr. Guerrini P., o. c., p. 331.

³ Epist. 4 Nov. 1911 ad Card. Rampolla AISC protectorem post annum primum ex quo schola superior musicae sacrae ob eiusdem societatis sollertiam Romae condita est. AAS III, 1911, p. 654 s.

⁴ Breve 10 Iulii 1914 ad Em.um Card. G. Bisleti AISC et Scholae Sup. protectorem. Cfr. Respighi C., *La Scuola Superiore di musica sacra in Roma e il suo fondatore*, in RG 1913, p. 369-378.

⁵ *Regolamento per la Musica sacra in Roma*, Roma, Tip. Poliglotta Vat. 1912.

⁶ Cfr. *Benedetto XV e la musica sacra*, in RG 1914, p. 335-346; De Valois I., *Benot XV, son action liturgique et musicale* in « *La Musique d'Eglise* », Hérelle, Paris, Mars 1922.

⁷ AAS 1915, p. 319.

giuridico della musica sacra; ma vogliamo che restino nel loro pieno vigore, specialmente per ciò che riguarda la classica polifonia, la quale come fu detto egregiamente, ottenne il massimo della sua perfezione nella scuola romana per opera di Pierluigi da Palestrina. In tal modo i fedeli, raccolti in preghiera nel tempio di Dio, più facilmente saranno eccitati alla devozione e meglio si disporranno ad accogliere i frutti della grazia »¹.

Ac praesertim promulgatione CIC (27 Maii 1917) Benedicti XV memoria in aevum permanebit; etenim c. 1264 leges liturgicae circa musicam sacram nunc v i C o d i c i s servandae sunt.

126. — *Pius XI* repetitis vicibus consilia Pii X magis ac magis in dies inculcavit eaque egregie complevit.

Iam initio sui Pontificatus die 12 Martii 1922 epistulas gratulatorias misit E.mo Card. Dubois, Archiep. Parisiensi, qui Ordinationem edidit super romana pronunciatione latini sermonis ac promulgatione librorum choralium edit. Vaticanae².

Itemque ad eundem Cardinalem ep. 11 Apr. 1924: De instituto gregorianis concentibus altius excolendis Parisiis condito; quod magno quidem cum solatio Pontifex comperiit: « Namque omnino postulat sacrarum aedium maiestas ut omnia ibidem venerabili mysteriorum ritu digna sint: quemadmodum igitur caeterae pulchritudinis formae, clarorum hominum arte ingenioque inventae, locum sanctum condecorant, ita in liturgia sacra is cantus praesertim adhibendus est, qui, uti edixit per decretum MP latum f. r. Pius X, ad Deum animos elevans, aptior sit ad pietatem populi fovendam... Futurum confidimus ut... gregorianus cantus, qui est tamquam liturgiae lingua, fusius per novas scholas propagatus, laetissimos afferet religionis fructus; quandoquidem eo sunt caeremoniae sacrae augustiores, quo frequentior fidelis populus pie canendo eosdem participat »³.

Praeterea in ep. 17 Apr. 1928 ad Em.mum Card. Bisleti, protectorem consociationis italicae a S. Caecilia: de conventu consociationis decimoquarto deque celebritate Guidonis de Arretio, in Urbe habenda, haec inter alia vota expressit:

¹ AAS 1921, p. 473 s.

² Cfr. *Lettre pastorale de Son Em. le Card. Dubois, arch. de Paris, relative au plain chant grégorien et à la prononciation romaine du latin et Ordonnance portant promulgation des livres de chant liturgique de l'édit. vaticane* (9 Oct. 1921), in « La Musique d'Eglise », Hérelle, Paris 1922, Febr. ss.

Eidem Cardinalli, qui a. 1928 litteras pastorales dedit ut leges MP Pii X, occasione nacta XXV eius promulgationis, denuo inculcaret, gratulabundus rescripsit. Cfr. RVG 1929, p. 1: « Ecquid autem — ait — magis christianam pietatem redolet religiososque spiritus fovet quam Gregorianus cantus, qui, cum recens, antiquis collatis codicibus, in venustatem pristinam restitutus sit, mirifice sane, si rite efficiatur, Ecclesiae ritus comitatur et exprimit?... ».

³ Cfr. AAS 1924, p. 185 s.

«... Huc accedit quod in iisdem coetibus eas grata recordatione prosequimini Litteras, quas s. m. decessor Noster Pius X die 22 Nov. 1903, sc. abhinc annis quinque ac viginti, Motu Proprio dedit: unde factum meminimus, ut Caeciliaui omnes, quicquid, doctissimis viris scripto atque exemplo praeuntibus, ad gregoriani instaurationem cantus emendationemque musicae sacrae, non sine magno labore, tentaverant, id ipsum ex insperato aut certe expectatione celerius Apostolica confirmatum viderent auctoritate. Leges quidem decessor ille Noster hoc in genere adeo sapientes tulit, ut germanum de re musica liturgica Corpus iuris efficere videantur. Verum, quemadmodum haud raro accidit, tum praecipue, cum malae sunt consuetudines extirpandae radicibus, sicubi voluntati Pontificis rite obtemperatum est, alibi tamen aut Piana praescripta iacuisse aut pristina denuo irrepsisse vitia bene multi conqueruntur. Quamobrem vestrum erit, cum conveneritis, videre diligenter quaenam e Pianis legibus observandae supersint, quidnam ad exquisitiorem cantus gregoriani et musicae ecclesiasticae usum propagandum desideretur, quid denique agendum ut christianus populus, liturgico spiritu interius imbutus, ubi nondum assuevit, sacra communiter concinendo participet... »¹.

Adhuc in ep. 19 oct. 1928 ad *Card. P. Segura y Saenz*, archiep. toletanum de conventu musicae sacrae provehendae ex Hispania universa: «... Optimum sane consilium vos iniistis planeque dignum eo pietatis ardore quo hispani in decore domus Dei curando tantopere enitent. Ecquid autem magis templi maiestatem decet quam sacris eis concentibus in liturgia uti, quibus commoti fideles et religiosius divina mysteria participant et animos fidentius ad Deum erigendo magnam eius gloriam concelebrent? Dent igitur operam cum Ordinarii tum curiones ut scholae cantorum ubique, si possibile est, constituentur gregorianum cantum, uti vocant, non neglegentes, qui quidem si rite ab universo populo efficiatur, tantam vim habet pietatem fidemque excitandi. Nos vero, qui eandem legem, quam Pius X motu proprio edixerat, dudum in Litteris ad ... *Card. Bisleti*, die 23 Aug. 1923 datis, confirmavimus ratamque habuimus, id fore confidimus ut, quemadmodum ceterae liberales artes domum Dei merito condecorant, ita musica sacra, bonis omnibus adnitentibus, eam istic assequatur dignitatem, quam maiestas sacri loci expostulat »².

MP 22 Nov. 1922 de urbana musicae sacrae altiore schola pontificia constabilienda³, eidem novam ordinationem dedit, quam deinde perfecit CA «*Deus Scientiarum Dominus* »⁴.

In ep. 8 Maii 1929 de Mechliniensi instituto musicae sacrae prove-

¹ AAS 1923, p. 138 s.

² AAS 1928, p. 383 s.

³ AAS 1922, p. 623 s.

⁴ AAS 1931, p. 241, 263 ss.; cfr. textum in App., n. V, p. 307.

hendae « Siquidem omnino compertum habemus — asserit Pontifex — cum ad salutare cogitationes piosque motus in adstantium animis excitandos, tum ad augendam sanctissimorum Ecclesiae rituum maiestatem, plurimum valere ac posse sacros concentus, si modo rite adhibeantur, varia supplicationum verba superno quasi fulgore illuminando »...¹.

Sed praesertim Constitutione Ap. « *Divini cultus sanctitatem* » 20 Dec. 1928², Pontifex, Pii X nomen assumens et mentem, musicae liturgicae reformationem perfecit et constabilivit, optatissimum Ecclesiae donum praebens in quinquagesimo sacerdotii Sui natali. Post XXV annos a MP Pii X, « quo clerus populusque eis legibus et praescriptionibus, quae sancte, inviolateque in Ecclesia universa servandae sunt, religiosius pareat, nonnulla heic adiicere placet, quae nempe hoc XXV annorum spatio experiendo didicimus »³, occasione capta sive ex XXV MP Pii X, sive etiam ex celebratione in memoriam Guidonis Arretini Romae habita.

« Omnibus igitur Episcopis atque Ordinariis, quibus quidem, cum sint liturgiae custodes⁴, de sacris artibus in ecclesiis cura esse debet, nonnulla hic Nos commendare volumus, quasi optatis respondentes, quae ex tot musicis congressionibus⁵, praecipueque ex recentiore conventu⁶, Romae habito, Nobis significarunt non pauci Sacri Pastores ac studiosissimi rei huius praecones...; eademque, ut infra, efficacioribus viis rationibusque propositis, ad effectum deduci iubemus »⁷.

CONCLUSIO I^{ae} PARTIS

127. — Historia iuris musicae liturgicae, quam hucusque descripsimus, in historia generali iuris canonici occasionem nobis praebet conspiciendi evolutionem unius instituti continuam, a V. T. ad

¹ AAS 1929, p. 654 s. Cfr. etiam deor. 2 Dec. 1930 S. C. Caeremonialis de sacris ritibus ab E. mis DD. PP. Cardinalibus Romae peragendis (AAS 1931, p. 57); notificationem S. C. Concilii 25 Febr. 1932: *Istruzioni circa l'esecuzione della musica sacra nelle chiese* (AAS 1932, p. 72 s.); ep. 12 Oct. 1924 ad Card. Dubois, de cantu gregoriano in religiosis sororum Carmelitarum Familiis (AAS 1924, p. 458); de quibus tamen suo loco.

² AAS 1929, p. 33 ss. Cfr. textum in App., n. V, p. 302.

³ Ibid.

⁴ Cfr. c. 1261 CIC.

⁵ Cfr. Guerrini P., o. c., p. 340 ss.

⁶ XIV Congr. Caec., a. 1928: chronistoriam cfr. in BC, SCT, MSM huius periodi.

⁷ AAS 1929, p. 23 s. Materiam huius constitutionis in II parte enucleabimus.

haec nostra usque tempora, et extensam ab Urbis Ecclesia ad omnium Orbis regionum Ecclesias.

Ecclesiasticam traditionem de hac re tam longe lateque perscrutavimus, ut merito dicere possimus huiusmodi traditionis viscera nos probe cognoscere: atque inde haec principia, ex historico argumento deducta, inferre licet.

In primis, si de natura ipsa huius evolutionis inquirere volumus, statim apparet hic agi de evolutione extrinseca potius quam intrinseca. Etenim ius legiferandi ac disponendi in nostra materia auctoritas legitima tamquam proprium semper recognovit: testes sint Moyses, David, Apostoli, Patres, Pontifices, Concilia, qui hoc ius indesinenter exercuerunt iisdemque essentialibus fundamentis nisi sunt. Evolutio autem extrinseca praesertim evenit « sive huius artis (musicae) ipsa nutanti atque varia, sive iudicii ac morum per saeculorum cursum sequuta immutatione, sive funesta illa vi, quam in artem sacram ars profana atque theatralis exercet, sive voluptate quam musica directo producit, neque facile debitis finibus potest contineri... »¹.

128. — Praeterea si ipsam indolem ac naturam huius evolutionis detegere volumus, statim dicemus sibi constantem eam fuisse. Etenim ipsum exercitium huius iuris constanter habitum est ab initio usque adhuc; sed praecipue mira habetur constantia, tot saeculorum decursu tam dissitis regionibus, quoad elementa fundamentalia iuris musicae liturgicae, nempe musicae liturgicae finem, characterem sibi proprium, progressum.

Finis, propter quem musica in liturgiam recepta fuit, tum in V. T., quum in N. T., tum apud Patres quum nostris temporibus, constanter fuit gloria Dei et fidelium aedificatio: ex hoc principio defluunt leges musicae usum in cultu moderantes, et ratio competentiae exclusivae auctoritatis sacerdotalis in materia. Character natus ac proprius musicae liturgicae est choralitas, quae in psalmodia praesertim elucet: unde explicatur psalmodiae cura apud Hebraeos, et apud Christianos cuiuscumque temporis, cantus gregoriani, eminenter choralis, laudes; et leges contrarium reprobantes.

Novae formae musicae, modo his principiis apte cohaereant, ab Ecclesia non prohibentur: unde leges positivae et particulares circa

¹ MP Introd. [4131].

usum musicae formarum, quae noviter enascuntur, ad cultus servitium.

129. — Processus evolutivus tamen vere habetur, ab imperfecto ad perfectiorem, ab indistincto ad magis distinctum, in amplitudine materiae, in forma et efficacia legum.

Etenim in principio habentur pauca praecepta ac consuetudines; succedunt leges particulares, praesertim contra abusus (negativae); pervenimus demum ad legislationem unam, universalem, negativo-positivam, analyticam, quae a Pio X iure meritoque « *Codex iuridicus musicae liturgicae* » appellari potuit.

Restat igitur ut amplissimam hanc legum segetem systematice colligamus, eiusque exquisitos fructus capiamus, iuridicis criteriis recte adhibitis.

EXPLICIT PARS PRIOR

PARS SECUNDA
CODEX IURIS MUSICAE LITURGICAE

SECTIO PRIMA
NORMAE GENERALES

TITULUS PRIMUS
Criteria communia.

CAPUT I.

De natura legum Musicae liturgicae.

130. — Leges musicae liturgicae, quamvis connexionem habeant cum liturgica actione, non sunt tamen stricte sed late liturgicae ¹.

Liturgia enim, a voce graeca λειτὸν ἔργον, in iure canonico intelligitur de solo cultu divino publico ², ritus (verba nempe et preces) ac caeremonias (id est actiones quae verba comitantur) complectens.

¹ Leges musicae liturgicae comprehendit in ambitu o. 2 ut stricte liturgicas: Bertola A., *La Musica sacra nelle leggi della Chiesa*, Torino 1930, pag. 10; argumenta tamen desiderantur.

² A P. Hanssens S. J. (*La définition de la Liturgie, Gregorianum*, 1927, p. 204 ss.) definitur: «Cultus Dei publicus et ritualis»; in qua definitione liturgia latius patet quam ius liturgicum. Ab aliis intelligitur de solis actibus ab Ecclesia institutis ad cultum publicum Deo reddendum; et tunc liturgia et ius liturgicum non discriminantur.

Cf. Van Hove A., *Prolegomena*, pag. 25, nota 2; Vermeersch-Creusen, *Epitome i. c.*, II^a, n. 575.

Leges stricte liturgicae igitur intelliguntur quae ritus et caeremonias ordinant. Etenim ex c. 2 liturgicae leges, quae in citato canone vim suam retinere dicuntur, sunt leges circa ritus et caeremonias, de quibus in principio canonis dictum est; sin aliter conclusio canonis minime cohaereret cum eius praemissis, quod non est facile admitendum ad normam c. 18.

A legibus stricte liturgicis distinguuntur leges disciplinares in libris liturgicis contentae, de quibus in c. 6, 6^o, necnon statuta disciplinaria, quae latius ad sacros ritus referuntur, de quibus in c. 253.

Inter leges et statuta disciplinaria, et leges stricte liturgicas medium iter tenent leges musicae liturgicae, quas late liturgicas vocamus. Codex enim nihil decernit de materiis stricte liturgicis nisi ut aliquam earum legum expresse corrigat ¹. Si ergo leges musicae liturgicae essent leges stricte liturgicae, quare c. 1264, § 1 in primo commate explicite decerneret in materia? Antinomia inter primum comma c. 2 et c. 1264, § 1 esset aperta, cum c. 1264, § 1 non sit expressa correctio alicuius legis.

Praeterea musica liturgica, qua talis, neque est ritus neque caeremonia, sed et ritus et caeremonias in liturgica actione comitatur ac ornat. Si quis vero instaret c. 1264 necessarium fuisse ut via praecluderetur in materia musicae liturgicae tolerantiae consuetudinum, de qua in c. 5, rem prorsus inauditam in iure diceret ².

Contra, in nostra sententia de natura late liturgica legum musicae liturgicae omnia optime cohaerent secundum principia sanae et rectae interpretationis.

Etenim, posita suppositi differentia inter c. 2 et c. 1264, § 1, nulla amplius habetur contradictio in terminis, cum c. 1264, § 1, potius quam specificatio quaedam superflua imo contradictoria c. 2, sit fundamentum primum ac independens legislationis musicae liturgicae. Ex quo apparet etiam convenientia secundi commatis c. 1264, § 1 ad leges liturgicas circa musicam sacram remittentis: simile enim monitum c. 2 non poterat hic applicari propter suppositi diversitatem.

¹ Hanc interpretationem c. 2 communis est apud AA. Cfr. Van Hove A., *De legibus ecclesiasticis*, n. 9; Vermeersch-Creusen, *Epitome i. c.*, I^o, n. 70, p. 64.

² Uti habet Bertola A., *o. c.*, p. 13-14; de consuetudine in hac materia sermo redibit infra.

131. — Nec leges musicae liturgicae unicae sunt in Codice leges late liturgicae circa artes quae relationem ad liturgiam habent. De constructione et refectione Ecclesiarum haec statuit c. 1164, § 1: « Curent Ordinarii, audito etiam, si opus fuerit, peritorum consilio, ut in Ecclesiarum aedificatione vel refectione serventur formae a traditione christiana receptae et artis sacrae leges ».

Canon miram habet cum c. 1264, § 1 similitudinem; tradit enim principium generale de christiana traditione servanda atque simul remittit ad leges particulares de arte sacra.

Item de sacris imaginibus in c. 1279, § 1, 2, 3:

§ 1. « Nemini liceat in ecclesiis, etiam exemptis, aliisque locis sacris ullam inolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Ordinario loci sit approbata.

§ 2. « Ordinarius autem sacras imagines publice ad fidelium venerationem exponendas ne approbet, quae cum probato Ecclesiae usu non congruant.

§ 3. « Numquam sinat Ordinarius in ecclesiis aliisque locis sacris exhiberi falsi dogmatis imagines vel quae debitam decentiam et honestatem non praeseferant, aut rudibus periculosi erroris occasionem praebeant ».

Praescribitur etiam hic probatus usus Ecclesiae, et comma « quae debitam decentiam et honestatem non praeseferant » parallelismum habet cum commate c. 1264, § 1 « Musicae in quibus... lascivum aut impurum aliquid misceatur ».

Denique de tabernaculo, in quo SS. Eucharistia servari debet, c. 1269, § 2 vult ut « sit affabre exstructum... decenter ornatum ad normam legum liturgicarum... ».

Consonat Const. Apost. « *Divini cultus* » 20 Dec. 1928, Pii PP. XI: « Permagni igitur interest quidquid est liturgiae ornamentum normis quibusdam praeceptisque Ecclesiae contineri, ut artes reapse velut par est, quasi ancillae nobilissimae divino cultui inserviant... »¹.

Itaque Pontifex clare distinguit musicam liturgicam, ut partem integrantem cultus, ab ipsis elementis constitutivis eiusdem.

¹ CA Introd. circa medium.

CAPUT II.

Principia iuris.

ART. I. — PRINCIPIA FUNDAMENTALIA.

132. — Legibus musicae liturgicae applicandae plerumque sunt Normae generales earumque conexi canones CIC, quae, utpote generales, omnibus iuridicis institutis applicandae proponuntur, nisi exceptio probetur. Etenim reservatio iuris liturgici in Codice facta¹ unice respicit leges, quae ritus et caeremonias ordinant, seu ius stricte liturgicum, ut supra dictum est. Codicem e contra intendisse de iure lato sensu liturgico disponere in normis generalibus innuitur ex eo quod interdum leges sensu lato liturgicas a normis generalibus exceperit: in c. 6, n. 6 nempe, quo servantur regulae disciplinares in libris liturgicis contentae; praesertim quia ipse in c. 31, de materiis liturgicis disponit, licet simul servet leges liturgicas de supputatione temporis.

Ceterum nulla est ratio statuendi regulas speciales quoad principia generalia in materia late liturgica, neque hanc competentiam habet SRC, cuius est videre et statuere «ea omnia quae sacros ritus et caeremonias Ecclesiae Latinae proxime spectant, non autem quae latius ad sacros ritus referuntur, cuiusmodi sunt praecedentiae iura aliaque id genus, de quibus sive servato ordine iudiciario sive in linea disciplinari disceptetur»².

Applicantes itaque regulas omnibus iuridicis institutis communes legibus musicae liturgicae, has praecipuas deductiones innumimus.

133. — In primis huiusmodi leges unam respiciunt Latinam Ecclesiam neque Orientalem obligant: non enim versamur in iis quae etiam Orientalem Ecclesiam afficiunt³.

Praeterea, privilegia atque indulta, quae, ab Apo-

¹ Cfr. c. 2.

² Cfr. c. 253, § 1.

³ Cfr. c. 1; Van Hove Δ., pag. 5-9.

stolica Sede ad haec usque tempora personis sive physicis sive moralibus concessa, in usu adhuc sunt nec revocata per actum particularem aut per praescriptum legis ante Codicem, integra manent, nisi legibus vigentibus musicae liturgicae expresse revocentur¹; excluduntur ergo privilegia concessa ab Ordinariis potestate non delegata: etenim lex lata a Superiore ipsius rescribentis revocat rescripta et privilegia contraria².

ART. II. — DE CONSUETUDINE ET IURE SCRIPTO.

134. — Circa consuetudines haec sunt tenenda: si sint consuetudines iuxta vel praeter legem, ac fuerint legitime praescriptae, canonicum valorem obtinere censendae sunt³; nulla enim est ratio quare in materia musicae liturgicae denegetur consuetudini ea vis quae ipsi agnoscitur in aliis disciplinae ecclesiasticae materiis: vis enim consuetudinis substantialiter eadem permanet in omnibus omnino ecclesiasticis canonibus⁴.

¹ Cfr. tamen Decr. Urbis et Orbis SRC (8 Gen. 1904) quo excluduntur privilegia et exemptiones in materia. Cfr. c. 4.

² Cfr. c. 60, § 2 et 71. De potestate Ordinariorum in hac materia dicemus infra.

³ Ad normam c. 5; cfr. Vermeersch-Creusen, *o. c.*, I^o, n. 75.

⁴ Quare nescio quomodo Bertola (*o. c.*, p. 13 s.) dicere possit: ... sarebbe potuto, da ciò (id est ex c. 5), sorgere il dubbio che tra queste consuetudini centenarie e per ciò tollerande a giudizio degli Ordinari potessero anche comprendersi quelle (di cui è ben nota la diffusione e la tenace pervicacia) contrarie alle generali prescrizioni ecclesiastiche in materia di musica sacra. Tale dubbio non sembra più invece ammissibile dopo l'espresso imperativo del c. 1264, § 1, il quale con l'esplicito precetto dell'obbedienza alle leggi speciali in materia di musica sacra, preclude la via alle possibilità di ritenere applicabile il c. 5, e perciò tollerabili le consuetudini in contrasto con le leggi predette. E ciò tanto più che fra queste, così richiamate dal Codice, vi hanno norme (Decreto Urbis et Orbis della S. C. R., 8 Gennaio 1904) che bandiscono ogni privilegio ed esenzione contrari alle prescrizioni generali in materia ».

Haec unquam audita interpretatio omni fundamento caret; aequiparat enim expressam reprobationem consuetudinis legi aliquid positive praecipienti; si ita revera esset, nunquam dari possent consuetudines contra ius, quae contra in Codice admittuntur et, si sint centenariae et immemorabiles, ut dictum est in c. 5, tolerari poterunt.

Nec existit lex generalis quae reprobet quascumque consuetudines contrarias cui-libet legi musicae liturgicae.

• Liturgistae sat communiter olim contendebant Romanos Pontifices generali modo et pluries expresse denegasse suum consensum, adeo ut nulla consuetudo contra rubricas aut SRC decreta possit esse legitima, nisi specialiter fuerit a S. Sede probata: cfr. De Herdt, *S. Liturg. praxis*, t. I, n. 11, 11; Bouvey, *Expositio rubricarum*, Tornaci 1857, p. 43-71; Coppin-Stimmart, *S. Lit. compendium*, Tornaci 1903, n. 21 ss.; Victorium ab Appelter, *S. Lit. promptuarium*, n. 19-25. At hodie, post Codicem, haec thesis non amplius sustinetur: cfr. Callewaert, *De sacra lit. in univ.*, Brugis 1932, p. 140-144; De Meester,

Si sint consuetudines contrariae iuri musicae liturgicae et legitima auctoritate reprobatae, tamquam iuris corruptela corrigantur etsi centenariae et immemorabiles ¹, si contra fuerint a S. Sede approbatae vel saltem toleratae, utique sustinentur ². Tamen propter arctam huiusmodi legum connexionem cum liturgia, quam integram semper inviolatamque Ecclesia custodire curavit, difficilius admittuntur et facilius prohibentur aut etiam reprobantur. Si nec reprobatae nec approbatae aut toleratae expresse fuerint, tunc certe valere dicendae sunt consuetudines centenariae aut immemorabiles, quae in c. 27, § 1 agnoscuntur etiam contra legem ecclesiasticam, quae clausulam contineat futuras consuetudines similiter prohibentem, non etiam reprobantem; quadragenariae autem valebunt contra alias leges musicae liturgicae.

135. — De iure scripto autem Codex servat leges liturgicas circa musicam sacram ad normam c. 1264, § 1 coll. cum c. 6, 6^o: Codex enim expresse remittit ad leges particulares, quae ideo explicite allegantur, implicite continentur ³. Sunt ergo aestimandae ex veteris iuris auctoritate, atque ideo ex receptis apud probatos auctores interpretationibus ⁴. Quod ad poenas attinet, cum nulla earum in Codice fiat mentio, quae in veteri iure continebantur, tamquam abrogatae habeantur ⁵; patet tamen semper aditus Superioribus, ut poenas congruas comminent vel infligant ad normam c. 2222, § 1. Quod vero Codex poenas speciales non comminaverit in hac materia, nihil detrahit harum legum efficaciae ⁶.

Iuris Can. compendium, Brugis 1921, t. I, n. 283; *Ephem. Lit.* XXXI (1917), 430 ss., 558 ss.; Van Hove A., *De consuetud.*, n. 227 s.

Decretum vero SRC citatum non est ad rem: respicit enim privilegia et exemptiones, de quibus iam locuti sumus ad c. 4, non consuetudines: quae sunt res bene distinctae.

¹ Cfr. c. 5, 27, § 2.

² Cfr. c. 5.

³ Cfr. Vermeersch-Creusen, o. c., I^o, n. 77.

⁴ c. 6, n. 2-3.

⁵ c. 6, n. 5. Unde minus recte Bertola (o. c., p. 16) poenarum abrogationem desumit ex c. 23:

«... la celebre decretale *Docta Sanctorum* di Giovanni XXII (1322) [1] non può ritenersi, almeno a mio avviso, oggi più applicabile, per implicita abrogazione derivante dal fatto che tutta la materia trattata in essa è stata regolata *de integro* da leggi successive (cfr. can. 22 Cod. iur. can.). Né il rilievo è privo d'importanza pratica. Basti tener presente, ad es., che la bolla in discorso stabilisce delle sanzioni penali (sospensione dall'ufficio) per chi contravvenga alle disposizioni emanate dal Pontefice in materia di musica».

⁶ Contrarium saltem implicite opinatur Bertola (o. c., p. 19-24 et 29-30), qui efficaciam legis unice desumere videtur ex poenis eiusdem transgressionis adnexis. Hic re-

Gravitas enim obligationis legum pendet primario a gravitate materiae, secundo a voluntate Superioris, denique ex gravitate poenarum sive specialium sive generalium¹. De gravitate materiae non est ambigendum: quidquid enim ad cultum divinum pertinet sacrum semper fuit; de sollemni voluntate Superioris vero aperte constabit ex tenore legum.

ART. III. — DE LEGISLATORIBUS ET SUBDITIS.

136. — De legislatoribus in genere locuti sumus antea²; nunc vero in specie de decretis SRC.

Ratione obiecti sunt decreta disciplinaria, non doctrinalia; distinguuntur in: 1° decreta gratiae; 2° decisiones causarum; 3° decreta executoria seu instructiones; 4° decreta interpretativa: vel mere declarativa, vel comprehensiva, vel extensiva.

Ratione extensionis, alia, quae expresse appellantur *Urbis et Orbis*, sunt generalia; alia ex respondendi modo vel ex obiecto sunt particularia; haec, si interpretationem rubricae alicuius generalem tradant vel ab omnibus observanda imponantur ex S. Congregationis mandato, aequivalenter generalia sunt.

Ratione obligationis omnia decreta obligant illos ad quos dantur. Unde: particularia hos solos obligant et, si sint decreta gratiae, aliis applicari non possunt, nisi agatur de interpretatione declarativa³. Si particularia praxim aut consuetudinem localem servari posse declarant aut saltem tolerant, ad similes casus in aliis locis vigentes transferri possunt, nisi constet SRC velle restringere resolutionem addendo: « Attentis specialibus adiunctis, in casu, prout iacet, pro gratia ».

Sin autem aliquid uni prohibent aut praecipiant, non quidem

spectus quaestionis valorem potius habet in quaestione de lata vel stricta interpretatione; de qua infra. Ceterum rationem omissionis poenalis sanctionis invenies in his verbis Pil X: « Si quando Clerus et Chori magistri hisce (principiis nempe in MP enuntiatis) fuerint plane imbuti, bonum musicae sacrae genus sponte florescit... sin autem... non preces, non hortamenta, non iussa severiora vel repetita, non poenarum canonicarum comminatio efficient, ut quidquid immutetur: sic passio aut vituperabilis atque inexcusabilis ignorantia eludere Ecclesiae volita contendit, et per annos plurimos in eodem vituperabili rerum statu permanere » (Ep. 8 Dec. 1903 ad Card. Vicarium de musices sacrae instauratione [4125] initio).

¹ Cfr. Van Hove A., o. c., n. 136.

² Cfr. part. I, n. 1 ss.

³ Cfr. [3933]: « ubi idem indultum, ibi eadem declaratio ».

alios ligant, sed possunt generatim assumi tamquam optima norma agendi; cum discretione tamen haec regula applicanda est.

Formaliter generalia ex se obligant omnes ad quos spectant. Aequivalenter generalia, si sint mere declarativa rubricae, obligant etiam absque promulgatione, ad normam c. 17, § 2; si sint interpretationis extensivae, non obligant nisi post promulgationem ad normam eiusdem canonis; si sint interpretationis comprehensivae, obligant certe illos ad quos diriguntur, et post iterationem uniformem eiusdem responsi habetur stylus Curiae, et ideo recte assumitur uti norma pro aliis casibus ad normam c. 20. Per legem contrariam nulla rescripta revocantur, nisi aliud in ipsa lege caveatur, aut lex lata sit a Superiore ipsius rescribentis ¹.

Quoad promulgationem et vacationem standum est c. 8, § 1, c. 9 ².

137. — Circa subiectos his legibus, quae universales sint, dicendum non omnes omnibus tamen applicari posse, praesertim quia, sive ex ipsa materia legis sive ex voluntate legislatoris, pro omnibus latae non videntur ³.

Ita e. g. ratione materiae, ii, qui ritum ambrosianum vel mozarabicum legitime sectantur (de orientalibus iam diximus), non obligantur editione authentica cantus gregoriani uti. Itemque, ex voluntate implicita legislatoris, religiosi, qui ex propriis rite approbatis constitutionibus cantu vel sono utuntur secundum mores sibi proprios in divinis officiis persolvendis, non tenentur praescriptionibus positivis in materia ⁴. Omnes tamen ordinarie tenentur leges negativas observare ⁵.

138. — Praeterea cessare potest harum legum obligatio per earundem cessationem in communi ab intrinseco ⁶, nempe per cessationem finis legis in communi ⁷ aut per du-

¹ Cfr. 60, § 2.

² Cfr. Vermeersch-Creusen, o. c., I², n. 86. Leges et decreta, quae musicam liturgicam respiciunt, inveniuntur plerumque in Coll. auth. decret. SRC.

³ Cfr. c. 13, § 1; Van Hove A., o. c., n. 206.

⁴ Cfr. c. 22 ultimum comma, et *Nouvelle Revue Théologique*, Louvain 1904, p. 506, ac praesertim ep. 12 oct. 1924 Pii XI ad Card. Dubois de cantu gregoriano in religiosis sororum Carmelitarum Familiis (AAS 1924, p. 458). Haec fusius in tit. de Cantoribus.

⁵ Cfr. Van Hove A., o. c., n. 139.

⁶ De abrogatione non est cur loquamur; cessat obligatio evidenter; de consuetudine et privilegio iam diximus; de dispensatione infra dicemus.

⁷ Cfr. c. 22.

bium iuris ¹, vel in casu particulari per dubium facti ² aut cessante fine legis in casu particulari contrarie et denique ob impotentiam.

Etenim, si una lex neget quod altera affirmat, sint nempe directe contrariae, dispositiones unius et alterius legis, anterioris et posterioris, incompatibiles sunt; et ratio est evidens, quia coëxistere nequeunt duae conditiones oppositae et pariter obligantes.

Si vero haec posterior statuatur diversa a lege anteriore, conexa tamen cum eis quae in lege anteriore statuuntur, utriusque legis dispositiones sunt servandae. Nulla igitur est directa contrarietas inter legem posteriorem quae revocat ius generale, regulam sc. ab omnibus servandam, et priorem quae statuit ius speciale pro certis classibus personarum, quia ambae leges non diriguntur ad easdem personas. Legi speciali per legem specialem tantum derogatur. Per legem generalem subsequentem revocantur tamen privilegia seu iura singularia per legem generalem antecedentem concessa ³.

In dubio iuris, id est si post diligentem investigationem lex vere dubia apparet, dubio obiectivo non mere subiectivo, reiiciendo opinionem tenuiter aut dubie probabilem ex una parte, excludendo ex alia certitudinem moralem, hae leges positivae ecclesisticae non obligant.

In casu particulari autem, si dubium versatur circa existentiam rei vel facti eorumque dotes, quibus lex noscitur applicanda, aut circa condiciones applicationi legis postulatas (nempe in dubio facti), Ordinarii possunt dispensare, iusta ac rationabili causa, habita ratione gravitatis legis ⁴; quam maxime caute ergo huiusmodi dispensatio concedatur.

Si vero lex fiat in casu particulari aut mala, aut iniusta, aut noxia, pro singularibus personis et in certis adiunctis, consentientibus omnibus, obligatio legis cessat, quamquam rarissime vel numquam hic casus occurrere potest in materia legum musicae liturgicae. Itemque excusat impotentia; de spirituali impotentia non est cur loquamur, cum leges musicae liturgicae numquam periculum detrimenti pro anima afferre possint; neque de impotentia naturali absoluta; observari enim possunt sine extraordinario labore vel instante periculo mali gravis aut metu huius, vel privatione aut impedimento boni notabilis. Contra gravitas obligationis ex

¹ Cfr. c. 15.

² Cfr. c. 15.

³ Cfr. c. 71.

⁴ Cfr. c. 15 coll. cum c. 84, § 1 et 2.

una parte, ex altera scandalum, contemptus sacrae liturgiae, damnum spirituale fidelium, quod ex non observatis legibus musicae liturgicae provenit, difficulter ex earum observantia excusare potest.

ART. IV. — DE INTERPRETATIONE AUTHENTICA ET PRIVATA.

139. — Has leges universales interpretatur authentice ipse R. P., ordinarie per tramitem SRC, cuius competentia integra inviolataque remanet ¹.

Privata interpretatio regitur c. 18 coll. cum c. 6, 2^o.

Prae ceteris notetur locos parallelos inveniendos esse non iam in Codice, qui explicite hanc nostram materiam non tractat, nec ideo unquam poterit locos huius rei parallelos habere, sed in legibus ad quas Codex remittit in c. 1264, § 1.

Ratio legis, quae in ipsa lege continetur, magnum indicium esse potest mentis legislatoris ², at non ita infallibile, ut aliae etiam circumstantiae ponderandae non sint nisi perfecte cognoscatur ratio legis adaequata; quae vero excogitata est a commentatoribus, licet aliquid conferat ad assequendam legislatoris mentem, non est tamen certum indicium, sed probabilis tantum coniectura.

Magni momenti sunt in re nostra, prae aliis circumstantiis, adiuncta historica artis musicae in quibus lex lata est. Cum musica in profanis et sacris peragendis aequae per diversa tempora plus minusve adhibita fuisset, facile contaminatio musicae liturgicae eveniebat cum detrimento cultus: et ex hoc conflictu fere omnes dispositiones ecclesiasticae explicantur quoad originem et dispositionum substantiam.

Quare, cum quadam abundantia, has circumstantias retulimus, ut iter sterneremus rectae interpretationi.

Etiam praeparatio legis et discussiones praeviae interpretationi possunt inservire.

Diligenter tamen notetur unicum finem omnium mediorum interpretationis esse voluntatem legislatoris detegere, non qualemcumque, etiam mente retentam aut privatim declaratam, sed ma-

¹ Cfr. S. C. Consistorialis, Romana, De competentia in ecclesiasticis legibus interpretandis, 11 Februarii 1911, AAS, t. 3, 1911, p. 99-100; S. R. C., 23 Martii 1846 et 8 Aprilis 1854; [2916 et 3023].

² Cfr. Suarez, *Tract. de leg.*, l. VI, c. 1, n. 20.

nifestatam per verba legis aut per adiuncta; ideoque haec diversa media interpretationis non solum inter se elidi minime debent, sed hunc eundem finem simul prosequantur oportet.

140. — Utrum vero leges musicae liturgicae strictae vel latae subsint interpretationi est quaestio magni quidem momenti, at valde implexa et insidiis plena.

Stricta interpretatio sumit verba legis sensu proprio, sed magis coarctato, omisso sensu proprio magis extenso aut improprio. Lata interpretatio sumit verba sensu proprio, sed magis extenso, in omnibus significationibus quae adiunctis non tantum sunt necessariae sed etiam congruentes. Attamen nunquam interpretatio lata vel stricta est facienda contra mentem legislatoris sufficienter manifestatam. Differt autem stricta vel lata interpretatio a restrictiva et extensiva: haec enim fit infra vel ultra proprium sensum verborum, non tamen, si est legitima, infra vel ultra mentem legislatoris.

In primis, cum nulla sanctio canonica saltem indeterminata his legibus addita sit in Codice ¹, eisdem applicari nequit primum comma c. 19 de stricta interpretatione; unde tota quaestio restringitur ad secundum et tertium comma eiusdem canonis.

Cum *Van Hove* ² opinamur liberum iurium exercitium coarctare leges, quae iura coarctant omnibus fidelibus communia, sive sint concessa lege divina generice et negative, aut positive et determinate, sive lege ecclesiastica. Inter haec iura accensenda est libertas concessa Deum colendi modo sibi beneviso ³. Cultus autem duplex est: publicus et privatus. «Cultus, si deferatur nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc deputatis et per actus ex Ecclesiae institutione Deo, Sanctis ac Beatis tantum exhibendos, dicitur publicus; sin minus, privatus» ⁴. Unde cultus publicus certissime computari nequit tamquam obiectum liberi iurium exercitii; etenim «Unius Apostolicae Sedis est tum sacram ordinare liturgiam, tum liturgicos approbare libros» ⁵. Consequenter leges musicae liturgicae, quae cultum publicum respiciunt, non subsunt strictae interpretationi, sed latae; quae contra cultum privatum respiciunt, stricte interpretentur.

Si vero leges desint, quae cultum privatum respiciant, norma

¹ Cfr. n. 135.

² Van Hove A., *De legibus eccl.*, n. 304, p. 311 ss.

³ Ibid., p. 313.

⁴ Cfr. c. 1256.

⁵ Cfr. c. 1257.

sumenda est a legibus, quae cultum publicum moderantur¹, debita proportione servata et cum quadam epicheia: hoc praecipue teneatur, si de cultu mere privato seu individuali agatur. Caveatur tamen a nimia indulgentia, quae ipsam normam sumendam pervertet.

141. — De legibus, quae exceptionem a iure communi musicae liturgicae continent, haec tenenda videntur.

Praenotare iuvabit tres dari classes in legibus. Ius commune, seu regulare aut normale, regulam ordinariam agendi continet, sive applicandam omnibus subditis (ius proprie commune) sive certis tantum classibus applicabilem (ius speciale). Tale ius est iuxta tenorem rationis iuris seu secundum principia generalia systematis iuridici. Ius singulare seu anormale deflectit ab his regulis generalibus: contra tenorem rationis² ordinat relationes iuridicas vel speciales vel quod ad determinatas classes personarum, ob specialem utilitatem vel necessitatem, considerationi boni communis. Sunt verae derogationes iuri communi, cui relationes iuridicae submitterentur, si ab illo non fuissent exemptae. Tales leges possunt inducere favores, et tunc vocantur privilegia per legem concessa³, aut imponere onera. Iuris singularitates denique sunt exceptiones a lege communiter servandae, quae veram anomaliam constituunt in iure communi, ad quod integrandum nullo modo conferunt.

Quamvis non semper facile determinetur, cuinam speciei iuris aliqua dispositio sit adnumeranda⁴, tamen ius singulare est late interpretandum, cum ob utilitatem vel necessitatem statuatur, ita ut potius quam exceptio a lege, maior eius determinatio ac specificatio dicenda sit; iuris singularitates e contra strictae subsunt interpretationi, et de persona ad personam, de casu ad casum per se non sunt extendendae⁵.

¹ Cfr. c. 20.

² Iuxta principium iuris Romani: «Ius singulare est quod contra tenorem rationis (iuris) propter aliquam utilitatem auctoritate constituentium introductum est» (D. I, 3, de legibus senatusque consultis et longa consuetudine 16. Paulus). Cfr. Ibidem, l. 14 et 15.

³ Quae per rescripta dantur ad normam c. 45-50 interpretentur.

⁴ Ius singulare in materia est, ni fallimur, exemptio Domus Pontificiae, Orientalium aliorumque rituum a latino diversorum, quarundam Religiosarum a iure communi musicae liturgicae; iuris singularitas est usus instrumentorum et cantus mulierum in Ecclesiae Ordinarii iudicio moderandus.

⁵ Ita e. g. dicendum est de quibusdam rescriptis SRC circa cantum mulierum, de quibus tamen infra.

Demum sedulo animadvertendum est in interpretatione sive stricta sive lata, ad normam c. 6, 2º, has leges aestimandas esse iuxta receptas ab auctoribus interpretationes, cum Codex ius vetus ex integro referat (explicite quidem etsi non expresse) ¹.

TITULUS SECUNDUS

Criteria particularia.

CAPUT I.

Fundamenta iuris Musicae liturgicae in Codice iuris canonici.

142. — Legislationis musicae liturgicae fundamentum C. I. C. posuit in c. 1264, § 1: « Musicae in quibus sive organo aliisve instrumentis sive cantu lascivum aut impurum aliquid misceatur, ab Ecclesiis omnino arceantur; et leges liturgicae circa musicam sacram servantur ».

Canon desumptus est fere ad verbum, addito commate « aliisve instrumentis », ex Conc. Trid. ²; de eius iuridico momento nunc nobis loquendum est.

143. — Ad rem *Bertola* ³ ita disseruit: « Se l'importanza del contributo portato dal Codice al regime giuridico della musica liturgica è innegabile, ... essa appare meno evidente sia sotto l'aspetto di una obiettiva precisazione concettuale dei principi fondamentali del legislatore ecclesiastico in materia, sia ai fini di una maggiore efficacia pratica di comando rispetto all'attuazione delle norme contenute nelle leggi speciali. E in effetto sotto il primo di tali riflessi si può ben dire che il Codice non rechi nessun nuovo o più preciso elemento alla nozione giuridico-tecnica della musica sacra quale si ricava dagli articoli 2 a 6 del Motu Proprio del 22 Novembre.

« Il precetto contenuto nella prima parte del Canone 1264, par. 1, preso di per sé, non significa evidentemente nulla di preciso, nè può avere una

¹ Cfr. Vermeersch-Creusen, *Epitome I'*, n. 77.

² Cfr. Sess. XXII, Decret. de observ. et evlt. in celebr. Missae.

³ Bertola A., o. c., p. 25-27.

portata giuridicamente valutabile. È ovvio che i concetti di « lascivo » e di « impuro », riferiti a manifestazioni puramente musicali (essendo qui naturalmente fuori questione il testo musicabile), e cioè alle espressioni di un'arte costituita solo, per usare la nota definizione dello Hanslick, da forme sonoramente mosse, ed atta perciò a rendere semplicemente il lato dinamico dei sentimenti, e non dei sentimenti specifici, quali la lascivia o l'impurità, sono talmente relativi che non possono servire di base ad una norma avente un significato determinabile obbiettivamente, e perciò, ripetesi, giuridicamente valutabile.

« È ben vero che la locuzione del Codice non fa in sostanza che riprodurre la massima accolta del Concilio di Trento, ma nessuno vorrà sostenere che quegli elementi obbiettivi — costituiti di ben determinati fattori melodici, contrappuntistico-armonici, o ritmici, che ai tempi del Tridentino potevano apparire siccome contenenti in sè un *quid* di lascivo e di impuro da bandirsi dalle Chiese, potrebbero costituire, allo stato odierno di evoluzione del gusto e della tecnica musicale, materia colpita dal divieto del canone 1264. Basti accennare all'impiego del cromatismo, per tanti secoli ritenuto nocivo alla buona morale, siccome eccitante ed effeminato e che oggi è invece, come ognuno sa, liberamente ammesso nelle composizioni sacre. Cfr. l'art. 3 del Regol. 6 Luglio 1894 della S. Congregazione dei Riti.

« A prescindere poi che in allora le prescrizioni del Concilio avevano, fra l'altro, una specialissima giustificazione pel fatto ch'esse andavano a colpire direttamente l'abitudine invalsa, com'è noto, nell'età aurea del contrappunto — di usare come *cantus firmus* nelle composizioni sacre, canzoni popolari profane dal testo talora scandalosamente lascivo. Del che, ai tempi nostri, il Codice non aveva più evidentemente motivo di occuparsi ».

144. — Hanc canonis interpretationem omnino reicimus. In primis falsum principium interpretationis est considerare unum tantum comma canonis sine altero: etenim « leges ecclesiasticae intelligendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam »¹. Si quis ergo velit momentum iuridicum canonis considerare circa legislationem musicae liturgicae, debet *integrum* canonem considerare, qui in primo commate principium generale forma negativa exponit, remittens ad particulares leges in materia pro rerum specifica determinatione. Immerito prorsus igitur opponitur Motu Proprio Pii X Codici, cum primum in altero implicite contineatur ad normam c. 6, 6°, ut supra declaravimus.

¹ Cfr. c. 18.

Sed etiam principium generale, in se consideratum, habet suum momentum suamque claram significationem; et forma negativa, qua est propositum, si specificae determinationi minus favet, sua generali extensione maxime commendatur. Consentaneum et proprium est indoli Ecclesiae legum circa artes, praesertim circa musicam, quae in dies evolutionem patitur elementorum ac formarum, ut, quae dignitati ac liturgiae sanctitati officiant, prohibeantur, potius quam speciales canones aesthetici et technici praescribantur. Ecclesia enim umquam intendit leges ferre circa intrinsecam naturam artium: hoc sapienti artificum libertati prudenter relinquit; sed iure meritoque legiferat circa moralem influxum artium, quae praesertim cum sacra liturgia connexionem habeant. Quapropter Codex, Concilii Tridentini vestigia premens, minus sollicitus est de parte positiva legis, cum satis sibi sit decernere quod semper viguit semperque vigeat ¹. Nemini tamen ex forma negativa concludere liceat praescriptionem nihil obiective determinabile in se continere, et consequenter vim nullam in iure habere ex eo quod huiusmodi normae applicatio criteriis mere subiectivis regetur.

Admittamus etiam cum *Hanslick* ² musicam aliquem specificum sensum exprimere non posse ³; sed tantum ipsius exterius phaenomenon. At Codex non improbat musicam, quae sensum specificum — minus etiam huius conceptum, ut interpretatur Bertola — exprimeret, sed musicam in qua lascivum aut impurum aliquid admisceatur sive organo aliisve instrumentis, sive cantu. Sermo est igitur, non de intrinseca natura cuiusdam generis musicae — de hac Ecclesia agere numquam intendit, ut diximus — sed de

¹ Haec enim est vis propria legis negativae. Cfr. Van Hove, o. c., n. 139.

² Cfr. *Vom Musikalisch-Schönen*, Wien 1854, cap. 2 passim; trad. Ital. di L. Torchi, 1883. Huius mentem minus proprie refert Bertola (v. supra), qui confundere videtur conceptum alleculi sensus cum eius specifica extrinsecatione in arte. Illum nulla ars potest exprimere, testante ipso Hanslick: «L'affermazione del teorico, che la musica non può rappresentare idee astratte, è superflua; nessuna arte può ciò. Che soltanto idee, cioè nozioni passate allo stato di attività, sono oggetto d'incorporazione artistica, s'intende da sé. Ma le idee di amore, di collera, di paura, non posson diventare fenomeno artistico in un'opera strumentale, perchè fra quelle idee e belle combinazioni di suoni non esiste alcuna connessione necessaria» (ibidem, passim).

³ «La musica può cercare d'imitare il fenomeno esteriore, giacché il sentimento specifico che esso provoca. Io posso dipingere musicalmente i fiocchi cadenti di neve, lo svolazzare degli uccelli, l'alzata del sole, producendo sensazioni acustiche analoghe, le quali abbiano un'affinità dinamica con questi fenomeni. Nell'altezza, nell'intensità, nella rapidità, nel ritmo dei suoni, s'offre all'orecchio una figura, la cui impressione ha colla determinata percezione visiva quell'analogia che possono raggiungere a vicenda sensazioni materiali di natura diversa» (ibidem, passim).

extrinsecis elementis quae aliquid lascivum aut impurum contineant et musicae liturgicae misceantur.

145. — Rem intimius perscrutantes, obiective determinandum est hoc elementum lascivum aut impurum, quod mediante organo aliisve instrumentis vel cantu musicae admisceri potest.

Elementum lascivum musicae liturgicae admiscetur si organo pulsentur fragmenta alicuius operae sive eroticae sive comicae praesertim theatri vel choreis destinatae; itemque si textus liturgicus turpiter aptetur his melodiis. Adhuc, si quis utatur formis rhythmo vel tali instrumentorum compositione, quae ita sit propria operis profanis, ut ex communi sensu psychice recolant illarum sensum lascivum, et scandalum vel admirationem fidelibus praebeant. Quod autem aestimatio haec mutet in dies non infirmat valorem legis ¹; mutant enim circumstantiae legis, sed integra manet eiusdem substantia. Prudenter ergo Codex abstinuit ab hac positiva determinatione (hanc relinquens legibus particularibus, quae secundum temporum circumstantias eduntur), solum decernens quod ad ipsam substantiam pertinet.

Hanc obiectivam determinationem elementi lascivi aut impuri quod musicae misceri potest, non arbitrarie sed ex contextu logico MP Pii X desumimus ².

146. — Ipse *Bertola* (textus citatus), sibi ipsi contradicens, admittit, saltem tempore Conc. Trid., elementa obiectiva positive determinata, quae aliquid impurum continere videbantur ³; cur ergo eadem elementa nunc temporis nequeunt obiective determinari? Evolutio formarum earumque aestimationis in causam adducta a *Bertola* mutat quidem circumstantias legis, quae formaliter remanet eadem. Nec video qua ratione cl. A. circumstantias ma-

¹ Quod *Bertola* habet in textu citato de chromatismo falso nititur supposito. Cfr. quae diximus p. 18, not. 1.

² Loquens de recentioris musicae genere, praecipit «ne eiusmodi opera hodierno stylo accomodata, quidquam profani afferant — et eundem conceptum declarans, addit — neve theatralia argumenta redoleant, neu denique in ipsis formis externis ad exemplum profani cantus offendantur». Ibid., II, n. 5.

³ Cfr. *Baini, Memorie storico-critiche... di G. P. da Palestrina*, Roma, Soc. Tipografica 1828, vol. I c. 5, p. 136-171: «Si reca la quarta ragione addotta da vari scrittori, ed la musica ecclesiastica; ed è il mescolamento di lascivo e d'impuro introdotto nella musica sacra, siccome nel canto, così nel suono: e si dichiara in qual cosa propriamente consistesse».

teriae c. 1264, § 1 definire velit ex Conc. Trid., a quo canon desumptus est.

Lex enim intelligenda est iuxta voluntatem legislatoris momento quo lex confecta est seu promulgata; verba sunt intelligenda prout tunc intelligebantur iuxta doctrinam tunc temporis et in tali loco vigentem, quia ab ipso legislatore hoc sensu sunt usurpata, nullo modo iuxta doctrinam alio tempore admissam; nunc vero fons directus et proprius legum est novus Codex, qui non refert historice textus veteris iuris, sed eos promulgat sua propria vi iuridica. Canon ergo non pertinet iam ad archaeologiam iuris, ut absurde concludit Bertola, sed vivam et praesentem efficaciam habet, eo vel magis quod ambitum circumstantiarum textus Conc. Trid. ampliet novo commate aliisque instrumentis, sapienter materiam aptans nostris temporibus.

Demum interpretatio proposita a Bertola canoni adimit, ut ipse affirmat in textu citato, significationem obiective determinabilem et ideo omne iuridicum momentum; nec instet cl. A. in determinanda vi iuridica canonis ex eo quod per clausulam finalem abrogarentur omnes consuetudines contrariae: hanc interpretationem, inauditam in iure, iam refutavimus.

Eligant omnes igitur inter auctoritatem supremi legislatoris, quam iure meritoque tuemur, et cuiusdam privati audacem sententiam, quae praedictis aequivocationibus et incongruentiis iuridicis scatet.

CAPUT II.

De fontium iuris Musicae liturgicae discriminatione.

147. — Altera et magis ardua quaestio est quaenam ex legibus musicae liturgicae nunc vigeant vi Codicis c. 1264, § 1, II comm.: «et leges liturgicae circa musicam sacram serventur». In abstracto quaestio sat facile solvitur ex c. 22-23 CIC; de revocatione expressa et de directa contrarietate iam diximus; tertium comma c. 22 «(Lex posterior obrogat priori si...) totam de integro ordinet legis prioris materiam» peculiari indiget explicatione.

Notandum in primis quod principium, prouti exponitur, est in iure novum, etsi sit naturae rerum conforme; reordinando complete quandam materiam, legislator manifestat mentem

suam integram et voluntatem, quam extra legem novam inquirere non debemus ¹. Requiritur autem ut tota materia quaedam ordinetur; quid sit tota materia non ita facile determinatur: quod est totum sub uno respectu est pars sub alio.

Non requiritur ut totus complexus alicuius quaestionis reordinetur aut plures sint dispositiones, minus adhuc ut omnes dispositiones sint, novae; nam quod antiquae dispositiones resumuntur in lege nova signum esse potest reordinationis totius materiae. Ex tenore legis novae et ex variis circumstantiis eruendum est utrum legislator intenderit hac sola lege materiam quandam ordinare, an, punctum particulare determinando, intenderit vim legalem relinquere aliis dispositionibus circa eandem materiam ².

Haec omnia ergo accurate erunt perpendenda in singulis legibus et decretis, ut recte et integre recolligere possimus ecclesiasticam legislationem circa musicam sacram vi Codicis nunc vigentem.

Antiqua legislatio tamen, nisi expresse revocetur vel directe contraria sit novae legi, magnam semper considerationem meretur, cum, ad normam c. 6, n. 2-3-4 et c. 23, sit fundamentum genuinum, quo ius novum ad mentem legislatoris interpretari possimus.

148. — Nunc, in concreto, haec principia applicemus fontibus iam in I parte expositis, ac primum circa documenta indolis universalis.

Inter documenta pontificia, quae vim legis universalis habuerunt, adnumeranda sunt in ordine chronologico:

- a) c. I, *de celebratione missarum et aliis divinis officiis*, III, 14 in Clem.
- b) Conc. Trid., sess. XXII *de observandis et evitandis in celebratione missae*.
- c) Caerem. Ep., lib. I, c. 28.
- d) MP *Inter pastoralis officii*, 22 Nov. 1903, Pii Pp. X.
- e) Decr. *Urbis et Orbis*, 8 Ian. 1904, SRC.
- f) MP *Nostro motu proprio*, 25 Apr. 1904.
- g) Const. Apost. *Divini cultus sanctitatem*, 20 Dec. 1928, Pii Pp. XI.

¹ Cfr. Ojetti H., *Comment. in C. I. C.*, I, p. 158-159.

² Cfr. Matthaeum Conte a Coronata, *Institutiones I. C.*, I, n. 30 in fine.

BIBLIOTHECA
MUSEI HISTORICO-NATURALIS
CIVITATIS PAVIAE

In primis et ante omnia: Daturne inter haec documenta applicatio ultimi commatis c. 22 « (Lex posterior obrogat priori si...) totam de integro ordinet legis prioris materiam »?

Ascendamus oportet a novissimis usque ad priora.

Ex contextu logico Const. Ap. ultimo cit. satis pacifice apparet mentem fuisse legislatoris, potius quam novam legislationem afferre, veterem illam Pii X confirmare et magis ac magis provehere ¹.

Itemque, documentis Pii Pp. X sub litteris d) e) f) ultimum comma c. 22 applicari nequit ratione principii in c. 6, n. 2, 3, 4 expositi: cum enim assertum illud c. 22, in forma qua exponitur, novum sit in iure, ut iam notavimus, anachronistice prorsus legislationi ante Codicem latae applicaretur ².

Adhuc etiam, ex textu et contextu documentorum, ac praesertim MP *Inter pastoralis officii* 22 Nov. 1903, ubi haec leguntur: « Ne quis igitur in posterum officii sui ignorantiam excuset, utque circa praescripta de re nonnulla, ambiguitas quaevis tollatur, opportunum aestimavimus, brevi ea principia indicare, quae in cultus Caeremoniis musicam sacram moderantur, atque simul, veluti in unica tabula principia Ecclesiae praecepta in abusus magis frequentes describere... cui tamquam Codici musicae sacrae iuridico... vim legis tribui volumus... eius observantiam omnibus praecipientes » ³.

Revera haec praecipua Ecclesiae praecepta non certe ex universalibus anterioribus documentis tantum Pontifex exscribit, cum fontes prorsus inadaequati sint materiae MP, sed etiam ex particularibus, RR. Pontificum praesertim et etiam aliorum Ordinariorum, legibus, ut authenticam genuinae traditionis ecclesiasticae

¹ Cfr. textum Const. cit. in App., n. V, p. 302.

² Ita, minus recte, facit Bertola A., o. c., p. 17 s.: « Occorrerà invece scoverare caso per caso, dall'ampia messe delle disposizioni pontificie, sinodali (!) ecc. sull'oggetto che ci interessa, quali possano ritenersi tuttora in vigore e quali abrogate, in base ai criteri chiaramente enunciati nei canoni 22 e 23 del Codice ». Et in ultimo epv.: « In particolare, per non tacere delle norme generali che regolavano la materia immediatamente prima dell'emanazione del *Motu Proprio*, deve senza dubbio intendersi da questo abrogato, per nuova trattazione dell'intera materia, il Regolamento 6 luglio 1894 della Congregazione dei Riti... ».

Consequens est in parte verum, ut infra videbimus, non item consequentia ex falso principio assumpto. Eadem consequentia dicendum esset praescripta Caerem. Ep. et Decr. SRC abolita fuisse: quod est falsum. Praeterea, si abrogata esset Ordinatio SRC 1894, maiore ex ratione abrogata censenda esset etiam praecedens Ordinatio SRC 1884, quae a posteriore expresse revocata fuit (Ordinatio SRC 1894, pars II, ad IV); et tamen omnes merito retinent Ordinationem SRC 1884 in ipso MP Pii X plerumque contineri et adhuc vigere. Sed de his infra.

³ MP introd. sub fine.

interpretationem circa musicam sacram sollemni actu magisterii proferret.

Pontifex igitur voluit, quae in generalibus documentis anterioribus continentur, iterum atque iterum confirmare ¹, atque simul aliarum legum particularium capita selecta pro universa Ecclesia ex plenitudine Auctoritatis Suae Apostolicae promulgare.

149. — Unde duo tantum remanent criteria discriminationis, nempe derogationis expressae et contrarietatis directae.

Ex his, quae circa documenta indolis universalis in I parte exposuimus, affirmare possumus nullum eorum priora expresse revocare vel iisdem directe contrarium esse. Unde praedicta documenta indolis universalis in sua vi iuridica manent, etiam post MP Pii X, et nunc vi Codicis valent, cum ad ea CIC expresse remittat. Documenta vero indolis particularis eatenus sustinentur, quatenus praedictis documentis universalibus ac praesertim MP Pii X directe non sint contraria, ita ut vi eorum, in quibus saltem implicite contineantur, valeant ².

Codex igitur remanet fons unicus legislationis musicae liturgicae.

150. — Unde hanc methodum in codice musicae liturgicae exarando sequemur: materiam canonum ex documentis indolis universalis sumemus; eius declarationem ac interpretationem ex legibus generalibus et particularibus, quae cum his conveniunt, eruemus ad normam c. 6, n. 2, 3, 4 et c. 23. Inter leges autem particulares praeminentiam habebunt leges pro Urbe Roma vel Statu Pontificio latae ³. Itemque magni momenti faciemus quae S. Sedes

¹ Cfr. n. 11 b), n. 15 MP qui ad praescripta Caerem. Ep. remittunt; itemque multa decreta SRC; haec et alia decreta SRC, etsi ante MP promulgata, vim suam servarunt et servant: quod thesim nostram maxime probat. Si enim admittamus ex MP Pii X leges anteriores ex nova de integro materiae tractatione omnes abrogari, etiam SRC decreta, generalia saltem, abrogata censenda essent: quod falsum cuique apparet et responsis ipsis SRC contradicit.

² Ad dubium igitur utrum Ordinatio SRC a. 1894, quae praecedentem Ordin. a. 1884 expresse abrogavit, vigeat necne, respondendum: utraque vi MP Pii X sustinetur quatenus in ipso, saltem implicite, continetur. Unde Ordinatio SRC a. 1894, quae in aliquibus deficit relate ad sapientissima praescripta MP Pii X, plerumque caduca est; vigeat contra magna ex parte Ordinatio SRC a. 1884, quae — heu nemesim historicam! — ab illa abrogata fuit.

³ Etenim, quamvis ut decr. Urbis et Orbis promulgata non sint nec ideo alias Ecclesias obligaverint, testantur tamen genuinam Romanae Sedis Apostolicae hac de re traditionem, quam propter filialem reverentiam omnes particulares Ecclesiae venera-

BIBLIOTHECA
Bibliotheca Secretorum S. Sedis

edixit pro aliquibus locis vel ex particularibus circumstantiis vel determinatis personis praesertim per decreta SRC.

Dein quae magis conspicua nobis videntur ex aliis particularibus documentis, necnon huius rei studiosissimi praeconum responsis, ut leges enucleare quam clarius possimus, libenter afferemus.

tionem congrua semper prosequuntur sunt. Quod ita ipse Benedictus XIV sub finem Litt. enc. « *Annus qui* », 19 Febr. 1749 enuntiat: « Itaque eum solemne et regulare sit ut haec romana urbs aliis omnibus civitatibus in sacris ritibus ceterisque ecclesiasticis rebus praeire debeat exemplo et documento esse... » etc.

SECTIO SECUNDA
NORMAE SPECIALES

TITULUS PRIMUS

Principia.

CAPUT I.

Musica et Liturgia.

151. — « *Musica sacra, utpote solemnis Liturgiae pars necessaria, huius finem generalem participat, qui gloria Dei est, sanctificatio exemplumque fidelium. Ad sacrarum Caeremoniarum decus et splendorem augendum ipsa concurrit, quumque peculiare eius officium in hoc versetur, ut aptis concentibus liturgicum textum exornet fidelium menti propositum, proprium ei munus addicitur maiorem vim eidem textui adiungendi, quo facilius inde fideles ad pietatem excitentur, meliusque animum disponant ad gratiae fructus consequendos, qui a celebratis divinis Mysteriis proveniunt* »¹.

Liturgia verissime centrum dicitur religionis catholicae: ipsa enim dogma, forma quadam omnibus pervia, eleganter et efficaciter exprimit; Redemptionis fructus in Sacrificio Eucharistico ac mediantibus Sacramentis et formulis eucologicis, fidelibus continue et effective communicat. « Atque res utique sacra est liturgia — inquit S. Pontifex Pius XI² —; per eam enim ad Deum evehimur ipsique coniungimur, fidem nostram testamur nosque gravissimo

¹ MP n. 1. Cfr. Gigout, *Musique liturgique et religion catholique*, in « Encyclopédie de la Musique » de Lavignac - de la Laurencie, II, p. 2393 ss.; Ravegnani E., *Musica sacra e liturgia*, in BC 1908, p. 65-75; D. E. Vi [vell], *Musique et liturgie*, in « La Musique d'Église » 1924, p. 25 ss.; Schuster I., *La liturgia nei suoi rapporti con la teologia, con l'ascesi e con la musica sacra*, in BC 1911, p. 196 ss.; Müller A., *La musica sacra e il servizio di-*

² CA, initio.

BIBLIOTHECA
Biblioteca Sacramentalis Sancti Petri

ei obligamur officio ob accepta beneficia et auxilia, quibus perpetuo indigemus. Hinc intima quaedam necessitudo inter dogma et liturgiam sacram, itemque inter cultum christianum et populi sanctificationem. Quapropter Caelestinus I fidei canonem expressum esse censebat in venerandis liturgiae formulis; ait enim: « *l e g e m c r e d e n d i l e x s t a t u a t s u p p l i c a n d i*. Cum enim sanctarum plebium praesules mandata sibimet legatione fungantur, apud divinam clementiam humani generis agunt causam, et tota secum Ecclesia congemiscente postulant et precantur » ¹. Quae communes supplicationes primum opus Dei, deinde officium divinum appellatae, quasi debitum cotidie Deo solvendum... ».

Opus vere divinum, in quo miracula creationis, redemptionis et sanctificationis in dies renovantur, in quo supernaturales fidei et charitatis virtutes conveniunt ac nobilissime exercentur, et Communio Sanctorum perfecte efficitur in corpore Christi mystico.

Liturgia est ideo intima vitae unio Christi et Ecclesiae, Eius Sponsae, affectibus amoris redundans; huiusmodi liturgia postulat igitur cantum qui divini amoris sensus excitet et exprimat: cantare enim amantis est.

Ipse textus liturgicus cantum, ex ipsa sua structura, exigit: ut psalmi, hymni et cantica; vel explicite inculcat ².

Iam inde a V. T. hanc intimam cantus et liturgiae unionem Deus praecepit ³, quam ecclesiastica traditio, inde ab Apostolis ad nostra usque tempora, religiosissime recepit inviolatamque servavit ac fovit ⁴. Merito igitur cantus finem generalem liturgiae participare dicitur.

Non omnis liturgia tamen cantum ut partem integram ⁵ requirit, sed solemnis praecipue, quae magnificentiore caeremoniarum ministrorumque apparatu ac frequentiore populi concursu celebratur, ut e. g. Missa solemnis, Vesperae solemnes, etc. Sed debitum etiam Deo solvendum recte Pius XI liturgiam appellat ⁶.

¹ Ep. ad Ep. os Galliae, ML 50, 535.

² Cfr. n. 6 sub fine.

³ Cfr. n. 6 ibid.

⁴ Etiam apud paganos musica fere exclusive ad deorum cultum adhibita in initio fuit. Cfr. Katschthaler, o. c., p. 3.

⁵ Quamvis versio latina MP, ab EL confecta, authentica declarata fuerit (cfr. EL 1904, p. 129 ss.), tamen cum originali textu italico concordare debet; locutio vero « necessaria », quae in textu latino habetur, in textu originali italico sonat « integrante ».

⁶ Itemque Ioannes XXII « ... in divinae laudis officiis, quae debitaе servitutis obsequio exhibentur... ». *Extrav. Comm.*, c. 3, tit. I, cap. un.

Etenim strictissima iustitia homo laudis officium Deo reddere tenetur; Deus enim omnia creavit propter gloriam suam¹; gloria autem est clara cum laude notitia, cuius fundamentum est divina perfectio. Homo igitur, musicae dono divinitus ornatus, musica laude etiam Deum glorificare tenetur, imo naturaliter ducitur. Praeterea iustitiae adnexa est virtus religionis², qua ad Deum colendum ordinamur actibus etiam cultus externi, cuius praeclara vox est musica liturgica.

152. — Ad Deum glorificandum Ecclesia pulchriora quae hominum ingenio excolita sunt, assumpsit, ita ut templum merito dicatur omnium artium synthesis praeclara: architectura, pictura et sculptura eius formam effingunt; artes minores pretiosa ei monilia efformant; ipsa divina revelatio est poëma, in quo veritas locum tenet fictionis, verba hominum cedunt verbis Dei. Musica demum, inter artes foemina princeps, his omnibus elementis vocem dulcisonam infundit, eisque motum vitalem sibi proprium communicat. Sed praesertim in sacra actione, caeremoniarum complexum comitatur eundemque lyrice interpretatur ad earumque decus ac splendorem augendum mirifice concurrens.

Praeterea nihil unquam hominum animos efficacius movet quam musici concentus³. Etenim sonorum concordia discors eorumque impetus ac lenis moderatio animi nostri mutationes mysteriose imitantur; ipse rhythmus, elementum musicae primordiale et constitutivum, vestigia naturalia habet in nostra sanguinis pulsatione; sed praecipue melodia varios animi sensus vehementer in nobis excitat, aliquid continens mysteriosum et fere spirituale, humanas investigationes transcendens.

Attamen musica, ex hac ipsa sua natura, in se nihil determinati et concreti exprimere valet; imitatur quidem processus psychici motum, eiusdem latus dynamicum reproducens secundum varias rhythmici species: vehemens, gravis, fortis-lenis, crescens-decrescens; sensus tamen animi in omnibus variationum gradibus specificè producere non valet.

¹ Cfr. Is. 43, 7; Deut. 25, 19.

² Cfr. S. Thom., II-II, q. 81, a. 7.

³ Quod iam ab antiquis assertum fuerat; ita Cicero (*De Legibus*, II, 15, 38): «Asentior Platoni, nihil tam facile in animas teneras atque molles influere quam varios cantus: quorum dici vix potest quanta sit vis in utramque partem; namque et incitat languentes et languet excitatos et tum remittit animos tum contrahit». Cfr. in I parte quae passim in Patribus et Conciliis inveniuntur de psallendi utilitate.

Si tamen musica a contextu quodam verborum ducitur eumque lyrice interpretatur, tunc ipsa specificè determinatur et poëticum verborum substratum nitet fulgore. Cum vero omnia cultus elementa in forma liturgica coordinari debeant, constanter igitur ecclesiastica traditio musicam in templum admisit, praesertim ut ipsa aptis concentibus liturgicum textum exornet fidelium menti propositum. Contra, sonum purum (organi vel instrumentorum) Ecclesia absolute non probat; neque tamen simpliciter improbat, cum ex circumstantiis, in quibus editur, animi elevationem, ex intentione ipsa orantis determinandam, adiuvet; unde prudenter admittit.

Musicae liturgicae munus proprium est igitur textui maiorem vim adiungere, ut Ecclesiae et Christi vox efficacius animos fidelium moveat ¹ meliusque disponat ad gratiae fructus consequendos, qui a celebratis divinis Mysteriis proveniunt. Etenim unusquisque iustitiam in se recipit « secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult (I Cor. 12, 11) et secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem » ². Musica liturgica vero animi dispositionem ordinarie adjuvat eiusque cooperationem fovet.

CAPUT II.

Notae et qualitates Musicae liturgicae.

153. — « Itaque musica sacra proprias Liturgiae qualitates possideat necesse est, in primisque sanctitatem ac bonitatem formae; unde alia nota suapte exoritur, universalitas. Cum sancta esse debeat, quidvis profanum occurrat, non modo ex re ipsa amovendum est, sed ex ratione, qua per exequutores proponitur.

« Verae insuper artis specimen exhibeat; neque enim aliter in audientium animos influere tantum potest, quantum Ecclesia, concentuum artem in Liturgiam admittens, sibi pollicetur.

« At simul universalis esto, ita quidem ut, concessa singulis nationibus facultate in sacris modis certas adhibendi formas, quae pecu-

¹ S. Thomas, II-II, q. 91. a. 2: « laus vocalls ad hoc necessaria est ut affectus hominis provocetur in Deum. Et ideo quaecumque ad hoc utilis esse possunt, in divinas laudes congruenter assumuntur. Manifestum est autem quod secundum diversas melodias sonorum, animi hominum diversimode disponuntur ».

² Conc. Trid., sess. VI, c. 7.

liarem quodammodo notam suae cuiusque musices constituent, haec tamen eo ritu musicae sacrae naturae generali subiiciatur, ut nemo ex exteris gentibus, eas accipiens, ingrato ferat »¹.

Canon secundus est c. 1 clara illatio: si enim musica liturgica tam intime cum liturgia connectitur, consequens est ut eius naturam sequatur; secus actio liturgica unitate careret.

Nunc paucis has notas explicemus.

1° Sancta esse debet. Etenim « Sancta sancte », ut aiebat iam Pius X in Littera Pastoralis², cum Patriarcha adhuc erat Venetiis.

« Textus, quem musica exornat, sanctus est; sanctus locus in quo haec musica adhibetur; sancta mysteria, quae cantu celebrantur; cuique igitur facile apparebit, quam enormis esset profanatio mysteriorum Dei, si concertus in Ecclesia sanctitate carerent »³. En igitur ratio et fundamentum legum ecclesiasticarum circa musicam liturgicam: ut quidvis profanum occurrat, non modo ex re ipsa, sed etiam ex ratione qua per exequutores proponitur, amoveatur⁴.

Ac merito affirmare possumus historiam iuris musicae liturgicae nihil aliud nobis narrare, nisi pugnam constantem Ecclesiae contra profanos sensus musicae in cultu catholico adhibitae, ut abunde ex prima huius dissertationis parte constat.

2° Verae insuper artis specimen exhibeat: « sive inspiciatur finis musicae sacrae, sive locus in quo decantatur, statim apparet congruentia, imo necessitas, ut etiam iuxta verae artis leges sit exarata »⁵.

Si finem inspiciamus, res liquido constat: etenim vera ars⁶ talem pulchri splendorem in se continet ut omnium profecto animos illuminet, inflammet ac seducat.

¹ MP n. 2.

² Littera pastorale sulla musica sacra dell'E.mo Card. G. Sarto, Patriarca di Venezia, ora Pio X... Roma, Desclée 1904, cfr. initium.

³ EL 1904, p. 386 ss.

⁴ Cfr. ep. PII IX, 20 dec. 1855 ad C. Capocci: « Cum in Ecclesiis... illa dumtaxat musica sit usurpanda, quae sacrarum rerum ad domus Dei sanctitatem et maiestatem plane decet, quaeque fidelium animos mentesque ad pietatem, religionem atque ad caelestia desideria erigat et inflammet... ». Et Instruct. Card. Patrizi 18 Nov. 1856: « ... tutti li maestri la musica deve esser diretta a lodare Iddio nel suo santo tempio, e ad eccitare la devozione nel popolo... ». Cfr. demum [1588 ad VII], quo stricte praecipitur cantilenas omnes, quae scandalum pariant nec foveant devotionem, ab Ecclesia eliminandas esse.

⁵ EL 1904, p. 396 ss.

⁶ Consulto a disquisitionibus abstinemus, quae circa verae artis conceptum in genere, et artis musicae in specie fiunt, ne ultra proprios dissertationis nostrae fines abeamus.

Si circumstantias inspicimus, nihil sublimius inveniri unquam potest. Etenim musica liturgica fit vox actionis liturgicae, in qua fictio cessat et ipsum divinitatis drama realissimum evolvitur.

Omnis enim actio profana, quam musica interpretatur, est velut umbra, cum sit mera auctoris fictio, pulcherrima quidem, sed semper fictio; actio liturgica autem est realitas verissima et tremenda. Praeterea actionis profanae subiectum, quamvis omnibus naturalibus dotibus praefulgens, numquam comparari potest cum augustissimis religionis catholicae mysteriis, quae ipsius Divinitatis vitam nobis manifestant.

Si textum ipsum musicis modulis exornandum consideremus, sunt ipsa Dei verba, quae increatam Sapientiam annuntiant; si templum etiam materialiter tantum spectemus, monumenta sunt architecturae, sculpturae, picturae aliarumque minorum artium eximia. Ex quo consequitur Ecclesiam nova artis inventa libenter recipere ac probare, si verae artis nomine digna sint et spiritum induant liturgicum.

«Unde alia nota suapte exoritur, universalitas». Si sancta, si verae artis specimen revera exhibeat, musica liturgica apud omnes sane probatur ac recipitur: fit igitur natura sua universalis. Ceterum «plane congruit, ut sacra musica etiam hac nota non destituatur. Textus sacer catholicus est»¹, una liturgia unaque fides: unus ergo et universalis sit cantus, ita quidem ut peculiare notae, musicae sacrae naturae generali subordinatae permittantur².

Simul ergo cum traditionis principio apte coniungitur vis nova et dynamica, quibus artis liturgicae evolutio sapienter per gradus, non per saltum, evenit; unitas praeterea ad maiorem artis liturgicae pulchritudinem multipliciter consentit, quae specificam musicae efficaciam auget: variata enim placent.

Praeterea, attento fine ac circumstantiis, quibus musica in liturgiam assumitur, oportet ut ipsa «ad choralis musicae normam» procedat³.

In Liturgia enim «Communio Sanctorum» realiter efficitur; haec autem communio etiam in cantu subsistere debet; conveniens est igitur ut cantus vocem omnium proferat vel saltem significet.

¹ EL 1904, p. 386 ss.

² Ex hoc damnantur speciosae illae rationes, quibus anti-restauratores probandas ducebant anti-liturgicas compositiones romanorum praesertim musicorum, cfr. quae iam diximus circa Ordinationem SRC a. 1894 editam.

³ MP n. 12.

154. — Hae notae et qualitates, quas exposuimus, diligenter considerandae sunt ab iis, qui musicis modulis diiudicandis incumbunt; ac praesertim eas considerent qui musicis modulis conficiendis vel exequendis vacant.

Musica ut sit sancta, ipsi primum christianam sanctitatem assidue colant et exerceant, ac supernaturalem intentionem, non humanam vanitatem, semper praeseferant.

Ut veri artifices sint, praeparationem technicam habeant secundum temporum consuetudines evolutam, musicae sacrae praesertim litteraturam profundius in dies investigent, practicas executionis aptitudines assidue exerceant.

Denique si compositiones, quae universalitatis nota donentur, efficere volunt, spiritum liturgiae penetrent eodemque in dies reficiantur¹. Si quis enim varios animi sensus secundum cordis commotionem effrenatam exprimat, ut facilius « effectum », quem vocant, consequatur, opus efficiet individuum et effimerum. Consideret contra musicus sacer indolem ac modum, quo liturgia dolorem, iubilum ac moerorem exprimit, eumque sapienter imitetur; opus vere universale efficiet², dummodo verae artis specimen praebet: non enim sancta animi dispositio et recta mentis intentio sufficiet, ut opus musicum actione liturgica dignum censeatur, si verae artis substantiam non habeat. Hic quoque valet effatum: « bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu ».

¹ Cfr. introductionem CA, cuius titulum sonat profecto: « De liturgia deque cantu gregoriano et musica sacra magis provehendis », utpote de rebus intime coniunctis.

² Cfr. Guardini R., *Lo spirito della liturgia*, Morcelliana, Brescia 1930, p. 65-87: « Lo stile liturgico », ubi optime haec idea evolvitur; ceterum totum opus legendum est, ut introductio scientifica, prius quam liturgiam in concreto meditari quis voluerit.

TITULUS SECUNDUS

Musicae liturgicae genera.

CAPUT I.

Cantus gregorianus ¹.

ART. I. — DE EIUS NATURA.

155. — « Qualitates hae in gregorianis concentibus maxime inveniuntur; igitur huiusmodi cantus Ecclesiae Romanae proprius est » ².

a) Sanctus enim est sanctitate originis ac formarum ³. Ratione quidem originis: natus est enim simul cum Ecclesia ⁴, eumque Gregorius M. expolivit et auxit ⁵. Praeterea Ecclesia eundem custodit, ut rem sacram, quoad integritatem materialem ⁶ ac formalem ⁷; eodemque exclusive utitur in ipsis sanctissimis precibus librorum liturgicorum musica exornandis; in certis liturgiae partibus eundem unice permittit ⁸.

Ratione formarum sanctus est; etenim eius structura, ipsa

¹ Cfr. Molitor R., O. S. B., *Choral als Liturgie und Kunst*, Frankfurter Broschüren, vol. XXIII, fasc. 6; Sauter, O. S. B., *Der liturgische Choral*, Freiburg, Herder 1903.

² MP n. 3.

³ LP in initio.

⁴ De elementis hellenisticis et hebraicis in monodia gregoriana cfr. theoreticos: Gastoné A., *L'art grégorien*, Alcan, Paris 1920; Gevaert Fr. A., *La mélodie antique dans le chant de l'Eglise latine*, Gand 1895. Quidquid sit de technica controversia, cantus gregorianus in ipsa sua constitutione ac organizatione est originarie eccleslasticus.

⁵ Pia traditio, per saecula transmissa, refert columbam divini Spiritus auribus S. Gregorii monodiam suggerere, quam ipse transcribit in libro. Cfr. Leclercq H., *La colombe symbolique*, in *Dict. d'archéol. chrét. et lit.*, t. IV, p. II, col. 1753 ss., n. VI.

⁶ Circa codices cantus gregoriani aliquid innuimus in I parte, passim; cfr. Sesini U., *Decadenza e restaurazione del canto liturgico*, Scuola B. Angelico, Milano 1933.

⁷ Cfr. in I parte op. Leonis IV abb. Honorato (n. 27) et const. « *Docta SS. Patrum* » Joannis XXII (n. 40 s.), necnon Concilia particularia post Tridentinum.

⁸ « In Missis, et officiis Defunctorum, nec organo, nec musica, quam figuratam vocant, utimur, sed canto firmo; quem etiam tempore Adventus et Quadragesimae, in festalibus diebus convenit adhiberi » (*Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 13). « Cantores vero ab hac Dominica V Quadragesimae usque ad Pascha, excepta fer. V in Coena Domini, non utantur cantu figurato, sed Gregoriano » (*Caerem. Ep.*, lib. XI, c. 20, n. 4).

eius substantia in hoc consistit, ut divina mysteria celebret et exornet, nec ad profanos usus unquam assumi potest ¹.

b) Verae artis specimen exhibet.

Cantus gregorius enim melodice aliis cantus formis praeminet nativa originalitate et copia elementorum, ita ut fons uberrimus constitutus sit musicorum tam veterum ² quam recentiorum ³. Rhythmicè ditissimus est propter eius libertatem, atque varios textus et animi evolutiones naturaliter traducere valet magna cum proprietate ac gratia.

Praeterea ipsa modorum ac rhythmici simplicitas miram continet varietatem, eiusque structura unisona, dum textui arctissime melodiam coniungit ac efficacius verborum sensum exprimit, audientium animos facilius commovet ad piam liturgicae actionis considerationem: artis igitur rationes optime concordant cum munere, ob quem musica in actionem liturgicam assumitur ⁴.

c) Universalis est.

Intrinsece ex ipsa eius indole supra individualismi excessus naturaliter elevatur atque sibi constans in omnibus partibus extat, ita ut apud omnes populos iucunde recipiatur; cumque cantus proprius sit Romanae Ecclesiae, est etiam extrinsece universalis. Praeterea opus non est unius personae sed totius fidelium Ecclesiae, atque ideo in ipsa sua origine quandam universalitatem praesefert.

Cum universalitate notandus est etiam eius character choralis: ab omnibus enim cani potest imo debet.

ART. II. — DE EIUS EXCELLENTIA.

156. — « *His de causis gregorius cantus tamquam musicae sacrae supremum exemplar ita habitus est, ut iure lex haec generalis enuntiari queat: Eo magis musicum opus Ecclesiae inser-*

¹ « ... non destinato a nessuno scopo profano, ma solo al diretto servizio di Dio, perchè dettato da spiriti profondamente cristiani è tutto impregnato di vita soprannaturale e s'innalza assai più di qualsiasi musica. Con le sue melodie pure, calme, soavi, che sono una viva espressione del testo, più che ai sensi, tende allo spirito, suscitandovi un vivo amore alla virtù, un disprezzo per le cose mondane, un'ardente brama del beni eterni; in una parola sospinge lo spirito del fedele verso l'Eterna bellezza nella quale solo può riposarsi appieno ». D'Alcesi G., *Il MP sulla musica sacra di S. S. Pio X*, III ediz. AISC Vicenza 1934, p. 76.

² Cfr. quae diximus de polyphoniae origine, n. 42 ss.

³ Cfr. Bas G., *Il canto gregoriano e l'estetica della musica moderna*, in BC 1908, p. 29-37; De Gibert V., *Il canto gregoriano base e fonte della musica d'organo*, in BC 1914, p. 265 ss., 339 ss.

⁴ Cfr. MP, n. 1.

BIBLIOTHECA
Biblioteca Gregoriana Sacrae Ritus

*ciens sacrum esse atque liturgicum, quo magis ratione sua, afflatu, sapore ad melos gregorianum accedat; contra eo minus Templo dignum esse, quo magis ab exemplo illo recedat»*¹.

En igitur criterium proximum², ut recte musicum opus diiudicare possimus; oportet igitur accurate verba perpendere, ut eadem recte intelligamus ac iuste in praxi applicemus. Ac praecipue explicandum venit quid sit illa ratio, afflatus ac sapor alicuius musici operis.

Ratio (*andamento*) intelligitur hic ipsa structura, technice «*forma musicale*»³. Ipse Pius X in LP, de genere anti-liturgico loquens, utpote cantui gregoriano opposito, ait: «... il suo *a n d a m e n t o* è il massimo del cosiddetto *convenzionalismo*, che si scorge sia nella composizione e tessitura⁴ dei singoli pezzi; sia nel complesso di uno spartito: l'aria del basso, la romanza del tenore, il duetto, la cavatina, la cabaletta e il coro finale, tutti pezzi di *convenzione* che non mancano mai...»⁵.

Et in MP de hac theatrale musica loquens, ait: «...e non siano foggiate neppure nelle loro forme esterne sull'*a n d a m e n t o* dei pezzi profani»⁶.

Ratio autem (*andamento*) cantus gregoriani est eius character choralis; possumus igitur concludere eo magis musicum opus liturgicum esse, quo propius ad characterem choralem cantus gregoriani accedit.

¹ MP n. 3, cpv 2; clarius textus originalis «... tanto una composizione per chiesa è più sacra e più liturgica, quanto più nell'*a n d a m e n t o*, nella ispirazione e nel sapore si accosta alla melodia gregoriana».

² Criterium remotum iam n. 153 exposuimus.

³ Cfr. Della Corte A. e Gatti G. M., *Dizionario di musica*¹, Paravia, Torino ecc., 1929 sub h. v.

⁴ Ne accipiatur hoc verbum sensu tecnico uti partium extensio; hic sonat idem ac structura.

⁵ LP cpv 9. Ut vis argumentationis nostrae clarius appareat, notandum est Pium X in hoc contextu damnare musicam illius temporis ex eo quod opponitur et cantui gregoriano et classicae polyphoniae, hasque oppositiones in parte tantum negativa ipse evolvit. Ideoque terminologia sensus, quamvis in parte opposita adhibeatur, recte tamen colligi potest ex ipsis explicationibus, quae sunt, eumque, in partem positivam transferre. Praeterea has vocum acceptiones, quas legislator olim in LP usurpavit, in MP interpretando tuto retinere possumus, attenda materiae paritate ac historica relatione LP inter et MP: illa enim merito dicitur et est huius praeformatio. Praeterea omnes norunt MP a Pio X propria manu fuisse exaratum; quare Chirographum appellat.

⁶ MP n. 5 in fine; cum agatur de ipsa verborum intelligentia, textum originale italicum attulimus, qui clarius Pontificis mentem ostendit.

Afflatus vero (*ispirazione*) intelligitur idea, substratum ac indoles thematica musici operis.

Pius X in eodem contextu ita loquitur: «...tante volte si presero le stesse melodie teatrali acconciandole malamente sul testo sacro; più spesso se ne composero delle nuove, ma sempre sulla foggia del teatro, o con reminiscenze di quei motivi... ».

Dicendum igitur eo magis musicum opus esse liturgicum, quo magis ideas cantus gregoriani imitetur; quod tamen non materialiter, sed formaliter intelligendum est. Etenim si ideae musicae operae sumendae essent ex repertorio tantum cantus gregoriani, quamvis amplissimo ac prae aliis digno, indebite coarctarentur musicae liturgicae fontes. Praeterea haec stricta interpretatio non satis cohaereret cum logico contextu MP, qui et polyphoniam et musicam modernam, debitis instructam dotibus, probat. Magis suadetur lata interpretatio, qua negative prohibetur ideas assumere quomodo-cumque profanas, positive vero permittitur ideas etiam originales evolvere, quae medullam ac spiritum ¹ cantus gregoriani sapienter imitentur.

Demum *sapor* (*sapore*) ex duobus praecedentibus elementis resultat, intelligitur modus ipse, quo musica audientium animos movet.

Iterum Pius X in eodem contextu loquitur: « il suo carattere intrinseco è la leggerezza senza riserva; la sua forma melodica, sebbene sommamente gradita all'orecchio, è sdolcinata all'eccesso, il suo ritmo è quello della poesia italiana nelle forme più saltanti, il suo fine è il piacere del senso, e quindi non mira ad altro che all'effetto musicale, il quale torna più gradito all'orecchio del volgo, quanto più è manierato nei pezzi da concerto e più clamoroso nei cori... ». Oportet igitur, ut opus musicum quod vere liturgicum dici queat, aliquid ieraticum contineat ac pios religionis sensus in animo fidelium excitet.

Aliter sentit Rev. mus D. Casimiri, qui verba MP etymologice et technice tantum explicat ².

Praeter tres notas in MP statutas ipse subintelligit qualitatem quandam generalem, quam *melos* appellat, nempe « una successione ben ordinata di

¹ Cfr. quae supra exposuimus de natura cantus gregoriani, et invenies explicationem horum verborum.

² Cfr. BC XXX, 1935, p. 19 ss., 51 ss., 67 ss.

suoni tali da presentare un senso musicale grato all'orecchio e all'intelletto »¹.

Haec qualitas tamen, potius quam proximis, remotis criteriis accensenda est, uti elementum verae artis.

Illud *andamento* etymologicè explicat: « ... l'andamento è la maniera di andare, di camminare, di muoversi. Abbiamo già visto, parlando del *melos*, quella parte che riguardava la successione dei suoni; qui più particolarmente dobbiamo esaminare il modo, l'ordine di procedere del *melos*, quello che in termine tecnico si dice *rytmos*, ritmo! »².

Item de afflato: « È evidente che, come nelle vivande, il *sapore* che rende quelle grate al palato è dato dai vari condimenti, così è da concludere, dopo avere parlato del *melos* e del *rytmos* delle melodie gregoriane, che il loro sapore venga dalle varie organizzazioni modali, in particolare dal *diatonismo* ».

Haec textus interpretatio, quamvis sua claritate ac tanti interpretis auctoritate suadeat, mentem tamen legislatoris praeterit, uti ex superius allatis LP apparet. Cum igitur agatur de ipsis criteriis determinandis, ex quibus gravissimae consequentiae profluunt, caute procedamus oportet, ne privata iudicia uti mentem legislatoris propugnemus. Unde, salva reverentia Rev.mo D. Casimiri debita, ab eius interpretatione dissentimus eique iam dictam interpretationem historice bene fundatam praeferimus.

ART. III. — DE EIUS USU.

157. — « Itaque vetus gregorianus cantus traditione perceptus late in Sacris restituendus est... Nominatim autem in populi usum... »³.

Cum gregorianus cantus exemplar sit musicae liturgicae, consequens est ut in Sacris late adhibeatur; atque deponendum est praeiudicium divinam rem aliquid solemnitatis suae amittere, si unice cum hoc musico genere consocietur. Solemnitas enim liturgica eundem characterem non praesefert cuiusdam profanae solemnitatis, sed proprium stylum habet moderatione, spiritualitate ac simplicitate decorum. Si hoc principium firmiter retinemus, nobis facile persuadebitur assumptum; si rem experimur, iucunde legem hanc amplectemur; si praxim hanc constabiliemus, uberrimi fructus enascentur.

Duo autem praecaveantur: a) ut cantus gregorianus non mutilus, corruptus vel contractus, sed vetus ille gregorianus cantus sit, quem

¹ Ibid. p. 19.

² Ibid. p. 20.

³ MP n. 3, opv 3.

eruditissima studia ad pristinam puritatem reduxerunt¹; b) ut cantum istum omni artis peritia ac intimo animi calore exequamur.

158. — Nominatim vero Pius X vult ut cantus gregorianus in populi usum restituatur; cuius praescripti rationem ac consecretaria pulcherrime Pius XI exponit: « Quo autem actuosius fideles divinum cultum participant, cantus gregorianus, in iis quae ad populum spectant, in usum populi restituatur. Ac revera perneceesse est ut fideles, non tamquam extranei vel muti spectatores, sed penitus liturgiae pulchritudine affecti, sic caeremoniis sacris intersint — tum etiam cum pompae seu processiones, quas vocant, instructo cleri sodalitatum agmine, aguntur — ut vocem suam sacerdotis vel scholae vocibus, ad praescriptas normas, alternent; quod si auspicato contingat, iam non illud eveniet ut populus aut nequam, aut levi quondam demissoque murmure communibus precibus, liturgica vulgarive lingua propositis, vix respondeat »².

Quae ad populum spectant alternative cum *Schola*, secundum morem in iure musicae liturgicae antiquissimum³, sunt partes fixae Missae sollemnis (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei et responsiones intonationibus celebrantis), Psalmi, Cantica, Hymni, Sequentiae, Acclamations⁴.

Media etiam ad hunc finem assequendum perspicue Pontifex indigitat:

« In hoc utriusque cleri industria desudet, praeeruntibus quidem Episcopis et locorum Ordinariis, ut, per se vel per alios rei peritos, liturgicam musicamque populi institutionem curent, utpote cum doctrina christiana coniunctam. Quod quidem facilius efficietur scholas praecipue, pia sodalicia ceterasque consociationes liturgicis cantibus instruendo; religiosorum autem, sororum ac piarum foeminarum communitates alacres sint ad hunc finem assequendum in variis institutis, quae sibi ad educandum et erudiendum credita sunt. Itemque valde ad hanc rem valituras esse confidimus eas societates quae in nonnullis regionibus, ecclesiasticis auctoritatibus obsequentes, musicam sacram ad Ecclesiae leges restaurare contendunt »⁵.

¹ CA n. IX.

² CA n. IX.

³ Cfr. hulus dissertationis n. 21. Videat Schuster I., *Liber Sacramentorum*, vol. I.

⁴ Quae vero ad *Scholam* pertinent infra dicentur.

⁵ CA, X.

CAPUT II.

De libris choralibus.

ART. I. — DE EDITIONIBUS TYPICIS.

159. — Cantus gregorius autem, de quo hucusque locuti sumus, genuinus sit et ab Ecclesia uti talis probatus. Restat igitur ut de libris choralibus loquamur, quibus tuto uti possumus, imo debemus. Iam in MP Pius X cantum gregorianum laudat, « quem recentissima studia ad pristinam integritatem puritatemque tam feliciter reddiderunt »¹; « Itaque vetus gregorius cantus traditione perceptus »² — praecipitur — « late in Sacris restituatur ». Identidem CA IV in fine: « Cantus vero gregorius, in ecclesiis omnibus cuiusvis ordinis adhibendus, is est qui ad veterum codicum fidem restitutus, ab Ecclesia in editione authentica, vaticanis typis, iam propositus est ».

In decreto autem, quo MP Urbi et Orbi promulgatum fuit, in memoriam revocatur: « SS... Pius PP. X... venerabilem cantum gregorianum iuxta codicum fidem ad pristinum Ecclesiarum usum feliciter restituit »; ac praeterea « Revocatis... sive privilegiis sive commendationibus, quibus aliae quaecumque cantus liturgici recentiores formae pro rerum ac temporum circumstantiis ab Apostolica Sede et ab hac SC inducebantur, eadem Sanctitas Sua benigne concedere dignata est, ut praedictae cantus liturgici recentiores formae, in eis Ecclesiis ubi iam invectae sunt, licite retineri et cantari queant, donec quamprimum fieri poterit venerabilis cantus gregorius iuxta codicum fidem in eorum locum sufficiatur »³.

Interim constituta fuit MP 25 Apr. 1904⁴ Commissio Pontificia ut typicam editionem pararet, et iam die 14 Aug. 1905, editur ab ipsa « Kyriale »; « Haec vero SRC, hanc ipsam editionem uti typicam ab omnibus habendam esse declarat atque decernit »⁵.

¹ MP n. 3.

² MP n. 3 infra.

³ [4131].

⁴ [4134].

⁵ [4168].

Itemque die 7 Aug. 1906 approbatur Graduale Vaticanum: « Haec autem editio, ut in usum apud omnes Ecclesias hic et nunc deveniat, ita sancitum est, ut ceterae quaelibet cantus Romani editiones, ad tempus tantummodo iuxta decreta praedicta ¹ toleratae, nullo iam in futurum iure gaudeant, quo typicae substitui possint » ². Dein « per novissimum decretum hic et nunc ita praescribitur usus huius Gradualis, ut quibuslibet editionibus (minime excepta, quae *Medicea* vocatur) hucusque adhibitae quamprimum substituenda sit editio Vaticana »... ³.

Haec *typica* appellata est; aliae, ad instar illius, *iuxta typicas* ⁴. Ad ius quod attinet:

« II. Editiones typicas excudere tantum possunt vel Pontificia Typographia Vaticana, vel alii typographi Pontificii, qui a SRC veniam obtinuerunt.

« III. Singula editionis typicae folia revisioni huius SRC submittentur, quae seu Commissionis Liturgicae, seu Commissionis de Musica et Cantu Sacro, iuxta opportunitatem, sententiam exquiret.

« IV. Quaevis typica editio approbationis refert Decretum, talem editionem esse typicam declarans... » ⁵.

¹ [4166 et 4168].

² [4203].

³ [4217].

⁴ 4266 ad I].

⁵ [4266]. « Editores aliqua editione typica completa, duo exemplaria SRC tradent, in Archivo ipsius SRC maxima cura et studio conservanda ». Ibid. ad V. Inter libros sacram spectantes liturgiam, ad effectum huius decreti, qui sequuntur praecipue adnumerandi sunt:

- | | | |
|---|---|--------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> • 1. Breviarum Romanum 2. Missale Romanum 3. Rituale Romanum 4. Pontificale Romanum 5. Martyrologium Romanum. 6. Caeremoniale Episcoporum. 7. Propria tum Officiorum, tum Missarum alicuius Dioecesis, Ordinis seu Congregationis Religiosae. 8. Memoriale Rituum Benedicti PP. XIII pro minoribus Ecclesiis. 9. Instructio Clementina pro expositione SS. Sacramenti. 10. Collectio Decretorum SRC. | } | eorumque excerpta. |
|---|---|--------------------|
- Ibid. ad IX.

BIBLIOTHECA
Exemplares successivis Sancti Petri

ART. II. — DE EDITIONIBUS IUXTA TYPICAS.

160. — Cum Pius X suis litteris MP datis die 25 Apr. 1904 disposuerit ut editores cantum gregorianum noviter restitutum typis mandare possent ¹, SRC instructiones ad hoc edidit ², quae sequuntur:

« I. Editores seu typographi cuiuscumque loci vel regionis, qui gregorianas melodias in Vaticana editione contentas imprimere voluerint, sive aequali forma sive grandiori vel minori, sive omnes, sive aliquas tantum, ab eadem Sede Apostolica, prius facultatem obtinere curabunt.

« II. Ab unoquoque ex editoribus, qui huiusmodi pontificiam facultatem obtinuerint, haec erunt diligentissime attendenda:

a) Forma notularum aliorumque gregoriani cantus signorum ea debet servari, quam maiores instituerunt, et editio Vaticana adamussim exhibet.

b) Nihil praesertim mutari potest in ordine, quo eadem notulae pro variis sonorum intervallis sibi succedunt.

c) Neque pariter in modo, quo ipsae notulae pro diversis neumarum, ut aiunt, formulis copulantur.

d) Absolutissima quoque verborum sacri textus relatio ad notulas cantus observetur, ita ut unaquaeque syllaba notulae vel notulis suis penitus subiaceat.

« III. Editione parata ac confecta, nefas erit ipsam evulgare et in sacris functionibus adhibere cuiquam, nisi eam Ordinarius loci declaratione munierit, qua de eius concordantia constet cum editione typica Vaticana.

« IV. Ordinarius vero declarationem huiusmodi non concedat, nisi prius censores in cantu gregoriano periti, collatione facta diligentissime, in scriptis, onerata conscientia, testentur novam editionem cum Vaticana omnino concordare.

« V. Illis Officii liturgici partibus, quae cantus diversos pro diversitate diei vel Festivitatis admittunt, ut v. g. Hymni et Ordinarium Missae, melodiae possunt aptari, quae in editione typica non reperiantur, et a S. R. C. approbari, servatis debitis conditionibus, iis maxime quae in § d) Motus Proprii 25 Aprilis 1904 appo-

¹ [4134] sub litt. e.

² [4166]. Cfr. etiam [4266].

nuntur. Minime vero tonorum seu cantuum huiusmodi varietates admittantur in ceteris partibus, v. g. Antiphonis et Responsoriis sive Officii sive Missae.

« VI. Si autem agatur de Officiis propriis alicuius Ecclesiae vel Ordinis regularis, Romanum ritum sectantis, aut de Officiis noviter concessis, gregorianae eorum cantilena, a viris peritis restituta vel concinnata, item S. R. C. approbationi subiiciantur; qua obtenta, Ordinarius loci certior factus, ut supra, de concordantia cum originalibus a S. Congregatione recognitis, declarationem requisitam concedet.

« VII. Tolerari potest quod cantus gregorius notis musicalibus modernis edatur, dummodo periculum sedulo amoveatur, quominus ordo notularum ac neumarum quomodocumque deturbetur. Ordinarius itaque pro hisce editionibus in commodum fidelium approbationem suam concedere poterit, si ei constiterit, iuxta art. 4 et 6 de fidei conformatione cum editione typica vel melodiis approbatis.

« VIII. Quaecumque liber sacrum cantum continens vel melodia quaelibet liturgica S. R. C. ad approbationem obtinendam subiiciuntur, tria exemplaria ad eandem mittenda sunt.

« IX. Melodia gregoriana, ad usum liturgicum a S. R. C. secundum normas praedictas destinata et commendata, ad sacrum Ecclesiae Romanae thesaurum seu patrimonium, sicut ipse textus, pertinet. Itaque quando novus textus fidelibus ab ipsa proponitur seu conceditur, cantus textui respondens ita simul concessus reputatur, ut nullus editor vel auctor querelam de eo movere possit, quod Apostolica Sedes easdem melodias ad alias extendat Ecclesias.

« Contrariis non obstantibus quibuscumque.

« Die 11 Augusti 1905 ».

161. — Modus servandus in expetenda approbatione Propriorum alicuius Dioecesis vel Ordinis ad Graduale vel Antiphonale Romanum Vaticanae editionis hic praescribitur a SRC¹:

I. Pro prima editione singula cuiuslibet Proprii seu novi Officii aut Missae folia, apud quemlibet typographum composita, in triplici exemplari, vel singillatim vel simul sumpta, ad SRC pro revisione et definitiva approbatione transmittantur; praehabita

¹ [4280].

BIBLIOTHECA
 Bibliotheca Gregoriana Sacrae R. C. M.

quidem licentia illius Ordinarii loci vel Moderatoris supremi Ordinis sive Instituti, in cuius usum paratur editio, quae veluti typica pro futuris editionibus inserviet.

Ad Rev.mos Ordinarios pertinet munus efficiendi, ut suae cuiusque Dioecesis propria sic restaurentur, ut conformia reddantur gregorianis concentibus typicae Vaticanae editionis ¹.

Quo tutius pleniusque possit obtineri optanda uniformitas, merito statutum est, ut in iis etiam quae ad singula Ecclesiarum Propria pertinent, eidem Officio vel Missae eadem regulariter adoptetur melodia ac proinde, ut ante approbationem a SRC rite petendam, iisdem revisoribus cuncta subiiciantur, quatenus illi testari possint, non tantum de servatis artis gregorianae regulis, sed etiam de constante melodiarum ea, quae requiritur, unitate ².

Haec exemplaria autem tamquam opus non definitivum sed adumbratum atque uti schema manuscriptum etsi typis impressa, habenda sunt. Revisione autem peracta et indulta approbatione, unum ex dictis exemplaribus remittetur ad Ordinarium cum testimonio authentico revisionis et approbationis. Huiusce vero Proprii typis definitive impressi duplex exemplum ad SRC transmittatur ³.

II. Pro subsequentibus editionibus non est necesse ad SRC recurrere, sed requiritur tam approbatio Ordinarii Dioecesis vel Moderatoris Ordinis seu Congregationis, in cuius usum ipsae editiones parantur, quam licentia Ordinarii loci, in quo huiusmodi editiones conficiuntur et evulgantur.

Propria vero iam approbata, attentis reductione festorum, quae habentur in ipsis Propriis, et approbatione novi Kalendarii, iterum examini SRC subiicienda non sunt. Decretum respicit nova Officia in posterum expetenda et cantum gregorianum adaptandum Officiis iam adprobatis, quae tamen cantu carent ⁴.

III. Si Propria edantur ad instar Grad. vel Antiphon. Rom. Vaticanae edit., quae exhibent cantum gregorianum notis modernis transcriptum, servetur praescriptum II.

IV. Praeterea, tum decretum a SRC primae editioni datum, cum approbatio Ordinarii Dioecesis aut Moderatoris etc. atque licentia Ordinarii loci, ut supra, omnino debent integre et fideliter in principio vel in fine Proprii vel Officii novi aut Missae publicari.

¹ Cfr. [4217, 2°].

² Cfr. [4229].

³ Cfr. [4319].

⁴ Cfr. [4321].

Haec eadem procedura sequenda est pro editione gregoriani concentus noviter confecti ¹, vel etiam hodiernis musicis notulis conscripti « in commodum cantorum, praesertim in Ecclesiis ruralibus » ².

ART. III. — DE SIGNIS RHYTHMICIS ET DYNAMICIS.

162. — Ad maiorem uniformitatem in executione cantus gregoriani obtinendam, Patres Solesmenses O. S. B. suis editionibus quaedam signa, sic dicta rhythmica, apposuerunt.

Statim igitur quaestio mota est utrum haec signa violarent conformitatem illam cum edit. Vaticana praeceptam, vel minus ³.

Atque SRC die 14 Febr. 1906 opportunum duxit has necessarias declarationes edere:

« I. Forma notularum cantus sic debet integra servari, ut omnes ex eis quae eandem habent rationem vel significationem, ac proinde in editione typica Vaticana unam eandemque figuram referunt, pariter in alia editione, quae ab Ordinario possit approbari, necessario quoad formam omnino inter se similes extent et coequales. Ideoque signa quae forte fuerint, permittente Ordinario, superinducta nullatenus notularum formam, vel modum quo ipsae coniunguntur, afficere debent.

« II. Quamvis editio aliqua fuerit recognita ab Ordinario vel ab ipsa SRC, tamquam de cetero, videlicet exceptis signis, cum typica conformis, oportet tamen ut deinceps normas supra statutas exacte servet; quatenus, inter notulas typicas et signa quae superveniunt, iam amplius confusio oriri nequeat. Contrariis non obstantibus quibuscumque » ⁴.

Sane prior editio Solesmensis (1903) episema verticale indicaverat formam mutando ipsius notulae; at, post hoc decretum, alia editio (1908) episema tractu a notula distincto signavit, ut eadem omnino servaretur notularum forma Editionis Vaticanae.

Ad declarationem praecedentis decreti Secretarius SRC die 2 Maii 1906 hanc epistulam aliquibus editoribus misit, qui iudicium exquisierant de contrariis interpretationibus circa dictum decretum prolatis:

¹ Cfr. [4168 ad V].

² Cfr. [4166 ad VII, 4345 ad I].

³ Cfr. [4168 ad II]. Vide etiam: Mocquereau A., *Le décret du 14 févr. 1906 et les signes rythmiques des Bénédictins de Solesmes*, Desclée, Tournai 1906.

⁴ [4178].

« Messieurs *Biais, Lecoffre et Lethielleux,*

En réponse à votre lettre du 9 avril, j'ai l'honneur, de la part de mes supérieurs, de vous confirmer que, pour ce qui est des signes rythmiques, le décret de la Sacrée Congrégation des Rites du 14 février est très clair et très précis. L'édition Vaticane typique, avec sa notation la plus purement traditionnelle, donnant le rythme de la tradition, renferme sans doute, les indications nécessaires et suffisantes pour la pratique. Néanmoins, le Très Saint Père a cru devoir tolérer, sous certaines garanties et réserves spécialement exigées, l'adjonction de certains signes supplémentaires avec la permission des Ordinaires, *permittente Ordinario*, et encore avec une grande circonspection. Le décret du 14 février ne condamne donc pas d'une manière absolue toute édition contenant des signes de ce genre: mais il ne peut être, d'autre part, regardé comme une approbation. Ce qui résulte des termes même du décret, c'est que celui-ci oblige de respecter toujours l'intégrité de la notation typique. Les commentaires erronés, qui ont présenté ce décret comme une approbation de la part de la Sacrée Congrégation des Rites ne pourraient avoir aucune valeur, ni ne sauraient tirer à conséquence ¹.

A. PANICI, *Secr. v.*

163. — Attamen, propter inveteratas controversias inter Solesmenses et Ratisbonenses, hi voluerant ipsam interpretationem rhythmicam melodiae gregorianae, a Solesmensibus perceptam et in edit. Vaticana receptam, reicere. Quod sane erat contra ipsam naturam rhythmici gregoriani, non solum contra modum extrinsecum eundem designandi. Quare SRC die 18 Febr. 1910 hanc epistolam dedit, ut dissensus prorsus disparerent:

« Lettera all'ill.mo Mgr. Fr. S. Haberl... presid. Gener. dell'Assoc. S. Cec. di Germania, Ratisbona (Baviera).

« Si va insinuando... che il S. Padre, nel pubblicare la prefata edizione (vaticana del Gr. Rom.) non ha inteso di accogliere in essa alcuna forma speciale di ritmo. Quanto sia falsa questa sentenza si dedurrà anche dal semplice esame dell'ediz. vaticana...

« Inoltre... la Commissione pontificia... fin dal principio e con aperta approvazione della S. Sede ha inteso espressamente di segnare le singole melodie dell'edizione vaticana in tale ritmo determinato. In fine l'approvazione data per ordine del S. Padre dalla S. Congregazione dei Riti al Grad. Romano... inchiude la forma ritmica delle melodie, la quale per conseguenza è inseparabile dall'edizione stessa.

« La S. V. ... è invitata a far conoscere... la presente comunicazione,

¹ ASS 1907, p. 53. Cfr. RG 1906, col. 271 ss.

esortando insieme i cultori della musica sacra a desistere da tentativi, i quali, nel presente stato degli studi archeologici, letterari e storici, non possono dare nessun serio ed accettabile risultato. Essi servono solo a confondere le menti dei meno esperti e ad alienare gli animi dalla restaurazione gregoriana... » ¹.

Attamen ad tollendam omnem occasionem disputationum, quae acriter movebantur, SRC die 25 Ianuarii 1911 hanc restrictivam interpretationem dare censuit praecedentium decretorum:

« I. Editionem Vaticanam de libris liturgicis gregorianis, prouti evulgata fuit Auctoritate Apostolica, cum suis notulis traditionalibus, et cum regulis Graduali Romano praefixis, satis superque continere quae ad rectam cantus liturgici executionem conferunt.

« II. Reproductiones eiusdem editionis typicae, quae praeseferunt signa superinducta, rhythmica dicta, per abusum vocari editiones rhythmicas, atque uti tales haud fuisse approbatas, sed tantum precario toleratas: hanc vero tolerantiam, attentis rerum adiunctis, amplius non admitti, nisi pro solis editionibus iam factis, Gradualis et Officii Defunctorum, ideoque nullatenus extendi sive ad editiones cum notulis gregorianis sive ad transumpta cum eisdem notulis Antiphonarii et aliorum quorumcumque librorum cantum liturgicum continentium, quae ad normam Motus Proprii diei 25 Aprilis 1904 et Decretorum h. S. R. C., tum pro universali Ecclesia, tum pro singulis Dioecesibus vel Congregationibus, adhuc instauranda sunt et evulganda.

« III. R. mis Ordinariis locorum ac Superioribus Ordinum seu Congregationum interim licere editiones precario a S. Sede toleratas permittere intra limites propriae iurisdictionis, quin tamen ipsi eas in locis sibi subiectis praecipere, atque usum editionis approbatae inhibere valeant.

« Contrariis non obstantibus quibuscumque » ².

Mitius tamen SRC die 11 Apr. eiusdem anni, cum postulatum fuerit an Episcopi possint propriam approbationem donare libris cantus gregoriani melodias Vaticanae editionis adamussim reproductas continentibus, sed cum signorum rhythmicorum indicatione, privata auctoritate additorum, ad maiorem declarationem supra dicti decreti respondendum censuit:

« Editionibus in subsidium scholarum can-

¹ AAS 1910. p. 145 s.

² [4259]. Deductiones ex hoc decret. cfr. in RG 1911, p. 59 ss.

BIBLIOTHECA
Musicae Gregorianae

torum, signis rhythmicis, uti vocant, privata auctoritate ornatis, poterunt Ordinarii, in sua quisque dioecesi apponere *Imprimatur*, dummodo constet, cetera, quae in Decr. S. R. C. iniuncta sunt, quoad cantus gregoriani restaurationem, fuisse servata »¹.

Praeterea in decreto approbationis Antiphonalis diurni Romani², expresse cavet, « ut in posterum melodiae gregorianae in futuris editionibus contentae, praedictae typicae editioni sint conformandae, quin derogetur ipsius S. R. C. Decretis datis diebus 11 Apr. 1911 [4263] etc. »; decretum vero datum die 25 Ian. 1911 [4259] silentio praeterit.

Insuper die 23 Iunii 1917, eadem SRC ad dubium utrum praedictum decretum maneret adhuc in suo vigore, quamvis in AAS nunquam editum, affirmative respondit, « in subsidium scholarum cantorum », iuxta tenorem eiusdem decreti, quod simul publicatum fuit in calce ad hanc responsionem³.

Practice editiones rhythmicae nunc vehementibus illis controversiis sepultis, non sunt solum toleratae, sed concorditer probantur ac vulgatissimae sunt apud omnes, cum cantus uniformitatem apprime curent⁴.

164. — Quaestio autem de signis dynamicis nunc sponte exurgit, quamvis nondum hactenus practice resoluta sit. Quid igitur de his dicendum?

Ex his, quae hucusque de signis rhythmicis exposuimus, congrua analogia, haec tuto concludere possumus.

Magna certo haberetur utilitas, si melodia gregoriana, praeter rhythmica signa, etiam dynamicè exornaretur: etenim eius efficacia ac pulchritudo magis atque magis excresceret⁵. Rationi aestheticae et practicae accedit etiam argumentum scientiae, cum in antiquis codicibus adsint dynamica signa. Nec dubitare possumus quin haec signa conformitati obstent cum edit. Vaticana, ut eorum naturam consideranti patet. Unde eadem ratione, qua editiones rhythmicae permittuntur, permitti possent etiam editiones rhythmico-dynamicae. Attamen, usque dum interpretatio dynamica ad

¹ [4263].

² [4298].

³ [4345 ad II].

⁴ Cfr. *Les éditions rythmiques de Solesmes*, Strasbourg 1921.

⁵ Practice, si quis gregorianum cantum ad normam artis exequi voluerit, praeter rhythmum, secundum congruam interpretationem dynamicam canere debet; quod sano fit a magistris et a tractatistis gregoriani cantus.

codicum fidem certo detegi non poterit, neque opportunum erit huiusmodi editiones, tamquam suas proprias et authenticas Ecclesiam declarare. Sufficiet interdum ut editiones fiant in subsidium scholarum cantorum.

ART. IV. — DE IURE PROPRIETATIS ET EXEQUUTIONIS.

165. — Cum recensio cantus gregoriani a Solesmensibus facta S. Sedi in donum oblata fuerit ¹, eidem pertinet sane ius proprietatis.

« Litteraria Vaticanae Editionis proprietates S. Sedi reservatur » ²; itemque: « Melodia gregoriana, ad usum liturgicum a S. R. C. destinata et commendata, ad sacrum Ecclesiae Romanae thesaurum seu patrimonium, sicut ipse textus, pertinet... » ³.

Libere tamen S. Sedes permisit ut editores, sub statutis conditionibus, eosdem libros imprimerent, « meliori quo libeat modo » ⁴.

166. — De iure proprietatis Propriorum SRC tamquam principium generale edixit: « ...quando novus textus fidelibus ab ipsa proponitur seu conceditur, cantus textui respondens ita simul concessus reputatur, ut nullus editor vel auctor querelam de eo movere possit, quod Apostolica Sedes easdem melodias ad alias extendat Ecclesias » ⁵.

Insuper, posteriore decreto, has particulares instructiones edidit:

« II. Istiusmodi cantus, quamvis non universam spectent Ecclesiam, nihilominus in potestatem cedunt Sedis Apostolicae, quae eos approbando facit suos, ac pleno prorsus iure potitur de forma usuque eorum admittendis, tollendis, limitandis, et ita quidem moderandis, ut cantus etiam proprii singularum Ecclesiarum cum typicis et inter se concordent.

« III. Nec tamen ista suprema Sedis Apostolicae potestas super liturgicas cantilenas impedit, quominus firma maneant possessoribus consueta proprietatis iura, sc.:

¹ Cfr. p. I, n. 122.

² [4134 e].

³ [4166 ad IX].

⁴ [4134 e].

Quam sapiens et prudens hoc decretum fuerit, quisque videbit si hoc unum attendat, nempe privilegium trentennale Edit. Fr. Pustet concessum non solum ratione artis, sed etiam ratione oeconomica, acerbissimas illas quaestiones solvisse, quae restaurationem non parum impederant.

⁵ [4166 ad IX].

BIBLIOTHECA
 Fratrum Sacerdotum Sanctae Romanae Ecclesiae

a) Ordinario, super Ecclesiae suae Proprium, sumptum quidem univarse, minime vero in partes, nisi omnino speciales;

b) auctori vel editori primo, si agatur de melodiis vel de aliquo Proprio cuiquam Ecclesiae non reservatis, ut esset, v. g., Kyrie in Ordinario Missae extra edit. typicam approbatum, aut Proprium regionale; quae tamen, decennio elapso, publici iuris fiant, salvo semper Sedis Ap. dominio.

« IV. Praedictorum autem iurium usus sic temperetur, ut nullus Ordinarius, auctor vel editor obstare queat, quominus alii, si condiciones infra notatas impleant, aliquem cantum proprium, suo verborum contextu, ut par est, instructum, typis pariter evulgent.

« V. Quivis editor, cantus huiusmodi typis mandare cupiens, ad id admittatur a legitimo possessore, dummodo huic fidem faciat:

a) de sufficienti ad rem perficiendam facultate et peritia;

b) de praestanda eidem possessori debita remuneratione, cuius sc. pretium excedere nequeat duplum expensae ad primam confectionem requisitae.

« VI. De moderatoribus supremis alicuius religiosi instituti idem valeat quod supra de Ordinariis sancitum est, peculiaribus tamen servatis privilegiis a S. Sede antehac concessis.

« Contrariis non obstantibus quibuscumque.

« Die 24 Martii 1909 » ¹.

Propter exequutionem autem gregoriani cantus, cum eius proprietas exclusive Sedi Apostolicae competat, eiusdemque usus in locis exemptis, et quidem in ipsis Sacris peragendis, fiat, nulli fas est aliquam taxam repetere.

CAPUT III.

De classica Polyphonia eiusque usu.

167. — « Memoratas hactenus notas praeter modum possidet quoque classica, prouti vulgo dicitur, polyphonia, Romanae Scholae praesertim, cuius saeculo XVI Petrus-Aloysius Praenestinus exstitit perfectior; nec desiit postea exquisitae excellentiae, tum liturgicae tum musicae, opera proferre... » ².

¹ [4234].

² MP n. 4. Cfr. Pedrell F., *La Polifonia*, in BC 1914, p. 203 ss.

Sancta quidem est, non sicut gregorianus cantus ratione originis ac formarum, sed ratione effectuum, quos in animos fidelium parit: etenim sensus religiosus ex ipsa late diffunditur et ad pietatem efficaciter movet.

Verae artis specimen exhibet, cum ideas nobilissimas contineat sapienter ad normam musicae legum evolutas.

Inde universalis est etiam, cum apud omnes populos et omnibus temporibus magnum meruit cultum.

Si criteria proxima musicae liturgicae huic generi applicemus, nihil aliud nobis constabit, nisi quod classica polyphonia ad gregorianos concentus, exemplum unicum musicae sacrae omnis, plane accedat ¹.

Eius ratio est essentialiter choralitas; pueri enim cum adolescentibus iuvenibusque ac adultis simul concinunt, ac propriissime communitatis fidelium vocem efformant. Eius afflatus plerumque vel materialiter, semper tamen formaliter, gregorianus est ²; itemque eius sapor gregoriani cantus pietatem nobis in memoriam redncit, ita quod « una cum gregoriano cantu ad solemnias Ecclesiae maxima, quae in Caeremoniis Pontificiis habentur, excipi meruit » ³.

Polyphonia autem, de qua loquimur, ea praesertim est Scholae Romanae ⁴, « cuius saec. XVI P. A. Praenestinus exstitit perfectior »; sed magnam merentur commendationem opera, quae Josquin de Près et Orlandus Lassus scholae belgicae perfecerunt, necnon plures alii aliarum scholarum, qui exemplari praenestiniano plus minusve accedunt: in hoc enim positivum criterium habebis, ut eorum opera seligere possis.

¹ MP n. 4 circa medium.

² Cfr. n. 41 h. diss. Videsis Katschthaler G., *Storia della musica sacra*, Torino 1926, p. 74 s.

³ MP n. 4 infra. Quod etiam in functionibus EE. PP. SRC Cardinalium observandum est ad normam decr. « *Dignitatis Eminentia* », 2 Dec. 1930 S. Congregationis Caeremonialis:

« Musices genus in sacra actione utendum sit ab Ecclesia probatum. Praesertim vero dum E. mus Vir sacrum solempne peragit, praeter gregorianum, non alius recipitur cantus, quem qui, solis vocibus, moris est in Pont. Max. et PP. Cardinalium choris, Cantores vero quum numero, tum arte nihil desiderandum relinquunt ».

Cfr. AAS 1931, p. 57 s.

⁴ Cfr. Weinmann K., *Storia della musica sacra*, vers. ital., Pustet, Roma 1908, p. 110-134: *La scuola romana*; Katschthaler G., o. c., p. 94 s.

168. — « *Quare et ipsa (polyphonia nempe) late in Sacris restituenda erit, apud insigniores Basilicas praesertim, apud cathedrales Ecclesias, apud seminaria aliaque ecclesiastica collegia, ubi ad rem necessaria minime desiderentur* » ¹.

Et CA haec media proponit ex ipsa traditione deprompta, ut practice hoc praescriptum ad executionem adduci possit.

« V. Capellas etiam musicorum, iis omnibus ad quos spectat, commendatas hic volumus, utpote quae, decursu temporum, in antiquarum scholarum locum suffectae, eo pacto in basilicis maioribusque templis constitutae sint, ut polyphonicam praecipue musicam ibidem efficerent. Quam quidem ad rem, merito polyphonia sacra post gregorianum cantum altero loco haberi solet: ideoque vehementer Nos cupimus ut capellae huiusmodi quemadmodum a saec. XIV ad saec. XVI floruerunt, ita hodie illic maxime renoventur ac revirescant ubi divini cultus frequentia et amplitudo maiorem cantorum numerum exquisitioremque eorum delectum postulant » ².

CAPUT IV.

Musica moderna.

ART. I. — QUAENAM ADMITTATUR IN SACRAM LITURGIAM.

169. — « *Ecclesia artium progressum indesinenter coluit, eique favit, ad religionis usum omnia admittens, quae hominis mens bona pulcraque per saeculorum cursum invenit, salvis tamen liturgicis legibus. Recentissimum itaque musicae genus et ipsum probatur, quippe quod opera excellentiae, sapientiae, gravitatis plena exhibeat, sacris Caeremoniis non indigna* » ³.

In primis legislator principium generale historica traditione firmatum exponit, secundum quod Ecclesia artium progressum ad religionis usum admittit.

Quoad architecturam, sculpturam, picturam aliasque minores artes vix adnotare sufficiet fore integram artis historiam, praecipue usque ad saec. XVIII, in ipsis Ecclesiae monumentis describendis constare secundum varias, quae decursu saeculorum evolutae sunt,

¹ MP n. 4 in fine.

² CA n. V.

³ MP n. 5.

formas. Sed etiam artis musicae historiam, attente consideranti facile apparebit formas vocales praesertim, quas Ecclesia in usum liturgiae assumpsit, simul cum novis artis inventis evolutas fuisse.

Quin etiam ipsa vita Ecclesiae liturgica, quae usum ac commercium semper habuit cum musica arte cuiuscumque temporis, propitiam praebuit occasionem, ut formae musicae liturgicae in dies evolverentur: formae enim dyscantus et polyphoniae in Ecclesia ortae sunt.

«*Salvis tamen liturgicis legibus*»: en conditio essentialis et naturalis, cum artes ancillae, nobilissimae quidem, sint divini cultus; en igitur tota ratio ecclesiasticarum legum, earundemque historiae, circa artes, quae liturgiam ornant.

«*Re quidem vera* — ipse Pontifex adnotat ¹ — sive huius artis (musicae nempe) ipsa natura nutanti atque varia, sive iudicii ac morum per saeculorum cursum secuta immutatione, sive funesta illa vi, quam in artem sacram ars profana atque theatralis exercet, sive voluptate quam musica directo producit, neque facile debitis finibus potest contineri, sive denique praeiudicatis opinionibus levi opera in rem sese ingerentibus, ac deinde vel in cordatis atque piis hominibus tenacius adhaerentibus, voluntas in id usque contendit, ut a recta via commode aberret, quam sibi statuit consilium unde ars ad cultus famulatum adhiberetur».

170. — Hisce praeiactis, principium particulare statim exoritur: recentissimum musicae genus et ipsum admittitur ².

Sed, si comparisonem instituere volumus inter dignitatem liturgicam cantus gregoriani ac polyphoniae et musicam modernam, statim apparebit hanc ultimum occupare locum: etenim, necessariis etiam dotibus instructa admittitur seu permittitur, non commendatur.

Nec deest congrua ratio: musica moderna, uti genus, eadem sanctitate ac universalitate non pollet ac duo alia genera, neque

¹ MP introd. sub principio.

² Textus originalis italicus habet: «Per conseguenza la musica più moderna è pure ammessa in chiesa»; versio autem latina («recentissimum quoque musicae genus et ipsum probatur») genuinum sensum reddere non videtur; admittere enim est quid medium inter tolerare et probare; probare est aliquid positive laude prosequi; admittere (cuius contrarium arcere) est aliquid pacifice, nisi iucunde, recipere; tolerare est aliquid

semper verae artis specimen exhibet. Unde MP opportunas tradit cautelas, ne liturgia hoc musicae genere profanationem patiatur.

171. — « Quia vero recentioris musicae genus ad profanum usum praecipue ortum sit, in hoc maior erit collocanda cura, ne eiusmodi opera hodierno stylo accomodata quidquam profani afferant, neve theatralia argumenta redoleant, neu denique in ipsis formis externis ad exemplum profani cantus effingantur »¹.

Musica moderna, ratione originum, e contrario opposita est cantui gregoriano et polyphoniae: haec genera in Ecclesia pro liturgia orta ac evoluta sunt, illud in theatris ad humanas passiones, praesertim eroticas, celebrandas². Traduntur igitur criteria negativa musicae liturgicae, quorum substantia cum criteriis positivis tam remotis quam proximis iam expositis cohaeret.

« Neve theatralia argumenta redoleant »³: afflatus igitur nec theatralis neque mundanus sit oportet⁴. Itemque horum operum ratio schema theatralium compositionum ne sequatur ita propius, ut in animum audientium mundanum saporem excitent; et in genere, tamquam universale principium, « nihil profani contineat ».

Caute tamen ac discrete opus musicum, omnibus simul concurrentibus criteriis diiudicetur, ne nimio zelo arrepti, principium generale conculcare videamur, quo Ecclesia artium progressum coluit. Atque ideo quaenam sit ratio, afflatus ac sapor operum theatralium quisque recte cognoscet, si iudex esse vult; sin aliter peritorum iudicio stet oportet.

172. — Sed aliquid de *chromatismo* in musica liturgica moderna dicendum nobis est, cum eius usus hinc inde magnas excitaverit controversias.

Interim ex traditione nihil inveniri potest quod irrefragabiliter utrique faveat. Vidimus enim quomodo intelligenda sint quae Patres habent de hoc harmoniae genere⁵; et, ex adverso, nimis insistere non possumus in art. 3-4 Ordinationis SRC 1894, in quibus genus chromaticum admittitur imo probatur, cum quaedam adsit in his terminorum technica improprietas, qua textus inefficax evadit in hac

¹ MP n. 5 in fine.

² Cfr. Katschthaler G., *o. c.*, p. 101 ss.

³ Clarus textus originalis italicus: « non abbiamo reminiscenze di motivi adoperati in teatro... ».

⁴ Cfr. quae de afflatu (*ispirazione*) explicavimus n. 156 ss.

⁵ Cfr. pag. 18, not. 1 h. d.

argumentatione: agitur enim de contextu immediato non satis sibi cohaerente, nec ideo veram legislatoris acceptionem colligere certo possumus ¹.

Item in generalibus principiis MP de musicae liturgicae generibus genus chromaticum harmoniae numquam directe et explicitè consideratur a legislatore; unde huius mens indirecte ex implicitis eruenda est.

Si analogice loquimur, certe cantus gregorianus et polyphonia, magna ex parte, genus diatonicum uti proprium habent; sed latius concluderetur, si diatonismum uti notam propriam et essentialem musicae liturgicae inde statuemus: deest enim intrinsecus nexus seu recta consequentia. Polyphonia ipsa non est rigide diatonica, sicut gregorianus cantus, sed nova harmonica inventa sobrie quidem, sed magis atque magis pro artis harmoniae progressu, adhibuit.

Concludendum igitur genus chromaticum per se nec probari nec damnari a legislatore, qui de intrinseco artium processu iudicare non vult. Ceterum genus chromaticum est substratum harmonicum proprium musicae modernae; si excluderetur, utpote per se anti-liturgicum, nescio quomodo coëxistere poterit ipsius musicae modernae admissio in liturgiam. Si musicus ergo genere chromatico utatur, et rationem et afflatum et saporem gregorianum suis modulis infundit ², opus fecerit liturgiae utile; atque his criteriis servatis, statim musicae chromaticae insani excessus per se ipsi excluduntur.

ART. II. — QUAE NAM REICIATUR.

173. — « *Inter varia recentioris musicae genera, theatralis stylus, superiore saeculo cum maxime in Italia vulgatus, ad divinas res prosequendas minus idoneus visus est* » ³.

Magis explicitè criteria negativa musicae liturgicae explicans, legislator stylum theatralem, historice determinatum ⁴, directe improbat. Et sane quidem: « natura enim sua gregorianae rationi classicaeque polyphoniae, atque ideo supremae legi sacrae musicae

¹ Cfr. n. 120 h. d.

² Si horum verborum significationem antea traditam (n. 156 ss.) teneamus, clare apparebit hoc impossibile non esse. In ipso MP iam admittitur musicam modernam opera excellentiae, sapientiae, gravitatis plena exhibere sacris Caeremoniis non indigna.

³ MP n. 6.

⁴ Cfr. quae de hoc stylo descripsimus in I parte h. diss. n. 97 ss.

cuiusvis opponitur. Praeterea intima structura, rhythmus, conventionalismus¹, ut aiunt, recentioris huius artis, nonnisi male respondet iis, quae cantus vere liturgicus postulat »².

Atque ideo his verbis manifesto abrogatur art. 4, II comma Ordinationis SRC 1894³, per directam materiae contrarietatem.

174. — Gradatim igitur, ex musicae liturgicae eximio exemplari, ad genus positive anti-liturgicum pervenimus, omnibus musicae formis attente consideratis, quae in liturgiam assumuntur. Mentem legislatoris perspeximus omni ex parte in hac quaestione, criteria tum remota, tum proxima, positiva et negativa desumpsimus, ut tuto diiudicare possimus utrum aliquod musicum opus usu liturgico dignum sit necne.

Ad maiorem terminorum proprietatem, has distinctiones afferre censemus. Musica dicitur *profana* si fines naturales non cultuales prosequitur, e. g. symphoniae, operae liricae etc.

Sacra dicitur musica, quae ad actus cultus, sive veri sive falsi, destinatur.

Religiosa autem vocatur, quae ratione materiae aliquid de musicae sacrae natura participat, ab ea tamen differt in eo quod in actibus cultus non adhibetur; e. g. oratoria. Est *liturgica*, si actus externos cultus comitatur, qui defertur nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc deputatis et per actus ex Ecclesiae institutione Deo, Sanctis, ac Beatis tantum exhibendos⁴; sin minus est *extra-liturgica*, e. g. Litaniae mariales etc. Si vero ad liturgiam catholicam destinatur, legibus tamen musicae liturgicae contradicit, denominatur *anti-liturgica*.

Leges musicae liturgicae in functionibus extra-liturgicis observentur latius quidem, non ita tamen ut in vetitum incidatur, uti bene adnotat RR n. 30:

« Avvertiamo che è affatto erroneo il concetto che alcuni si sono formati delle funzioni non strettamente liturgiche e extraliturgiche, quasichè in esse si possano eseguire composizioni musicali, di stile libero e già riprovate o riprovabili per le funzioni liturgiche. Occorre invece richiedere nobiltà e serietà di stile in qualunque musica voglia eseguirsi nel luogo sacro per qualsivoglia sacra funzione... ».

¹ Cfr. quae scripsit ipse Pius X in LP (iam cit. supra n. 156 ss.).

² MP n. 6 in fine.

³ Cfr. n. 120 ss.

⁴ Cfr. c. 1256.

ART. III. — DE IURE EXEQUUTIONIS MUSICAE LITURGICAE.

175. — Quaestio demum fieri potest an aliquid debeatur ob exequutionem musicae liturgicae auctoribus vel editoribus ¹.

Etenim, post constitutam « Societatem Auctorum et Editorum », in aliquibus locis hoc praesumptum ius iuridice expostulatum fuit.

Unde S. C. Concilii has instructiones Ordinariis dedit ²:

« 1. Gli Ordinarii, finchè si accamperanno i detti diritti di autore ed editore su la esecuzione della musica sacra nelle chiese durante le funzioni liturgiche, cureranno che nelle stesse chiese si eseguiscano soltanto quelle composizioni moderne di musica sacra, i cui autori ed editori dichiarino in iscritto che la esecuzione delle loro composizioni non è soggetta a diritti di autore e di editore.

« Del resto l'osservanza di questa norma non potrà privare le sacre funzioni della musica sacra. Infatti:

a) Oltre il canto gregoriano e la polifonia classica, esistono molte e rinomate composizioni antiche di musica sacra, che essendo passate nel dominio pubblico, si possono liberamente eseguire nelle chiese, qualora esse siano trovate conformi alle prescrizioni del MP di S. S. Pio X del 22 Nov. 1903.

b) Molti e ottimi compositori moderni ed editori hanno dichiarato che le loro composizioni di musica sacra sono di libera esecuzione, senza cioè diritti di autore e di editore.

« 2. Per la scelta, poi, di tali composizioni, gli Ordinarii si varranno dell'opera della Commissione diocesana di musica sacra, istituita a norma del suddetto MP, salvo rivolgersi, ove occorra, al Pontificio Istituto di Musica Sacra in Roma per le opportune informazioni al riguardo.

« Roma 25 Febbraio 1932.

G. Card. SERAFINI

G. BRUNO, *Segretario* ».

Interim, ex codicibus civilibus, quidam hoc ius expresse excludunt; ceteri nec explicitè neque implicitè vel ex analogia illud expetunt ³.

¹ Cfr. Ferretti P., OSB, an aliquod pretium auctoribus vel editoribus debeatur ob exequutionem musicae sacrae quae in ecclesiis comitatur liturgicos ritus, in *Apollinaris* 1933, p. 64 ss.

² Cfr. AAS 1932, p. 72 s.

³ Leges italiae de hac materia continentur in R. D. 7 nov. 1925, n. 1950 (*Gazzetta Ufficiale*, 20 Nov. 1925, n. 270); decretum in legem conversum est d. 18 martii 1926, n. 562 (*Gazz. Uff.*, 3 maii 1926, n. 102). R. D. 15 iulii 1926, n. 1269 (*Gazz. Uff.*, 20 aug. 1926, n. 193). — R. D. 6 maii 1932, n. 685 (*Gazz. Uff.*, 25 Iunii 1932, n. 146).

Titulus enim huiusmodi iuris est utile extraordinarium obveniens possessori ex usu operis; cui respondet alius titulus relativus pro auctoribus et editoribus hoc lucrum participandi. Sane, qui aliquod opus emit, eodem uti libere potest, cum iustum solverit pretium; ipse tamen habet quidem proprietatem voluminis, sed est tantum possessor operis, formaliter accepti; proprietatem verum operis per se manet semper apud auctorem primario, apud editorem secundario; per legem positivam autem tempus, quo hoc ius perseverat, diversimode limitatur.

Quodnam vero est hoc utile extraordinarium Ecclesiae obveniens ex operibus musicae liturgicae? Nullum profecto cum nihil speciale exigatur a fidelibus in functionibus liturgicis sollemnibus ratione musicae, quae auditur; neque unquam Ecclesia theatrum fuit!

Praeterea, cum loca sacra exemptione gaudeant¹, sola legitima ecclesiae auctoritas iurisdictionem suam in his libere exercet, atque ideo huiusmodi taxae imponere posset.

TITULUS TERTIUS

De textu liturgico.

CAPUT I.

De lingua in Musica liturgica adhibenda.

176. — « *Proprius Romanae Ecclesiae sermo latinus est; itaque in solemnibus Sacris liturgicis prohibentur omnino cantus, vulgari eloquio editi; eoque magis circa partes variabiles, vel communes tum Missae, tum Officii* »².

Magno semper in honore habuit Ecclesia latinum sermonem,

¹ Cfr. c. 1169.

² MP n. 7. Cfr. RvG 1921, p. 83 ss.

S. C. de Prop. F., C. P. pro Sin., 7 Ianuarii 1755: « Caveat (missionarius) ne in Missae sacrificio preces et cantica lingua sinonsi admisceantur » (Cfr. Coll. decr. S. C. de Propaganda Fide, n. 800). Idem: in litt. 15 Sept. 1759 ad P. S. Missionariorum (n. 801); C. P. pro Sin. 23 Sept. 1773 (n. 802); S. C. SS. RR. 21 Iunii 1879. Praef. Ap. Madagascar (n. 1966); S. C. SS. RR. 10 Dec. 1870, Ep. S. Hyacinthi (n. 817).

quem uti medium aptissimum elegit ad doctrinam catholicam omnibus cuiuscumque civitatis, in universitatibus praesertim, tradendam; eundemque post prima saecula aevi christiani, in suis negotiis uti proprium assumpsit, quem Patres interim suorum operum monumentis illustrarunt.

Ex ipsa sua indole et historica traditione, doctrinae unitatem, universalitatem et immutabilitatem optime tuetur; unde notis fundamentalibus liturgiae apprime convenit, ac merito est proprius Romanae Ecclesiae sermo praesertim in liturgica actione.

177. — Ad intelligentiam legis in primis distinguamus oportet quatenam sint solemnities Sacra liturgica (textus originalis habet: «*solenni funzioni liturgiche*») ab aliis.

Functiones liturgicae solennes sunt certo tum Missa tum Officium, modo solemniter celebrentur; ut satis constat ex contextu immediato legis, in quo de his explicite fit mentio. Cum his etiam adnumerandae videntur Processiones tam ordinariae quam extraordinariae¹; ordinariae sunt: Processiones in festo Purificationis, in Dominica Palmarum, in festo S. Marci (Litan. maior.), in festo Rogationum (Litan. minor.), in festo Corporis Christi, Stationes; ceterae sunt extraordinariae².

Functiones liturgicae non solennes sunt e. g. Missa plana, caeremonia SS. Sacramenti expositi.

Demum functiones extra-liturgicae sunt e. g. Prima Communio solennis, functiones devotionales S. Cordi Iesu, B. Mariae Virgini, S. Ioseph etc.

178. — Quoad singula nunc in particulari:

a) *In Missa solenni et in Officio.*

SRC decr. generali 22 maii 1894 (n. 3827) statuit «*I. Cantiones quascumque vernaculas esse omnino prohibitas in omnibus Missis, quae vel solemniter vel solum in cantu celebrantur; ita ut modulationibus, quas liturgico idiomate Rubricae praescribunt, nulli liceat alias ab aliis addere vel immiscere; et consuetudinem ea de re contrariam, si alicubi invecta fuerit, esse prorsus eliminandam tamquam abusum et corruptelam*».

Consonat stylus SRC, ut ex pluribus particularibus decretis

¹ Cfr. c. 1290, § 2; 1292.

² In his etiam adhibendus est sermo latinus: cfr. *Rit. Rom.*, tit. IX, c. 1, n. 14; De Herdt, *Sacrae Liturgiae praxis*, t. III, n. 301, 306.

eruitur¹; eademque prohibitio confirmatur etiamsi in Missa solemniori Sacra Communio per notabile tempus distribuatur².

Eoque magis MP n. 7 cit. nominatim prohibet ipsas partes variabiles vel communes Missae et Officii vulgari eloquio canere.

Huiusmodi rigor satis intelligitur ex liturgica dignitate Missae; est enim Sacrificium centrum liturgiae catholicae, huic fideles omnes sub gravi interesse tenentur; congruum est igitur ut in hac functione eminenter catholica, universali utamur sermone.

Praeterea: « Dum SS. Sacramentum, sive sub una sive sub altera specie elevatur, cantoribus esse omnino silendum, iuxta Rubricas; iisdemque Sacramentum cum ceteris adorandum. Quod si peracta ultima elevatione, quam iuxta Rubricas statim *Benedictus* subsequi debet, ad Orationem dominicam usque, aliquid modulari libeat, SRC id permittit, dummodo de iis, quae ex Liturgia canenda sunt nihil praetermittatur, Celebrans a Missa continuanda haud impediatur et quod concinatur ad Sacramentum pertineat »³.

Consequenter igitur SRC reprobavit consuetudinem contrariam Ecclesiae Angelopolitanae canendi stropham « O Salutaris Hostia » ad elevationem⁴.

Cum vero verba ad Sacramentum pertinere debeant, SRC consuetudinem dioecesis Mechlinien. canendi in Missa solemniori exequiarum, post Elevationem et *Benedictus*, motetum: « Pie Iesu, Domine, dona eis requiem sempiternam », vel « Iesu, Salvator mundi, exaudi preces supplicum. Misere-mini mei, etc. » ex libro Iob, ita probari censuit: continuari posse cantum primi Moteti « Pie Iesu, Domine... », et etiam alterius « Iesu, Salvator mundi, exaudi preces supplicum », absque tamen sequentibus versiculis⁵.

¹ Cfr. [3113 ad I] in Valentina, 22 Martii 1862: « cantari nequit a musicis, praeter cantum ipsius Missae, aliqua laus, vulgo *aria*, sermone vernaculo in Missa solemniori, et abusus eliminandus »; [3230] in S. Hyacinthi [Quebec.] 10 Dec. 1870: « ... ubi usus invaluit, Ep. us prudenter se gerat, ut valeat sensim sine sensu hunc morem remove-re absque fidelium scandalo »; [3994 ad I] in Ploren 24 Iunii 1898. Item Ordin. SRC 1884, art. 3; eiusdem Ordinatio 1894 art. 7.

² [3975 ad V].

³ [3827].

⁴ [4071 ad I]. Attamen eadem SRC in de Nicaragua 27 Sept. 1864 [3124 ad VII] declaravit morem canendi lingua vernacula coram SS. Sacramento et in processionibus, attentam consuetudine, tolerari posse. Nobis vero non licet hanc tolerantiam uti exemplar assumere; obstat praesertim decr. Gen. 3827, III.

⁵ [4239].

179. — *b) In functionibus eucharisticis.*

SRC in Parisien. 14 Ian. 1898 ¹ prohibuit in solemni processione cum SS. Sacramento cantare lingua vernacula alternatim cum hymnis liturgicis.

Intra Benedictionem eucharisticam statuit SRC cantores et musicos nihil canere debere, non obstante quacumque contraria consuetudine ²; permittitur tamen ut aliquid cantetur post Benedictionem ³, etiam lingua vulgari ⁴.

Coram SS. Sacramento exposito autem cantari possunt hymni in lingua vernacula, dummodo non agatur de hymno *Te Deum* et aliis quibuscumque liturgicis precibus, quae nonnisi latina lingua decantari debent ⁵.

180. — *c) In Missis privatis.*

Permittuntur cantiones vernaculae, dummodo non agatur de textibus proprie liturgicis, qui nonnisi latine canendi sunt ⁶, et adsit huiusmodi textuum adprobatio ex parte Ordinarii ⁷.

Censemus vero adprobationem illam communem Ordinarii de qua in c. 1385, § 2, in casu non sufficere, cum haec respiciat praesertim integritatem fidei ac morum in textu adprobato. Oportet igitur ut adsit adprobatio specifica Ordinarii circa convenientiam liturgicam huiusmodi textuum, quae declaret etiam quandonam et quomodo in functionibus hi textus canendi sunt. Sufficit igitur ut textus praecedantur rubrica circa eorum liturgicum usum, ita ut adprobatio Ordinarii, et communis et specifica, generalis sit pro tota dioecesi.

d) In functionibus extra-liturgicis.

Valeant regulae praedictae, latius tamen intellectae, semper autem secundum generalia principia musicae sacrae; et serventur consuetudines laudabiles ⁸.

¹ [3975 ad V].

² [2464, 2722 ad III, 3058 ad II, 3530 ad II].

³ [2698].

⁴ [2791 ad II].

⁵ [3537 ad III, 4235 ad VII, 4268 ad X].

⁶ MP n. 7 cit.; cfr. etiam [4235 ad VII-VIII].

⁷ [3880].

⁸ [3496].

CAPUT II.

De ratione textum decantandi.

181. — « *Quum in Sacris liturgicis singulis textus musices proponendi ac propositionis ordo apprime fuerint constituti, neque licet ordinem hunc subvertere, neque praescriptos textus ad nutum mutare, neque ex integro, vel tantum in parte omittere, nisi forte Rubricae concedant textus aliquot versus, dum simpliciter in Choro recitantur, suppleri organo* » ¹.

Textus in Missa cantata musice proponendi sunt: *Introitus, Kyrie, Gloria, Graduale* (T. P. excepto), *Alleluia* (T. P. loco Grad.), vel *Tractus, Sequentia*, si adsit, *Credo, Offertorium, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei, Communio*; praeterea *intonationes Celebrantis et responsiones relativae* ². Quod observandum est, etsi agatur de Missis a fidelibus infra hebdomadam petitis, et unicuique adsit cantor ³.

Praeterea, iuxta Ecclesiae Romanae consuetudinem, unum conceditur, post Benedictus, canticum SS. Eucharistiae; permittitur etiam, post rite cantatum Missae Offertorium, reliquum tempus dare brevi canticulo super verba ab Ecclesia approbata ⁴.

Quoad textus divini Officii serventur rubricae speciales pro diversitate temporum; item dicendum de aliis functionibus.

Ordo vero, secundum quem textus canendi sunt, est idem ordo superioris enumerationis ⁵. *Benedictus* canendus est post elevationem ad normam Caerem. Ep. ⁶ et SRC decretorum ⁷.

Dum SS. Sacramentum elevatur, silet chorus et cum aliis adoratur ⁸.

¹ MP n. 8.

² Cfr. « De ritibus servandis in cantu Missae » (in prooemio Edit. Vaticanae Grad.). Insuper [2424 ad II, 3365 ad VII]. Praeterea cantare in Missae celebratione secundum quamdam cantilenam traditionalem nullibi adnotatam, ac non secundum cantum in Missali impressum, ideoque ad arbitrium variabilem, uti corruptela extirpanda; cfr. [3292].

³ [3624 ad IX].

⁴ MP n. 8 infra.

⁵ Expositio analytica ordinis, quo textus proponendus est, habetur in rubricis librorum choralium; cfr. « De ritibus servandis in cantu Missae » iam cit.; rubricas ante « Toni communes Missae » et ad « Cantus ordinarii officii ».

⁶ Caerem. Ep., lib. II, c. 8, n. 70 s.

⁷ [2682 ad XXXI], [3827 ad III], [4243 ad VI], Rit. serv., n. 7 simul cum [4364].

⁸ Caerem. Ep., lib. II, c. 8, n. 70. Attamen in casu particulari SRC permittit in elevatione cani posse *Tantum ergo* etc. vel aliquam antiphonam tanti Sacramenti pro-

Rubricae vero « Tempore paschali », in festis solemnibus, duplicibus etc., quae in Kyriali Vaticano sub unaquaque Missa inveniuntur, sunt directivae tantum, feriis tamen exceptis, in quibus Missae de feria canendae sunt ¹. Insuper SRC affirmative respondit dubio, utrum canendum esset: « Gloria in excelsis », et « Ite, Missa est », in tono de B. M. V. infra Octavas Nativitatis Domini et Corporis Christi, necnon in Festo S. Stephani Prot., S. Ioannis Ap. et Evang., in Festis infra Octavam Corporis Christi, et in genere quoties Praefatio de Nativitate Domini dicenda est ². Cui particulari rescripto vis inest rubricae directivae tantum, non alia.

182. — Circa textus integritatem decr. gen. SRC 22 maii 1894 praescribit: « Ea, quae cantorum schola exequi alternatim debet, numquam esse omittenda; sed vel per integrum cantanda, vel si vocibus iungantur Organa, partim concinenda, partim sub Organis clara voce legenda..., Symbolo excepto, quod per integrum si recurrat, semper canendum erit » ³.

Hoc praescriptum iam multis decretis particularibus praecedentibus firmatum fuerat a SRC ⁴, et novissime in MP n. 8 iam cit. universali lege confirmatur.

183. — Nunc videndum quandonam aliquot versus textus musica ornatos liceat organo suppleri.

Interim « animadvertendum erit, ut, quandoque per organum figuratur aliquid cantari, seu responderi alternatim versiculis Hymnorum, aut Canticorum, ab aliquo de choro intelligibili voce pronuntietur id quod ab organo respondendum est. Et laudabile esset ut aliquis cantor coniunctim cum organo voce clara cantaret » ⁵.

priam (cfr. [2424 ad VI] in Conimbricen 14 april. 1753). Cum vero Caerem. Ep. denuo a Benedicto XIV editum fuisset paucis annis ante, illud « in elevatione » interpretari censimus non grammaticaliter, nempe in ipsa caeremonia elevationis, sed logice, id est hoc tempore Missae, at post ipsam caeremoniam elevationis.

¹ Hanc regulam desumimus ex rubrica post Credo IV inscripta in Kyriali Vatic.

² [3421 ad I-II-III].

³ [3827 ad II]. Cfr. *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 10.

⁴ [970 ad II], [1023 ad III], [2994, 3108 ad XIV-XV, 3539 ad III, 3994 ad II, 4054 ad VI]. SRC in Ravennat. 19 Sept. 1883 [3590], permisit quidem in Ordinatione generalis, quae, ut par est, sit cum cantu, ad evitandam immodicam prolixitatem, Graduale et Benedictus dimidiata canere, dummodo pars, quae non canitur, clara voce recitetur.

⁵ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 7. Adest tamen rescriptum SRC in Angelopolitana 11 Sept. 1847 [2951], quo servari posse declaratur consuetudinem pulsandi tantum organum ad respondendum dum in Missa cantatur Ite, Missa est. Recentius tamen SRC in Neapolitana 8 Aug. 1906 [4189] hunc morem non probavit, sed ad *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 6 aliisque eiusdem mentis decreta remittit.

Praeterea haec organi suppletia mere permittitur, ubi adest consuetudo, vel « dummodo insufficiens habeatur choralium numerus » ¹, non tamen praescribitur neque commendatur.

In Missa solemni autem permittitur cum dicitur *Kyrie, Gloria, Graduale, Offertorium, Sanctus, Agnus, Communio* ², *Deo gratias* ³.

Dum dicitur divinum Officium: in versiculis Hymni, et cantici « *Magnificat* » ⁴. Attamen « regulare est, sive in Vesp., sive in Matutinis, sive in Missa, ut primus versus Canticorum et Hymnorum, et pariter versus Hymnorum, in quibus genuflectendum est, qualis est versiculus « *Te ergo quaesumus* » etc., et vers. « *Tantum ergo* » etc., quando ipsum Sacramentum est super altari, et similes, cantentur a choro in tono intelligibili, non autem ab organo; sic etiam vers. « *Gloria Patri* » etc., etiamsi versiculus immediate praecedens fuerit a choro pariter decantatus; idem servatur in ultimis versibus Hymnorum » ⁵.

« Advertant interim cantores et organista, ut cantum et sonum invicem alternatim ita dimetiantur (dum « *Magnificat* » cantatur), ut ante repetitionem Antiphonae incensatio sit expleta » ⁶.

In Missis Defunctorum autem nihil potest organo suppleri: organum enim eatenus permittitur quatenus cantum sustinet, sed silente cantu, organum etiam silere debet ⁷.

184. — Praeter hanc partium integritatem praecipitur etiam cuiusque partis integritas quoad ipsa verba: « *Textus liturgicus canendus est, prout extat in libris, nullo verbo corrupto, nullo postposito, indebitis iterationibus et syllabarum abruptionibus prorsus amotis, atque ita semper, ut ab audientibus percipi possit* » ⁸.

Est applicatio immediata principii generalis cantus munus proprium esse vim eidem textui adiungendi.

De verborum corruptione vel postpositione, et de syllabarum abruptionibus non est cur loquamur: ex ipsis terminis res patent ⁹.

¹ [4007]; cfr. etiam [4189 ad I].

² *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 9; ex analogia censemus permitti posse etiam cum dicitur *Introitus*.

³ [4189 ad II].

⁴ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 8.

⁵ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 6; lib. II, c. 5, n. 9.

⁶ *Caerem. Ep.*, lib. II, c. 3, n. 13.

⁷ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 13.

⁸ MP n. 9.

⁹ Hac occasione iterum referre suvat quae de sermonis latini pronuntiatione Pius XI expresserat in clt. ep. (cfr. n. 126) Card. Dubois: « ... Itemque propositum tuum plurimi

Potius videndum quaenam sint repetitiones indebitae, quaenam vero debitae.

Tamquam generale principium tenere non possumus eatenus debitas esse repetitiones, quatenus Rubricae eas praecipiant: hae namque, cum ex ipsis rubricis praecipiantur, verae repetitiones non sunt, sed ad partium integritatem pertinent, atque ideo ordinarie et per se decantari debent.

Contra, indebita erit quaecumque verborum repetitio, quam nulla ratio cohonestat, iusta tamen, quae inducere valeat quandam convenientiae necessitatem. Haec vero adesse potest ratione rhythmici complendi in mensura musica vel in periodo musica recte efformanda, si verba convenienter distrahi nequeunt ut melodiae cohaereant; item, si repetitio alicuius fragmenti melodici, propter aestheticam convenientiam, trahat etiam post ipsum eadem verba ut unitas et logica ratio periodica servetur. Non omnia verba tamen iterari possunt, sed ea tantum, quae aliquam significationem habeant, ne ipsa Ecclesiae vox incongrua balbutire videatur.

Ceterum difficile esset omnes casus, qui dari possunt, enumerare; musici igitur caute procedere debent, ac huiusmodi licentia non nisi sobrie utantur.

TITULUS QUARTUS

De forma externa sacrae Musicae operum.

CAPUT I.

Regulae generales.

185. — *« Singulae tum Missae tum divini Officii partes, musicae quoque sensum formamque servare debent, qualem traditio ecclesiastica invenit, atque optime cantu gregoriano exprimitur »*¹.

facimus tuos nempe adhortandi ut romano more latinam linguam pronuntient. Quapropter, non modo, haud aliter ac decessores Nostri f. r. Pius X et Benedictus XV, romanam latinae linguae pronuntiationem probamus, sed etiam optamus vehementer ut omnes cuiusvis nationis Episcopi eam in liturgico cultu peragendo sequi velint ». Cfr. RvG 1929, p. 1; etiam ibid., p. 79-95: *La prononciation romaine du latin...*

¹ MP, n. 10. Cfr. Potiron A., *La réforme de la musique religieuse* in « *La Musique d'Eglise* », 1923, p. 80-86.

BIBLIOTHECA
Ecclesiae Sanctissimae

Hoc praescriptum supremum canonem aestheticum tradit iis praesertim, qui modulis musicae liturgicae conficiendis incumbunt.

Ad eius intelligentiam adnotasse iuvabit « sensum formamque », de quibus in textu cit. MP, in textu originali italico dicuntur « *quel concetto e quella forma* ». Quoad rem significatam, sensus (*concetto*) est recta textus interpretatio sub respectu liturgico et consequenter modus efficacior eundem textum secundum eius sensum liturgicum musice exprimendi ¹; forma vero est ipsa structura externa, qua modulus musice construitur.

In gregorianis exemplaribus haec forma optime invenitur; et etiam verus sensus, quamvis non unice neque adaequate; fons uberimus remanet semper ecclesiastica traditio. Oportet igitur ut musicus hanc traditionem investiget praesertim in monumentis liturgicis, eorundemque originem evolutionemque requirens ac intimum spiritum in se assimilans.

Ex hac experientia aesthetica musicorum ingenium foecundis imbuetur ideis, quibus verae artis monumenta constituuntur, ut ex historia satis constat:

« In Ecclesiis deinde — en verba Pii XI —, ubi ex tota fere civitate chorus ingens fiebat, opifices, aedium fabri, pictores, sculptores, litterarum ipsi studiosi, per liturgiam et theologiarum rerum cognitione imbuebantur, quae hodie ex illius aetatis mediae monumentis tantopere elucet » ².

Atque ita patebit etiam quaenam sit peculiaris indoles ac structura uniuscuiusque partis, quomodo et quatenus ab aliis distinguatur; etenim « alia est ratio qua *Introitus*, alia qua *Graduale*, *Antiphona*, *Psalmus*, *Hymnus*, *Gloria in excelsis*, etc. componantur » ³.

¹ Titulus in MP appositus, nempe *De forma externa etc.*, totam materiam, quam in se continet, non indicat; quod explicari potest ex eo quod de forma externa tantum tradantur infra particulares regulae; de forma vero interna, nempe de ideis musicis et musica operum indole, hoc unum principium fundamentale traditur.

² CA Introd.

³ MP, n. 10 infra.

CAPUT II.

Regulae peculiares.

ART. I. — DE PARTIBUS MISSAE.

186. — *« Peculiares autem hae normae serventur:*

*« Kyrie, Gloria, Credo, etc. in Missa unitatem praeseferant sui cuiusque textus propriam »*¹.

Praescriptum hoc suam explicationem invenit in abusibus musicae liturgicae saec. XIX²: More dramatico vox aliqua textum proponebat repetitis vicibus, diversa quidem ratione, ita tamen ut a contextu precum plane praecideretur. Unde iam in Ordinatione SRC a. 1884 art. 7 edicitur: *« Versiculos sacros in ἐναλιτη Κύριε, in Hymno angelico, in Symbolo, etc. ceterisque s. Liturgiae precibus, in frustra nimis inter se dissita, ut dictionis unitas periclitetur, dividere nefas esto »*. Et infra, art. 14: *« In musicis compositionibus lucubrandis, haec observentur. Hymnus angelicus in partes invicem seiunctas cum cantu unius vocis, more dramatico, non dispescatur. Symbolum item continenter concinendum lucubretur »*.

Brevius vero in altera SRC ordinatione a. 1894, art. 11: *« Prohibitum est quominus versiculi necessario inter se connexi prorsus intercidantur »*.

Praeterea, quam stricte et simul eleganter haec regula in classica polyphonia observetur, omnes comperire poterunt, si eius exempla inviserint. Notatu digna est in polyphoniae exemplis choralitas omophona in Credo et Hymno angelico servata, quae melius horum indoli liturgicae cohaeret: ex ecclesiastica traditione enim hae partes a communitate fidelium decantabantur, ut catholicam fidem omnes profiterentur ac simul debitam gratiarum actionem agerent.

Sed etiam in aliis partibus cantus, concinne inter voces transiens, polyphonia textum arctissime coordinat organica unitate integrum.

¹ MP, n. 11 a).

² Cfr. n. 94 ss.

Praeter materialem textus unitatem exigitur insuper, ut musicus unamquamque partem complexive interpretetur secundum propriam eius indolem, quae individue exprimi debet, ut habeatur unitas illa intrinseca et formalis, quae ex afflatu liturgico derivat. « Non itaque licet — concludit MP in textu cit. — ea partibus separatis componere, quasi unaquaeque pars musicum opus absolutum efficiat, quod a reliquis secerni possit in eorumve locum substitui ».

ART. II. — DE HORIS CANONICIS.

187. — « *In Vesperarum sacris peragendis, standum communiter normis Caeremonialis Episcoporum* » ¹.

Ad rem Caerem. Ep. habet ²: « Psalmi decantari debent a choro et ab ipsismet Canonicis et beneficiatis, aliisque de Capitulo in tono et cantu Gregoriano cum gravitate et decore: ita ut eorum verba ab omnibus intelligantur: sed Versiculus *Gloria Patri* etc. poterit solemniori vocis modulatione recitari... ».

Haec Caerem. Ep. adductio necessaria fuit contra abusus vigentes tempore promulgationis MP Romae praesertim, ut ipse Pontifex testatur ³: « Multa, in cantibus Missarum, Litaniarum, quae Lauretanae nuncupantur, Hymni eucharistici, removenda erunt aut corrigenda; ast qui omnimoda restauratione indiget, est cantus Vesperarum in Festis, quae in variis Ecclesiis et in Basilicis celebrantur. Liturgicae praescriptiones Caerem. Ep.orum, nec non scholae classicae romanae pulchrae traditiones frustra in iis requirerentur. Devotae Cleri psalmodiae locum, cuius et populus particeps erat, interminabiles musicales compositiones super verba Psalmorum pervaserunt, omnes ad normam actae veterum operum theatricalium, et, ut plurimum, quoad operis pretium, adeo infeliciter, ut ne inter peioris notae symphonicos profanos concentus quidem tolerari possent. Devotio et christiana pietas exinde certe non proficiunt; pascitur quidem nonnullorum minori ingenio pollentium curiositas, maior tamen pars offensionem et scandalum patitur, ac quomodo tam malus usus usque perseveret, miratur. Nos igitur

¹ MP, II b).

² Lib. II, c. 1, n. 8.

³ Ep. PII PP. X ad Card. Respighi, 8 dec. 1903. [4125].

volumus, illum radicitus extirpari, et solemnitatem Vesperarum, iuxta liturgicas leges a Nobis indicatas, ubique celebrari ».

188. — Praeter has normas communiter servandas, MP normas speciales tradit pro casibus peculiaribus: « *Licabit tamen in solemnioribus alternis psallere, et gregorianum cantum et concentus eos, qui falsobordoni Italice nuncupantur, sive versus simili modo apte dispositos* » ¹.

Falso bordone dicitur a forma polyphonica, in qua alicui cantui duae aliae voces infra harmonice augebantur tertio quoque gradu; vox inferior, *bordone*, superiore octava canebatur, atque ideo bassus harmoniae amplius non erat: unde nomen *falso bordone* ².

Si versiculus hoc modo sit eadem musica ornatus per totum Psalmum, habetur quod ordinarie dicitur *falsobordone*; si unusquisque versiculus simili modo, nempe eadem quidem forma sed variis harmoniis, ornetur, habetur *psalmodia* a polyphonistis sic dicta *modulata*.

In his formis ratio antiphonica psalmodiae fideliter servatur, cum et populus et cantores alterne canant; differentia adest tantum in modo ornato, quo cantores proprium versiculum proponunt.

« Interdum etiam concedi poterit ut singuli psalmi ex integro musicae proponantur, dummodo hisce in operibus psalmodiae forma propria servetur, id est talis ut cantores psallere inter sese videantur ³ sive novis concentibus, sive modis e cantu gregoriano depromptis, vel eius similitudinem praeseferentibus » ⁴.

Opportune autem RR n. 22 adnotat: « ... questa concessione dovrà usarsi con grande cautela e solo qualche volta e non mai per tutti i Salmi del Vespero (e lo stesso si dica della Compieta solenne), per non ridurre la funzione liturgica a un trattenimento musicale, durante il quale Clero e popolo si limitino solo ad assistere senza prendervi parte attiva. Per conseguenza i Rev.mi Canonici e religiosi astretti al Coro dovranno porre ogni cura e diligenza per salmodiare e cantare bene le melodie liturgiche, sia da soli, sia alternandole con i cantori, nonostante qualunque contraria consuetudine, ritenendo per fermo il principio generale del MP, che una funzione ecclesiastica nulla perde della sua solennità, quando pure non venga accompagnata da altra musica che dal canto gregoriano ».

¹ MP, 11 b) infra.

² Cfr. Della Corte e Gatti, *Dizionario di musica*², Torino, Paravia, 1927 sub h. v.

³ E. g. sint duo chori contra positi, vel unus chorus in duas partes divisus.

⁴ MP, n. 11 b) infra.

« Psalmi igitur symphoniaci (Italico di concerto) excluduntur prorsus ac vetantur » ¹.

189. — « Vesperarum Antiphonae gregorianis modis sibi propriis generatim proponantur. Quod si interdum, singulari aliquo in casu, musice canantur, numquam iis erit symphonicus modus, neque canticuli vel cantionis amplitudo » ².

Haec concessio opportuna erit, dum psalmi ex integro musice propositi canuntur; at sub eisdem clausulis strictius etiam interpretandis.

190. — « In Ecclesiae Hymnis forma antiquitus tradita servetur » ³.

Requiritur ideo ut melodiae rhythmus conveniat et rite aptetur formae metricae hymni; sed praeter hanc materialem unitatem, formalis illa unitas requiritur, qua omnes strophae et uniuscuiusque strophae membra unum quid efforment. « Quamobrem — concludit MP ibidem — non licet cantico, ex. gr. *Tantum ergo*, eos modos aptare, qui in stropha priore flebiles illas formas exhibeant, vulgo *romanza, cavatina, adagio* appellatas, in altera vero, *Genitori*, etc. festivum genus » (italice *allegro*) ».

¹ MP, 11, b) in fine. « Questi Salmi erano esclusivamente composti per la Schola, ove non mancavano i lunghi a solo, i pezzi di concerto, in una parola, quelle forme, quegli andamenti propri della musica profana e da teatro. Il popolo doveva starsene muto, semplice spettatore, come se fosse a teatro, per ammirare, se era il caso, o magari per lasciarsi andare in preda a Morfeo, finchè un gran colpo di piatti o di tamburo, non avvertisse che tutto era finito e che poteva ritornarsene a casa ». D'Alessi G., o. c., p. 115.

² MP, 11 d). In textu originali italico haec ultima verba clarius sonant: « non dovranno mai avere nè la forma di una melodia da concerto nè l'ampiezza di un mottetto e di una cantata ».

³ MP, 11, c).

TITULUS QUINTUS

De Cantoribus.

CAPUT I.

Cantorum munus¹.

191. — « Cantoribus in Ecclesia munus vere liturgicum est... »².

Iam in primaeva Ecclesia cantores distinctum ordinem³ efformaverant; ut deducere possumus ex distincta salutatione S. Ignatii Martyris: « Saluto sanctum presbyterium. Saluto sacros diaconos... Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, confessores »⁴; itemque ex Constitutionibus Apostolicis c. 25. Decursu temporis, propter insufficientiam Levitarum, etiam laici in cantorum munus assumpti sunt. Attamen eorum munus vere liturgicum permansit, cum actioni liturgicae active participant textum sollemniter cantu proponentes.

Huius muneris ambitum ita determinat MP n. 12: « Exceptis modis, qui Sacerdotis ad altare Sacra peragentis Administrorumque proprii sunt, ac semper ex uno gregoriano cantu nullaque organi modulatione constabunt, reliquis cantus liturgicus Chori Levitarum est, quorum vice ecclesiastici cantores proprie funguntur ».

¹ Cfr. Gerbert M., *De cantu etc.*, o. c., I, 29 ss.; *Dictionn. d'archéol. chrét. et de Liturgie* sub voce « ChAntres ».

² MP, n. 13.

³ Loquimur non de ordine, quatenus sacramentum, sed secundum terminologiam antiqui iuris ex iure romano derivatam, nempe quatenus est classis personarum cum certis iuribus et privilegiis; e. g. ordo equestris. Ritus ordinationis cantorum Sacramentarium Gelasianum desumpsit ex Conc. Carthag. IV, c. 10: « Vide ut quod ore cantas, corde credas; et quod corde credis, operibus comprobas ».

⁴ MG 5, 907. — In Conc. Tridentino Didacus de Paiva cler. sacc. Lusitani, missus a rege Portugalliae, in suis observationibus super articulis de sacramento ordinis, ex textu S. Ignatii Mart. ita argumentatur: « Inferiores autem ordines (nempe episcopatu, sacerdotio et diaconatu) non sunt sacramenta. Nam Ignatius nominat omnes, supradictos ordines nominatim sanctos. Neque ecclesia Antiochena instituit primum cantores, sed ut alter-natim in duas partes Psalmi cantarentur ad evitandam confusionem. Antiqui igitur sunt sess. sextam... a. 1562, p. 10, lin. 5 ss. — Cfr. etiam: Socrates, *Historia ecclesiastica*, lib. 6, cap. 8 (MG 67, 631); Ambros, *Geschichte der Musik*, II², 4.

Fusius ad rem RR.: «La vera o genuina tradizione ecclesiastica del canto e della musica sacra è che l'intera assemblea dei fedeli si associi con canto alle funzioni liturgiche, eseguendo quelle parti del testo che sono assegnate al coro, e che una speciale *Schola cantorum*, alterni col popolo e proponga le altre parti del testo più ricche di melodia ed a lei più specialmente riservate...

« 2. Le *Cappelle musicali*, composte da un gruppo di determinati cantori, sotto la guida di un maestro, ammesse in sostituzione del popolo e delle *Scholae cantorum*, sono d'istituzione più recente, ma pure legittima anche essa ».

192. — Cum cantores ecclesiae fidelium vice fungantur, « quae igitur musica opera ipsi ferunt, maxima saltem ex parte, ad choralis musicae normam procedere debent. Non tamen unius vocis melos prorsus arcetur; ea vero ne in Sacris ita umquam praevaleat, ut maxima textus pars hoc ritu perficiatur; sit imo ei nota significationis aut harmonici indicii ¹, arctequae cum reliqua choralis compositione colligetur » ².

De oeconomia vocis solius et chori, melius quam regulae et praecepta, valeant praeclarissima exempla cantus gregoriani, ad cuius normam omnes se conformare satagant.

CAPUT II.

Quinam canonice habiles sint ad munus cantorum legitime exequendum.

ART. I. — VIRI.

193. — *H a b i l i t a s*, de qua loquimur, nec scientiam artis musicae neque mores cantorum respicit; est autem *c a n o n i c a*, nempe ad iuris requisita vel impedimenta attendit.

Cum cantorum munus vere liturgicum sit, omnes viri, qui active sacris functionibus assistere possunt, sunt iure habiles ad hoc munus exercendum; activa assistentia enim dicitur « quae aliquam secumferat participationem in celebrandis divinis officiis » ³,

¹ Textus orig. ital. clarius: « piuttosto deve avere il carattere di semplice accento o punto melodico... ».

² MP, n. 12 in fine.

³ C. 2259, § 2.

qualis profecto est cantorum participatio. Quare excluditur non solum excommunicatus vitandus, sed etiam quilibet post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam aut alioquin notorie excommunicatus vel personaliter interdictus ¹. In interdicto locali generali vel particulari paroeciali cantorum munus ordinarie suspensum manet: prohibetur enim « cantus et pompa in sacra suppellectili et sonitus campanarum, organorum, aliorumve instrumentorum musicalium » ².

Praeterea si quis inhabilis declaratus fuerit ad hoc munus consequendum vel eodem privatus aut suspensus ad tempus ³, ab eius exercitio prohibetur.

Demum haeretici, schismatici, israelitae prohibentur in Ecclesiis catholicis canere ⁴, identidem catholici in eorum sacris ⁵.

ART. II. — MULIERES.

194. — « Quum cantoribus in Ecclesia munus vere liturgicum sit, consequitur mulieres, talis officii expertes ad Chori partem agendam, aut ullo modo in musicum Chorum admitti non posse » ⁶.

Clarius etiam RR n. 12: « Le donne non possono cantare nelle sacre funzioni, se non in quanto fanno parte o rappresentano il popolo; è quindi

¹ C. 2259, § 2; c. 2275, § 1.

² C. 2271, § 2; c. 2272, § 3, n. 2.

³ C. 2292, n. 9, 10. Ad normam c. 1185 hi « a solo ecclesiae rectore, salvis legitimis consuetudinibus et conventionibus et Ordinarii auctoritate, nominantur, pendent, dimittuntur ».

⁴ Decr. S. C. S. Officii, 7 Iulii 1863, 1 Maii 1889; cfr. Coll. S. Congr. de Prop. Fide, 1845, 1851: « ... ut quo citius et efficacius amoveantur abusus de quibus agitur; et interim curent ut pneri catholici doceantur enim accurate cantus liturgicos ».

⁵ Decr. S. C. S. Officii, 16 Martii 1856, ibid., 1750; sanctiones appositae sunt, ut nempe ab ecclesia expellantur; « Quatenus reapse impossibile evadat physice vel moraliter eos amovere, tunc eosdem catholicos sonatores vel cantores opportunis monitionibus, obsecrationibus, vel oblurgationibus ab huiusmodi daemoniorum cultu deterreant, etiam denegatione ad tempus Sacramentorum, et ita eos ad bonam frugem revocare ». Idem edixit Em. mus Card. Tournon, imposito iuramento Missionariis Illud exequi etiam sub interpositione excommunicationis; cfr. ibid., n. 1781, 1791, 1794.

Etiam pro Urbe Roma RR n. 66 praescribit: « Resta quindi proibito ai maestri direttori ed organisti e ai cantori di far parte di associazioni aliene alla Chiesa cattolica, e di prestar servizio nelle Chiese o Cappelle eterodosse, o per esecuzioni musicali che in qualunque modo possano riuscire di vilipendio alla religione o alla morale, o anche solo disdicano all'ufficio di cantore di Chiesa ».

⁶ MP, n. 13. — Et S. Congr. de Prop. Fide: « Enixe commendatur Episcopis, ut quantum fieri potest, eradicare satagant huiusmodi abusus » (nempe cantum mulierum in Ecclesiis). Cfr. Coll. S. C. de Prop. Fide, n. 1965.

BIBLIOTHECA
Basilienis Secretorum Sanctae Romae

loro vietato di cantare dalle tribune o dalle cantorie, sia da sole, e sia molto più come parte della Cappella musicale ».

Circa consuetudines contrarias mitius in dies mens SRC facta est. Etenim prima vice ad dubium: « An servari possit mos in aliquam Ecclesiam, etiam Cathedralam, invectus, ut mulieres ac puellae intra vel extra ambitum Chori canant in Missis solemnibus, praesertim diebus per annum solemnioribus »... rescribendum censuit: « Invectam consuetudinem, utpote Apostolicis ¹ et Ecclesiasticis consuetudinibus absonam, tamquam abusum esse prudenter et quamprimum eliminandam, cooperante Capitulo seu Clero ipsius Ecclesiae curae et auctoritati Rev.mi sui Ordinarii » ².

195. — Attamen, cum in MP praecipitur, ut « gregorianus cantus in populi usum restituendus curetur, quo ad divinas laudes mysteriaque celebranda magis agentium partem, antiquorum more, fideles conferant ³ », iterum quaesitum fuit: « Licebitne permittere, ut puellae ac mulieres in scamnis sedentes ipsis in Ecclesia assignatis, separatim a viris, partes Missae ⁴ cantent; vel saltem extra functiones stricte liturgicas, Hymnos aut cantilenas vernaculas concinant? ». Et SRC rescribendum censuit: « Affirmative ad utrumque, et ad mentem. Mens est: Ubi viri et pueri suam partem convenientem, tamquam Chorus seu *Schola cantorum* conferre possunt, mulieres et puellae canentes a reliquo populo non distinguantur, salva separatione virorum a mulieribus, ubi laudabilis huiusmodi servatur consuetudo; et, ubi praesertim officitura choralis habetur, cantus exclusivus mulierum non admittatur, nisi ex gravi causa ab Ordinario agnoscenda; et cauto semper ut quaevis inordinatio vitetur » ⁵.

Mulieres igitur, in casu, possunt canere ea, quae Schola cum populo alternare debet, dummodo in loco liturgice distincto non sint. Eadem ratione canere possunt, ubi adest officitura choralis clericorum et canonicorum: etenim vetatur tantum, ordinarie, cantus **e x c l u s i v u s** mulierum, non vero alternus; extraordinarie vero admittitur etiam exclusivus mulierum cantus, stante consuetu-

¹ Alludit ad illud S. Pauli: « Mulieres in Ecclesiis taceant », I Cor. 14, 34 s.

² [3964] in De Truxillo, die 17 Sept. 1897.

³ MP, n. 3 in fine.

⁴ Textus primitivus huius decreti habebat: « partes *invariantes* Missae »; cfr. ASS 1908, p. 115.

⁵ [4210 ad II].

dine, si, iudicio Ordinarii, adsit causa gravis et quaevis inordinatio vitetur.

Cantus exclusivus mulierum in officiatu choralis non consistit tamen in hoc, quod ipsae integrum officium canant (inauditum prorsus esset!), sed in hoc quod ipsae tantum partes ad Scholam pertinentes canant.

Quod de cantu exclusivo mulierum in officio choralis concessum est, valet etiam in Missa solemni. Etenim decretum habet: « et ubi praesertim officiatu choralis habetur... »; ergo idem ordinarie valet si agatur de Missa solemni, de qua decretum in contextu proximo, logico et grammaticali primae partis locutum est.

196. — Iurisprudencia SRC super hac quaestione clauditur resolutione dubii, permagni momenti, ab Ecclesia Neo-Eboracensi propositi: « Per omnes fere regiones Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis, nomine Chori designatur solummodo quidam coetus paucorum cantorum, tum foeminarum quum virorum, qui seliguntur ad officium textus liturgicos intra Missas solemnes cantandi. Hic chorus, seu coetus virorum ac mulierum, seu puellarum, in loco eius soli usui destinato, extra cancellos, immo plerumque longissime ab Altari positus est, nec alius habetur Chorus, qui textus liturgicos cantet vel recitet. Hinc quaeritur, utrum, ratione habita Decr... n. 4210, Angelopolit. 17 Ian. 1908 ad II,... talem Chorum seu coetum virorum ac mulierum supradescriptum, in loco ab Altari remotissimo positum, et Chori liturgici fungentem officio, posthac adhibere liceat? ».

Et SRC... ita respondendum censuit:

« Prouti exponitur, negative, et ad mentem. Mens est, ut viri a mulieribus et puellis omnino sint separati, vitato quolibet inconvenienti, et onerata super his Ordinariorum conscientia ». Die 18 Decembris 1908 ¹.

Stante igitur consuetudine, habita ratione defectus alius Chori, qui textus liturgicos cantet vel recitet, cauto quod viri a mulieribus et puellis sint omnino separati, vitato quolibet inconvenienti et onerata super his Ordinariorum conscientia, permittitur in casu ut coetus virorum ac mulierum Chori liturgici fungatur officio.

Habemus profecto quandam iuris singularitatem, quae per se

¹ [4231]. Aliud decretum de cantu mulierum (in Valentina 4 Dec. 1914) simpliciter remittit ad haec praecedentia decr.; cfr. *Razón y Fe*, vol. III, n. 466.

de persona ad personam, de casu ad casum non esset extendenda ¹. Attamen, cum dubium respiciat omnes fere regiones Statuum Foederatorum, tamquam aequivalenter generale haberi sane potest; atque ideo, in iisdem circumstantiis, aliis casibus applicari potest. Unde ad meliorem decreti intelligentiam, haec adnotare placet.

Ut viri a mulieribus et puellis sint omnino separati oportet ut in locis omnino distinctis sint, ut puta si mulieres ex una parte chori, viri ex alia sint. Necessarium prorsus non videtur ut inter se conspici non possint, nisi ad vitandum aliquod inconveniens, opportunum hoc existimetur; itemque dicatur de accessu ad chorum: conveniens est ut separatim accedant et discedant, sed, nisi aliquod inconveniens praevideatur, necessarium prorsus ad hoc non videtur, ut distinctos gradus habeant.

197. — Quid demique dicendum, si paucissimae mulieres (1 pro 10) assumantur, ut voces puerorum, praesertim in polyphonia, sustentent ac dirigant, loco virorum, qui *falsettisti* dicuntur? ².

Melius certe esset si pueri apte educerentur, ut soli possint canere; posita tamen necessitate, adhibeatur vir, si habeatur; secus censemus, sub cautelis praedicti decreti [4231], permitti posse ut mulieres inter pueros canant; quod certo praescriptam separationem a viris non tollit: stricte enim pueri non sunt viri; sufficet igitur ut mulieres ita inter pueros consistant, ut a viris sint omnino separatae.

Has conclusiones non nisi cautissime ac sobrie adhibere liceat; et salvo semper meliore iudicio SRC.

ART. III. — PUERI.

198. — « *Quod si acutae, vel acutis proximae voces adhiberi velint, antiquissimo Ecclesiae more, id pueri praestabunt* » ³.

Haec est igitur genuina Ecclesiae traditio circa voces acutas ⁴, cui omnes, qui ecclesiasticas leges sincere ac fideliter observare volunt, sese conformare debent.

Fusius ad rem CA n. VI: « Scholae puerorum, non modo apud

¹ Cfr. quae diximus supra n. 139-141.

² Ita dicuntur viri, qui, praeter propriam vocem (veram), etiam vocem acutam puerorum (falsam) imitantur.

³ MP, n. 13 in fine.

⁴ Cfr. « ChAntres », in *Dict. d'archéol. chrét. et de Liturgie*, sub h. v.

maiora templa et cathedrales, sed etiam penes minores et parociales aedes excitentur; pueri autem a cappellarum magistris ad recte canendum instituantur ut ipsorum voces, iuxta veterem Ecclesiae morem, virorum choris sese adiungant, maxime cum in polyphonica musica, ut olim, adhibendae sint pro suprema voce, quae cantus appellari consuevit. Ex eorum numero, saeculo praesertim XVI, polyphoniae auctores peritissimi, uti est compertum, prodire, quos inter omnium facile princeps Ioannes ille Petrus Aloisius Praenestinus ».

ART. IV. — RELIGIOSAE.

199. — « *Religiosae mulieres, si eisdem liceat, ad normam suarum constitutionum vel legum liturgicarum ac de venia Ordinarii loci, in propria ecclesia aut oratorio publico canere, tali e loco canant, ubi a populo conspici nequeant* » ¹.

Habemus profecto ius singulare contra principium generale, quo mulieres personalitate liturgica carent, ob specialem utilitatem vel necessitatem cultum debitum praestandi in religiosarum ecclesiis.

Attendatur tamen ad clausolas appositas. « *Si eisdem liceat* »: leges igitur communes non obligant religiosas, quibus usus cantus prohibetur ex propriis rite adprobatis constitutionibus.

« *Ad normam suarum constitutionum vel legum liturgicarum* »: etenim adsunt religiosae praesertim Carmelitae, Visitandinae etc. quae ex constitutionibus nonnisi recto tono canere possunt; eisdemque licet regulam constitutionum servare pariterque regulas communes sequi. Illud *vel* tamen non est copulativum, sed disiunctivum, ut satis clare apparet ex declaratione pontificia ad E. mum Card. Dubois, Archiep. Parisiensem: de cantu gregoriano in religiosis sororum Carmelitarum Familiis ²:

« Eminentissime Seigneur,

« De vives instances Nous ont été faites de votre part, Eminence, ainsi que de la part de plusieurs autres personnalités, pour que Nous déclarions Notre pensée au sujet du chant grégorien en relation avec la récitation sans notes, dite *recto tono*, en usage aux Carmels de France, et ceci dans le but

¹ C. 1264, § 2.

² AAS 1924, p. 458.

de faire cesser des doutes, des incertitudes et des inquiétudes qui se sont vérifiées à ce propos. Le désir du répondre adéquatement, autant qu'il dépend de Nous, à cette instance et à ce noble but, Nous a fait considérer :

a) que Pie X de s. m., par le MP 22 Nov. 1903, faisait une prescription générale du chant grégorien dans les fonctions du culte ;

b) que le même Pie X, par Rescrit 12 Octobre 1911, en réponse à la demande de quelque Carmel, accordait gracieusement ou ordonnait : « servetur consuetudo ab origine » ;

c) que les Constitutions primitives du Carmel prescrivent pour l'Office choral la récitation *recto tono* ou sans notes, et que rien n'a été modifié, à cet égard, par la récente (Février 1924) révision des mêmes Constitutions de la S. C. des Religieux ;

d) que l'exception (surtout si elle est très limitée) n'infirmes pas la règle et que la spécialité de l'office choral en usage aux Carmels est nécessairement très restreinte et isolée, assez justifiée d'ailleurs par le caractère même de toute la vie et profession de l'Ordre ;

e) que, rigoureusement parlant, il n'est même pas question d'une exception proprement dite, ne s'agissant, au fond, d'un chant différent du grégorien, mais d'une simple récitation ;

f) qu'enfin, dans quelques Carmels d'Espagne, le chant grégorien est en usage depuis quelque temps déjà et que certains Carmels français semblent favorables à l'adopter aussi.

« Pour toutes ces considérations Nous jugeons à propos de devoir déclarer et Nous déclarons ce qui suit :

« I. Nous n'avons eu et n'avons aucune intention de donner des ordres précis, ni d'exprimer des désirs formels au sujet des usages choraux susdits reçus par les Carmels de France ou de n'importe quel autre pays, laissant libre chaque Carmel de se conformer à l'un ou l'autre usage selon que l'exigent les conditions locales.

« II. Notre agrément pour l'usage du chant grégorien adopté par quelques Carmels, ne veut pas dire que la récitation *recto tono*, maintenue par d'autres, Nous soit moins agréée, car si Nous apprécions la conformité à la pratique commune de la liturgie, Nous apprécions aussi la fidélité aux traditions de famille légitimement reconnues et autorisées.

« Du Vatican, le 12 Octobre 1924

PIUS PP. XI ».

200. — Quaeritur: si constitutiones retineantur, licet etiam *recto tono* respondere intonationibus celebrantis?

Propter necessariam relationem inter intonationes et responsiones, sic distinguendum censemus: si celebrans intonationes communes cantet, religiosae etiam responsiones communes canere debent; si vero celebrans intonationes *recto tono* recitet, religiosae

propriam regulam servant. Quod difficile obtinendum non erit, cum SRC declaraverit O. M. C. retineri posse usum Missam cantandi modo quasi psalmodico, seu semitonato ¹.

201. — Quod religiosis mulieribus conceditur canendi in Ecclesia, valet etiam pro eorundem puellis contubernalibus, uti expresse permittit RR n. 12: «... le religiose viventi in comunità e con esse le alunne potranno nelle proprie Chiese e Oratori cantare durante le sacre funzioni...».

202. — Demum requiritur venia Ordinarii loci, etiam pro exemptis. Etenim «Regulares, novitiis non exclusis, sive viri sive mulieres, cum eorum domibus et ecclesiis, exceptis iis monialibus quae Superioribus Regularibus non subsunt, ab Ordinarii iurisdictione exempti sunt, praeterquam in casibus a iure expressis» ².

Verum «Si loci Ordinarius leges pro suo territorio hac in re (nempe de cultu divino) tulerit, etiam religiosi omnes, exempti quoque, obligatione tenentur easdem servandi» ³.

Pro Urbe RR haec praecipit: «n. 11. Nelle Comunità Religiose e negli Istituti, il canto e la musica per le sacre funzioni potranno essere regolati da soggetti competenti dell'Istituto, se ve ne sono, ma sempre secondo le norme indicate e d'accordo con la S. Visita Apostolica e con la Commissione Romana.

«n. 12. ... vogliamo che sia loro (nempe alle religiose) affatto proibito di cantare a voce sola e desideriamo che nelle Messe e nel canto dei Vesperi preferiscano le melodie gregoriane, eseguite possibilmente dalla Comunità intera».

Praeterea religiosae in Missis solemnibus in earundem Ecclesiis celebratis turbam repraesentantes cantare prohibentur, «sub poena suspensionis» (!), in Passione partem ad turbam spectantem ⁴.

¹ [3697].

² C. 615.

³ C. 1261, § 2.

⁴ [2169] in Nullius, Terlitien seu Iuvenacen, die 17 Junii 1706.

CAPUT III.

Cantorum notae.

ART. I. — NOTAE MORALES.

203. — « *Ne quis denique cantor in Ecclesiae Chorum inducatur, nisi constiterit de eius pietate atque integritate vitae, eumque modestiam religionemque praeferre, quae sanctum decet officium, cui ipse addicitur* » ¹.

Loquentes de habilitate canonica cantoribus, vidimus quae ipsis prohibentur; nunc vero quid ab ipsis positive requiratur praescribitur.

Satis congruenter hae notae morales a cantoribus requiruntur, cum ipsi propius actioni liturgicae participant ac munus vere liturgicum habeant, verba populo annuntient sanctitatis redundantia populique fidem excitare debeant.

At, praeter haec fundamenta remota, requiritur insuper ut quidquid profanum vitent in ipsa ratione, qua ipsi musicam proponunt ². Quare Caerem. Ep. sapienter monet ³: « Id quoque cantores et musici observent, ne vocum harmonia, quae ad pietatem augendam ordinata est, aliquid levitatis aut lasciviae prae se ferat, ac potius audientium animos a rei divinae contemplatione avocet sed sit devota, distincta et intelligibilis ». Item Ordinatio SRC a. 1884 art. 10: « Interdicuntur item quaedam nimis artificiosae vocum inflexiones; nimium in musico concentu moderando, vel iis qui canunt aut sonant praecipiendo rumorem agere ⁴; Sancto Altari terga vertere; immodeste confabulari, aut aliud quidvis committere, quod locum sanctum dedeceat ».

¹ MP, n. 14.

² Cfr. MP n. 2: « Cum sancta esse debeat (musica), quidvis profanum occurrat, non modo ex re ipsa amovendum est, sed ex ratione, qua per exequutores proponitur ».

³ Caerem. Ep., lib. I, c. 28, n. 12.

⁴ Circa hunc morem audias quae refert Della Corte e Gatti, *Dizionario di musica*, Torino, Paravia 1927, p. 126: « Nel 1500 alcuni trattatisti protestarono contro le maniere esagerate del segnatori del tempo. Uguali proteste nel 1600, e più vivaci, alla metà del secolo contro i colpi e l'arbitrarietà del movimento ritmico. Il Printz avverte i maestri che essi devono « battere chiaramente, senza non necessaria, pazzesca o presuntuosa, buffoneria », e devono dividere il giusto, e inoltre, battere lievemente, il che è più artistico, poiché « si suole battere sul leggio con un bastone o con altro corpus solidem (sic) tanto fortemente che si sente più tale colpo di tuono che la voce dei cantanti ».

ART. II. — NOTAE LITURGICAE.

204. — « *Rei insuper conveniet, cantores, dum in templis canunt, vestibus ecclesiasticis et superpelliceo indui; quod si in suggestu locum habeant, fidelium oculis ultra modum patente, eos clathris abscondi* » ¹.

Vestis liturgica est corollarium eorum muneris vere liturgici. Si tamen, defectu clericorum, in choro adhibeantur, nequeunt uti pluvialibus ².

Quoad praecedentiam in processionibus, Cantores, cotta induti, incedere debent post Crucem ante Canonicos ³, et in loco Episcopo benevisio: unde non infertur praecedentia supra Beneficiatos ⁴.

Quoad clathra RR n. 31 edicit: « *tutte le cantorie dovranno essere provvedute di gelosie o grate, che sottraggano ai fedeli la vista dei cantori, e dovranno anche essere rimossi i rialzi interni che renderebbero inutile l'apposizione delle grate* ».

Denique, attenta intima eorum unione cum liturgica actione, quae in altari peragitur « *optandum esset ut cantorum orchestra super maxima Templi ianua nequaquam constructa sit, si quidem illa e regione consistat Altaris ubi sacra fiunt...* » ⁵.

ART. III. — NOTAE SCIENTIAE.

205. — Cum musica liturgica verae artis specimen exhibere debeat, non solum ipsum musicum opus huic canoni respondere debet, sed etiam eiusdem exequis. Etenim hoc est proprium musicae, ut eius vis ac pulchritudo non dependeant exclusive ab artificis opere, ut in aliis artibus evenit, sed complementum postulent ab exequis. Quod igitur musicus notulis exprimere intendit, id cantores fideliter ac eleganter reddere conentur. Necessarium est igitur ut ipsi musicae disciplina apprime calleant, totius compositionis indolem intelligant, eiusque saporem, utique sub ductu magistri, reproducere valeant.

Quare opportune RR n. 6 ss. has statuit normas:

« 6. Nessuno potrà esercitare in qualunque Chiesa o Oratorio della

¹ MP, n. 14 in fine.

² [3848 ad IV].

³ Caerem. Ep., lib. I, c. 2, n. 4; cfr. etiam [931].

⁴ [948].

⁵ Ordin. SRC a. 1884 art. 10 infra.

città e diocesi di Roma, in qualsivoglia sacra funzione, l'ufficio di maestro direttore, di organista o di cantore, senza averne avuta la facoltà dall'autorità ecclesiastica competente, dietro il parere della Commissione Romana per la Musica sacra.

« Per ottenere tale facoltà sono necessari i requisiti e le condizioni seguenti:

a) D'idoneità artistica musicale sacra per i vari gradi, comprovata da regolari diplomi ed in casi speciali da titoli equipollenti...

« 7. La Commissione Romana di Musica sacra giudicherà i vari titoli dei candidati all'ufficio di maestro-direttore, di organista o di cantore, e, qualora lo ritenga opportuno, potrà esigere dai singoli un esperimento che dimostri la loro capacità artistica. Che se i candidati non siano ancora sufficientemente addestrati nel canto gregoriano, non potranno di qui innanzi essere assunti in officio se non provvisoriamente, finchè non ottengano il necessario certificato d'idoneità.

« 8. La S. Visita Apostolica stabilirà un albo per iscrivervi i nomi dei maestri-direttori, organisti e cantori riconosciuti idonei ed abilitati per l'esercizio dell'arte nelle Chiese di Roma.

« 9. Le Chiese o Cappelle che intendessero aprire speciali concorsi ai posti di maestro-direttore, organista e cantore, dovranno agire d'intesa con la S. Visita Apostolica e con la Commissione Romana di Musica Sacra, seguendo le norme che pretende il Regolamento, al quale per espresso volere di Sua Santità saranno tenute anche le Basiliche patriarcali e qualunque altra Chiesa, Cappella o altro ente, ancorchè goda di singolare esenzione ».

CAPUT IV.

De Officio choralis.

206. — « *Psalmi decantabuntur cantu gregoriano cum pausa ad puncta et ad flexiones et clara voce* » ¹.

Iam antea locuti sumus de officio choralis, sub respectu formae; nunc vero de eiusdem decantationis modo ².

Haec generalia principia CA fusius evolvit: « III. Quicumque in basilicis aedibusque cathedralibus, collegiatis et conventualibus religiosorum cultum moderantur et exercent, iidem totis viribus contendant ut rite, id est ad Ecclesiae praescripta, chorale officium instauretur; neque id solum quod ad commune praeceptum spectat

¹ Caerem. episcop., lib. II, c. 5, n. 3.

² Cfr. praeclarum opus P. Octavii Andegavensis O. F. M., *Sacrae Psalmodiae praestantia et qualitates eiusdemque regulae...*, Romae³ 1935, in quo Psalmodiae argumentum locupletissimo evolvitur.

divini officii peragendi digne semper, attente ac devote, sed etiam quantum ad canendi artem attinet; in psallendo enim, et iusta tonorum ratio curanda est una cum mediis suis numeris clausulisque ad sonum exquisitis, et congruens ad asteriscum mora, et plena denique concordia illa in psalmodicis versiculis hymnorumque strophis conclamandis. Quae si egregie efficiantur, omnes rite psallentes, cum suorum animorum in adorando Deo unitatem mirifice ostendant, tum, in moderata duarum chori partium vice, sempiternam illam Seraphim laudem, qui clamabant alter ad alterum: « *Sanctus, Sanctus, Sanctus* » aemulari videntur ».

Regulae particulares continentur in praefat. Gradualis Vaticani sub titulo: « *De notularum figuris et usu* »; in editionibus Solesmensibus ad usum scholarum integrum prooemium consecratur his explicationibus ampliore modo descriptis; ibidem inveniuntur formulas psalmodicas secundum varios modos.

Huiusmodi regulae tamen principia tantum exponunt in institutionibus gregoriani cantus dein evolvenda, quaeque omnes cognoscere debent, si ad normam artis sacrae canere velint.

Hoc speciale notetur, in cantandis lectionibus et versiculis, praesertim vero in Psalmorum mediantibus ad asteriscum, quando vel dictio monosyllaba vel hebraica vox occurrit licere clausulam immutare vel cantilenam proferre sub modulatione consueta ¹.

Insuper regula descripta in Antiphonario Vatic. circa syllabas hypermetricas, quae frequenter occurrunt in cantu hymnorum, sc. quod ipsae non elidantur, sed distinctae pronuncientur propriaque nota cantentur, stricte et rigore non est interpretanda; licet e contra ipsas syllabas elidere, praesertim si in praxi id facilius et convenientius censeatur ².

207. — Denique, ut officium chorale iuxta dicta vota peragatur CA has practicas normas tradit:

« IV. Ne quis autem in posterum faciles excusationes praetexat ut ab officio Ecclesiae legibus parendi liberatum se existimet, ordines canonicorum omnes ac religiosae eadem communitates de his rebus in stasis coetibus agant; et quemadmodum olim cantor erat seu rector chori, ita in posterum in canonicorum et religiosorum choris aliquis eligatur peritus, qui cum liturgiae cantusque choralis normas

¹ [4295].

² [4329].

in usum deducendas curet, tum singulorum vel chori universi vitia emendet. Quo in genere praetereundum non est, ex veteri constantique Ecclesiae disciplina atque ex ipsis capitularibus constitutionibus quae adhuc vigent, quotquot ad chorale officium tenentur, eos omnes saltem cantum gregorianum rite pernoscere oportere »¹.

TITULUS SEXTUS

De Organo.

CAPUT I.

Normae generales.

208. — « *Quamvis musica Ecclesiae propria solummodo vocalis sit, licet tamen musicam organo moderari* »².

Principium hoc sponte fuit ex his, quae exposuimus de relationibus musicam inter et liturgiam; unde in functionibus papalibus, propter summam earum liturgicam dignitatem, sonus organi interdicitur³.

Historice vero musica instrumentalis explicitè reprobata fuit primis Ecclesiae temporibus a Patribus, ne paganorum mores liturgicam actionem turpiter macularent⁴. Postea tamen, cessante hoc periculo, mitius ecclesiastica auctoritas se gessit, organi sonum permittens cantum comitantem atque etiam sacris interludientem⁵.

« Est quidem Ecclesiae proprium musicum instrumentum a maioribus traditum, organum, ut aiunt; quod ob miram quandam granditatem maiestatemque, dignum habitum est ut cum liturgicis

¹ RR n. 10 expresse habet: « A Cappellani cantori corali potranno essere nominati soltanto coloro che hanno piena conoscenza del canto gregoriano, da riconoscersi dalla nostra Commissione ».

² MP, n. 15.

³ Etiam functiones cardinalitiae circa cantus disciplinam his aequalantur, sed quoad organum RR n. 25 advertit: « ... In tali messe pontificali non s'intende escluso il suono dell'organo per l'accompagnamento del gregoriano o negli'intermezzi, permettendolo il rito ».

⁴ Cfr. n. 15.

⁵ Cfr. Fellini R., *L'organo attraverso i secoli* in « Svegliarino musicale », Treviso, marzo 1915.

ritibus coniungeretur, sive, silente choro, ad praescripta, harmonias suavissimas eliciendo »¹.

209. — « *Organi sonus cantum socians, vel eidem praeludens, interludens etc., non modo iuxta naturam huius instrumenti propriam perducatur, sed omnium qualitatum, quibus musica vere sacra pollet, quamque superius memoravimus, particeps esto* »².

Natura autem propria est eius granditas et maiestas, ut supra audivimus³. « *Musice, quam figuratam dicunt, quamque idem organum πνευματικόν concomitatur, huius indolis colligatae, harmonicae gravique respondeat* »⁴. Itemque Ordin. SRC a. 1894 art. 6: « *Musica figurata pro organo generatim huius instrumenti gravi indoli respondeat* ». Atque igitur sapienter CA l. c. concludit: « *At vero in hoc etiam illa vitanda est sacri et profani permixtio, quae causa cum fabrorum qui organa conficiunt, tum modulatorum quorundam qui novissimae musicae portentis indulgent, huc demum evaderet ut de ipso ad quem destinatur fine mirificum hoc instrumentum deflecteret. Equidem ad liturgiae normas Nosmet ipsi optamus ut quaecumque ad organum spectant nova semper incrementa capiant; sed temperare Nobis non possumus quin conqueramur quod, uti olim aliis musicae formis quas merito Ecclesia prohibuit, ita hodie novissimis sane formis tentetur ut in templum profani spiritus invehantur; quas quidem formas, si gliscere inciperent, facere non posset Ecclesia quin omnino damnaret. Personent in templis ii tantum organi concentus qui maiestatem loci referant ac rituum sanctitudinem redoleant; hoc enim pacto ars tum fabrorum in construendis organis, tum musicorum in eisdem adhibendis, revirescet ad liturgiae sacrae efficax adiumentum* ».

Adverte etiam quod iam praescripserat Caerem. Ep. lib. I, c. 28, n. 11: « *Cavendum autem est, ne sonus organi sit lascivus aut impurus et ne cum eo proferantur cantus qui ad officium quod agitur non spectent, nedum profani aut ludicri, nec alia instrumenta* ».

¹ CA ad VIII.

² MP, n. 18.

³ « *L'organo è il re degli strumenti, il più severo, il più nobile, il più maestoso, il più grande. La sua musica non è, come purtroppo si crede, la musica da sala o da café-chantant; la sua voce è voce di preghiera, dolce, calma, serena; il suo grido non è l'urlo feroce dei combattenti, ma il pietoso lamento di chi crede e spera* ». Casimiri R., *Cantantibus organis*, o. c., p. 43.

⁴ Ordin. SRC, a. 1894, art. 2.

musicalia addantur nisi de consensu Episcopi ». Quamvis hic dicatur de aliis instrumentis ab organo materialiter distinctis, ratio prohibitionis valere pergat si organum ipsum aliam instrumentorum naturam induat, propriam ac traditionalem fere amittat.

Unde iure meritoque RR n. 32 edixerat:

« I disegni di restauro e di acquisto di nuovi organi, sia per il lato tecnico che per l'artistico... dovranno essere sottoposti alla Commissione Romana di Musica Sacra; poichè è superfluo avvertire che un buon strumento è un fattore principale per ottenere buone esecuzioni di musica sacra ».

Et SCR, prohibuit organo ad usum liturgicum adhibito adiungere instrumenta vulgo vocata *campane tubolari* ¹.

De aliis musicae sacrae qualitatibus iam diximus; iuvat tamen monitum referre Ordin. SRC 1894, art. 12: « Tandem prohibetur ne quis organum pulset ex tempore, vulgo *a fantasia*, nisi id apte calleat; nempe, ut non modo artis musicae regulae serventur, sed etiam sarta fidelium pietas tectaque sit animorum applicatio ».

210. — *Quid de organoedis?*

Quaestio est hodie agitativissima in ephemeridibus, congressibus aliisque circa organoedorum munus liturgice spectatum; nec mirum, cum ex solutione huius quaestionis conclusiones practicae magni momenti eruantur, praecipue propter novissima mechanica inventa organis inducta.

In primis dicendum nec in MP neque in aliis documentis universalibus recentioribus sermonem fieri de organoedis, nisi indirecte et per incidens. Leges enim semper loquuntur de organi sono, de eiusdem indole etc. Et merito quidem: etenim quod in organo attenditur est sonus ab ipso editus, non ea omnia, quae instrumentum componunt vel excitant, nisi quatenus in ipsum sonum influant. Aliter prorsus quando agitur de choro cantorum, quorum actio est eminenter humana, quatenus propriam eorum vocem requirit (supponit ergo personam physicam) eorumque intelligentiam atque animam (exigit ergo personam moralem et liturgicam). In organo contra musica materialiter actioni liturgicae participat: qua de re admititur in Ecclesia (aliquibus casibus exceptis), non probatur tamen uti genuina forma musicae liturgicae. Unde, nostra humili sententia, organoeda accenseri quidem potest reductive inter personas munus

¹ [1344].

aliquod liturgicum exercentes, non habet tamen, sicut cantores, munus stricte et proprie liturgicum, cum indirecte et indeterminate liturgiae participet. Inde sequitur organoedae munus non esse per se ita liturgice necessarium, ut substitui numquam possit, atque ideo verum organum mechanicum excitatum¹ Ecclesiae legibus per se minime repugnare censemus. Diximus « per se », cum in particularibus circumstantiis *auto-organum* forsitan minus efficaciter munus organi proprium explicare possit, praesertim quando cantum vel psalmodiam comitatur. Unde ex natura rerum usus *auto-organi* impugnari nequit; ex adiunctis vero, e. g. propter convenientiae rationes etc., improbari certissime potest. Ultimum iudicium tamen SRC competit; quare hanc nostram sententiam sapientissimo et competenti SRC iudicio penitus submittimus. Praecisa tamen positiva legislatoris voluntate, difficultates, quae ex natura rerum fiunt, non videntur peremptoriae².

Etenim immerito prorsus cantorum vel oratoris liturgicum munus cum organoedae munere comparatur: illud quidem mechanicum expleri nequit, cum physicam et moralem individui participationem in se et per se importet; hoc autem sonum organo proprium edere simpliciter exigit; nihil interest per se medium, quo hic sonus editur. Praeterea medium mechanicum organum excitandi hominis actionem semper supponit, sive organoedae, qui aliquod musicum opus composuit et organo pulsavit, sive illius qui idem opus denuo pulsare vult. Aliud, quod confusionem in hac quaestione ingerit, est falsa adversariorum opinio, qui organi sonum vestem sonoram, ut aiunt, actionis liturgicae retinent. Contra cantus vocalis tantum dicitur et est vestis illa sonora, uti supra explicavimus, etiam quando organi sonus cantum comitatur: comitatur quidem, non ipse cantui sufficitur.

Alia conclusio ipsam organoedae personam physicam respicit, si adest. Ex dictis intelligitur clausula MP, qua mulieres muneris liturgici inexpertes dicuntur, organoedae officium non afficere, utpote per se non directe liturgicum. Textus enim MP de cantoribus tantum loquitur, nec nobis licet extensivam interpretationem inducere; salva semper Superioris positiva voluntate, qui, propter particulares rationes, hoc munus mulieri prohibere potest.

¹ De sic dicto *auto-organo*, eius natura ac permissione (inter praecipuas cfr. decretum permissivum Curiae archidiec. Mediolanen.) cfr. BC XXVI, 1931, n. 8-9, p. 125 ss.

² Has difficultates videsis in BC I. c.

BIBLIOTHECA
Basilienensis

CAPUT II.

Normae particulares.

211. — Quoad eius usum:

« 1. In omnibus Dominicis et omnibus festis per annum occurrentibus in quibus populi a servilibus operibus abstinere solent, potest in Ecclesia organum... adhiberi.

« 3. Quotiescumque Episcopus solemniter celebraturus aut Missae solenni per alium celebrandae in festis solemnioribus interfuturus Ecclesiam ingreditur aut re divina peracta discedit, convenit pulsari organum.

« 4. Idem fit in ingressu Legati Ap., Cardinalis, Archiepiscopi, aut alterius Episcopi, quem Ep. us dioecesanus honorare voluerit, donec praedicti oraverint et res divina sit inchoanda, et in eorum egressu.

« 5. In Matutinis, quae solemniter celebrantur in festis maioribus, possunt pulsari organa, prout et in vesperis a principio ipsorum »¹.

212. — Contra vero: a) « Inter eas (dominicas et festa de quibus in n. 1) non connumerantur Dominicae Adventus et Quadragesimae, excepta Dominica tertia Adventus quae dicitur « *Gaudete in Domino* », et quarta Quadragesimae, quae dicitur « *Laetare Ierusalem* », sed in Missa tantum »².

Attamen SRC interpretationem extensivam huius praescripti dedit atque permisit ut etiam in Vesperis organa pulsarentur, non autem in aliis Horis canonicis³; usum vero in aliis Dominicis, praeter has a Rubrica exceptas, organa item pulsandi, eliminandum esse declaravit utpote abusum⁴. b) Item exceptis festis et feriis infra adventum aut Quadragesimam occurrentibus, quae cum solemnitate ab Ecclesia celebrantur ut die sanctorum Matthiae, Thomae Aquinatis, Gregorii M., Iosephi, Annuntiationis et similibus infra Adventum et Quadragesimam occurrentibus⁵.

¹ *Caerem. Ep.*, l. I, c. 28, n. 1, 3, 4, 5.

² *Caerem. Ep.*, l. I, c. 28, n. 2.

³ [2245].

⁴ [2959, 2965 ad I, 3183, 3333 ad I, q. 5, 3576 ad XVI].

⁵ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 2 Cfr. Respighi C., *Il suono dell'organo nelle ferie di Advento e di Quaresima*, in RG 1910, c. 445 ss.

Item in Missis votivis B. M. V., quae singulis sabbatis solemniter celebrantur et in eiusdem Litaniis, quae post Vesperas cantantur ¹; ob devotionem erga S. Ioseph mense martio ².

Neque organa silere debent Dominicis Septuagesimae, Sexagesimae, Quinquagesimae, quando ministri altaris, Diaconus et Subdiaconus utuntur in Missa Dalmatica et Tunicella, licet color sit violaceus ³.

c) Item feria quinta in Coena Domini ad *Gloria in excelsis* et Sabbato Sancto ad *Gloria in excelsis* et quandocumque occurreret celebrare solemniter et cum laetitia pro aliqua re gravi ⁴, et publica Ecclesiae causa ⁵; itemque occasione primae communionis puerorum ⁶.

d) Organa nequeunt pulsari in cantu praefationis et Orationis Dominicalis in Missis cantatis;

e) neque in Missa votiva de Passione (coloris violacei), quae feriis VI per annum alicubi celebrari solet ⁷.

f) In officiis defunctorum organa non pulsantur; in missis autem, si musica adhibeatur, silent organa, cum silet cantus; quod etiam tempore Adventus et Quadragesimae in ferialibus diebus convenit adhibere ⁸.

Unde RR n. 27 praescribit: « Nelle Messe cantate di *Requiem* potrà tollerarsi l'uso dell'organo o dell'armonio, ma solo per accompagnare le voci. Nelle Messe private di *Requiem*, invece non è lecito far suonare strumento alcuno ».

g) In Hebdomada Maiore: Feria V in Coena Domini organa pulsari poterunt, ut iam diximus, ad *Gloria in excelsis* nempe aliquantulum post intonationem, vel etiam, iuxta consuetudinem, usque ad eiusdem finem ⁹; non autem per totam Missam, non obstante contraria immemorabili consuetudine quae sit etiam haud facile abrumpenda ¹⁰. Sed perdurante expositione SS. Sacramenti eadem fer. V vespere, et mane feriae VI in Parasceve tolerari potest,

¹ [2424 ad IV].

² [3448 ad XI].

³ [2365].

⁴ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 2.

⁵ [3922]. Cfr. etiam [235 ad XII].

⁶ [3448].

⁷ [3922, pag. IV, n. 2].

⁸ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 13. Cfr. etiam [4243].

⁹ [3515 ad IV].

¹⁰ [3537 ad VII].

attenta antiqua consuetudine quod versiculi (*mottetti*) cum sono organi aut aliorum instrumentorum concinantur ¹.

Organum excluditur in Matutinis Tenebrarum, dum cantatur Passio, Lamentationes, Responsoria, Ps. *Miserere* aliaeque liturgicae partes ².

SRC declaravit tolerari non posse usum Harmonii aliorumque instrumentorum sine strepitu, « a corda », vel tantum Harmonii, etiam attenta antiqua consuetudine ³: quod tamquam decretum generale, seu Urbis et Orbis, habendum est (non obstante quacunque consuetudine in contrarium etiam immemorabili), quum decretum Rubricas respiciat universam Ecclesiam spectantes ⁴.

213. — Officium organi in his omnibus functionibus, servatis clausulis supra expositis, triplex esse potest: a) cantum comitari, b) sonum cum cantu alternare, c) in interstitiis sacrae functionis praeludere, interludere, postludere.

Ad primum quod attinet organum semper potest cantum gregorianum vel polyphonicum comitari ⁵.

Ad secundum, iam diximus ⁶.

Ad tertium licet organum pulsare ante Missam, in principio usque ad Confessionem exclusive, finita Epistola, post Offertorium usque ad Praefationem, post « *Sanctus* » usque ad « *Pater noster* », durante Elevatione SS. Sacramenti « graviori et dulciori sono », post « *Agnus Dei* » usque ad Postcommunionem, ac in fine Missae ⁷.

Item, ad Tertiam in Missa solemni, et ad *Magnificat* in Vesperis, opportuna erunt organi interludia, ut tempus compleatur ad debitas caeremonias rite perficiendas ⁸.

¹ [3804 ad II].

² [3804 ad II, 4014 ad I].

³ [4111 ad I-II].

⁴ [4156 ad II].

⁵ [4265, 4287]; excipiuntur, uti vidimus, functiones liturgicae Maioris Hebdomadae et intonationes celebrantis: MP, n. 12 [4009].

⁶ Cfr. n. 182.

⁷ *Caerem. Ep.*, lib. I, c. 28, n. 9; cfr. etiam lib. II, c. 8, n. 30. Regula a RR n. 28 tradita est haec: « Si inculca tuttavia di regolarsi in modo che i canti e il suono abbiano luogo solo in quel tempo ne' quali il Sacerdote non reciti ad alta voce le orazioni... ». Etenim non licet impedire celebrantem in caeremoniis prosequendis; celebrans autem aliquantum indulgeat, si hoc opportunum fuerit, ut sonus vel cantus aptam clausulam finalem habeat.

⁸ *Caerem. Ep.*, lib. II, c. 3, n. 13; c. 8, n. 8.

214. — Quoad eius rationem:

« Quum cantus primum semper locum obtinere debeat, organum aliaque musica instrumenta cantum adiuvent, numquam opprimant »¹.

Ad rem RR n. 23: « Gli organisti, nell'accompagnamento, dovranno avere cura particolarissima di non sopraffare le voci con una registrazione abitualmente troppo nutrita, specie per l'abuso delle ancie; ciò dovrà osservarsi in modo speciale nell'accompagnamento del canto gregoriano ».

TITULUS SEPTIMUS

De musicis instrumentis.

CAPUT I.

Qua ratione permittantur in Ecclesia.

215. — « Speciali ratione, debitis terminis, servatisque tutelis servandis, alia musica instrumenta adhiberi poterunt; numquam vero sine speciali venia Ordinarii, iuxta Caeremoniale Episc. praescripta »².

Eadem ratione, qua Patres omnia fere instrumenta musica ab Ecclesia profigarunt, nunc etiam Pontifex cautissime eadem tolerat. Instrumenta musica enim, ex ipsorum natura, et historica evolutione, profanis usibus inserviunt atque aptantur: profanos spiritus ideo naturaliter redolent.

Quae de musica moderna dicta sunt, maiore ratione dicantur etiam de musicis instrumentis.

Praeterea, si in memoriam revocamus principia, quibus musicae usus in Ecclesia probatur, statim apparebit musicam propriam liturgiae esse musicam vocalem, instrumentalem vero tolerari. Cuius rationes egregie exponit Pius XI in CA n. VII: « Quoniam vero didicimus tentari alicubi ut quoddam musicae genus resumatur, sacrorum officiorum perfunctioni haud omnino congruens, prae-

¹ MP, n. 16.

² MP, n. 15 b). Textus originalis italicus habet: « In qualche caso particolare, nel debiti termini e con i convenienti riguardi... ». — Felini R., *La musica istrumentale nelle funzioni della liturgia* in MSM 1899-1900.

sertim ob immoderatiorem instrumentorum usum, Nos quidem hic profiteamur cantum cum symphonia coniunctum nullo modo ab Ecclesia tanquam perfectiorem musicae formam rebusque sacris aptiorem haberi; etenim magis quam instrumenta, vocem ipsam in sacris aedibus resonare decet: vocem nempe cleri, cantorum, populi. Neque est autem putandum incremento musicae artis Ecclesiam obsistere, quod instrumento cuilibet humanam vocem anteponat; siquidem nullum instrumentum, quamvis eximium atque perfectum, in exprimendis animi sensibus humanam vocem superare potest, tum maxime cum ipse animus ea utitur ut preces et laudes ad omnipotentem Deum extollat ».

216. — Quoad clausulas appositas: 1° Requiritur specialis ratio; non licet igitur ordinarie seu habitualiter. 2° Debiti termini teneantur tum circa instrumentorum numerum ac genus, cum circa eorundem munus. De instrumentorum genere sermo redibit infra; quoad numerum sobrii sint musici, secus cantum oppriment, non adiuvabunt. Quoad eorum munus, non licet cantui instrumentis late praeludere, neque iisdem exodiorum moram facere ¹.

Gravis hic abusus enim communis fuerat saeculo praeterito. 3° Serventur debitae cautelae, ne actio liturgica in rem profanam plane convertatur. Quare huc redeunt etiam, quin dicam praesertim, quae de notis moralibus cantorum iam diximus, aliaque huiusmodi.

Ceterum haec omnia prudentiae Ordinarii remittuntur.

Circa licentiam Ordinarii, Caerem. Ep. praescribit: « nec alia instrumenta musicalia addantur (organo), nisi de consensu Episcopi » ². Cum textus MP de speciali licentia agat, non sufficit habitualis quaedam et generica permissio, sed requiritur pro unoquoque casu, pro talibus numero et genere instrumentis, pro musica determinata.

Item RR n. 24 stricte legem interpretatur: « Senza speciale permesso, da domandare volta per volta alla S. Visita Ap., non è lecito di suonare in chiesa altri strumenti fuori dell'organo o dell'armonio, ed avvertiamo che non è Nostra intenzione di concedere tale permesso, se non in qualche singolo caso al tutto eccezionale ».

¹ MP n. 17.

² Caerem. Ep., lib. I, c. 28, n. 11.

217. — Praeterea, ex analogia cum his quae de organo dicta sunt, instrumentorum sonus omnium qualitatum, quibus musica vere sacra pollet, particeps esto ¹.

Quod iam Pontifex in LP n. 6 praescripserat: « ... nei preludi, interludii e finali tanto l'organo come l'orchestra devono partecipare di tutte le qualità, che ha la vera musica sacra... ».

CAPUT II.

Quaenam permittantur vel excludantur.

ART. I. — IN ECCLESIA.

218. — « *In templis, tum musici instrumenti, cui vulgo pianoforte nomen inditum est, tum instrumentorum maiorem vel minorem strepitum edentium, utpote tympanorum cuiusvis formae et molis, crotalium, tintinnabulorum et similium, usus vetatur* » ².

Praeter instrumenta expresse prohibita, datur hic criterium in aliis excludendis, cum impossibile sit omnia instrumenta recensere.

Ex contextu logico totius paragraphi agitur de instrumentis pulsatilibus; de inflatilibus autem MP agit in numero sequenti.

Ex pulsatilibus excluduntur quae fragorem edunt potius quam sonum, vel levitatem redolent ³.

Propter fragorem excluduntur, quibus vulgo nomen inditum est ⁴: *Gran cassa, Tamburo, Timpani, Tam-Tam, Piatti*: haec enim textui efficaciam non addunt, imo penitus illum obruunt, neque fidelium pietatem fovent, cum maxime eam deturbent ⁵.

¹ MP, n. 18.

² MP, n. 19; clarius textus origin. italicus: « È proibito in chiesa l'uso del pianoforte, come pure quello degli strumenti fragorosi o leggeri, quali il tamburo, la gran cassa, i piatti, i campanelli e simili ».

³ Minus recta nobis videtur interpretatio latina authenticata: « maiorem vel minorem strepitum edentium »; quaestio non fit de ampliore vel minore soni volumine, sed de soni qualitate. Organum ipsum maiorem vel minorem instrumentorum strepitum edit, et tamen probatur, quia sonorum fusionem ac gravitatem habet.

⁴ Nomina instrumentorum italice dantur, cum musicae terminologia universaliter lingua Italica intelligatur.

⁵ Inter haec certe adnumerandum est per se ligneum instrumentum, quod, loco campanulae, in Hebdomada maiore adhibetur; attamen non assumitur uti musicum instrumentum in ecclesiasticis functionibus, sed uti medium quoddam signa liturgica, illis diebus, edendi; cfr. Guerrini P., *L'uso degli strumenti di legno nella Settimana santa*, in SCT 1908, p. 113 s.

Propter levitatem, quam redolent, excluduntur: *Arpa, Carillon* vel *Celesta, Chitarra, Cetra, Tamburello, Tamburo basco, Triangolo, Xilofono*; item propter similitudinem cum *Pianoforte: Clavicembalo, Saltarello, Virginale*.

Propter sonum gravem ac continuum, quem in similitudinem organi edere possunt, permittuntur vero *violini, viole, violoncelli, contrabbassi* ¹.

219. — « *Tantum speciali aliqua ratione, ex venia Ordinarii, licebit admitti eorum (symphonicorum) manipulum delectum, numero circumscriptum, catum, loco congruentem, qui spiritualibus instrumentis ludant, dummodo et musicum opus et collata ad tibias vox gravem stylum redoleant, eundemque comparem et omnino similem vocis organi propriae* » ².

Agimus nunc de instrumentis inflatilibus, quae in diversas dividuntur classes ³.

Hic etiam omnes horum instrumentorum compositiones recensere non possumus; criterium autem positivum habemus in lege: ut sonum organo omnino similem edant eiusdemque rationem imitentur, servatis aliis clausulis.

SRC expresse toleravit, « verum iuxta prudens Ordinarii arbitrium », *flauti, clarinetti, fagotti, trombe* ⁴; itemque *oboe*, « dummodo moderate »; at *tromboni* silentio exclusit ⁵.

Praesertim vero attendendum ad stylum musicae, quam instrumenta comitantur; facile enim formis instrumentalibus stylum theatralem imitari accidit. Etenim ipsa ratio cantum comitandi gravis esse debet atque organi sonum imitetur. Regulae autem sive generales sive particulares pro organo datae, valent etiam pro instrumentis; praecipue omnino vitetur *a solo* instrumenti in interludiis, vel saltem sit breve et modestum, arctique cum reliqua symphonica compositione colligetur.

¹ [4156 ad I].

² MP, n. 20. Textus originalis italicus: «... e solo in qualche caso speciale, posto il consenso dell'Ordinario, sarà permesso di ammettere una scelta limitata, giudiziosa e proporzionata all'ambiente, di strumenti a fiato, purchè la composizione e l'accompagnamento da eseguirsi sia scritto in stile grave, conveniente e simile in tutto a quello proprio dell'organo ».

³ Cfr. Della Corte e Gatti, *Dizionario di musica*, Torino, Paravia 1927, sub voce « Istrumenti ».

⁴ [4156 ad I].

⁵ [4226 ad I].

220. — « *Severe prohibetur symphonicorum catervis (vulgo bande musicali) in templis psallere* » ¹.

Huiusmodi complexus instrumentorum constituitur praecipue instrumentis fragrosis et inflatilibus aeneis. Habemus igitur criterium negativum in instrumentis seligendis: instrumentorum complexus qui *bande musicali* propius accedit quam aegre est permittendus, melius si reprobetur; contra si *orchestra* imitetur, sub praedictis cautelis, permitti poterit.

221. — In Missa solemnibus et aliis functionibus, in Ecclesiis, quibus est carentia magistri organi vel cantorum, etiam laicorum, non licet uti machina vulgo dicta *Grammofono*, pro cantu stricte liturgico gregoriano, partium variabilium aut invariabilium Missae sollemnibus, Hymnorum et aliorum Canticorum ².

ART. II. — IN POMPIS EXTRA TEMPLUM.

222. — « *In pompis extra templum ab Ordinario permitti potest symphonicorum catervae participatio, dummodo ne quovis modo profanos psallat concentus.*

« *Optandum est, in huiusmodi vicibus symphonicis munus hoc unum tribui, ut spirituale aliquod canticum moderentur, sive latino sive vulgari eloquio a cantoribus propositum, aut a piis Congregationibus, quae pompae adsunt* » ³.

Praecipuum munus erit igitur spirituale aliquod canticum moderari; utile erit ad hunc finem recte assequendum ut repertorium generale determinaretur pro catervis, quae habitualiter his pompis intersunt.

Poterunt tamen proprios concentus psallere, dummodo ne quovis modo profani sint.

RR n. 24 ad rem praecipit: « ... in tali occasione il concerto musicale si limiti a suonare pezzi religiosi espressamente composti a questo fine... ». Huiusmodi sunt e. g. « *marcie religiose* », concentus ex hymnis religiosis desumpti, etc.

¹ MP, n. 20.

² [4247].

³ MP, n. 21.

TITULUS OCTAVUS

Liturgicae Musicae amplitudo.

223. — « *Minime licet, cantus sive soni causa Sacerdotem ad Altare ultra tempus Caeremoniae liturgicae conveniens immorari* » ¹.

SRC iam ab anno 1643 inter abusus connumeravit « quod in Missis solemnibus concentus musicales... in tantum spatium protrahantur, ut Sacerdotes otiosi diutius ad Altare distracti haereant, et caeremoniarum ordo inflectatur, ita ut non musica Missae, sed Missa musicae famuletur » ².

Recentius vero eadem SRC in Ordin. a. 1884 art. 9 praescripsit: « Quilibet cantus interdicitur, cuius nimia prolixitas divina officia, ultra praescriptos limites, protrahit; qui sunt quoad Missam Meridies; quoad vero Vesperas dimidia hora post solis occasum; iis Ecclesiis exceptis, quae privilegiis consuetudinibusque utuntur non reprobatis: quod quidem R.mi Episcopi arbitrio decernendum committitur ».

Novissime vero Pius X in LP ita adversarios ironice redarguit: « Un'altra obiezione al canto liturgico è quella di essere breve assai, per cui in tre quarti d'ora si finisce una Messa solenne. Sicuro! Il popolo sempre si stanca delle lunghe funzioni, ma per secondare il gusto del popolo (attenti alla logica) la Messa solenne deve essere lunga, al canto si devono premettere lunghi preludi di sinfonia, il canto deve essere interrotto con eterni intermezzi, e, perchè piaccia la musica, almeno venti volte dev'essere ripetuto il *Gloria*, il *laudamus*, il *gratias*, il *Domine* senza dire delle mille ripetizioni del *Credo* con pericolo tante volte di far dire ai cantori, che dovrebbero fare con esso la professione di fede, i più madornali spropositi e le eresie più spaventevoli. E il popolo così è contento, perchè finito il *Credo*, per esso è finita la Messa, e infilza la porta lasciando il tempio quando proprio comincia l'azione augusta del sacrificio ».

224. — « *Iuxta ecclesiastica monita, x̄. Sanctus in Missa ante elevationem* » absolvendus est; quamprimum et ipso Sacerdos, Sacra peragens, cantorum rationem habere debet » ³.

¹ MP, n. 22.

² [823].

³ MP, n. 22 infra.

Item rubrica Gradualis « De ritibus servandis in cantu Missae » habet: « Finita Praefatione, Chorus prosequitur *Sanctus* etc. usque ad *Benedictus qui venit* etc. exclusive; quo finito, et non prius, elevatur Sacramentum »¹; etenim, durante elevatione, Chorus silere debet.

225. — « *Gloria et Credo, ad gregorianae traditionis normam, breviora sunt* »².

Melodia gregoriana harum partium est syllabica et melismata non habet; item in classica polyphonia ratio partium est omophona, paucis exceptis, ita ut cum brevitate claritas textus obtineatur, quae plane convenit gratiarum actioni ac fidei professioni omnium fidelium.

226. — « *Damnandum denique habendumque loco abusus gravissimi, quod in sacris Caeremoniis secundae partes deferri Liturgiae videantur, quasi haec famulatum musicae praestet: quum contra non nisi pars Liturgiae musica sit, humilisque eiusdem ancilla* »³.

In superioribus paragraphis de amplitudine musicae liturgicae locuti sumus ratione materialis extensionis; nunc vero ratione dignitatis et eminentiae.

Cum musica sit ornamentum liturgiae eiusdemque pars integrans, non constitutiva et essentialis, eius dignitas est plane subordinata liturgiae, tamquam « humilis ancilla » dominae suae subditur. Attamen, cum ars musica maxime animos delectet, facile evenit ut ipsa fines debitos praetergrediatur atque sublimius, quam decet, extollatur.

Quod praesertim habetur si musica liturgica sensuum delectationem unice intendit ac praeter modum quaerit; si talis apparatus cantorum et instrumentorum adhibeatur ut attentis loci ac temporis circumstantiis, alia liturgicae actionis elementa longe superet: unde fit ut fideles partem principalem et essentialem negligant et ad secundariam omnino se convertant.

Stulte tamen quis diceret artem ex hoc damnum pati; Ecclesia enim veram artem in opere musico requirit, sed fini liturgico congruentem: aliter unitas illa deficeret, quae tamquam artis essentialis proprietas semper habita est. Sensus lyricus igitur, qui in profana musica maxime exquiritur, in musica liturgica praeeminentiam cedere debet sensui religioso et ieratico.

¹ Cfr. [4304].

² MP, n. 22 in fine.

³ MP, n. 23.

TITULUS NONUS

Modi ad rem consequendam praecipui.

CAPUT I.

Centrum dioecesanum pro Musica liturgica.

227. — « *Ut constituta heic adamussim perficiantur, Episcopi, ni iam id praestiterint, in suis Dioecesibus coctum virorum constituent, apprime musicam sacram callentium, quibus, opportuniore quo poterunt modo, munus committant inquirendi in musica opera, quae suis in templis canantur. Neque id solum curent, ut sint ipsa probabilia, sed etiam ut cantorum virtuti respondeant, atque optime exhibeantur* » ¹.

Haec, quae de centro dioecesano statuuntur, originem repetunt ex Const. Pii IX « *Multum ad movendos animos* » 16 Dec. 1870 ², quae Associationes a S. Caecilia in omnibus nationibus fovit ³.

De opportuniore modo, quo in musica opera inquire potest, variae editae fuerunt normae.

Ordinatio SRC a. 1884 proposuit ut Inspector Dioecesanus opera, quae in tabulariis musicis continentur, opportune seligere, proscriptis et interdictis omnino, quae antiliturgica sint ⁴. Optimum consilium foret editionem operum musicae liturgicae similibus legibus subiicere, quas Codex pro libris in genere constituit in canonibus 1384-1405, congrua congrue aptando.

228. — Abusus vero, qui in modum praesertim exequutionis irreperint, in folio officiali dioecesis vel in organo aequipollenti solerter denunciarentur, ne paulatim perniciosae consuetudines instaurerentur: Ordinarii erit praeterea pro sua prudentia hos abusus con-

¹ MP, n. 24.

² Cfr. n. 108. Vide etiam: *Pio IX fondatore delle Società Ceciliane*, in BC, numer. straord. pel XIV Congresso Naz. dell'AISC (23-28 Apr. 1928), p. 68 ss.

³ Cfr. Katschthaler G. B., o. c., p. 185-242. Cfr. *L'Associazione Italiana S. Cecilia: Quel che è — Quel che intende — Statuti generali*, in BC 1911, p. 7 ss.

⁴ Cfr. art. 17. Cfr. etiam RR n. 18 s.

gruis poenis punire iisdemque in posterum obviare, opportunis editis decretis praesertim in Synodo dioecesisana.

Ita e. g. RR art. 15: « Vigileranno affinché le composizioni prescelte siano convenientemente interpretate da un sufficiente numero di cantori, capaci di una esecuzione non indegna della liturgia e dell'arte e quindi di regola i cantori dovranno periodicamente riunirsi per le prove che si reputano necessarie. Ma perciò è pure necessario che maestri ed esecutori siano equamente retribuiti. Pertanto nei bilanci annuali di ciascuna Chiesa dovrà stabilirsi la somma da erogare a tal fine, anche se perciò debbano diminuirsi altre spese di pompe e solennità sfarzose ».

Immorari tamen nolumus in his mediis particularibus propendis, quae de cetero positive praescribuntur secundum varias locorum ac temporum circumstantias a superioribus competentibus ¹, cum medium efficacissimum et universale sit zelus Domus Dei, qui verba abhorret, res vero diligentissime prosequitur, omnibus mediis particularibus adhibitis.

CAPUT II.

Musicae liturgicae studium.

ART. I. — IN ECCLESIASTICIS INSTITUTIS.

229. — « *In Clericorum seminariis atque in ecclesiasticis collegiis, ex tridentinis decretis, magna diligentia et amore colatur, quem supra laudavimus, gregorianus cantus traditione acceptus; quique praesunt rem adiuvent, late subiectorum animos confirmando, laudibus cumulantes. Item, ubi fieri poterit, inter Clericos Scholae Cantorum institutio provehatur ad sacram polyphoniam bonamque musicam liturgicam optime exequendam* » ².

Iam in Conc. Tridentino, modo quidem generalissimo, de cantu clericorum actum est ³; item in aliis Conciliis provincialibus et dioecesisanis, ut ex parte historica abunde constat.

¹ Cfr. pro AISC: *Il programma per il delegato diocesano*, in BC Giugno 1934, p. 102 ss.; *Sulla Cost. Ap. « Divini cultus sanctitatem »... Guida per un esame di coscienza...*, in BC Luglio 1934, p. 83 ss.

² MP n. 25.

³ Cfr. n. 46-52.

BIBLIOTHECA
Fraternitas Sacrorum Cantorum

In Ordin. SRC a. 1884 n. 22, « ad meliorem Musicen sacrae conditionem, futuris temporibus Italiae comparandum » exoptatur « ut R.mi Episcopi vel fundandas, sicubi iam existunt, perficiendas curarent in suis ecclesiasticis Institutis, maxime vero in Seminariis, Musices figuratae scholas iuxta methodos maxime perfectas atque probatas ».

Strictius vero, at non satis congrue, Ordin. SRC a. 1894 pars altera ad II: « Curent Rev.mi Ordinarii ut Clerici obligationi cantus liturgici discendi sedulo satisfaciant, prout hic praesertim in libris extat a S. Sede approbatis. Quoad ceterum musicae genus atque sonitum organi addiscendum, Clericis haud onus imponant ne gravioribus disciplinis, quibus vacandum est, iisdem distrahantur. Qui vero eiusmodi artem callent, vel aptam ad id genus indolem praeseferunt, iis adhuc progrediendi studium permitti poterit ».

Pius X, commendans Scholas Cantorum in Seminariis per contrariam dispositionem quae de « cetero musicae genere » in cit. num. II dicuntur, suppressit et merito: impossibile enim erit cantum liturgicum late diffundere eumque decore in sacris peragendis adhibere, si ministri ipsi ignari vel parum instructi sint ¹.

Rectissime igitur in introd. RR asseritur: « A raggiungere questo fine (nempe MP Pii X) è invero sommamente necessaria l'azione positiva, energica, illuminata del Clero sì secolare che regolare; e soprattutto occorre che i giovani chierici e religiosi ricevano fin dal tempo della loro educazione nei Seminari, Collegi ecclesiastici, Istituti religiosi, seria e buona istruzione nel canto liturgico e nella musica sacra... È espresso volere di Sua Santità, che in tutti gli Istituti di ecclesiastica educazione, anche dei Regolari, si dia grande importanza allo studio del canto liturgico e della musica sacra,

¹ Eadem praescriptio confirmata fuit peculiariter pro collegiis ecclesiasticis romanis ep. Pil X ad Card. Vicarium (4125 sub fine); et Decr. Urbis et Orbis 8 Ian. 1904 [4131].

D'Alessi G., o. c., p. 139 s. recte concludit: « A questa istituzione (della Schola) fa d'uopo dare una grande importanza, poichè deve essere il mezzo per attuare quanto in teoria viene insegnato nella scuola e la palestra delle belle melodie gregoriane, nonchè dei capolavori della polifonia classica e delle migliori composizioni moderne. Sta sempre bene ricordare che il sacerdote mandato a reggere il popolo di una parrocchia, porta seco l'impronta dell'educazione ricevuta in Seminario. Se negli anni di vita seminaristica avrà riconosciuto con la prova alla mano quanto bene arrechi alle sacre cerimonie una buona schola cantorum, egli si sentirà naturalmente spinto a promuoverla tra il suo popolo con grande vantaggio del fedeli e del culto. Dal Seminario avrà imparato il metodo d'istruzione, di affiatamento, di organizzazione e di un proficuo funzionamento; avrà fatto conoscenza col repertorio gregoriano e con la musica polifonica sia antica che moderna, gli tornerà quindi più facile la scelta della musica, in una parola, avrà più mezzi a sua disposizione per far comprendere e gustare le bellezze del canto liturgico tra i suoi parrocchiani ».

come a materie del più alto interesse per il Clero. Sono perciò assai da lodare quei superiori che hanno saputo introdurre per tutti i chierici indistintamente la scuola di canto e musica sacra quotidiana, anche se di breve durata. Ma per nessuna ragione dovrà permettersi, che in ciascun Istituto e per tutti gli alunni indistintamente, si impieghino meno di due ore intere settimanali nella scuola seria e proficua della musica sacra, dando la preferenza al canto gregoriano; nè dovrà comprendersi in queste il tempo necessario per le esecuzioni ».

230. — Novissime autem, magis explicite et lege universali, haec eadem principia Pius XI in art. I-II CA confirmavit et peculiariter determinavit: « I. - Quicumque sacerdotio initiari cupiunt, non modo in Seminariis, sed etiam in religiosorum domibus, iam inde a prima aetate ¹ cantu gregoriano et musica sacra imbuantur; propterea quod facilius tum ea perdiscunt, quae ad modulationes sonosque pertinent; et vocis vitia, si fortasse habeant, eradicare vel saltem corrigere queunt, quibus quidem postea, adultiores aetate, mederi prorsus non possent. Ab ipsis primordiorum scholis institutio cantus et musicae incipienda est, ac deinde in gymnasio et lycaeo continuanda; ita enim qui sacros ordines suscepturi sunt, cum iam cantus periti sensim sine sensu facti sint, in theologorum studiorum curriculo, sine ullo quidem labore ac difficultate, altiore illa disciplina institui poterunt quam verissime aestheticam dixeris monodiae gregorianae ac musicae artis, polyphoniae atque organi, quamque clerum peroscere omnino decet ².

« II. - Esto igitur in Seminariis ceterisque studiorum domiciliis, utrique clero recte conformando, brevis quidem sed frequens ac paene cotidiana cantus gregoriani et musicae sacrae lectio vel exercitatio; quae si liturgico spiritu peragatur, solatium potius quam onus, post severiorum disciplinarum studium, alumnorum animis afferet. Auctior ita pleniorque utriusque cleri in liturgica musica institutio id certe efficiet ut ad dignitatem priscam splendoremque chorale officium restituatur, quod pars est divini cultus praecipua;

¹ Praescriptum ideo c. 1365, § 2, de studio cantus ecclesiastici in curriculo theologico, intelligi nequit sensu esclusivo, sed tantum affirmativo, quatenus peculiariter commendatur. Ceterum, quae in genere ibi praescribuntur quoad studium cantus in Seminariis, compleri debent his praesentibus praescriptis vim iuridicam universalem habentibus.

² Identidem iam praescripserat MP n. 26: «... imo curetur, ut eiusmodi institutio peculiari eruditione de pulchri specie, seu de aethetica artis sacrae perficiatur, ne clerici ecclesiasticum integre absolvendum ».

BIBLIOTECA
 Filiales Decretorum Sacrae Romae

itemque scholae et capellae musicorum, quas vocant, ad veterem gloriam revocentur »¹.

« Haud tamen — adnotat MP n. 27 — divinae rei studioso clero difficile erit Scholas has vel in templis minoribus et rusticis condere; quin etiam facillimum inde eveniet apud se congregandi pueros atque grandiores natu, ad ipsorum utilitatem populique optimum exemplum »².

231. — « In ordinariis praeceptionibus Liturgiae, moralis disciplinae, iuris canonici, quae theologiae tironibus impertiuntur, ea ne omitantur, quae ad principia legesque musicae sacrae propius accedant... »³.

Oportet sane ut clerici ius musicae liturgicae perfecte cognoscant, ut id postea observent atque observare faciant. Omnes igitur optime scire deberent saltem quae in hac secunda parte exposita sunt. Ne tamen praecepta huc illuc in distinctis disciplinis tradita evanescant, opportunum erit hanc rem systematice tractare in « paene cotidianis » praelectionibus, quae musicae sacrae destinantur in ultimis S. Theologiae curriculis. Optandum esset insuper ut etiam praecipua capita historiae iuris musicae liturgicae cognoscerent, ut viscera ipsa iuris vigentis eiusdemque rationes penetrare valeant.

ART. II. — IN MUSICAE SACRAE SCHOLIS.

232. — « Superiores musicae sacrae Scholae pro viribus sustineantur et evehantur; ubi autem non sint, ad ea constituenda opus conferatur. Maximi enim momenti est Ecclesiam ipsam ad suorum magistrorum, organicorum et cantorum institutionem incumbere, iuxta vera artis sacrae praecepta »⁴.

Pius XI, in eandem ideam firmiter insistens experientia iam et fructibus uberrime comprobata, in CA n. XI praescribit: « Ad haec omnia, quae sperantur, adipiscenda peritis magistris iisdemque frequentissimis omnino opus est. Quo in genere, Scholis et Institutis

¹ Haec praescripta praeformata fuisse in XIV Congressu Nationali AISC, Romae habito 23-28 Apr., in BC 1928, p. 120 s.: « Scholae cantorum e Cappelle musicali in Italia » (Relazione di Mons. Raffaele Casimiri). Haec dependentia CA a dicto congressu et ipso Pontifice innuitur in fine introd. CA: « ... nonnulla hic Nos commendare volumus, quasi optatis respondentibus, quae ex tot musicis congressionibus, praecipueque ex recentiore conventu, Romae habito, Nobis significarunt non pauci Sacri Pastores ac studiosissimi rei huius praecones, quos omnes merita hic laude honestamus... ».

² Cfr. Nasoni A., *Musica e Catechismo*, in BC 1911, p. 3 ss.

³ MP, n. 26.

⁴ MP, n. 28.

illis, passim per catholicum orbem conditis, debitas laudes tribuimus; siquidem disciplinas huiusmodi diligenter docendo, praeceptores optimos idoneosque effingunt ».

Etenim ut studium musicae sacrae in Seminariis aliisque ecclesiasticis Institutis recte peragatur, necesse est ut habeantur optimi musicae magistri. Sed etiam ad formandas vel continuandas scholas cantorum in Ecclesiis Cathedralibus, Collegiatis et etiam ruralibus, musicae periti vel peritiores necessarii omnino sunt. Continua debet esse igitur cura in musicae sacrae scholis fovendis.

Attamen, pro diverso fine, cui musicae magistri destinantur, diversa requiritur institutio: locupletiores habeant, qui scholis Basilicarum vel aliarum Ecclesiarum insigniorum regendis contendunt; sufficientem tantum, qui minoribus praesunt.

Unde triplex scholarum genus: musicae Universitates, scholae maiores, scholae minores.

Hae in multis iam locis fundatae sunt ¹, et in omnibus dioecibus adesse deberent, si cantum liturgicum apud fideles latissime propagare volumus, secundum desideria Summi Pontificis.

Aliae quidem, quas maiores vocamus, Ratisbonae, Parisiis, Mechliniae, Washingtonii fundatae sunt atque copiosissimos dederunt fructus.

233. — « Sed maxime memorare hoc loco — sunt verba Pii XI — ac dilaudare placet Pontificiam Scholam musicae sacrae altius tradendae, quae inde ab anno MCMX in Urbe a Pio X constituta est. Hanc Scholam, quam deinde proximus decessor Noster Benedictus XV studiose provexit novaque sede donavit, Nos quoque peculiari quodam favore prosequimur, tamquam pretiosa Nobis hereditate a duobus Pontificibus relictam, eandemque idcirco Ordinariis omnibus magnopere commendatam volumus » ².

Votum igitur, de cuius impletione ratio S. C. Consistoriali reddi debet in visitatione ad Limina, « ut locorum Ordinarii, pro sua prudentia, clericos, pietate et ingenio praestantes, ad scholas mit-

¹ Cfr. « Rapporto sulle Scuole Diocesane per la formazione dei Maestri parrocchiali » (Relaz. di Mgr. d'Alessi), in BC 1929, Giugno-Sett. (Atti del XIV Congresso Nazionale dell'AISC) p. 147 ss.

² CA n. 11 infra. Cfr. quae diximus n. 124 ss. de origine et iuridica evolutione huius Scholae; rationem studiorum vide in app.; inter disciplinas merito adnumeratur historia legislationis musicae liturgicae: etenim, si historia est magistra vitae, haec historia optima magistra erit musicorum, qui et praeteritos abusus vitabunt et rectam traditionem Ecclesiae prosequantur.

tant alicuius Universitatis aut Facultatis ab Ecclesia conditae vel approbatae » ¹, respicit quidem « studia praesertim philosophiae, theologiae ac iuris canonici »; simul tamen musicam sacram comprehendere censemus, praecipue pro iis dioecesibus, in quibus maior est necessitas operariorum in parte hac foecundissima vineae Domini.

234. — « Denique Chori magistris, cantoribus, ecclesiasticis viris, seminariorum, collegiorum, sodaliumque religiosorum moderatoribus, Curionibus, Templorum rectoribus, collegialium cathedraliumque Ecclesiarum Canonicis, atque praecipue Dioecesium Ordinariis commendatur, ut omni diligentia sapientibus hisce reformationibus faveant, iamdiu desideratis, atque ab omnibus constanter invocatis, ne ipsa Ecclesiae auctoritas, quae non semel eas proposuit, nunc autem rursus suadet, in contemptionem adducatur » ².

Notetur interim hic non agi de mera suasionem, sed potius de monito legis, ut constat ex introductione: « Itaque, motu proprio et certa scientia, Nostram hanc Instructionem edi curavimus, cui tamquam Codici musicae sacrae iuridico ex plenitudine Auctoritatis Nostrae Apostolicae vim legis tribui volumus, Nostro hoc Chirographo diligentissimam eius observantiam omnibus praecipientes ».

Quomodo igitur his praeceptis paruerunt supradicti viri? Pius XI, flores ac spinas in XXV anniversario MP Pii X in unum religavit; ad has ultimas: « Iam vero — ait — dolendum hic est quibusdam in locis eas leges sapientissimas plene non fuisse in usum deductas; ideoque optatos fructus inde perceptos non esse. Namque probe novimus vel dicitasse aliquos se eis legibus non teneri quae tam sollemniter edictae fuerant; vel nonnullos, primum quidem iisdem paruisse, sed pedetentim ei musicae generi indulsisse quod est omnino a templis arcendum; vel denique alicubi, cum praesertim saecularia sollemnia in memoria celebrarentur musicorum illustrium, causam inde quaesitam esse quaedam opera in templo exequendi quae, quamvis praeclara, cum sacri loci et liturgiae sanctitati non congruerent, in ecclesiis nequaquam erant adhibenda.

« At tamen, quo clerus populusque eis legibus et praescriptio-

¹ C. 1380 CIC.

² MP, n. 29; textus orig. ital. ad haec ultima verba habet: « ... affinché non cada in dispregio la stessa autorità della Chiesa, che ripetutamente le propone ed ora di nuovo le inculca ».

nibus, quae sancte, inviolateque in Ecclesia universa servandae sunt, religiosius pareat, nonnulla heic adicere placet, quae nempe hoc XXV annorum spatio experiendo didicimus » ¹.

235. — Ad vitandam ideo arbitrariam interpretationem legum musicae liturgicae, Pius XI sapienti consilio earum executionem, centrali modo, omnibus Episcopis et Ordinariis commisit ², quibus alii subalterni, in cit. art. 29 MP superscripti, fideliter obedire tenentur.

Ordinariis igitur hoc onus gravissimum ac prae ceteris nobilissimum incumbit, quibus omnes fideliter et alacriter cooperare debent.

« Equidem probe novimus — verbis ipsis S. P. Pii XI hanc tractationem nobis concludere placet — ea omnia, quae supra mandavimus, quantum studii postulant ac laboris. At vero quis ignorat quam multa opera quamque magno artificio confecta, nullis devicti difficultatibus, maiores nostri posteritati tradiderint, utpote qui pietatis studio ac liturgiae spiritu imbuti essent? Neque id mirum: quidquid enim ab ipsa, quam Ecclesia vivit, interiore vita proficiscitur, mundi huius perfectissima quaeque transcendit. Difficultates coepti huius sanctissimi animos Ecclesiae Antistitum excitent atque erigant nedum infringant; qui voluntati Nostrae concorditer omnes constanterque obsequentes, operam navabunt Summo Episcopo episcopali suo munere dignissimam » ³.

¹ CA introd. sub fine.

² CA, introd. in fine. Haec nota centralistica in totam CA diffusa est; n. III: « Quicumque in basilicis aedibusque cathedralibus, collegiatis et conventualibus religiosorum cultum moderantur et exercent, iidem totis viribus contendant ut rite... chorale officium instaurentur... »; iidem sunt sane Ordinarii; ad Capitulum vero spectat in vigilare ut in functionibus a parocho in capitulari ecclesia peragendis leges liturgicae (quales sunt, etsi late dictae, leges musicae liturgicae) observentur (c. 415, § 3, n. 2); defectus tamen, quos ex hac vigilantia conspexerint, Ordinarius remove debet (c. 415, § 4). N. X: « In hoc (nempe ut liturgicam musicamque populi institutionem curent) utriusque cleri industria desudet, praeuntibus quidem Episcopis et locorum Ordinariis... ». — N. XI: « ... eandem (nempe Scholam Pontificiam) Ordinariis omnibus magnopere commendatam volumus ». Haec omnia aptissime cohaerent cum munere, quod Episcopi ex iure habent « ut canonum praescripta de divino cultu sedulo observentur » (c. 1261, § 1). Cfr. quae de hoc munere diximus in n. 1 ad II.

³ CA in fine.

EXPLICIT PARS ALTERA

A. M. D. G.

APPENDIX

I.

BENEDICTI XIV EPISTULA ENCYCLICA «*ANNUS QUI*»
19 FEBRUARII 1749
AD EPISCOPOS PER DITIONEM CONSTITUTOS ¹

Annus, qui hunc vertentem annum insequitur, ut Fraternalitas Tua cognitum, et compertum habet, Jubileus est. Et quoniam, bello confecto et poenitus sublato, summa Dei miseratione, pax inter Principes, qui decertabant, inita est ², fas est sperare in Domino, magnos exterarum nationum, etiam longe distitarum, ad hanc almam Urbem fore concursus. Nos quidem enixe Deum deprecamur, atque etiam ab aliis orare cupimus, ut omnes, qui ad hanc Urbem se conferunt, spirituales fructus Sanctarum Indulgentiarum consequantur, idque, ut eveniat, pro virili Nostra, quam diligenter curabimus. Optamus etiam, ut omnes, qui Romam veniunt, ne moribus nostris offensi recedant; sed potius ex iis, quae in hac Urbe, atque in aliis Civitatibus Ditionis Nostrae, per quas

iter eos facere contigerit, conspexerint, ad eorum patrias redeuntes, incitamenta referant atque exempla virtutum.

Quod autem ad Romam attinet, iam ex parte a Nobis provisum est, et uberius etiam in posterum providebitur: pro iis vero, quae ad Dioecesim, quae a te recte prudenterque regitur, pertinent, Nobis opus est pastorali tuo zelo, probataque sollicitudine; quod si adiutricem manum, ut certo confidimus, admoveere velis, minime dubitamus, non solum Nos assequuturos id, quod in votis est, sed insuper fore, ut ecclesiastica disciplina, ex iis, quae a Nobis praecepta fuerint, composita, non modo per totum Annum Sanctum, sed per plures deinceps annos integra, immotaque permaneat. Id enim ipsum continget, quod usu venire compereris

¹ Cfr. Gasparri P., *Fontes* II, p. 199-215.

² Alludit ad bellum successionalis austriacae, quod compositum fuit Aquisgranæ die 18 oct. 1748.

in Sacris Pastoralibus visitationibus; cum enim Ecclesiastici Pastoris adventum Clerici, Saecularesque homines opperiuntur, et ante et postquam Episcopus advenit, studiose satagunt, ut quae prava sunt, corrigantur; quae infirma, curentur; quae mala, amoveantur; adeo ut earum fructus non solo visitationis tempore, sed longe post perseveret.

§ 1. Sed ut ad rem propositam veniamus, quod in primis Tibi enixe commendamus, illud est, ut Ecclesiae optimo in statu sint, nitidae, mundaе, sacraque suppellectili instructae; facile enim quisque intelligit, si advenae per hanc nostram Ecclesiasticam ditionem iter agentes, intueantur Ecclesias Civitatum, ac Dioecesum ruinosas, illuvie, et squallore deformes, sacris vestibus indigentes, vel habentes laceras, sordidas, et eius conditionis, ac status, ut dignae sint, quae interdantur, certe nostris moribus offensae, atque indignatae ad suas regiones revertentur. Hic autem adverti volumus, Nos verba facere non de sumptuositate, et sacrorum Templorum magnificentia, nec de divite et pretiosa suppellectili; non enim Nos latet haec non omnibus in locis haberi posse; sed decentiam, et munditiam desideramus, quae nemini detrectare licet, quia etiam cum paupertate bene convenire, et componi possunt. Inter cetera mala, quibus Ecclesia Dei affligitur, etiam de hoc dolebat Ven. Card. Bellarminus: *Omitto, inquiens, quod alicubi vasa sacra, et vestes, quibus mysteria celebrantur, vilia et sordida inveniuntur, indigna prorsus, quae ad tremenda mysteria adhibeantur. At forte, qui haec adhibent, pauperes sunt. Id quidem fieri potest; sed si pretiosa esse non possunt, saltem munda, et nitida procurarent.* Quamobrem Praedecessor noster rec. mem. Benedictus XIII, cuius labores pro Ecclesiastica disciplina vel servanda, vel

restituenda, Ecclesiarumque decore procurando notissimi sunt, proponere solebat in exemplum Patrum Capuccinorum Ecclesias, in quibus est summa paupertas, aequalisque mundities omnium oculis spectanda se offert. Drexellius tom. 17 suorum Operum, quae Monachii impressa sunt, in Tractatu, qui inscribitur *Gazophylacium Christi*, part. 2, cap. 2, p. 153, ita scribit: *Primum, ac potissimum, quod templis debetur, est mundities. Non tantum adsint, quae in usus sacros necessaria, sed etiam, quantum fieri potest, mundissima sint.* Et iure merito contra eos invehitur, qui domos bene ornatas, et cultas habent, Ecclesias vero in squallore, et sordibus relinquunt. *Sunt etiam, qui domos habent instructissimas et ornatissimas: in eorum Templis, ac Sacellis squallent omnia: Arae a frontalibus nudaе vix laceris, et sordibus pannis insternuntur: in ceteris omnibus confusio et squalor.* Magnus Ecclesiae Doctor Hieronymus in Epistula ad Demetriadem parum se curare haud obscure indicavit, pauperes ne, an divites sint Ecclesiae. *Alii aedificent Ecclesias, vestiunt parietes marmorum crustis, columnarum moles advehant, earumque deaurent capita, pretiosum ornamentum non sententia; ebore argentoque valvas, et gemmis aurata distinguant Altaria; non reprehendo, non abnuo, unusquisque in suo sensu abundet: meliusque est hoc facere, quam repositis opibus incubare.* At vero Ecclesiarum munditiam maxime facere aperte declaravit, cum Nepotiani Epitaphio, quod sanctus ad Heliodorum misit: *Erat ergo, ait, sollicitus si niteret Altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si ianitor creber in porta, vela semper in ostiis, si sacrarium mundum, si vasa luculenta, et in omnes caeremonias pia sollicitudo disposita; non minus, non maius negligebat officium.* Profecto sedulo, ac diligenter

cavendum est, ne illud non sine maxima Ecclesiastici Ordinis infamia contingat, quod sibi evenisse narrat laudatus Cardinalis Bellarminus: *Ego, ait, cum aliquando ex itinere apud Episcopum nobilem, et praedivitem hospitarer, vidi aulam vasis argenteis splendidam, et mensam omni genere ciborum refertam; mappas quoque et reliqua omnia nitida, et odorem suavem spirantia. Sed cum die sequente summo mane ad Ecclesiam Palatio contiguam descendissem, ut sacris operarer, inveni omnia contraria, id est vilia, et sordida ut vix auderem in tali loco, et cum tali apparatu Divina mysteria celebrare.*

§ 2. Altera res est, ad quam curam Tuam, et sollicitudinem excitamus, ut Horae canonicae, pro more et instituto cuiusque Ecclesiae, canantur, seu recitentur, prout decet, ac convenit, ab iis, qui ad eas tenentur; nihil enim est magis Ecclesiasticae disciplinae inimicum, aut perniciosum, quam divinam Psalmodyam in Ecclesiis Dei contemptim aut negligenter obire. Certe haud ignota Tibi est obligatio, qua Canonici, alique Ecclesiarum Metropolitana- rum, Cathedralium, et Collegiatarum ad quotidie horas canonicas in choro cantandas tenentur: cui obligationi satis ille utique non facit, qui ecclesiasticae psalmodiae munere, nulla animi attentione, oscitanter indiligenterque perfungitur. Summ. Pont. Innocentius III in Concilio Lateran. relato in cap. *Dolentes, de celebrat. Miss.*, de eadem obligatione loquitur in hunc modum: *Districte praevi-*

*piantes in virtute obedientiae, ut Divinum Officium Nocturnum pariter, et Diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter et devote*¹. Ubi Glossa explicans verbum illud « studiose », haec subiicit: *Quantum ad officium oris, idest sine syncopa; et ad verbum « devote » talia adnotat: Quantum ad officium cordis. Clemens V Praedec. Noster in Conc. Viennensi in Sua Constitutione, quae inter Clementinas reperitur, et cuius initium est: « Gravi », sub tit. de celebr. Missarum, eodem modo loquitur*²: *ut in Cathedralibus, Regularibus, et Collegiatis Ecclesiis horis debitis devote psallatur. Et Conc. Tridentinum, cap. XII, sess. 24 De Reformatione, tractans de obligationibus Canonorum Saecularium: Omnes vero, inquit, Divina per se, et non per substitutos, compellantur obire officia, et Episcopo celebranti aut alia Pontificalia exercenti, assistere, et inservire; atque in Choro ad psallendum instituto, hymnis, et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare. Hinc autem necessario sequitur, diligenter invigilandum, ut cantus praecipue minime sit, aut citior quam decet, utque suis locis pausaefiant, et ut altera pars chori versiculum Psalmi subsequentem non exordiat, priusquam altera antecedentem absolverit. Nec prius Psalmi una pars chori versiculum incipiat, quam ex altera praecedentes Psalmi, et versiculi finiantur. Sunt verba Conc. Salmuriensis an. 1253*³. Demum ut cantus vocibus unisonis peragatur, et chorus a

¹ Cfr. c. 9, X, *Dolentes, de celebratione Missarum*, III, 41; Conc. Lateranen. IV (1216), c. 17.

² Cfr. c. 1, *de celebratione missarum et aliis divinis officis*, III, 14 in Clem.

³ Cfr. Mansi 23, 809.

peritis in cantu ecclesiastico (qui cantus planus, seu fimus dicitur) regatur. Huiusmodi cantus ille est, quem ad musicae artis regulas dirigendum, efformandumque multum elaboravit S. Gregorius M. Praedecessor Noster, ut testatur Iohannes Diaconus in eius vita, Lib. II, cap. 7. Hoc autem loco plura addere, quae ad ecclesiasticam eruditionem pertinent, de ecclesiastici cantus origine, de cantorum Schola, et Primicerio, qui ei praesidebat, haud difficile Nobis esset; sed praetermissis, quae minus necessaria videntur, eo, unde paulo digressi sumus, rem propositam exsequentes revertamur. Cantus iste ille est, qui fidelium animos ad devotionem et pietatem excitat; denique ille est, qui si recte decenterque peragatur in Dei Ecclesias, ab iis hominibus libentius auditur; et alteri, qui cantus harmonicus, seu musicus dicitur, merito praefertur. Hunc quidem Monachi a Presbyteris saecularibus didicerunt; et cum ab ipsis accurate, diligenterque tractetur, sacrisque in functionibus adhibeatur: contra autem negligatur a nonnullis clericis, oscitanterque persolvatur; haec potissima causa est, cur a Christiano populo frequentius Regularium Ecclesiae, quam Saecularium adeantur; ut bene advertit Iacobus Eveillon in suo Tractatu de recta ratione psallendi, ad caput 9, art. 9, pag. 99: *sordescit quippe sanctis auribus omnis musici concentus titillatio prae hac plani cantus, et simplicis psalmodiae harmonia, si recta fuerit. Atque eo fit, ut, relictis*

*hodie Ecclesiis Collegiatis et Parochialibus, tam libenter, et avide concurrat populus fidelis ad ecclesias Manachorum, qui magistram habentes in colendo Deo pietatem, sancte, moderate et ut Psalmistarum Princeps olim dixit, sapienter psallunt, et Domino suo, ut Domino, et Deo, cum summa reverentia famulantur. Quod sane pudori debet esse Ecclesiis primariis, et maioribus, a quibus Monachi et canendi, et psallendi artem, et regulam didicerunt*¹. Et ideo Sacrum Concilium Tridentinum, quod nihil eorum, quae ad reformationem Cleri conferre poterant, praetermisit, caput 18, sess. XXIII de Reformatione, ubi agit de Seminariis instituendis, inter caetera, quae Seminariorum alumnos edocendos praecipit, etiam cantum recenset his verbis: *ut vero in disciplina ecclesiastica commodius instituantur, tonsura statim, atque habitu Clericali semper utentur, Grammatices, Cantus, Computi Ecclesiastici, aliorumque bonarum artium disciplinam discent.*

§. 3. Tertia res est, de qua Nos te admonere opus est, ut musicus cantus, qui nuno in Ecclesiis usu receptus est, et qui organi, aliorumque Instrumentorum harmoniae coniungi solet, ita instituat, ut nihil profanum, nihil mundanum, aut theatrale resonet. Universus quidem Orbis Christianus Organi, aliorumque musicorum instrumentorum usum adhuc non recepit; praeter enim Rutenos Ritus Graeci, qui in suis Ecclesiis neque organum, neque alia musicae instrumenta habent, teste Patre Le Brun², tom. II *Explicatio Miss.*, pag. 225, Nostra Pontificia Cappella, ut omnibus notum est, cantum musicum, sed gravem, deco-

¹ Cfr. Eveillon I. (Grand Vicair d'Angers † 1651), *De recta psallendi ratione*. La Flèche 1646; c. 9, art. 9, p. 99.

² Le Brun († 1729), *Spiegazione letterale, storica e dogmatica delle preci e cerimonie della Messa*, 1716-26, voll. 4; t. II, p. 215.

rum, piumque admittit, nunquam autem organum recepit, quod etiam notatur a Patre Mabillone¹ in suo *Musaeo Italico*, t. I, pag. 47, § 17: *Dominica Trinitatis Cappellae, ut vocant, Pontificiae interfuimus etc. Nullus organorum musicorum usus in huiusmodi sacris, sed sola vocum musica, eaque gravis cum plano cantu admittitur.* Refert Grancolas² in *Commentario Historico de Breviario Romano*, cap. 17, etiamnum in Gallis aliquas insignes Ecclesias reperiri, quae organum, cantumque musicum, seu harmonicum in sacris functionibus non adhibent: *Sunt tamen ad hanc diem insignes in Gallia Ecclesiae, quae organorum, et musices usum ignorant.* Illustris Ecclesia Lugdunensis, quae quidem novitatibus semper adversata est, usque ad hunc diem exemplum Pontificiae Cappellae sequuta, nunquam organo uti voluit: *Constat igitur ex dictis, nec statim ab initio, nec ubique recepta fuisse musicalia instrumenta. Nam etiam nunc Romae in sacello Summi Pontificis semper sine instrumentis Officiorum solemnia celebrantur; et Ecclesia Lugdunensis, quae novitates nescit, semper organa repudiavit, neque in hunc diem ascivit.* Sunt verba Card. Bona in tract. *De Divina Psalmodia* cap. 17, § 2, n. 5. Quam igitur opinionem de Nobis accepturi sint, qui ex illis regionibus, ubi nullus musicorum instrumentorum usus est, ad Nos, nostrasque Urbes proficiscuntur, in quorum Ecclesiis concentus musicos audient, non secus ac in theatris, aliisque profanis locis, facili quisque per se coniectura assequi potest. Venient etiam, haud dubium est, exteri ex illis regionibus, in quarum Ecclesiis cantus, et musica in-

strumenta adhibentur, perinde ac in aliquibus Nostris fieri solet. Sed si isti homines prudentes, et pii sint, dolebunt quidem, in cantu et sono Nostrarum Ecclesiarum, remedium illud, quod malo suarum Ecclesiarum curando afferri optabant, non invenisse. Etenim, ommissa controversia illa, qua nonnulli inter se decertant, quorum alii cantum musicum, et musicorum instrumentorum usum in Ecclesiis reprobant, ac vituperant; alii vero probant, ac laudant: nullus certe est, qui inter cantum ecclesiasticum, et scaenicas modulationes discrimen aliquod non desideret, et theatrales profanosque cantus in Ecclesiis tolerari non condemnet.

§ 4. Diximus reperiri, qui cantum harmonicum cum musicis instrumentis in Ecclesiis adhiberi minime probant. Horum princeps quodammodo dici potest Abbas Aelredus³, coevus et discipulus S. Bernardi, qui Lib. II eius *Operis, quod inscribitur Speculum Charitatis*, cap. 23, tom. 23 *Biblioth. Patrum*, pag. 118, ita scribit: *« unde, cessantibus iam typis, et figuris, unde in Ecclesia tot organa, tot cymbala? Ad quid, rogo, terribilis ille folium flatus tonitruum potius fragorem, quam vocis exprimens suavitatem? Ad quid illa vocis contractio, et infractio? Hic succinit, ille discinit, alter supercinit, alter medias quasdam notas dividit et incidit.* Asserere quidem non audemus, aetate S. Thomae Aquinatis, nullis in Ecclesiis usum musici cantus cum musicis instrumentis fuis-

¹ Mabillon I., O. S. B., *Musaeum Italicum*, t. I, § 17, p. 47.

² Grancolas I., *Commentarius historicus in Breviarium Romanum*, Venetis 1734. Cap. 17, *De cantus usu in Ecclesia*, p. 55.

³ Cfr. ML 195, 571 ss.

se: illud utique affirmare licet, in Ecclesiis minime fuisse, quae S. Doctori notae et cognitae erant; ideoque huiusmodi cantui ipse nequaquam favisse videtur. Tractat enim 2.2^{ae}, q. 91, art. 2, quaestionem illam, utrum in divinis laudibus sint cantus assumendi; respondet assumendos esse; sed cum sibi 4^o loco opponat: *Instrumenta musica, sicut cytharas et psalteria, non assumere Ecclesiam in Divinas laudes, ne videatur iudaizare*; cum in Ps. 32 legatur: *Confitemini Domino in cythara, in psalterio decem chordarum psallite illi*. Respondet: huiusmodi musica instrumenta magis movere ad delectationem, quam interius disponere ad pietatem; in V. T. autem ideo adhibita fuisse: *quia populus erat magis durus, et carnalis, unde erat per huiusmodi instrumenta provocandus, sicut et per promissiones terrenas*. Addit insuper, instrumenta in V. T. typos seu figuras aliquarum rerum fuisse: *Tum etiam, ait, quia huiusmodi instrumenta corporalia aliquid figurabant*. De Summo Pont. Marcello II literis traditum est, secum deliberasse, musicam in Ecclesia abolere, cantumque ecclesiasticum ad cantum planum redigere, ut quique compertum fieri potest ex eius Vita, quam scripsit Petrus Polidori nuperime defunctus Beneficiatus Basilicae S. Petri, vir inter Literatos non ignotus. Aetate nostra vidimus Card. Thomasi, virum sanctitate vitae, eximiaque in Liturgicis rebus eruditione insignem, in Ecclesia Sua Titulari S. Martini ad Montes, die festo eiusdem Sancti, in cuius honorem Ecclesia dedicata est, in Missa, et Vespertinis Officiis concentus musicos haberi noluisse; sed ut a viris Reli-

giosis, in sacris peragendis, cantus planus adhiberetur, praecepisse.

§ 5. Diximus esse aliquos, qui usum musici cantus cum Instrumentis in Divinis Officiis approbant. Nam eodem saeculo, quo vixit laudatus Abbas Aelredus, floruit etiam Ioannes Sariberiensis Episcopus Carnotensis, qui lib. I *Policratici*, cap. 6, Musicam organicam, seu concentum vocum, et instrumentorum laudat: *Ad mores itaque instruendos, et animos exultatione virtutis traiciendos in cultum Domini, non modo concentum hominum, sed et instrumentorum modos, censuerunt sancti Patres Domino applicandos, cum Templi reverentiam dilatarent*¹. S. Antoninus in eius *Summa* part. 3, tit. 8, cap. 4, § 12², non reiecit cantum harmonicum in Divinis Officiis: *Cantus quidem firmus in Divinis Officiis a Sanctis Doctoribus institutus est, ut Gregorio Magno, Ambrosio, et aliis. Biscantus autem in Officiis Ecclesiasticis quis adinvenerit, ignoro: pruritus aurium videtur magis deservire, quam devotioni; quamvis pia mens etiam in his fructum referat audiendo*. Et paulo post admittit in Divinis Officiis non solum organum, sed etiam alia instrumenta musica: *Sed et pulsatio organorum, vel aliorum instrumentorum ad Divinam laudem initium virtutis habuisse a Propheta David*. Constituerat quidem Marcellus II Pontifex ab Ecclesiis cantus musicos, et musica instrumenta remove; sed Ioannes Petrus Aloisius Praenestinus Magister Cappellae Basilicae Vaticanae musicos cantus in sacris Missarum solemnibus persolvendis composuit tam excellenti arte, ut ad pietatem animos, et devotionem moverent. Itaque illis au-

¹ Cfr. ML 190, 402.

² S. Antoninus, *Summa*, Veronae, 1740; pars 3, tit. 8, cap. 4, § 12, p. 321 s.: « De ministerio musicorum in cantando et pulsando... ».

ditis a Summo Pontifice, qui Missae interfuit, mutata voluntate, ab eo, quod sibi proposuerat, recessit, quem admodum ex antiquis monumentis tradidit Andreas Adami in suis observationibus ad Cappellam Pontificiam in *Praefat. Histor.*, pag. 11. In Conc. Tridentino actum est de eliminanda musica ab Ecclesiis; sed cum ab Imperatore Ferdinando per suos Legatos expositum fuisset, cantum musicum, seu figuratum, fidelium animis incitamento ad devotionem, et pietatem esse: Decretum, quod iam adornatum fuerat, moderari placuit, uti legitur in Sess. XXII, in *Decret. de Obser. et evitand. in celebrat. Missae*. In eo autem ab Ecclesiis solum reiectae fuerunt musicae illae, ubi sive organo, sive cantu lascivum, aut impurum aliquod miscetur. Haec narrantur a Grancolas ¹ in *laudato commentario*, pag. 56, et a Card. Pallavicino in *Hist. Concilii*, lib. XXII, cap. 5, n. 14. Profecto Ecclesiastici Scriptores magni nominis libenti animo eandem sententiam sequuntur. Ven. Card. Bellarminus, t. IV *Controvers.*, lib. I *de bonis operibus in particulari*, cap. 17 in fine docet, retinendum esse in Ecclesiis usum organorum, sed alia instrumenta musica non facile admittenda: *ex quibus omnibus illud efficitur, ut organa propter infirmos in Ecclesia retinenda sunt, ita non facile alia instrumenta esse introducenda*. Eadem semita insistit Card. Caietanus in sua *Summa ad Verbum organum*, ubi talia habentur: *organorum usus in Ecclesia licet sit novus, in cuius signum Ecclesia romana adhuc non utitur eis coram Pontifice, licitus tamen est pro carnalibus adhuc fidelibus imper-*

fectis ². Ven. Card. Baronius ad annum Christi LX ³ ita scribit: *verum, quod post multa saecula usu receptum sit, ut in Ecclesia adhiberentur organica instrumenta disparibus cannis simul iunctis confecta, haud iure quis poterit improbare*. Card. Bona, *De Divina Psalmodia*, cap. 17, agens de organis quae in Ecclesiis pulsantur: *non tamen, inquit, damnari debet moderatus eorum usus etc.; laetificat organorum concentus tristes hominum mentes, et supernae Civitatis insinuat iucunditatem, sollicitat pigros, recreat diligentes, provocat iustos ad amorem, peccatores ad compunctionem*. Suarez, t. II, *De Religione*, l. IV, *de Horis Canonicis*, cap. 8, n. 5 ⁴, animadvertit, organi nomine comprehendi non solum illud instrumentum musicum, quod hodie vulgo Organum vocari solet, sed alia etiam instrumenta harmonica (quod iam ante notatum fuit a S. Isidoro, l. III *Originum*, c. 20: *organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum*); ideoque concludit, recepto in Ecclesiis organo, etiam alia instrumenta musica admittenda esse. Et Silvius, t. III suorum operum super II-II S. Thomae, q. 91, art. 2, cantum harmonicum, seu figuratum ab Ecclesiis non repellit: *Ideoque, ait, magna cura habenda est cantus ecclesiastici cum eius, qui planus, seu Gregorianus dicitur, qui proprie est ecclesiasticus, tum eius, qui postea in Ecclesiam est introductus, et vocatur figuratus, sive harmonicus*. Et paulo post: *Nihilominus, quod post multa saecula usu receptum sit, ut in Ecclesiasticis Officiis Instrumenta musica adhiberentur: nullo modo est improbandum*.

¹ Grancolas I., *Commentarius historicus in Breviarium Romanum*, Venetis 1734. Cap. 17, *De cantus usu in Ecclesia*, p. 55.

² Caietanus, *Comm. in Summ. Theol. S. Thomae Aquinatis*, ad 2-2, q. 91, art. 2.

³ n. 37.

⁴ Edit. Lugdunensis 1830, p. 206.

Bellotte in Lib. *De Ritibus Ecclesiae Laudunensis*, pag. 209 sub n. S, posteaquam de musicis instrumentis ample ac fuse locutus est, quae in Divinis Officiis nonnumquam adhibentur, et posteaquam ostendit antiquitus in Ecclesiis usui minime fuisse, nullam aliam causam veteris huius moris, diversaeque consuetudinis fuisse exstimat, quam necessitatem, quatum adstringebantur Christiani, ut quod fieri posset, recederent a profanis Ritibus gentilium, qui in theatris, in conviviiis, in sacrificiis, instrumentis musicis utebantur. Proinde nequaquam instrumentorum musicorum vitio vertendum est, quod posterioribus tantum saeculis usa sit Ecclesia musicis cantoribus, et musicalibus instrumentis, sed quod a Gentilibus eiusmodi musica instrumenta in turpibus ac sordidis usibus, nimirum in theatris, conviviiis, ac sacrificiis consueverint adhiberi. Persicus in suo Tractatu *De Divino et Ecclesiastico Officio*, dnb. I, n. 7, ita loquitur de cantu figurato in Ecclesiis: *Dico secundo, quamvis in cantu organico, seu figurato, multi possint abusus obrepere, sicut in omnibus aliis ecclesiasticis caeremoniis accidit; ipsum tamen per se, si debite, religiose, et decenti moderatione fiat, licitum esse, nec ullo iure prohibitum.* Et ad dub. VI, n. 3 tenet, quod organorum, et aliorum instrumentorum universalis usus in Divinis Officiis, secundum se laudabilis est, et ad imperfectorum animos ad Dei contemplationem elevandos valde utilis. Et quidem usus cantus harmonici, seu figurati, et musicorum instrumentorum in Missis, Vesperis, aliisque Ecclesiasticis functionibus adeo longe processit, ut ad Paraguajam usque Regionem pervenerit. Etenim cum novi illi fideles Americani optimam indolem, et ingenium habeant ad

musicos cantus, et ad organica instrumenta pulsanda, et facillime, quae ad musicam artem pertinent, ediscant, exinde occasione capta Missionarii eorum animorum propensionem obsequendo, piis, devotisque cantibus ad eos deducendos ad Christi fidem usi sunt; adeo ut in praesenti nullum fere discrimen, neque quoad cantum, neque quoad sonos in Missis et Vesperis nostrarum regionum, et illarum intercedat, iuxta ea, quae ex veridicis relationibus refert Abbas Muratori in *Descriptione Missionum Paraguaj*, cap. 12.

§ 6. Denique diximus neminem esse, qui theatrales cantus in Ecclesiis non detestetur, et qui diversitatem aliquam non requireret inter sacros Ecclesiae, et profanos scaenarum concentus. Celebris est locus S. Hieronymi relatus in *Can. Cantantes*, dist. 92¹: *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino. Audiant haec adolescentuli: audiant ii, quibus psallendi in Ecclesia officium est. Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragoedorum morem guttur et fauces dulci medicamine liniendae sunt, ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur, et cantica.* Cuius auctoritate abutebantur illi, qui audacter nimis omne genus cantus ab Ecclesiis summoventi volebant; sed S. Thomas, loco laudato, respondens iis, quae secundo loco ex verbis S. Doctoris mox allatis sibi opponit: *ad secundum, inquit, dicendum, quod Hieronymus non simpliciter vituperat cantum, sed reprehendit eos, qui in Ecclesia cantant more theatro.* S. Nicetius, lib. *de Psalmodiae bono*, cap. 3, tom. I *Spicilegii*², cantum in Ecclesiis adhibendum his verbis describit: *Sonus etiam vel me-*

¹ Cfr. C. 1, Dist. XCII, c. 1.

² Cfr. ML 67, 365-376. De genuinitate huius opuscoli cfr. RB XIV, 1897, 385-397.

lodia consentiens sanctae Religioni psallatur; non quae tragicas difficultates exclamet, sed quae in vobis veram Christianitatem demonstret, non quae aliquid theatrale redolet, sed compunctionem peccatorum faciat. Patres in Toletano Concilio congregati anno 1566, act. 3, cap. 11, tom. 10 *Collect. Conciliorum Harduini*¹, posteaquam plura locuti sunt de qualitate cantus in Ecclesiis adhibendi, hoc modo concludunt: *Sed et illud maxime cavendum erit, ne ipsius musicae sonus quid theatrale, aut impudicos amorum, bellorumque classicos modulos referens, in Dei laudibus decantandis imitetur.* Non desunt plures eruditi Scriptores, qui acriter reprehendunt, scaenicos sonos, et cantus in Ecclesiis patienter tolerari, precanturque, ut huiusmodi abusus ab Ecclesiis ablegentur. Videatur Casalius, *de veteribus sacris Christianorum Ritibus*², c. 34, et Abbas Ludovicus Antonius Muratori, tom. I *antiquae romanae liturgiae*, in Dissertatione *de rebus liturgicis*, cap. 22 in fine. Et tandem, ut sermonem hac de re absolvamus, nempe de abusu theatrium concentuum in Ecclesiis, qui adeo per se manifestus est, ut nullis indigeat verbis et probationibus; satis erit indicare, omnes eos, qui superius a Nobis citati sunt, tanquam qui usui cantus figurati seu harmonici, et musicorum instrumentorum in Ecclesiis faverent, palam profiteri, ac testari, se quaecumque scripserunt, ea mente et consilio fecisse, ut nequaquam intelli-

genda sint de cantu, et sono, scaenarum ac theatrorum proprio, quem ipsi aequae ac alii reprobant atque execrantur, sed de cantu, et sono qui Ecclesias decet, et qui populos ad devotionem excitat, quod ex illorum lectione quisque cognoscere poterit.

§ 7. Hoc autem posito, quod in ecclesiasticis officiis cantus harmonici seu figurati et musicorum instrumentorum usus receptus sit, et solummodo abusus reprobetur; quod etiam considerat Binghamus, licet auctor heterodoxus, t. VI *originum Ecclesiastic.*, lib. 14, c. 1, § 16³, sequitur, ut diligenter inquirendum sit, quinam usus rectus ac probus, quinam vero abusus. Sed ut quod propositum est, exequi recteque obire possimus, opus Nobis foret peritia artis musicae, qua praediti fuerunt aliqui ex Nostris Sanctis et praeclaris Praedecessoribus, Gregorius M., Leo II, et Leo IX, et Victor III. At vero quia hanc artem ediscendi nec tempus Nobis, neque occasio fuit, aliqua tantum indicare contenti erimus, quae ex Constitutionibus Nostrorum Praedecessorum et piorum doctorumque hominum scriptis collegimus. Ut autem ordine procedamus, primum verba faciemus de iis, quae in Ecclesiis canenda sunt; deinde de modo, ac ratione, qua cantus institui debet; denique de Instrumentis musicis Ecclesiarum propriis, quibus in sacris Templis cani debet.

§ 8. Guillelmus Durandus qui Apostolicam Sedem gubernante Nicolao III vixit, usum cantilenarum

¹ Harduin 10, 1164.

² Casalius... *De cantu in Ecclesia antiquissimo et aliis musicis instrumentis*, p. 242-247.

³ ... Halae, 1728, p. 24 s.

vulgo motetorum, qui eius aetate vige-
 gebat, aperte improbat in tractatu de
 modo Generalis Concilii celebrandi,
 cap. 19¹: Videtur valde honestum esse,
 quod cantus indevoti, et inordinati mo-
 tetorum, et similium non fierent in
 Ecclesia. Postea Ioannes XXII Pont.
 Praedecessor Noster promulgavit suam
 Decretalem, quae incipit *Docta San-
 ctorum* et inter Extravag. comm.
 reperitur; in ea motetorum cantum
 lingua vulgari se abominari ostendit:
*Motetis, inquit, vulgaribus nonnun-
 quam inculcant.* Cum itaque examen
 cantus huiusmodi cantilenarum seu
 motetorum in Ecclesiis Theologi a-
 gressi fuissent; ex horum numero Pa-
 ludanus in 4^o sentent., dist. 15,
 quaest. 5, art. 2 motetorum cantus
 perinde habuit ac cantationes scae-
 nicas, redarguens eos, qui illis utun-
 tur: *qui canunt, ait, moteta in festis,
 quia cantus non debet esse tragaedicus.*
 Favisse videtur motetis Suarez, t. II
 de Relig., lib. 4, de horis canonicis,
 cap. 13, num. 16, etiamsi scripta fue-
 rint lingua vulgari, dummodo gravia
 sint ac devota. Ad suadendum autem
 id, quod affirmat, affert morem ac
 usum nonnullarum Ecclesiarum, quae
 licet a Sapientibus Praelatis regantur,
 in eis tamen cantilenaë, seu modulata
 carmina non improbantur. Addit in-
 super, quoniam in primis Ecclesiae
 temporibus quisque fidelium in Ec-
 clesia pios ac devotos hymnos, quos
 composuerat, cantabat, ex veteri hac
 consuetudine, usum motetorum quo-
 dammodo approbari. Advertens au-
 tem id, quod ei obiici posset, huius-
 modi modulatis carminibus, quae mo-
 teta vocant, Ecclesiasticam psalmo-
 diam interrumpi, ita respondet: *Nec
 interruptio illa, vel mora, quae tunc fit
 inter partes alicuius horae, reprehensibilis est, quia moraliter veluti conti-*

*nuatur in devotione, quae per cantum
 illum excitari intenditur; et ita cantus
 ille potest censer veluti dispositio ad
 sequentia, et solemnitas ac congrua termi-
 natio praecedentium, et ornatio totius
 horae.* Vertente an. 1657, S. P. Ale-
 xander VII Constitutionem edidit,
 cuius initium est: *Piae Sollicitudinis,*
 inter alia autem eiusdem Pontificis,
 n. 36. In hac autem praecipit, ut per
 id tempus, quo Divina persolvuntur
 officia et quo publicae fidelium vene-
 rationi in Ecclesiis sacramentum Eu-
 charistiae expositum est, nulla alia
 carmina seu verba cantentur, nisi de-
 sumpta ex Breviario, vel Missali Ro-
 mano; quae in officiis de proprio, vel
 de communi, pro currenti cuiusque
 diei festo, vel Sancti solemnitate, praescribuntur, vel ex S. Scriptura, aut ex
 SS. Patrum operibus; ita tamen ut
 antea a S. R. C. recensenda, et appro-
 banda sint. Porro ex huiusmodi Ponti-
 ficia Constitutione videtur, cantus mo-
 tetorum, quae servata ratione ab eo-
 dem Alexandro Praedec. Nostro prae-
 scripta, composita, et a S. Congrega-
 tione recensita, et probata sunt, procul
 dubio approbata fuisse. Alexandri
 Constitutionem Ven. Servus Dei In-
 nocentius XI Decreto Suo die 3 Dec.
 a. 1678 confirmavit. Aliqua tamen
 dubitatione exorta in intelligenda,
 atque interpretanda Const. Alexan-
 dri, et Decreto Innocentii XI fel. rec.
 Innocentius XII Praedec. Noster die
 20 Augusti 1692 aliud decretum pro-
 mulgavit, quod est numerus 76, in
 eius Bullario. In eo autem, offusis
 variarum interpretationibus tenebris
 penitus dispulsis, rem totam aperiens
 ac declarans, generatim quarumcum-
 que cantilenarum, seu motetorum
 cantum prohibuit. In sacrarum au-
 tem Missarum sollempnibus solummodo
 permisit ultra cantum Glorïae, et

¹ Parisiis, 1623; tractatus tamen compositus fuit a. 1308 occasione Concilii Viennensis.

Symboli, ut cani posset Introitus, Graduale, et Offertorium; in Vesperis vero, nulla mutatione etiam minima facta, Antiphonae, quae initio cuiusque Psalmi, vel in eius fine dicuntur. Insuper voluit et iussit, ut cantores Musici omnino legem Chori sequerentur, et cum eo prorsus convenirent, et quemadmodum in Choro fas non est aliquid addere Officio, vel Missae, ita etiam musicis noluit id licere; et illud dumtaxat concessit, ut ex Officio et Missa, quae in solemnitate SS. Sacramenti Corporis Domini celebrari solet, nimirum ex hymnis S. Thomae, vel ex Antiphonis, aliisque relatis in Breviario et Missali Romano, carmen aliquod, seu motetum, nulla verborum varietate, desumi et cantari posset ad fidelium devotionem excitandam, dum sacra Hostia elevatur, vel publice veneranda, et colenda exhibetur.

§ 9. Lege autem Ecclesiasticis cantuunculis, seu modulatis carminibus, aut motetis posita, negari nequit, non parum momenti ad removendos ab Ecclesiis theatrales cantus allatum esse, sed necesse est fateri, ad finem propositum assequendum id non sufficere. Fieri enim potest, et nimis etiam non sine nostro dolore fit, ut cantus Gloriam, Symboli, Introitus, Gradualis, Offertorii, et caeterorum omnium, quae rite, ac de more in Missis, et Vesperis, ut supra dictum est, cantari solent, theatri modo, et scaenico strepitu peragatur. Magnus Episcopus Guillelmus Lindanus¹ in sua *Panoplia Evangelica*, lib. IV, cap. 78, cantui musico in Ecclesiis non adversatur; sed frequentes repetitiones, et vocum confusiones improbat, proponitque, ut in Ecclesiis ea musica adhibeatur, quae con-

sentanea sit rebus, quae canuntur. *Quamquam non me fugiat, quibusdam musicam cum organis et musicis rectius videri retinendam, quibus equidem perlibenter assentiar, si una pro isto musices genere, quod nunc passim Ecclesias occupat, aliud introducatur, et gravius, et rebus ipsis convenientius, et si non, ut oportet, pronunciationi, quam cantui vicinius, saltem rebus, quae canuntur, aptius atque accommodatius.* Drexellius in suo opere *Rethoricae coelestis*, lib. I, cap. 5²; opportune ad rem nostram ita exclamat: *Hic pace vestra dixerim, o musici, nunc Templis cantandi genus dominatur novum, sed exorbitans, concisum, saltatorium, et parum profecto religiosum, theatro aut choreis convenientius, quam Templo. Artificium quaerimus, et perdimus priscum precandi, ac cantandi studium. Curiositati consulimus, sed revera negligimus pietatem. Quid enim novitia haec, et tripudians cantandi ratio, nisi comoedia est, in qua cantores, velut actores sunt, quorum modo unus prodit, modo duo, modo simul prodeunt omnes, et modulatis vocibus colloquuntur, mox iterum unus triumphat solus, caeteris brevi secuturis.* Recens scriptor Benedictus Hieronymus Feijoo, Magister Generalis Ordinis S. Benedicti in Hispaniis, in suo *Theatro critico universalis*³, serm. 14, peritia et scientia notarum musicarum innixus, rationem indicat, qua redigi possent musicae Ecclesiarum ad eum modum et rationem, quae in omnibus penitus esset Theatrorum musicis concentibus dissimilis. At vero Nobis satis erit, prae oculis habitis SS. Conciliorum regulis, et probatorum Scriptorum sententiis, illud admonere, quod si Musicus theatrorum cantus ita

¹ ... Ep. Gandavensis († 1588). *Panoplia evangelica*, Parisiis 1564.

² Drexellius I. († 1638), *Rethorica...* Monachii 1635.

³ ... Madrid 1738.

instituitur, ut, quemadmodum Nobis relaturn est, populus spectator, et auditor harmonicis quidem cantorum modulationibus oblectetur, artificio musicae artis gaudeat, numerisque musicis delectetur, melodia, et suavitate vocum fruatur; verba autem plerumque non recte percipiat: diversum utique, et contrarium omnino in Ecclesiastico cantu servari debet, in quo illud in primis curandum est, ut verba perfecte, planeque intelligantur. Nam cum in Ecclesiis concentus musicus receptus sit ad erigendas hominum mentes in Deum, ut docet S. Isidorus, lib. I, *De Eccl. Off.*, cap. 5.¹ *Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suavium ab Ecclesia frequentantur, quo facilius animi ad compunctionem flectantur.* Id certe obtinere difficile potest, si verba non audiantur. In Concilio Cameracensi an. 1565, tit. 6, cap. 4, tom. 10, *Collect. Hard.*, p. 582, ita constituitur: *Ceterum quae in Choro cani debent ad instructionem, ea canantur voce, ut intelligantur mente.* Et in Concilio Coloniensi, quod congregatum est an. 1536, cap. 12, tit. *De off. priv.*², talia leguntur: *Iam et illud non recte fit in quibusdam Ecclesiis, ut ob cantorum, et organorum concentum, omittantur, aut decurtentur ea, quae sunt praecipua. Cuius generis sunt recitatio verborum Prophetarum, aut Apostolicorum, quam Epistolam vocamus, Symbolum Fidei, Praefatio, quae et gratiarum actio, atque precatio Dominica. Quamobrem haec tota distinctis-*

sime, ac intelligibiliter, uti caetera omnia, decantentur. In Concilio autem Mediolanen. primo habito an. 1565, par. 2, num. 51, in praedicta *Harduini Collectione*, pag. 687, talia leguntur: *In Divinis Officiis, aut omnino in Ecclesiis, nec profana cantica, sonive, nec in sacris canticis molles flexiones, voces magis gutture oppressae, quam ore expressae, aut denique lasciva ulla canendi ratio adhibeatur. Cantus, et soni graves sint, pii, ac distincti, ac Domui Dei, ac divinis laudibus accommodati, ut simul et verba intelligantur, et ad pietatem auditores excitentur.* In hac re, de qua agitur, gravis est sermo Patrum, qui in Concilio Tolentino convenerunt an. 1566, act. 3, cap. 2, in laudata *Collectione*, p. 1164. *Cum ea, aiunt, quae in Ecclesiis cantantur ad Dei laudem celebrandam, eo debeant cantari modo, quo populi intelligentia quantum fieri possit, erudiri valeat, et Religiosa pietatis ac devotionis moderatione, piorum auditorum mentes ad Divinae Maiestatis cultum, et coelestia desideria excitari queant; caveant Episcopi, ne dum in chorum musicorum modulos vocum omnis generis discrimine confusos admittunt, psalmodum et aliorum, quae cantari solent, verba obscurentur, ac simul strepito incondito sensus sepeliatur. Sio denique musicam, quae organica dicitur, retineat, ut eorum, quae cantantur, verba et intelligi possint, et potius pronuntiatione, quam curiosis modulis audientium animi divinis laudibus afficiantur.* Ex his aperte comperitur, quam merito his verbis questus sit Episcopus Lindanus, loco citato: *Non enim nunc suo cantu, musici auditorum animos tam ad pietatis cultum, coelestiaque excitant desideria quam avocant, avertunt, alienant. Scio*

¹ Cfr ML 82.

² Harduin 9, 1638.

enim aliquando Divinis me interfuisse laudibus, cum vel attentissimus auscultarem, ecquid forte psalleretur, ne unum quidem potuisse intelligere verbum: ita erant omnia syllabarum repetitionibus commixta, vocibus confusa, clamoribus potius horridulis, et incondito boatu, quam cantu obscurata. Tum etiam quam pium fuerit desiderium, et quam prudens sit exhortatio, qua musicos ad pietatem incitavit Drexellius loco pariter citato: *Reviviscat, obsecro, saltem aliquid priscae Religiositatis in sacra musica. Quod si cordi est, et curae Divinus honor, hoc agite ceteri, hoc laborate, ut quae cantantur verba, simul etiam intelligantur. Quid enim mihi varius in Templo sonus, quid multiplex concentus, si desit ei nucleus, si sensum et verba, quae concentu sunt instillanda, percipere nequeam?* Et demum ostenditur non sine causa Card. Dominicum Capranicam, cum sacrae cuidam functioni, Divinisque Officiis interfuisset, quae cantu musico peracta fuerant, ita tamen ut verba non audirentur, rogatum a Summo Pontifice Nicolao V quid de musicis illis cantionibus ei videretur, ea respondisse, quae legi possunt apud Poggium in vita eiusdem Cardinalis edita a Balutio, lib. III *Miscellaneorum*, § 18, pag. 298. Magnus Pater Augustinus, lib. IX *Confess.*, cap. 6, de se ipse testatur, cum in Ecclesia suaves hymnorum cantus audiret in lacrimas effundi consuevisse: *Quantum flevi in hymnis, et canticis tuis, suave sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter. Voces illae influebant auribus meis, et eliquebatur veritas tua in cor meum, et ex ea aestuabat. Inde affectus pietatis, et currebant lacrimae, et bene mihi erat cum eis.* Cum autem ea magna dele-

ctatio, quam in audiendis ecclesiasticis hymnis percipiebat, in religionem ei venisset, et ideo quadam severitate morum, Deique offensae metu, cantum illum, quo sensibilis illa oblectatio ipsi creabatur, improbandum esse censeret, postea re melius expensa, sententiam mutavit, eo quia animus eius commoveretur non solo cantu, sed verbis cantui coniunctis, ut ipse aperte declarat lib. X *Confess.*, c. 33. Flebat igitur Augustinus tenerrimo pietatis sensu, cum audiret in Ecclesiis sacrarum rerum cantus, probe audiens, et intelligens verba, quae cantu efferebantur. Fleret forsitan etiamnum ipse, si nonnullarum Ecclesiarum musicos cantus audiret, non pietatis sensu, sed doloris, quod cantum perciperet, verba autem non intelligeret.

§ 10. Hactenus de cantu musico. Consequens est, ut de sono organi musici, aliorumque instrumentorum, quorum usus, ut supra diximus, in aliquibus Ecclesiis admissus est, verba faciamus. Siquidem et de eo agere necesse est, quia si cantum minime decet esse theatralem, utique neque sonum. Profecto Hebraeis hac de re omnis dubitatio longe aderat an scilicet dissimilis esse deberet cantus in Templo a profanis cantionibus theatrorum. Nam e Sacris Scripturis comperitur, cantus, et musicorum instrumentorum sonos usui fuisse in Templo, non autem in theatris, ut bene advertit Calmet in sua dissertatione *De musica Hebraeorum*¹. At vero Nobis opus est, limites cantui et sono Ecclesiarum et theatrorum praescribere; et discrimen inter utrumque definire, cum per id tempus cantus figuratus, seu harmonicus, cum sono

¹ Calmet H., *Dictionarium historicum-criticum S. Scripturae*, art. *Musica*; *Comm. litterar. in S. Scripturam*, edit. Mansi, t. IV, p. 43-59.

instrumentorum, in theatris aequae ac in Ecclesiis locum obtinuerit. Et quoniam de cantu iam satis verba fecimus, superest, ut etiam de sono idem agamus. Ut vero sermo ordine suo, ac via progrediatur, primum de instrumentis musicis, quorum usus in Ecclesia tolerari potest; deinde de illorum instrumentorum sono, qui cantui sociari solet; et demum de sono separatim a cantu, hoc est de instrumentorum synfonia Nobis disserendum erit.

§ 11. Et quidem quod ad instrumenta attinet, quae in Ecclesiis permitti possunt, Benedictus Hieronymus Feijoo in allegato serm. 14, § 11, n. 43, organa, aliaque instrumenta admittit, amoveri autem vellet lyras tetracordas. Quoniam cum illae plectro tanguntur, harmonicos quidem modos edunt, sed adeo acutos, ut puerilem in Nobis potius hilaritatem, quam gravem erga sacra Mystera venerationem animorumque intentionem excitent. Bauldry in *Manuale sacr. caeremon.*, part. 1, cap. 8, n. 14, vellet, ut caneretur in Ecclesiis organo tantum pneumatico, tubis, caeterisque instrumentis inflatilibus, seu pneumaticis: *nec alia instrumenta musicalia cum organo pulsentur, nisi tubae, tibiae aut cornua*. E diverso Patres primi Concilii provincialis Mediolanensis sub S. Carolo Borromaeo, tit. *De music. et cantor.*, nominatim reiciunt ab Ecclesiis instrumenta inflatilia: *Organo tantum in Ecclesia locus sit: tibiae, cornua, et reliqua musica instrumenta excludantur*. Hominum prudentum, et illustrium Magistrorum artis musicae consilium exposcere Nobis curae fuit; consentaneum autem cum eorum sententiis est, ut Frater-

nitas Tua, si in tuis Ecclesiis instrumentorum usus introductus est, cum organo musico nullum aliud instrumentum permittat, nisi barbiton, tetracordon maius, tetracordon minus, monaulon pneumaticum, fidiculas lyras tetracordes: haec enim instrumenta inseruiunt ad corroborandas, sustinendasque cantantium voces. Vetabit autem tympana, cornua venatoria, tubas, tibiae decumanas, fistulas, fistulas parvas, psalteria synphonica, cheles, aliaque id genus, quae musicam theatralem efficiunt.

§ 12. Praeter haec autem, de usu instrumentorum, quae in ecclesiasticis musicis permitti possunt, nihil monebimus, nisi ut illa adhibeantur solummodo ad vim quandam verborum cantui quodammodo adiiciendam, ut magis magisque audientium mentibus eorum sensus infigatur, commoveanturque fidelium animi ad spiritualium rerum contemplationem, et erga Deum, Divinarumque rerum amorem incitentur, ut apposite expendit Valentia tom. III II-II S. Thomae, disp. 6, quaest. 9, punct. unic.¹, ubi tractans de utilitate musicae, et musicorum instrumentorum in Ecclesiis: *ad excitandum, inquit, interiorem affectum tum proprium, tum etiam aliorum, praesertim vulgarium, qui interdum adeo infirmi sunt, ut non modo vocum cantu, sed*

¹ Gregorius de Valentia, *Comm. theolog. in Divi Thomae Aquin. summam theolog.*, Venetiis 1608, p. 1557-1560 in 2-2, q. 91, dist. VI.

BIBLIOTHECA
Basilien. Biblioth. Cantu. Rom.

etiam organis, et musicis instrumentis ad sensum rerum spiritualium concipiendi sint. At vero si instrumenta continenter personant, et solum interdum, ut hodie fieri solet, per momenta aliqua interquiescant, ut liberum spatium audiendis harmonicis modulationibus, crispatisque iaculationibus vocum, vulgo *trilli*, praebent; caeterum opprimant, sepeliantque cantantium vocem, sonumque verborum, frustraneus est, et inutilis huiusmodi instrumentorum usus, imo vetitus, atque interdictus. Pontifex Ioannes XXII in laudata Extravag. *Docta sanctorum*, inter musici abusus enumerat illum, quem his verbis exprimit: *Melodiam hocquetis intersecant; id est singultibus: quemadmodum explicat Carolus Ducange in suo glossario; hoc nomen dedit concisis illis modulationibus vulgo trilli. Magnus Episcopus Lindanus loco laudato invehitur contra abusum opprimendi instrumentorum sono verba cantantium: tubarum clangore, cornutorum stridore, alioque strepitu vario, ne quid praetermittere videantur, quod cantici verba semel obscuret sensumque sepeliat et adobruat. Pius, et doctus Card. Bona in pluries laudato tractatu *De Divina Psalmodia*, cap. 17, § 2, n. 5, apposite ad rem nostram: desino, ait, si prius admonuero Ecclesiasticos Cantores, ne ad usum illicitae voluptatis assumant quod SS. Patres ad effectum pietatis instituerunt. Talis enim debet esse sonus, tam gravis, tam moderatus, ut non totum animum ad sui rapiat oblectationem, sed eorum, quae cantantur, sensui, et pietatis affectui, maiorem relinquat portionem.*

§ 13. Demum quoad syn-

phonias attinet, tolerari poterunt, ubi earum usus iam receptus est, dummodo graves sint, et earum prolixitudine, aut diuturnitate taedium et fastidium non afferant iis, qui adsunt in Choro, vel Altari in Vesperis, aut in Missis inserviunt. De huiusmodi synphonias agit Suarez, lib. IV, cap. 13, n. 7: *unde etiam intelligitur non esse per se damnabilem usum intermiscendi in Divinis Officiis sonum organorum sine ullo cantu, solum cum suavitate musicae instrumentorum, ut fit interdum in Missa solemni, vel in Horis Canonicis inter Psalmos; quia tunc ille sonus non est pars Officii, et fit ad solemnitatem, et reverentiam ipsius Officii, et ad levandos animos fidelium, ut facilius ad devotionem assurgant, seu disponantur. Quamvis autem ad illum sonum nihil voce cantetur, oportet, ut sonus ipse gravis sit, et aptus ad excitandam devotionem.* Hoc autem loco silentio praetereundum non est, rem maxime indecoram esse, et minime ferendam, quibusdam anni diebus sumptuosas personantesque symphonias, musicosque cantus in Sacris Templis celebrari, quae minime conveniunt sacris mysteriis, quae Ecclesia fidelibus per id tempus recolenda proponit. Exclamat ardenti zelo motus saepe laudatus Magister Generalis O. S. B. in Hispaniis in laudato sermone 14, § 9, contra modulos et cantilenas heu nimium adhibitae in canendis lamentationibus Ieremiae prophetae, quae ab Ecclesia dicendae praescribuntur diebus maioris hebdomadae, in quibus modo eversio Urbis Hierosolymae per Chaldaeos, modo mundi excidium per peccatum, modo Ecclesiae militantis afflictionem in persecutionibus, modo Redemptoris Nostri angustiae in suis passionibus deplorantur. Lucensis ec-

clesia, sedente in apostolica cathedra sancto Praedec. Nos. Pio V regebatur ab Alexandro zelantissimo ecclesiasticae disciplinae pastore¹; qui cum animadvertisset, diebus maioris Hebdomadae exquisitissimos omnium vocum, instrumentorumque generis concentus in Ecclesiis fieri consuevisse, cum sacrarum functionum, quae illis diebus celebrantur moestitia minime consentientes, ad illos autem audientes, homines utriusque sexus magna frequentia cupidissime confluere, et gravia inde peccata, et scandala committi, promulgato edicto, eos hebdomada sancta, et tribus subsequentibus Paschatis diebus fieri prohibuit. Cum autem quidam exempti ab Episcopi iurisdictione se episcopali lege minime teneri praetenderent, Episcopus rem dotulit ad S. P. Pium V, qui in eius Brevi dato die 4 aprilis 1571, deplorata primum humanarum mentium, et carnalium hominum caecitatem, qui non solum in diebus sacris, sed potissimum in illis, qui memoriae Passionis Christi Domini recolendae speciatim ab Ecclesia assignati sunt, posthabita pietate et sinceræ mentis puritate, mundanarum oblectationum illecebris, et sensuum voluptatibus se regendos, ferendosque tradunt: *Quod, inquit, cum in omnibus sacris temporibus, tum in eo praecipue cavendum, vitandumque est, quod Dominicae Passionis memoriae recolendae ab eadem Ecclesia statutum, assignatumque fuit, in quo ipso tempore maxime decet omnes Christifideles tota mente ad contemplandum tale, tantumque Redemptoris Nostri beneficium conversos, seipsos ab omni cordis, sensusque impuritate immunes liberosque praestare.* Refert post haec abusum, qui in Ecclesiam Lucensem irrepserat, exquisitos seligendi per Hebdomadam Sanctam, ex-

cellentesque musicos, et colligendi omnis generis instrumenta ad solemnes concentus musicos celebrandos: *Nuper non sine magno animi Nostri dolore intelleximus, in ista Civitate, cuius Episcopatum geris, abusum quandam valde detestabilem irrepsisse, exquisitissimas omnis vocum, instrumentorumque generis musicas in Ecclesiis per Hebdomadam Sanctam adhibendi, ad quas potius, quam ad Divina Officia audienda omni utriusque sexus iuventute magna frequentia cupidissime confluyente, gravia peccata, nec minora scandala committi experientia comprobatum est.* Demum laudat edictum Episcopi, et decretis SS. Tridentini concilii inhaerens declarat, eodem edicto comprehendi, atque obligari etiam Ecclesias, quae ab auctoritate ordinaria, privilegio Apostolico, vel alio quocumque iure exemptas se esse contendunt. In Concilio Romano, quod novissime habitum est an. 1725, tit. 15, n. 6, varia leguntur Decreta de usu musici cantus, instrumentorumque, in Adventu, in Dominicis Quadragesimae, et in exequiis mortuorum; quae satis sit indicasse.

§ 14. Legisse Nos meminimus, cum Imperator Carolus Magnus secum proposuisset ecclesiasticum cantum in Ecclesiis Galliae incompte atque inscite habitum, ad regulas artis redigere, impetrasse a Pontifice Adriano I, ut homines sibi ecclesiasticae musicae periti ab Urbe mitterentur, a quibus in Galliarum Regnum Romanus cantus facile introductus est, ut quisque per se agnoscere potest ex Paulo Diacono, lib. II, *Vita S. Greg.*, cap. 9, et ex Rodulpho Tungrensi *de can. obser.*, prop. 12, S. Antoninus in *Summ. Hist.*, part. 2, tit. 12, cap. 3. Monachus Engolismensis in *Vita Caroli Magni*, cap. 8, addit, Cantores,

¹ Cfr. Ughelli Fr., *Italia sacra*, Venezia, Coletti 1717; t. I, col. 830-31, n. 91.

BIBLIOTHECA
Venerabilis Secretioribus Sanctae Romae

qui Roma advenerunt, docuisse in Gallis artem etiam pulsandi organum musicum, quod regnante Pipino in Galliarum Regnum delatum fuerat. Itaque cum solemne et regulare sit ut haec Romana Urbs aliis omnibus Civitatibus in sacris ritibus, coeterisque ecclesiasticis rebus praeire debeat exemplo, et documento esse; insuper accedunt, et ea, quae mox a Nobis narrata sunt de Carolo Magno, qui ecclesiasticum cantum e Romana Urbe tamquam e suis sedibus in suum Regnum evocavit; quae quidem acrius Nos urgent atque extimulant, ut abusus omnes, qui in cantu ecclesiastico irrepserunt, et a Nobis reprobati sunt, in omnibus, quoad fieri potest, sed praecipue in Romanae Urbis ecclesiis penitus aboleantur. Sed quemadmodum Nos nostro Cardinali in Urbe Vicario, quae necessaria sunt, atque opportuna, praecipere non omittimus; ita Fraternitas Tua publicare non negligat, si opus fuerit, edicta, et leges, quae cum hisce Nostris Circularibus Literis consentaneae sint, et quibus ecclesiasticus cantus convenienter ad regulas in iisdem Literis praescriptas, et stabilitas dirigatur, ut tandem musicis Ecclesiarum reformandis initium praebeatur. Nam id ipsum maxime optatum, ac desideratum est, cum a pluribus, tunc centum abhinc annis a Joanne Baptista Doni, patritio florentino, in eius Tractatu *De praestantia musicae veteris*, lib. I, p. 49¹: *Nunc vero eo redacta res est, ut nec quisquam reperiat, qui effoeminatum quendam, ac leviusculum, qui jam passim invaluit, canendi modum severa lege cohibeat, nec affectata illa proluxaque, ac saepe hiulca melismata, ad certam normam redigendam existimet, aut dies solemnes, aedesque sacras suam*

celebritatem, ac frequentiam habituras putet, nisi mollioribus, ac saepe parum decoris cantibus, magnaue vocum, ac instrumentorum confusione certatim omnia personent.

§ 15. Diximus, si opus fuerit, probe enim Nobis compertum est, in statu ecclesiastico aliquas esse Urbes, in quibus Ecclesiarum musicas reformari oporteat, in aliis vero huiusmodi necessitatem minime adesse. Timeamus quidem, vehementerque timemus, ne in aliquibus Civitatibus Ecclesiae sacraeque Altaria convenienti munditie, ac necessario nitore indigeant; in multis ne Cathedralium, et Collegiatarum Chori cantu plano bene, ac probe ad regulas artis directo juxta ea, quae a Nobis superius dicta sunt, destituantur, quas in res, si in Ecclesia Tua necesse sit, omnes diligentiae tuae et sollicitudinis nervos intendere decet; et utinam in omnibus totius Status Nostri Dioecesis Sacerdotes ea, qua par est, decentia Sacrosanctum Missae Sacrificium facerent et praeterea clericalibus vestibus induti, et decenti habitu corporis, incessu, modestia, omnique alio ecclesiastico decore in publicum prodirent, quibus super rebus nihil aliud hic Nos adiungemus, cum fuse de his tractaverimus in Nostra *Notificatione XIV*, § 4 et 6, lib. II, edit. Ital., quae est XXXIV, in Edit. Latin. et in *Notific. IV*, tom. IV, edit. similiter Ital., quae est LXXI, edit. Latin., ad quas ecclesiasticae disciplinae studiosos remittimus. Itaque sacerdotalem tuum zelum excitantes finem scribendi faciemus, posteaquam id unum Tibi significabimus, nulla alia re magis hominibus declarari, Ecclesias male atque improvide ab Episcopis regi, et gubernari, quam si spectentur Sacerdotes sacra, eccle-

¹ Doni I. B., *De praestantia... libri tres totidem dialogis comprehensis*. Florentiae 1643.

siasticis caeremoniis perperam adhibitis, aut omissis vestibus indecoris, aut minime sacerdotalis dignitatis propriis praecipitanter ac negligenter obire. Haec enim in omnium oculos incidunt, et incolarum, et alienigenarum iudicio subiiciuntur, et praesertim eos offendunt, qui ex illis Regionibus adveniunt, ubi, et Presbyteri convenientibus vestibus induuntur, et Missae debita devotione celebrantur. Haec secum reputans, et non sine fletu cogitans ita quaerebatur pius, ac doctus Card. Bellarminus: *Aliud est etiam lacrymis uberrimis dignum, quod ob nonnullorum Sacerdotum incuriam aut impietatem Sacrosancta Mysteria tam indecore tractentur, ut qui illa tractant videantur non credere Maiestatem Domini esse praesentem. Sic enim aliqui sine spiritu, sine affectu, sine timore, et tremore, festinatione*

incredibili Sacrum perficiunt, quasi fide Christum Dominum non viderent, aut ab eo se videri non crederent. Et post haec nonnullis interiectis prosequitur in hunc modum: scio non desse in Ecclesia Dei multos optimos, et religiosissimos Sacerdotes, qui corde mundo, et nitidissimo apparatu Divina Mysteria celebrant; pro quibus gratiae Deo ab omnibus agenda sunt; sed simul etiam fontibus lacrymarum plangendi sunt non pauciores, qui exteriori turpitudine, et sordibus animi sui impuritatem, sordesque testantur. Et Nos interea in visceribus Christi Fratritatem Tuam complectentes, et Tibi, et gregi curae Tuae commisso Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur.

(BENEDICTUS XIV, Bullarium Romanum, tom. III, pag. 15-43).

II.

DOCUMENTA AD EDITIONEM RATISBONENSEM
LIBRORUM CHORALIUM SPECTANTIA

BREVE APOSTOLICUM

ad Eq. Fridericum Pustet, Typographum
S. Sedis et S. R. C.

PIUS PP. IX.

Dilecte Fili, Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Qui choricis Catholicae Ecclesiae libris imprimendis operam navarunt in eamque rem typographicae artis qua praestabant, industriam contulerunt, eos de Catholica Religione bene meruisse existimamus, ac dignos propterea fuisse, quos et Sacrorum Antistites, et vel ipsi Romani Pontifices suis laudibus prosequerentur. Hos inter praeclarum tu quidem, dilecte fili, locum obtines; qui egregiis ecclesiasticorum librorum editionibus, ac praesertim magna cura editis libris Cantus Gregoriani, Typographi Pontificii et Sacrorum Rituum Congregationis titulo insignitus, nunquam destitisti Catholicam rem, quantum tua arte potes, luctuosis hisce, quibus versamur, temporibus iuvare. Gratissimum vero Nobis accidit, quod nuper audivimus te Gradualis, quod vocant Romani, editionem; sane pulchram et magnificam, quam editionis instar Mediceae et iuxta normas a Sacrorum Rituum Congregatione tibi praescriptas adornaveras, ad exitum perduxisse. Qua re facere non possumus, quin collocatam a te in ea operam atque industriam vehementer probemus; ex qua multum et decoris et utilitatis sacris Ecclesiae ritibus orietur. Atque adeo hanc ipsam dicti Gradualis Romani

editionem, tuis sumptibus ac laboribus exaratam, Reverendissimis locorum Ordinariis, iisque omnibus, quibus Musices sacrae cura est, magno opere commendamus, eo vel magis, quod sit Nobis maxime in votis, ut cum in ceteris, quae ad sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una, cunctis in locis ac Dioecesibus, eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia. Interea dum te, dilecte fili, etiam atque etiam in Domino hortamur, ut pergas tenere istam viam, quam instituisti, et laudum tuarum vestigiis insistere, aliud hoc tuae operositatis argumentum expectamus, ut quae adhuc edenda tibi supersunt de Gregoriano cantu volumina, quibus inchoata olim a fel. mem. Paulo PP. V Praedecessore Nostro perficitur editio, tandem in lucem proferas. Quae ut alacrius praestare velis, iura omnia et privilegia, quae ob ecclesiasticorum librorum a te peractas editiones, ab hac Sancta Sede, per Sacrorum Rituum Congregationem, concessa tibi fuerunt, hisce Nostris Litteris confirmamus, iterumque si opus fuerit, elargimur; ac simul benevolentiae Nostrae certissimum pignus, Apostolicam Benedictionem tibi ac tuis omnibus ex animo impertimur.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris, die trigesima Maii MDCCCLXXIII, Pontificatus Nostri anno vigesimo septimo.

L. † S.

FABIUS Card. ASQUINIUS.

(cfr.: Decreta Authentica S. R. C., vol. III, n. 3830, p. 266, col. 1).

DECRETUM

quo nova Gradualis Romani editio Ratisbonen., sumptibus ac typis impressa Eq. Friderici Pustet, Typographi S. Sedis et S. R. C., authentica rursus declaratur.

RATISBONEN.

Quod Apostolicae Sedi erat in votis, ut sacra Romanae Ecclesiae Liturgia in omnibus servaretur Dioecibus, quum Deo adiuvante effectum prope esset, Sacra Rituum Congregatio etiam, de promovenda uniformitate cantus Gregoriani sollicita, curavit ut nova editio librorum eiusdem cantus Gregoriani diligentissime adornaretur. Quamobrem Sanctissimus Dominus Noster Pius Papa IX, per eandem Sacrorum Rituum Congregationem, peculiarem deputavit Commissionem Virorum Ecclesiastici cantus apprime peritorum: quae statuit, ut Graduale Editionis Mediceae Pauli V iterum in lucem ederetur, ut cetera quae deerant, supplerentur ad normam eiusdem Gradualis.

Eques Fridericus Pustet Ratisbonensis, Typographus Pontificius, qui plures librorum liturgicorum editiones laudabiliter confecerat, suis laboribus et expensis ingens hoc opus perficere aggressus est; sub directione tamen et revisione superius laudatae Commissionis.

Eiusmodi opere iam magna ex parte accuratissime absoluto, plures in illud eiusque Typographum excitatae sunt contradictiones; adeo ut nonnullae Ephemerides, nedum iniuriosas censuras contra ipsum cantum et Commissionem Romanam intulerint, ac fidem pluribus Sacrorum Rituum Congregationis Decretis hac super re latis infirmare praesumpserint; verum etiam dubia promoverint de authenti-

citare et vi Litterarum Apostolicarum, in forma Brevis sub die 30 Maii anni 1873, quibus idem Sanctissimus Dominus Noster Pius Papa IX editionem praefati Gradualis magno opere commendare dignatus est, quem admodum Paulus V editionem Mediceam similibus Litteris Apostolicis condecoravit.

Quum autem Typographus Fridericus Pustet haec omnia ad Sacram Rituum Congregationem detulerit, ipsamque pro opportuno remedio deprecatus sit; eadem Sacra Congregatio, ne fini, quem sibi per hanc novam editionem librorum Cantus Ecclesiastici proposuit, alia obstacula et contradictiones interponantur, Oratoris precibus rescribendum censuit: « Provisum per Breve Pontificium diei 30 Maii anni 1873, quo editio D. Friderici Pustet a speciali Commissione Virorum Ecclesiastici Cantus apprime peritorum, a Sanctissimo Domino Nostro per Sacrorum Rituum Congregationem deputata, accuratissime revisa, approbata atque authentica declarata, magnopere reverendissimis Locorum Ordinariis, iisque omnibus, quibus Musices Sacrae cura est, commendatur; eo quod eidem Sanctissimo Domino Nostro sit maxime in votis, ut, cum in ceteris quae ad Sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una cunctis in locis ac Dioecibus, eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia ».

Atque ita rescripsit ac declaravit.

Die 14 Aprilis 1877.

Ap. E. SABINEN. Card. BILIO,
S. R. C. Praefectus.

L. † S.

Plac. Ralli, S. R. C. Secret.

(cfr.: Decreta Authentica S. R. C., v. III, n. 3830, p. 266, col. 2).

BIBLIOTHECA
S. R. C. Praefectus
S. R. C. Secret.

ALIUD BREVE APOSTOLICUM

ad Eq. Fr. Pustet.

LEO PP XIII.

Dilecte Fili, Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Sacrorum concentuum dignitati consulere, potissimum vero Gregoriani Cantus uniformitate providere, semper Summis Pontificibus curae fuit. Quapropter peculiari benevolentia ac laudibus eos viros prosequuti sunt, qui ad tam salubre ecclesiastici cantus institutum propagandum in choricis Romanae Ecclesiae libris accurate edendis artis typographicae subsidium contulerunt. Hac ratione Pius IX Praedecessor Noster tecum, Dilecte Fili, se gerere non dubitavit, quod cum Typographi Summi Pontificis et Congregationis Sacrorum Rituum titulo insignitus sis, Gradualis, quod vocant, Romani editionem accuratissimam, iuxta normas ab memorata Sacra Rituum Congregatione tibi praescriptas, ad exitum feliciter perduxeris. Nunc vero pari studio ac diligentia ut inchoata olim a fel. mem. Paulo V Praedecessore Nostro opus perficeres, Antiphonarii ac Psalterii universi cum cantu editionem, iuxta praedictas normas, ea servata ratione quae in Romana Aula viget, adornare aggressus es. Cuius operis cum pars continens Horas Diurnas iam absoluta sit, aequum plane est, ut curam industriamque tuam ea in re collocatam commendemus. « Itaque memoratam editionem a Viris ecclesiastici cantus apprime peritis, ad id a Sacrorum Rituum Congregatione deputatis revisam, *probamus, atque authenticam declaramus*, Reverendissimis locorum Ordinariis, ceterisque, quibus Musices Sacrae cura est, vehementer commendamus; id potissimum spe-

ctantes, ut sic cunctis in locis ac Dioecesibus, cum in ceteris, quae ad Sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia ». Praeterea iura omnia et privilegia, quae ob ecclesiasticorum librorum a te peractas editiones, ab hac Sancta Sede per Sacrorum Rituum Congregationem concessa tibi fuerunt, hisce Litteris, confirmamus, iterumque, si opus fuerit, elargimur; atque ad certissimum benevolentiae Nostrae pignus Apostolicam Benedictionem tibi tuisque omnibus peramanter impertimur.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris, die XV Novembris MDCCCLXXVIII, Pontificatus Nostri anno primo.

Pro D. FAB. Card. ASQUINIO
L. † S.

D. Iacobini, Substitutus.

(cfr.: Decreta Authentica S. R. C.,
vol. III, n. 3830, p. 267, col. 2).

DECRETUM

quo iterum excitantur locorum Ordinarii ad adoptandam in respectivis dioecesibus editionem librorum choralium cura Sac. Rit. Congregationis novissime Ratisbonae impressam, simulque praecipitur ad cantus uniformitatem servandam, ut eae partes, quae musicis notis designantur, in novis editionibus Missalium, Ritualium, ac Pontificalium exigantur ad normam eiusdem Editionis.

Romanorum Pontificum sollicitudo, quemadmodum in reliquis quae ad sacram liturgiam pertinent, in eo etiam excellit, quod ecclesiasticorum concentuum, maxime vero Gregoriani cantus, decori atque uniformitati sem-

per consuluerit. Quocirca, cum iuxta vota Sanctae Tridentinae Synodi, Pius IV Pontifex Maximus aliquot S. R. E. Cardinales reformationi liturgici cantus praefecisset, omnem hanc curam adhibuere, ut cantus eiusmodi ad aptiorem simplicioreque formam reduceretur, et ita ab omnibus divinae psalmodiae operam dantibus recipi adoptarique facile posset. Qua in re perficienda plurimam illos iuvit solers industria atque eximia, peritia Magistri Ioannis Petri-Aloysii Praenestini, qui, iuxta recensitas prudentissimas normas, ita Romani Gradualis emendationem perfecit, ut simul proprios, ac genuinos Gregoriani cantus characteres in eo conservaret. Graduale Romanum ita emendatum atque reductum deinceps Paulus V Pontifex Maximus typis Mediceis Romae imprimi iussit, et Apostolicis Litteris in forma Brevis approbavit. Quo ex tempore in Pontificia Cappella, atque in Patriarchalibus aliisque insignioribus Urbis Ecclesiis adhiberi illud coepit Petri-Aloysii Praenestini aliquot discipuli coeptum ab eo opus, iubentibus Romanis Pontificibus prosecuti erant. Aetate vero nostra, cum s. m. Pius IX Pontifex Maximus Romanam liturgiam in omnibus fere Ecclesiis feliciter adoptatam cerneret, etiam in votis habuit quoad cantum liturgicum uniformitatem inducere. Idcirco per Sacram Rituum Congregationem peculiarem instituit Commissionem virorum ecclesiastici cantus apprime peritorum, qui sub eiusdem ductu, auspiciis et auctoritate Graduale editionis Mediceae Pauli V iterum evulgarent, ceterasque partes, quae deerant eiusdem cantus, ad normam Gradualis perficerent. Huic voluntati obsecuta Sacra Rituum Congregatio, editis per praefatam Commissionem circularibus litteris die 2 Ianuarii anni 1868, nomine Summi Pontificis invitavit

typographos librorum liturgicorum editores, tam nostrates, quam externos, qui vellent perhonorifico atque saluberrimo huic operi, sub directione Commissionis et auspiciis Sacrae Congregationis, manus admovere. At cum illud gravissimum esse omnes agnoscerent, magnasque expensas, diligentiamque plurimam requirere, unus Eques Fridericus Pustet Ratisbonensis, Summi Pontificis atque Sacrorum Rituum Congregationis Typographus, arduo se huic operi accinxit, ac feliciter, Graduale quod attinet, illud absolvit. Perfecta itaque fuit Romani Gradualis Pauli V Editio maturo studio et cura praedictae Commissionis, ab eaque diligenter revisa, et tamquam authentica declarata, ab eaque diligenter revisa, et tamquam authentica declarata, adeo ut merito Romana, et a Sacra Congregatione concinnata dici valeat. Eam Summus Pontifex Pius IX suis Brevis litteris datis die 3 Maii anni 1873, plurimum laudavit, atque ad unitatem cantus ecclesiastici inducendam Reverendissimis locorum Ordinariis, iisque omnibus, quibus Musices sacrae cura est, magnopere commendat: addita hortatione ipsi Editori, ut quae adhuc edenda supererant de Gregoriano cantu volumina, quibus inchoata olim a Paulo V perficitur editio, tandem in lucem proferret. Cum itaque deinceps idem Typographus, pari studio ac diligentia, et iuxta praedictas normas, eam partem edidisset Antiphonarii atque Psalterii quae Horas diurnas complectitur, Sanctissimus Dominus Noster Leo XIII alias edidit Apostolicas Litteras in forma Brevis die 15 Novembris anni 1878, quibus Praedecessoris sui decreta confirmans, eam Editionem a Viris ecclesiasticis cantus apprime peritis, ad id a Sacra Rituum Congregatione deputatis, revisam approbavit atque authenticam declaravit; adiecta, iisdem verbis, quibus

s. m. Pius IX usus fuerat pro edito Graduali, vehementi Editionis eiusdem commendatione ad Reverendissimos Ordinarios omnes Musices sacrae cultores *ut sio cunctis in locis ac dioecesibus cum in ceteris quae ad sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu; una eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia.*

Interea temporis plures ecclesiasticae Musices cultores subtilius inquirere coeperunt, quatenus esset primigenia Gregoriana cantus ratio, quaeque fuerint per subsequentes aetates variae phases. Verumtamen plus aequo huius investigationis limites praetergressi, ac nimio antiquitatis amore fortasse abrepti, negligere visi sunt recentes Sedis Apostolicae ordinationes, eiusque desideria pluries manifestata pro introducenda uniformitate Gregoriana cantus, iuxta modum prudentissimo Romanae Ecclesiae usu comprobatum. Scilicet: posthabito hoc iam sapienter constituto tramite, adhuc sibi integrum esse putarant contendere, ut ad eam quam ipsi putant, primaevam concentuum formam Gregorianus cantus reduceretur, eo etiam sub obtentu, quod Apostolica Sedes cantum editionis ab se nuper approbatae authenticum quidem declaraverit, et magnopere commendaverit, aut minime singulis Ecclesiis, imposuerit; quin adverterent, uti oportebat constantem esse Summorum Pontificum praxim ad nonnullos abusos tollendos persuasionem magis quam imperatis uti voluisse; eo vel maxime scientes quod Rmi locorum Ordinarii, eorumque Cleri verba exhortationis Summi Pontificis loco mandati pie et religiose interpretari solent. Quae quidem arbitranda rationes cum per ephemerides, ac varia edita opuscula vulgarentur, ipsaque editionis praefatae approbatio in dubium vocaretur, Sacra Congregatio sui officii esse duxerat Apostolicas

Litteras sa. me. Pii IX iam editas, authenticas declarare, et eiusdem editionis approbationem iterum confirmare decreto edito die 14 Aprilis anni 1877.

Nihilominus neque eo decreto, neque subsequentibus Apostolicis litteris Sanctissimi Domini Nostri superius memoratis, illi acquiescere visi sunt; quinimo suas opiniones adhuc validius inculcare perrexerunt in eo conventu cultorum ecclesiastici cantus, qui ut Guidoni Monacho solemnes deferrentur honores superiore anno Aretii habitus est: non sine illorum offensione, qui Apostolicae Sedis auctoritatem, non minus quam in reliquis ad Sacram Liturgiam pertinentibus, in cantus etiam ratione et uniformitate, unice sequendam esse iure merito existimant. Sed quidquid hac in re improbandum irrepserit, quoniam ii, qui Aretii hac de causa convenerant, nonnulla eadem de re vota, seu postulata Sanctissimo Domino Nostro Leoni XIII humiliter porrexerunt, eiusdem oraculum exquirentes; idem Sanctissimus Dominus Noster, attenta negotii gravitate, peculiari Sacrae Rituum Congregationis Coetui ab se delecto quorundam S. R. E. Cardinalium Sacris tuendis Ritibus praepositorum, atque aliquot Praesulum Officialium eiusdem Sacrae Congregationis illud expendendum commisit. Quae peculiaris Congregatio ad Vaticanum infrascripta die adunata, re mature accurateque perpensa, ac resumptis omnibus ad rem pertinentibus, exquisitisque etiam peritissimorum virorum sententiis, ita, si Sanctissimo placuerit, decernendum censuit:

Vota seu Postulata ab Aretino Conventu superiore anno emissa, ac Sedi Apostolicae ab eodem oblata pro liturgico cantu Gregoriano ad vetustam traditionem redigendo, accepta uti sonant, recipi probarique non

posse. Quamvis enim ecclesiastici cantus cultoribus integrum liberumque semper fuerit, ac deinceps futurum sit, eruditionis gratia, disquirere quanam vetus fuerit ipsius ecclesiastici cantus forma, variaque eiusdem phases, quemadmodum de antiquis Ecclesiae ritibus, ac reliquis Sacrae Liturgiae partibus eruditissimi viri cum plurima commendatione disputare et inquirere consueverunt; nihilominus eam tantum uti authenticam Gregoriana cantus formam atque legitimam hodie habendam esse quae iuxta Tridentinas sanctiones a Paulo V, Pio IX sa. me. et Sanctissimo Domino Nostro Leone XIII, atque a Sacra Rituum Congregatione, iuxta editionem Ratisbonae adornatam, rata est et confirmata, utpote quae unice eam cantus rationem contineat, qua Romana utitur Ecclesia. Quocirca de hac authenticitate et legitimitate inter eos, qui Sedis Apostolicae auctoritati sincere obsequuntur, nec dubitandum, neque amplius disquirendum esse. Ut vero cantus, qui in Sacra Liturgia, stricto sensu accepta, adhibetur, uniformis ubique existat, in novis editionibus Missalium, Ritualium ac Pontificalium, eae partes, quae musicis notis designantur, ad normam Editionis praedictae a S. Sede approbatae, utpote continentis tantum liturgicum proprium Ecclesiae Romanae (ut praefert ipse titulus in fronte cuiusque libri appositus) exigantur, ita ut illius textui sint omnino conformes. De cetero quamvis, iuxta prudentissimam Sedis Apostolicae agendi rationem cum de uniformitate in ecclesiastica liturgia inducenda actum est, praefatam editionem singulis Ecclesiis non imponat, nihilominus iterum plurimum hortatur omnes Reverendissimos locorum Ordinarios aliosque ecclesiastici cantus cultores, ut illam in Sacra Liturgia, ad cantus uniformitatem servandam,

adoptare curent, quemadmodum plures iam Ecclesiae laudabiliter amplexae sunt. — Et ita decrevit die 10 Aprilis 1883.

Facta autem de his omnibus per infrascriptum Secretarium Sanctissimo Domino Nostro Leoni Papae XIII fidei relatione, Sanctitas sua Decretum Sacrae Congregationis ratum habuit, confirmavit, et publici iuris fieri mandavit die 26 eiusdem mensis et anni.

D. CARD. BARTOLINIUS,
Praefectus

L. † S.

Laurentius Salvati S. R. C.
Secretarius.

(Cfr.: Acta Sanctae Sedis, vol. XV,
p. 507-510).

BREVE APOSTOLICUM

quo peculiaris Commissionis virorum ecclesiastici cantus peritorum opera probatur et laudatur quoad novam librorum liturgicorum Ratisbonen. editionem.

LEO PP. XIII.

Dilecti Filii, salutem et apostolicam
Benedictionem.

Quod pertinere ad divini cultus dignitatem videbatur, ut sacrorum centuum forma ad veteris numeri rationem revocaretur, id quidem studuit dilectus filius Fridericus Pustet efficere nova Librorum Liturgicorum editione, quam non multo ante absolvit. Verumtamen non sumus nescii quantam eius rei partem vindicet, dilecti filii, ingenium vestrum et labor. Et iure quidem; propterea quod cum vos Pius IX Praedecessor Noster eam editionem recognoscere, et ad vetera eademque probatissima exemplaria emendare iussisset, mandatum curavistis diligenter, ut erat dignum

hominibus officii sui perstudiosis, itemque intelligenter et docte, ut decebat musicos eruditos eaque in arte praeclare exercitatos. Has igitur visum est ad vos litteras stare, ut intelligatis valde Nobis probari operam vestram in re cum primis utili, tot annos tam laudabiliter consumptam. Grati vero animi praecipuaeque benevolentiae Nostrae velut pignus accipite Apostolicam Benedictionem, quam peramanter impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum die VI Aprilis anno MDCCCLXXXV, Pontificatus Nostri octavo.

LEO PP. XIII.

(Extrinsecus): Dilectis Filiis

ALOISIO RICCI, Canonico Liberiano; INNOCENTIO PASQUALI, Can. Carpingentensi; CAIETANO CAPOCCI et SALVATORI MELUZZI, Magistris Chori Cantentium. — Romam.

(Cfr. Decr. auth. S. R. C., vol. III, n. 3830, p. 268, col. 1).

DECRETUM

Quod sanctus Augustinus ceterique Patres saepenumero docuerunt de cantus ecclesiastici decore et utilitate, ut, per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat¹; id Romanorum Pontificum auctoritas sibi integre eximieque perficiendum semper attribuit. — Quapropter in hoc Catholicae Liturgiae munus ita Gregorius cognomine Magnus curas ac studia contulit, ut vel ipsam appellationem ab eo sacri concentus sint mutuati. Alii vero, processu temporum, Pontifices, quum nescii non essent quantum huius rei partem sibi

divini cultus vindicaret dignitas, immortalis decessoris sui vestigiis insistentes, Gregorianum cantum non modo ad receptam, eandemque probatissimam numeri formam revocandum, sed etiam ad aptiorem melioremque exemplaris rationem exigendum indesinenter curarunt. Praesertim, post Tridentinae Synodi vota et sanctiones, atque Missalis Romani diligentissime exarati emendationem, Pii V praeepto et auctoritate peractam, de promovendo liturgico cantu magis in dies assidua excelluit solertia Gregorii XIII, Pauli V ac ceterorum, qui, ad incolome Liturgiae decus tuendum, nihil potius et antiquius habuerunt, quam ut rituum uniformitati sacrorum etiam concentuum uniformitas ubique responderet. Qua in re illud Apostolicae Sedis sollicitudinem iuvit praecipue, quod ipsi curae fuerit Graduale, accurate recognitum et ad simpliciores modos reductum, Ioanni Petro Aloisio Praenestino elaborate praeclareque adornandum committere. Nam mandatum, ut erat dignum homine officii sui perstudioso, docte ille complevit: et celeberrimi magistri praestare valuit industria, ut, iuxta prudentissimas normas, servatisque genuinis characteribus, liturgici concentus reformatio iure conficeretur. Opus tanti momenti illustres Petri Aloisii Praenestini discipuli, insigne eius magisterium et documenta secuti, typis Mediceis Romae excudendum, Pontificum voluntate, susceperunt. — Incepta tamen huiusmodi experimenta et conatus non nisi aetati huic demum nostrae absolvere est concessum. Quum enim sa. me. Pius IX liturgici cantus unitatem feliciter inducere quam maxime in votis haberet, a Sacrorum Rituum Congregatione assignandam, eiusdemque ductu et auspiciis muniendam, pecu-

¹ *Confess.*, lib. X, c. 33, n. 3.

liarem virorum Gregoriani cantus laude praestantium Commissionem in Urbe instituit; eiusque examini editionem subiecit, qua denuo in lucem evulgaretur Graduale Romanum, typis olim Mediceis impressum et Apostolicis Pauli V Litteris approbatum. Hanc dein editionem saluberrimo opere absolutam, parique studio et opportunis inductis emendationibus, ad normas a Commissione praescriptas, revisam, sibi valde probari haud semel ostendit, atque authenticam declarare non dubitavit suis Brevibus Litteris, die 30 Maii anno 1873 datis, quarum illa est sententia: « Hanc ipsam dicti Gradualis Romani editionem Reverendissimis locorum Ordinariis, isque omnibus quibus Musices sacrae cura est, magnopere commendamus; eo vel magis, quod sit Nobis maxime in votis, ut cum in ceteris quae ad Sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una, cunctis in locis ac Dioecesibus, eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia ».

Antecessoris Sui ad probationem decreto confirmare atque extendere e re esse duxit Sanctissimus Dominus Noster Leo Papa XIII. Litteris enim Apostolicis, die 15 Novembris anno 1878, primae Antiphonarii partis, quae Horas diurnas complectitur, novam editionem, ab iisdem viris per Sacrorum Rituum Congregationem deputatis, egregie sane, ut decebat musicos eruditos, atque intelligenter revisam, peculiari commendatione est prosequutus, his sapienter ad Episcopos omnesque Musicae Sacrae cultores verbis usus: « Itaque memoratam editionem a viris ecclesiastici cantus apprime peritis, ad id a Sacrorum Rituum Congregatione deputatis, revisam probamus atque authenticam declaramus, Reverendissimis Ordinariis ceterisque, quibus Musices Sacrae cura est, vehementer commendamus, id potissimum spectantes, ut sic cun-

ctis in locis ac Dioecesibus, cum in ceteris, quae ad Sacram Liturgiam pertinent, tum etiam in cantu, una eademque ratio servetur, qua Romana utitur Ecclesia ».

Verum, quemadmodum post Pontificium Pii IX Breve de Graduali, ad ipsam editionis adprobationem in dubium vocandam, controversiae pluries subortae et obstacula sunt permota, ob quae Sacra Rituum Congregatio, die 14 Aprilis anno 1877, sui muneris esse persensit editionem authenticam adserere, suosque suffragio penitus confirmare: haud aliter, post Apostolicas etiam Leonis XIII Litteras, quin finem contentionibus facerent, sibi adhuc integrum putaverunt nonnulli consilia et decreta negligere de instituto cantus ecclesiastici, constanti Romanae Liturgiae ratione et usu comprobati. Immo, choricis Ecclesiae libris in lucem prolatis, totaque hac re ad exitum egregie perducta, largiores evasere disputationes: et, in conventu cultorum liturgici cantus anno 1882 Aretii habito, validius excitatae censurae eos moerore affecerunt, qui, in ecclesiastici concentus uniformitate, Apostolicae Sedi unice obtemperandum iure meritoque existimant. Quum autem qui Aretium hanc ob causam convenerant, vota quaedam seu postulata de eadem re non tantum in populum prodiderint, verum etiam Sanctissimo Domino Nostro Leoni XIII formulis concinnata exhibuerint, Pontifex idem, negotii gravitate permotus, ut sacrorum concentuum, potissimum vero Gregoriani cantus, unitati et dignitati consuleret, vota illa seu postulata in examen adducenda assignavit peculiari Coetui ab se delecto quorundam Patrum Cardinalium Sacris tuendis Ritibus Praepositorum. Qui, omnibus mature perpensis, exquisitisque insignium quoque virorum sententiis, sine ulla dubitatione decernendum cen-

suerunt: « Vota seu postulata ab Aretino Conventu Superiore anno emissa, ac Sedis Apostolicae ab eodem oblata pro liturgico cantu Gregoriano ad vetustam traditionem redigendo, accepta uti sonant recipi probarique non posse. Quamvis enim ecclesiastici cantus cultoribus integrum liberumque semper fuerit ac deinceps futurum sit, eruditionis gratia, disquirere quaenam vetus fuerit ipsius ecclesiastici cantus forma, variaeque eiusdem phases, quemadmodum de antiquis Ecclesiae ritibus ac reliquis Sacrae Liturgiae partibus eruditissimi viri cum plurima commendatione disputare et inquirere consueverunt; nihilominus eam tantum uti authenticam Gregoriani cantus formam atque legitimam hodie habendam esse, quae, iuxta Tridentinas sanctiones, a Paulo V, Pio IX sa. me. et Sanctissimo Domino Nostro Leone XIII atque a Sacrorum Rituum Congregatione, iuxta eruditionem nuper adornatam, rata habita est et confirmata, utpote quae unice eam cantus rationem contineat, qua Romana utitur Ecclesia. Quocirca de hac authenticitate et legitimitate, inter eos qui Sedis Apostolicae auctoritati sincere obsequuntur, nec dubitandum neque amplius disquirendum esse ».

Attamen postremis hisce annis, diversas ob causas, pristinae difficultates iterum interponi, recentesque immo concertationes instaurari visae sunt, quae vel ipsam quum huius Editionis cantus in ea contenti genuinitatem aut infirmare aut penitus impetere aggredierentur. Neque etiam defuere qui ex desiderio, quo Pius IX et Leo XIII Pontifices Maximi Ecclesiastici cantus uniformitatem sumopere commendatam habuerunt, alios quoscumque cantus, in Ecclesiis peculiaribus iam pridem adhibitos, omnino vetari inferrent. Ad haec dubia

satius enucleanda omnesque in posterum ambiguitates arcendas, Sanctitas Sua iudicium hac de re deferendum constituit Congregationi Ordinariae omnium Patrum Cardinalium Sacris tuendis Ritibus Praepositorum: qui, in Coetibus ad diem 7 et 12 Iunii nuper elapsi convocatis, resumptis omnibus ad rem pertinentibus aliisque mox exhibitis mature perpensis, unanimi responderunt sententia: « Servandas esse dispositiones sa. me. Pii IX in Brevi *Qui choricis* diei 30 Maii 1873; Sanctissimi Domini Nostri Leonis Papae XIII in Brevi *Sacrorum Contentuum* diei 15 Novembris 1878; ac Sacrorum Rituum Congregationis praescriptiones supra relatas ».

Quod autem, ad libertatem attinet, qua Ecclesiae peculiare cantum legitime invecum et adhuc adhibitum possint retinere, Sacra eadem Congregatio plurimum hortatur omnes locorum Ordinarios aliosque ecclesiastici cantus cultores, ut Editionem praefatam in Sacra Liturgia, ad cantus uniformitatem servandam, adoptare curent, quamvis illam, iuxta prudentissimam Sedis Apostolicae agendi rationem, singulis Ecclesiis non imponat.

Facta autem de his omnibus per infrascriptum Cardinalem Sacrorum Rituum Congregationi Praefectum Sanctissimo Domino Nostro Leoni XIII fidei relatione, Sanctitas Sua Decretum Sacrae ipsius Congregationis ratum habuit, confirmavit, et publici iuris fieri mandabit die 7 Iulii anno 1894.

C. Card. ALOISI-MASELLA,
S. R. C. Praef.

L. † S.

Aloisius Tripepi,
S. R. C. Secretarius.

(cfr.: Decreta Authentica S. R. C.,
vol. III, p. 264, n. 3830).

III.

DOCUMENTA AD EDITIONEM SOLESMENSEM
LIBRORUM CHORALIUUM SPECTANTIA

BREVE S. S. LEONIS XIII
ad Dom. Pothier, 8 martii 1884.

I.

Redditum fuit Nobis a Ven. Patre Nostro Ioanne Baptista Cardinali Episcopo Tusculano opus musicae sacrae a vobis in lucem editum, vestrumque munus tum propter eius meritum, tum propter illa quae spectatissimus Vir Nobis significavit, libenti gratoque animo accepimus.

Agnovimus enim, Dilecte Fili, vos solertam operam dedisse explicandis et illustrandis veteribus musicae sacrae monumentis omnemque diligentiam adhibuisse, ut illorum accuratam rationem et formam, ex antiquis lucubrationibus, a maioribus vestris magna cura servatis artis musicae cultoribus exhiberetis. Hac de re, Dilecte Fili, non solum laudandam ducimus industriam vestram, quae in opere difficultatis et laboris pleno plurium annorum curas insumpsit, sed etiam egregiam voluntatem vestram erga Romanam Ecclesiam, quae genus illud sacrorum concentuum, qui S. Gregorii M. nomine commendatur, magno semper in honore habendum indicavit.

Quapropter Nos impense cupimus ut hae nostrae litterae vobis sint testes commendationis, qua praeclara

studia vestra historiam, disciplinam, decus musicae sacrae spectantia tanto magis prosequimur, quo magis adversorum temporum asperitatem eluctantes, honori religionis et Ecclesiae strenue famulari contenditis. Adprecantes autem clementissimum Deum ut virtutem vestram sua potenti gratia roboret, quo in dies magis lux eius luceat coram hominibus, Apostolicam Benedictionem in auspiciis coelestium munerum et in pignus paternae Nostrae dilectionis, Tibi, Dilecte Fili, cunctisque religiosis sodalibus tuis peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 8 Martii 1884, Pontificatus Nostri Anno Septimo.

LEO PP. XIII.

II¹.

Quamquam Nos ad tuam epistolam scribentes quam die 24 Decembris anno superiori dedisti, in tua tuorumque industria commendanda quam explicandis et illustrandis veteribus musicae sacrae monumentis attulisti opus Gradualis a nobis editi unice spectaverimus tanquam opus ad historiam et disciplinam seu scientiam musicae sacrae pertinens et eruditionis gratia institutum, uti ex Nostris litteris patet, tamen ne litterae illae

¹ Per praecedens Breve scandalizati fuerunt Ratisbonenses: eorum longa manus enim satis clare apparet in hac altera epistola declaratoria.

occasionem falsis interpretationibus praebeant, Tibi, Dilecte Fili, significandum in praesens censuimus, Nos in iisdem litteris ad Te datis non eam mentem habuisse ut vel minimum a Decreto per Congregationem Nostram Sacris Ritibus praepositam die 10 Aprilis anno superiore auctoritate Nostra vulgato cuius initium *Romanorum Pontificum sollicitudo* recederemus, nec consilium Nostrum fuisse opus Gradualis Nobis oblatae ad Liturgiae Sacrae usum approbare, quam in rem opus ipsum accurato examini memoratae Congregationis, ut moris est Apostolicae Sedis in huiusmodi negotiis, necessario fuisset subiciendum. Hac mente Nostra Tibi significata qua memorati Decreti vim firmam ratamque esse decernimus, Apostolicam Benedictionem in pignus paternae dilectionis, et in auspiciis coelestis praesidii Tibi tuisque, Dilecte Fili, peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 3 Maii 1884 Pont. Nostri Anno VII.

Dilecto Filio

*Religioso Viro Paulo Delatte O. S. B.
Abbati Solesmensi*

LEO XIII.

Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem.

Nos quidem et novimus et alias laudavimus¹ positam a vobis intelligenter operam in scientia eorum concentuum sacrorum, de quibus memoriae est proditum, ad magnum Gregorium referendos esse auctorem. Similique ratione non potest Nobis non probari vester ille in conquirendis

vulgandisque veteribus de eo genere monumentis tam operose tamque constanter insumptus labor. Quorum laborum fructus varios videmus iis consignatos voluminibus nec sane paucis, quae Nobis grato admodum munere diversis temporibus misistis, quaeque late iam, ut accepimus, in luce atque oculis hominum versantur, ac multifariam quotidiano recipiuntur usu. Omnino quidquid suscipitur studii in hac illustranda augendaque rituum sanctissimorum, comite atque adiutrice disciplina, dandum laudi est, non solum propter ingenium et industriam, sed etiam, quod longe maius, propter speratum divini cultus incrementum. Siquidem gregoriani concentus prudentissime sunt sapientissimeque ad illuminandum verborum sententias inventi, atque inest in eis, si modo adhibeantur perite, magna vis et mirifica quaedam mixta gravitati suavitas, quae facile illapsa audientium in animos pios ciere motus cogitationesque salutare alere tempestive queat. Quotquot igitur sunt, praesertim ex alterutro ordine Cleri, qui se posse aliquid in hac vel scientia vel arte sentiant, pro sua quemque facultate elaborare omnes convenit sollerter et libere. Salva quippe caritate mutua et ea, quae debetur Ecclesiae obtemperacione ac reverentia, multum prodesse multorum in eadem re studia possunt, ut vestra ad hanc diem.

Divinorum munerum auspicem, itemque paternae benevolentiae Nostrae testem tibi, dilecte fili, sodalibusque tuis apostolicam benedictionem peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 17 Maii a. 1901.

LEO PP. XIII².

¹ Alludit ad litteras Dom Pothier missas, supra cit.

² Cfr. RG, 1902, col. 5 s.

BREVE APOSTOLICUM

Societatem Caecilianam concernens.

PIUS PP. X.

Dilecte Fili Noster, salutem et Apostolicam benedictionem.

Societatem Caecilianam iamdudum apud vos ex instituto id agentem, ut Cantus Gregoriani, scientiam peritiamque in usum sacrorum late promoveat, merito tu quidem ac iure Nobis commendasti. Dignum enim omni commendatione studium est hominum, in re elaborantium, quae quum ad sanctissimas caeremonias, ea qua par est religione, peragendas conferat, magnopere ad fovendam pietatem publicam valet. Ex istorum autem a S. Caecilia sodalium sollertia industriaque fructus evenire, ubicumque germanicus sermo obtinet, laetos atque uberes, quamquam non ignotum No-

bis erat, incundum fuit ex tuis quoque litteris cognoscere. Nominatim didicimus libenter, ipsorum operam in finibus dioecesis tuae proficere et valere plurimum. Itaque non potest esse dubium, quin Caeciliana ista Societas aequè probetur Nobis, ac decessoribus Nostris Pio IX et Leoni XIII fel. rec. proberetur: nec Nos minus habemus certum, fore ut illa novis praescriptionibus, quas in hoc genere dandas censuerimus, eadem voluntate et fide obsequatur, qua obsequi Sedis Apostolicae mandatis consuevit. Eidem interea non exiguas nec vulgares laudes, quas meretur, Nostro etiam nomine tribuas, volumus: simulque divinorum munerum auspicem ac benevolentiae Nostrae testem habe tibi, Dilecte Fili Noster, Apostolicam benedictionem, quam laudatae quoque Societati universae et clero populoque tuis curis credito peramanter in Domino impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum die 1 Dec. 1903 ¹.

¹ RG, 1904, col. 16 s. Breve datum fuit Card. Fischer.

IV.

DOCUMENTA AD HISTORIAM REFORMATIONIS
MUSICAE LITURGICAE SPECTANTIA

A)

ORDINATIO QUOAD SACRAM
MUSICEN

Ill.me ac R.me Praesul,

Quo tot, iisque gravibus abusibus qui in Musicen sacram plerisque in Ecclesiis irrepserunt, amovendis efficacem remedium afferatur, confecta fuit huic Epistolae adnexa Ordinatio: quae quidem cura et studio Societatis a S. Caecilia nuncupatae, faventibus ecclesiasticis Praesulibus, in Archidioecesis Neapolitana et Mediolanensi, aliisque adhiberi coepta est, atque a Romano Pontifice plenissime comprobata.

Itaque subscriptus, dum id Tibi, Ill.me ac R.me Praesul, notum facit, Te rogat etiam, ut regulas quae in hac Ordinatione continentur, et istae in Ecclesiis tuae dioeceseos excipiendas omni data opera cures; utpote quae sacrae Liturgiae, quod ad Musicen spectat, quae illius adeo excellens pars est, decori sanctitatisque servandae, indecoris atque profanis melodiis amandatis, apprime inserviunt.

Fidens fore ut et Tu, Ill.me ac R.me D.ne, ea qua polles prudentia et pastoralis sollicitudine, omnia quae in eadem Ordinatione praescribuntur, in Dioecesi Tibi credita exequenda prospicias, gestit subscriptus amplissima tui aestimatione atque erga Te obsequio, se profiteri

Amplitudinis tuae

Die 25 Septembris anno 1884. Ex Secretaria S. R. Congr.

Humill. atque addictissimum servum

LAURENTIUM SALVATI, Secret.

§ I.

Regulae generales quoad Musicen sacram ut aiunt, figuratam vel voce vel musicis instrumentis concinnatam, sive permissam sive prohibitam in Ecclesia.

ART. 1. - Musice vocalis figurata, quam permittit Ecclesia, ea solummodo est, cuius graves piique cantus Domum Domini decent laudesque divinas; et dum verborum prosequuntur sensum, Fidelibus ad pietatem Religionemque magis excitandis inserviunt. Huiusmodi conceptu informetur oportet quaevis Musices figuratae productio, tum vero etiam cum vel Organo vel aliis musicis instrumentis consociatur.

ART. 2. - Musice, quam figuratam dicunt, quamquam idem Organum *πνευματικόν* concomitatur, huius indoli colligatae, harmonicae gravique respondeat. Quae ceteris musicis instrumentis conficitur, cantum decore sustineat, nec illum fragoribus opprimat; interludia vero organica seu *συμφωνικά*, et quidem originaria, sacrae Liturgiae gravitati sint conformia.

ART. 3. - Cum Ecclesiae nostrae lingua propria latina sit, hac una in compositione musica-sacra figurata utendum est, ipsique Textuli *μελωδικός* canendi, verbis vel ex sacrae Scripturae libris, vel ex divini Officii Breviario, vel ex Missali Romano, vel ex Hymnis S. Thomae Aquinatis, aliusve s. Doctoris, vel denique ex ceteris Hymnis precibus, quas Ecclesia sive adhibet sive adprobat, excerptis conficiantur.

ART. 4. - Musice vocalis melodis instrumentis confecta, quam Ecclesia reprobat, ea est, quae sive ratione typi originarii, sive formae quam induit apta est auditorum animis in ea, quae Domus orationis est, distrahendis.

§ II.

Speciales inhibitiones quoad Musicen vocalem in Templo.

ART. 5. - Omnino interdicitur in Templo Sancto quaevis Musice vocalis theatrorum concentibus profanisve confecta, aut modis concinnata nimis levibus mollibusque; cuiusmodi sunt *Gabalette-Cavallette* ut aiunt: item melodiae monodicae plus aequo theatrorum more exaggeratae: permittuntur tamen sive singulares, sive inter duas, sive inter tres, sive etiam inter plures voces musici concentus, si quidem melodiae sacrae indolem retineant, atque cum reliqua compositione apte sint colligati.

ART. 6. - Quaelibet Musice interdicitur in qua sacra verba, etsi pauca, vel omissa, vel temere transposita, vel intercisa, vel nimis repetita, vel obscuro modo prolata.

ART. 7. - Versiculos sacros in Ἐὐαγγέλιῳ Κυρίου: in Hymno angelico, in Symbolo etc. ceterisque s. Liturgiae precibus, in frustra nimis inter se disita, ut dictionis unitas periclitetur, dividere nefas esto: ita etiam incompte properare cantum quarundam partium sacrae Liturgiae; cuiusmodi sunt Introitus, sequentia (quam dicunt), τρισάγιον, versiculus *Benedictus* vel *Agnus Dei* in Missa; Psalmi, Antiphonae, Hymnus, Canticum *Magnificat* in Vesperis; aut eadem, quod peius est, omittere. Omissio vero Gradualis, Tractus, Offertorii et versiculi, quem Communionem appellant, in quibusdam specialibus rerum adiunctis ut est vocum

defectus, si musici Organi sonitu suppleatur, tolerari potest.

ART. 8. - Cantum figuratum Gregoriano inordinate commiscere haud licet; atque idcirco in solemnibus cantibus Dominicae Passionis, in quo Directorium ad amissum sequendum est, quae dicuntur Puncta musica inhihentur: permittitur solummodo Turbae melodia polyphona, iuxta scholae Romanae, praesertim vero Palaestrinae, Viri Magistri, modulos, respondere.

ART. 9. - Quilibet cantus interdicitur, cuius nimia prolixitas divina officia, ultra praescriptos limites, protrahit; qui sunt quoad Missam Meridies; quoad vero vespas dimidia hora post solis occasum; iis Ecclesiis exceptis quae privilegiis consuetudinibusque utuntur non reprobatis: quod quidem R.mi Episcopi arbitrio decernendum committitur.

ART. 10. - Interdicuntur item quaedam nimis artificiosae vocum inflexiones: nimirum in musico concentu moderando, vel iis qui canunt aut sonant praecipiendo rumorem agere: Sancto Altari terga vertere: immodeste confabulari, aut aliud quidvis committere, quod locum sanctum dedecet. Quapropter optandum esset, ut cantorum Orchestra super maxima templi Ianua nequaquam constructa sit, si quidem illa e regione consistat Altaris ubi sacra fiunt iique qui canunt vel sonant populo, quoad fieri potest, invisibiles sint, iuxta prudens R.mi Episcopi arbitrium.

§ III.

Inhibitiones speciales quoad Musicen quae vel Organo πνευματικῶν, vel musicis aliis instrumentis in Ecclesiis fieri consuevit.

ART. 11. - Severissime inhibetur sonitu in Ecclesia referre quamlibet partem, vel ut aiunt, reminiscenciam

concentuum, qui in theatris, sive in Drammate peragendo, sive in Choreis sociandis dirigendisve, cuiusque generis sint, fieri consueverunt: cuiusmodi sunt: *Polka, Walser, Mazurka*, Chorea singularis inter duos, vel mixta inter quatuor, vel composita et alterna, *Galopp, Rondò, Scottisch Varsoviense, Litwana...* Item Hymni nationales, Cantus vulgares sive Ἡρωϊκοί, sive scurriles, Romanticae, aliaque id genus omnino profana.

ART. 12. - Interdicuntur musica instrumenta nimis fragorosa strepitantiaque; cuiusmodi sunt Tympanum sive maius, quod clava; sive minus, quod ligneis paviculis pulsatur; atque aeneae patinae; item musica instrumenta, quibus scurrae utuntur; nec non organum maius fidibus intentum, seu cymbalum domesticum. Tubae vero, Tibiae, et instrumenta aeneis orbibus consertis (qui navicula item aenea pulsantur) conflata: aliaque id genus, quibus populis Israeliticis in divinis laudibus canendis olim utebatur, permittuntur, dummodo perite graviterque, praesertim in canendo Hymno *Tantum ergo...* quum Venerabilis Sacramenti benedictio impertitur, adhibeatur.

ART. 13. - Vetitum est ex tempore canere, seu ex phantasia ut aiunt, Organo consonante; nisi quis forte id apte conficere possit; id est non modo ut musicae artis regulae sorventur; sed et quae fidelium pietatem religionemque tuentur.

ART. 14. - In musicis compositionibus lucubrandis, haec observentur. Hymnus Angelicus in partes invicem, seiunctas cum cautu unius vocis, more drammatico, non dispescatur. Symbolum item continenter concinendum lucubretur; quod si eius cantus musicis instrumentis sociandus sit, ita sint concentus inter se dispositi, ut unum optime connexum efforment.

Singulares cantus, qui theatralium more conficti sunt ne dicam potius clamores, ea vocis elatione, quae fidelium piam attentionem turbat, quoad eius fieri potest, evitentur. Maxime vero curetur, ut verbis suis quibusque locus, quem in sacro textu occupant, exclusa omni inconsulta transpositione, servetur.

§ IV.

Constituta ad Musicen sacrae abusum, qui in Ecclesiis contingere solent, removendos.

ART. 15. - Quaevis Ecclesia suum proprium habere debet Syllabum seu Repertorium, quoad fieri potest, musicas tum vocalis, tum etiam organicae, sacris functionibus et cantorum choro opportunum apte concinnatum; cuiusmodi est Repertorium Parochiale Hydraulae et Repertorium Musices sacrae per Societatem a S. Caecilia nuncupatam in lucem edita Mediolani in Via S. Sophiae n. 1. Hae vero lucubrationes tantummodo propositae acquirendae habeantur; non autem impositae, ut quaelibet alia excludatur, forte conficienda et ab aliis editoribus, consentientibus probantibusque reverendissimis Episcopis, iuxta praesentem Ordinationem, publicanda.

ART. 16. - Si qua velit Ecclesia inter varia opera Musices sacrae sive in lucem edita, sive posthac edenda, optima seligere, Catalogum Generalem Musices Sacrae cura eiusdem Societatis, vel alterius domus typographicae, iuxta Statuta a S. Sede comprobata, publicandum comparare sibi poterit. Qui quidem Catalogus non imponitur acquirendus sed proponitur, quemadmodum in Art. praecedenti de Repertorio dictum est.

ART. 17. - Praeter Repertorium Musices sacrae typis exaratae, et aliud manuscriptae habere licebit, quod in

plerisque Cantorum Coetibus, atque ecclesiasticis Institutis solet adservari; dummodo opportuna selectio fiat per Societatem a s. Caecilia nuncupatam, in qualibet Dioecesi instituendam: cui praeficiatur Inspector Dioecesanus Musices sacrae qui propriae Dioeceseos Reverendissimo Episcopo proxime subsit.

ART. 18. - Erit proinde eorum tantummodo concentuum musicorum permessa executio, sive typis editi sint, sive manuscripti, qui in Indice-Repertorio dioecesano inserti appositum signum referant cum sigillo proprio scriptaque approbatione Societatis a s. Caecilia ibidem constitutae, atque Inspectoris qui illi praeest; hic una cum sociis, annuente et consentiente R.mo Episcopo ac sine eorum iniuria, qui ibi proxime praesunt, super musicorum concentuum executione dum fiunt, invigilare poterit, musicasque productiones sive exequendas, sive quarum executio iam confecta sit, in Sacrario recognoscere, atque inspicere utrum regulis exhibitis, chartisque sigillo consignatis et Inspectoris subscriptione munitis respondeant; tum ad R.mum Episcopum referre, atque ab eo postulare, ut praesentissima legis remedia in transgressores adhibeantur.

ART. 19. - Hydraulae, et Chori musici Moderatores omni studio in primis sollertiaque curabunt, ut quae in suo Repertorio constituta fuerint, quam optime possint, socii exsequantur. Poterunt quidem et ipsi pro suo ingenio novis illud lucubrationibus augere, dummodo statutis regulis, a quibus exequendis eximi poterit nemo, se opportune conforment. Ipsimet Societatis alumni mutuae suarum musicarum lucubrationum recognitioni obnoxii erunt.

ART. 20. - Singulis Parochis, seu Ecclesiarum Rectoribus Indicis-Reper-

torii per Societatem a s. Caecilia compositi, et per R.mum Episcopum approbati executio commissa est, etiam siquid contra attentari contigerit, ab ipso in transgressores imposita poena. Huiusmodi Index seu Repertorium novis deinceps musicis lucubrationibus poterit, ut dictum est, augeri.

ART. 21. - Hae Societates ecclesiasticis viris, atque etiam laicis musicae artis peritis et catholico Spiritu medullitus informatis, componentur. Inspector dioecesanus non alius, quam ecclesiasticus vir erit. Eorum vero nominatio atque institutio ad R.mum cuiusque Dioeceseos Episcopum iure pertineat.

§ V.

Constituta ad Musicen sacram eiusque scholas meliores posthac reddendas.

ART. 22. - Ad meliorem Musicen sacrae conditionem, futuris temporibus Italiae comparandam, optandum profecto esset, ut R.mi Episcopi vel fundandas, vel sicubi iam existunt, perficiendas curarent in suis ecclesiasticis Institutis, maxime vero in Seminariis, Musices figuratae scholas iuxta methodos maxime perfectas atque probatas. Ad hunc scopon praeterea obtinendum opportunum esset in praecipuis nostrae Peninsulae locis speciales Musices sacrae scholas institui ad optimos cantores, Hydraulas et Phonascos educandos, quemadmodum Mediolani laudabiliter iam factum esse constat.

ART. 23. - Praesens Ordinatio omnibus R.mis Italiae Episcopis tradetur, qui eam suarum quisque Dioeceseon Clero, Hydraulis et Phonascis notam facient: eaque mense a peracta Episcopis, quam diximus, traditione, vigere incipiet. Prostabit item haec

Ordinatio super apposita tabula in Templo prope pluteum anagnosticum Hydraulae, ne quando forte negligi violari contingat.

(cfr.: Acta Sanctae Sedis, vol. XVIII, p. 340-349, col. 2).

B)

LITTERAE ENCYCLICAE
AD REVERENDISS. ITALIAE
ORDINARIOS

R. me Domine,

Quamvis ordinatio pro cantu sacro moderando, R. mis Italiae Episcopis a S. Rituum Congregatione de Apostolica Auctoritate communicata, plures sapientes normas continere super hac parte hand exigua sacrae liturgiae; tamen multis et gravibus de causis ad actum in pluribus Dioecibus plene redigi non potuit.

Ad eiusmodi difficultates removen- das et ad musicam in qualibet Ec- clesia loco sancto dignam procuran- dam, Sanctissimus Dominus Noster Leo PP. XIII iussit, ut, auditis prae- cipuis artis musicae magistri, exqui- sitaque quam plurium R. morum Ita- liae Ordinarios sententia, S. Ri- tuum Congregatio in plenario coetu novo examini ac discussioni rem subii- ceret, ac statueret quaenam ex normis supradictis forent explicandae vel mu- tandae, et quaenam aliae iisdem ad- dendae, ut ad optatum exitum faci- lius perducerentur.

Mandatis eiusdem Sanctissimi Do- mini Nostri obsequens, Sacra Rituum Congregatio re accurate discussa ac perpensa, aliam ordinationem hisce litteris adnexam protulit, Apostolicae Sedis sanctione confirmatam. Quae in binas partes dispescitur, unam de normis generalibus servandis in quo- vis compositione et executione mu-

sicae sacrae, alteram de regulis ido- neis ad studium huius artis promo- vendum, necnon ad impediendum quominus limites praestitutos eiusdem artis cultores praetergrediantur, et Ecclesiae auctoritas in eo quod ad di- vinum cultum spectat, imminuatur.

Praeterca prioribus iterum subortis hoc postremo tempore quaestionibus super cantu liturgico quamvis pluries hac de re mentem suam aperuisset Se- des Apostolica, voluit eadem Sancti- tas Sua, ut idem argumentum denuo ageretur, ac praedictae quaestiones penitus discussae penes Sacrorum Rituum Congregationem resolveren- tur. Quae quidem, servatis servandis, a iure praescripto non esse receden- dum statuit, decretumque a Suprema Auctoritate approbatum, atque hisce litteris item adiectum, edidit.

Sacra porro eadem Congregatio Am- plitudinis Tuae sapientiae ac pru- dentiae diligentem harum dispositio- num observantiam commendat: pro- sunt enim sive novis vitandis contro- versis, sive faciliori cantus ad sacrum ritum idonei usui in Ecclesiae fun- ctionibus.

Quae dum pro suo munere Ampli- tudini Tuae significat infrascriptus plene aestimationis atque observan- tiae sensus exprimit.

Ex Secretaria Sacrorum Rituum Congregationis, die 21 Iulii 1894.

Amplitudinis Tuae

Uti Frater

C. Card. ALOISI-MASELLA,
Praefectus

Alisius Tripepi, Secretarius.

R. mo Ordinario Dioecesis...

(Cfr.: Decreta Authentica S. R. C., vol. III, n. 3830, p. 268, col. 2).

DE MUSICA SACRA

Ordinatio

quam mature perpensam Sacra Rituum
Congregatio in Ordinariis Coetibus
dd. 7 et 12 Iunii 1894 approbandam
censuit.

PARS PRIMA

NORMAE GENERALES CIRCA MUSICAM
IN ECCLESIASTICIS FUNCTIONIBUS
ADHIBENDAM.

ART. 1. - Quaevis musica composi-
tio sacrae functionis (quam comitatur)
indoli conformis, ritus verborumque
significationi religiose respondens, Fi-
delium pietatem excitat, ac proinde
digna est Domo Dei.

ART. 2. - Eiusmodi est cantus Gre-
gorianus, quem uti vere suum agnoscit
Christi Ecclesia: quare unicus est quo
ipsa utitur in libris liturgicis a se
adprobatis.

ART. 3. - Cantus etiam polyphonicus
tum diatonicus, tum chromaticus,
modo praeaudatis instructus uterque
dotibus, sacras decet functiones.

ART. 4. - Quoad genus polyphoni-
cum, Petri Aloysii Praenestini musice
eiusque probatorum imitatorum Dei
Domo perquam digna reputatur: item-
que divino cultu digna censetur ea
musice chromatica, quam ad nostram
usque aetatem docti magistri ex italis
exterisque Scholis ac praesertim Ro-
mani magistri transmisere; quorum
compositiones, utpote vere sacras, plu-
ries ecclesiastica landavit Auctoritas.

ART. 5. - Quum apprime constet
compositionem musicae polyphonicae,
etsi optimam saepe ob ineptam exe-
cutionem Dei Domum decedere; eo in
casu Gregorianus cantus in functio-
nibus stricto sensu liturgicis adhi-
beatur.

ART. 6. - Musica figurata pro organo,
generatim huius instrumenti gravi-
tati harmonice et continue respon-

deat. Instrumentorum consociatio cum
decere cantum sustineat, non op-
primat. In praeludiis atque interlu-
diis tam ab organo quam a coeteris
instrumentis servetur indoles sacra,
functionis significationi respondens.

ART. 7. - Infra solemnes stricte li-
turgicas functiones, lingua in can-
ticis usurpanda, sit lingua ritus pro-
pria: textusque ad libitum e Sacra
Scriptura desumantur, aut ex Officio
diei, vel ex hymnis precibusque ab
Ecclesia adprobatis.

ART. 8. - Ceteris vero in functio-
nibus lingua vernacula poterit adhiberi,
verba seu textus sumendo e piis atque
adprobatis compositionibus.

ART. 9. - Strictissime in Ecclesiis
interdicitur quaepiam musica sive
concentus, sive sonitus, quae profa-
num quid sapiat, praesertim quae
theatrales melodes quomodocumque
redoleat vel referat.

ART. 10. - Quo debitae verbis li-
turgicae observantiae consulatur, et
sacrarum functionum prolixitas vi-
detur, quivis cantus inhibetur in quo
verba vel minima ex parte, omissa
sint, vel sensu distracta, aut nimium
repetita.

ART. 11. - Prohibitum est quominus
versiculi necessario inter se connexi
prorsus intercidantur.

ART. 12. - Tandem prohibetur ne
quis organum pulset ex tempore, vulgo
a fantasia nisi id apte calleat; nempe,
ut non modo artis musice regulae ser-
ventur, sed etiam sarta Fidelium pie-
tas tectaue sit animorum appli-
catio.

PARS ALTERA

MONITA AD STUDIUM SACRAE MUSICAE
PROMOVENDUM, ET PELLENDOS A-
BUSUS.

I. Quum sacra musica pars sit Litur-
giae, Sacrorum Rituum Congregatio

BIBLIOTHECA
Patris Aloysii Praenestini

R. mis locorum Ordinariis potissimum commendat ut peculiare ad illam promovendam studium impendant, opportunas edendo praescriptiones, praecipue in Synodis Dioecesanis ac Provincialibus, verum hisce normis apprime conformes. Laicis fas esto operam suam praestare, subiectis tamen vigili respectivo Ordinario. Absque ecclesiasticae Auctoritatis assensu (nompe Episcopi quoad Dioecesim, et Metropolitanam cum suis Suffraganeis quoad Provinciam) coetus institui et comitia haberi non liceat. Ephemerides de sacra musica ne mendantur typis absque R. mi Ordinarii imprimatur. Quaevis discussio circa harum praescriptionum articulos omnino vetita est. Permittitur vero quoad ceteras materias ad sacram musicam pertinentes, dummodo 1º caritatis leges serventur; 2º vel magistri vel iudicis partes nemo sibi arroget.

II. Curent R. mi Ordinarii ut Clerici obligationi Cantus liturgici discendi sedulo satisfaciant, prout hic praesertim in libris extat a S. Sede approbatis. Quoad ceterum musicae genus atque organi sonitum addiscendum, Clericis haud onus imponant ne gravioribus disciplinis, quibus vacandum est, iidem distrahantur. Qui vero eiusmodi artem callent, vel aptam ad id

genus indolem praesecerunt, iis adhuc progrediendi studium permitti poterit.

III. R. mi Ordinarii plurimum satagant, ne Parochorum incuria Ecclesiarumque Rectorum sacri concentus in Ecclesiis tolerentur hisce praescriptionibus contrarii; canonicis etiam poenis utendo, pro suo arbitrio et prudentia, contra inobedientes.

IV. Praesenti Ordinatione in vulgus edita et significata R. mis Italiae Ordinariis, Acta omnia de hac re praecedentia abrogantur.

Sanctissimus Dominus Noster LEO PAPA XIII, ad relationem infrascripti Cardinalis Sacrorum Rituum Congregationi Praefecti, supradictam Ordinationem ratam habere et undequaque confirmare dignatus est, eandemque publici iuris fieri mandavit die 7 Iulii 1894.

CAIETANUS Card. ALOISI-MASELLA,
S. R. C. Praefectus.

L. † S.

Aloisius Tripepi, Secretarius.

(Cfr.: Decreta Authentica S. R. C.,
vol. III, n. 3830, p. 270, col. 2).

V.

DOCUMENTA IUS VIGENS MUSICAE LITURGICAE
CONTINENTIAMOTU PROPRIO
SULLA MUSICA SACRA

DI S. S. PIO PP. X.

Tra le sollecitudini dell'ufficio pastorale, non solamente di questa Suprema Cattedra, che per inscrutabile disposizione della Provvidenza sebbene indegni occupiamo, ma di ogni Chiesa particolare, senza dubbio è precipua quella di mantenere e promuovere il decoro della Casa di Dio, dove gli augusti misteri della religione si celebrano e dove il popolo cristiano si raduna, onde ricevere la grazia dei Sacramenti, assistere al Santo Sacrificio dell'Altare, adorare l'augustissimo Sacramento del Corpo del Signore ed unirsi alla preghiera comune della Chiesa nella pubblica e solenne ufficiatura liturgica. Nulla adunque deve occorrere nel tempio che turbi od anche solo diminuisca la pietà e la devozione dei fedeli, nulla che dia ragionevole motivo di disgusto o di scandalo, nulla soprattutto che direttamente offenda il decoro e la santità delle sacre funzioni e però sia indegno della Casa di Orazione e della maestà di Dio.

Non tocchiamo partitamente degli abusi che in questa parte possono occorrere.

Oggi l'attenzione Nostra si rivolge ad uno dei più comuni, dei più difficili a radicare e che talvolta si deve deplorare anche là, dove ogni altra cosa è degna del massimo encomio per la bellezza e sontuosità del tempio, per lo splendore e per l'ordine accurato delle cerimonie, per la frequenza del clero, per la gravità e

MOTU-PROPRIO
DE MUSICA SACRA

SS. D. N. PII PAPAE X

Inter pastoralis officii sollicitudines, non modo de Suprema hac Cathedra quam inscrutabili Providentissimi Dei voluntate, licet indigni, tenemus, sed etiam de Ecclesiis singulis, ea procul dubio est praecipua, ut decorum Domus Dei servimus atque promoveamus, ubi augustissima Religionis mysteria celebrantur, populusque Christianus ad Sacramentorum gratiam excipiendam, sancto Altaris Sacrificio adstandum, augustissimam Eucharistiam adorandam, ut denique in publicis usque solemnibus Sacris liturgiis communium Ecclesiae praecum particeps fiat. Ne quid igitur occurrat in Templo necesse est, unde fidelium pietas ac devotio avocetur, vel tantum imminuatur, nihil in primis quod sacrarum Caeremoniarum gravitatem sanctitatemque offendant, atque ideo Domo orationis Dei que maiestate indignum evadat.

Abusus, qui ex hac parte incidere possunt, omnes non attingimus; hodie enim animus ad unum ex frequentioribus convertitur, eumque inter difficillimos qui evellatur, talem immo, ut vel illic sit interdum deplorandus, ubi cetera omnia, tum ob Templi pulchritudinem atque magnificentiam, tum ob Caeremoniarum splendorem ordinemque accuratum, et Cleri frequentiam, et administratorum

per la pietà dei ministri che celebrano. Tale è l'abuso nelle cose del canto e della musica sacra. Ed invero sia per la natura di quest'arte per sè medesima fluttuante e variabile, sia per la successiva alterazione del gusto e delle abitudini lungo il correre dei tempi, sia per il funesto influsso che sull'arte sacra esercita l'arte profana o teatrale, sia per il piacere che la musica direttamente produce e che non sempre torna facile contenere nei giusti termini, sia infine per i molti pregiudizi che in tale materia di leggeri s'insinuano e si mantengono poi tenacemente anche presso persone autorevoli e pie, v'ha una continua tendenza a deviare dalla retta norma, stabilita dal fine, per cui l'arte è ammessa a servizio del culto, ed espressa assai chiaramente nei canoni ecclesiastici, nelle Ordinazioni dei Concili generali e provinciali, nelle prescrizioni a più riprese emanate dalle Sacre Congregazioni romane e dai Sommi Pontefici Nostri Predecessori.

Con vera soddisfazione dell'animo Nostro ci è grato riconoscere il molto bene che in tale parte si è fatto negli ultimi decenni anche in questa Nostra alma Città di Roma ed in molte Chiese della patria Nostra, ma in modo più particolare presso alcune nazioni, dove uomini egregi e zelanti del culto di Dio, con l'approvazione di questa Santa Sede e sotto la direzione dei Vescovi, si unirono in fiorenti Società e rimisero in plenissimo onore la musica sacra pressochè in ogni loro chiesa e cappella. Codesto bene tuttavia è ancora assai lontano dall'essere comune a tutti, e se consultiamo l'esperienza Nostra personale e teniamo conto delle moltissime lagnanze che da ogni parte Ci giunsero in questo poco tempo, dacchè piacque al Signore di elevare l'umile Nostra Persona al Supremo apice del Pontificato Romano, senza differire più a lungo, crediamo Nostro primo dovere di alzare subito la voce a riprovazione

Sacra agentium dignitate ac pietate, maximam laudem mereantur. Abusum dicimus de rebus quae ad cantum sacramque musicam spectant. Re quidem vera, sive huius artis ipsa natura nutanti atque varia, sive iudicii ac morum per saeculorum cursum secuta immutatione, sive funesta illa vi, quam in artem sacram ars profana atque theatralis exercet, sive voluptate quam musica directo producit, neque facile debitis finibus potest contineri, sive denique praecipue opinionibus levi opera in rem sese ingerentibus, ac deinde vel in cordatis atque piis hominibus tenacius adhaerentibus, voluntas in id usque contendit, ut a recta via commode aberret, quam sibi statuit consilium unde ars ad cultus famulatum adhiberetur, et Ecclesiastici canones, Conciliorum generalium provincialiumque iussa, praecepta pluries edita a Sacris Congregationibus et a Summis Pontificibus, qui Nobis praecessere, satis aperte declararunt.

Bono, nec eodem parvo, quod ultimis hisce decenniis et in ipsa nostra alma Urbe pluribusque patriae nostrae Ecclesiis curatum est, cui nonnullae nationes prospexere, ubi clarissimi viri divini cultus studiosi, ac Sancta Sede approbante, et Episcopis moderantibus, in florentes coetus quum convenissent, musicam sacram apud singulas fere Ecclesias sive Oratoria amplissimo honore retinuerunt. Hoc tamen bonum longo abest ut commune in omnibus; itaque Nostra ipsi experientia edocti, et morem gerentes plurimis quaerelis brevi hoc temporis spatio ex quo placuit humilitatem Nostram ad supremum Romani Pontificatus apicem evohere, undique Nobis oblatis, diuturnioris morae impatientes, muneris Nostri inter curas praecipuas hanc ducimus, in ea obloqui, eaque damnare, quae in cultus Caeremoniis et ecclesiasticis officiis a recta norma divertant. Cum

e condanna di tutto ciò che nelle funzioni del culto e nell'ufficiatura ecclesiastica si riconosce difforme dalla retta norma indicata. Essendo infatti Nostro vivissimo desiderio che il vero spirito cristiano risiorisca per ogni modo e si mantenga nei fedeli tutti, è necessario provvedere prima di ogni altra cosa alla santità e dignità del tempio, dove appunto i fedeli si radunano per attingere tale spirito dalla sua prima e indispensabile fonte, che è la partecipazione attiva ai sacrosanti misteri e alla preghiera pubblica e solenne della Chiesa. Ed è vano sperare che a tal fine su noi discenda copiosa la benedizione del Cielo, quando il nostro ossequio all'Altissimo, anzichè ascendere in odore di soavità, rimette invece nella mano del Signore i flagelli, onde altra volta il divin Redentore cacciò dal tempio gli indegni profanatori.

Per la qual cosa, affinchè niuno possa d'ora innanzi recare a scusa di non conoscere chiaramente il dover suo e sia tolta ogni indeterminatezza nell'interpretazione di alcune cose già comandate, abbiamo stimato espediente additare con brevità quei principii che regolano la musica sacra nelle funzioni del culto e raccogliere insieme in un quadro generale le principali prescrizioni della Chiesa contro gli abusi più comuni in tale materia. E però di moto proprio e certa scienza pubblichiamo la presente Nostra Istruzione, alla quale, quasi a codice giuridico della musica sacra, vogliamo dalla pienezza della Nostra Autorità Apostolica sia data forza di legge, imponendone a tutti col presente Nostro Chirografo la più scrupolosa osservanza.

ISTRUZIONI SULLA MUSICA SACRA

I. — PRINCIPII GENERALI

1. — La musica sacra, come parte integrante della solenne liturgia, ne partecipa il fine generale, che è la gloria di

enim vehementer Nobis cordi sit ut spiritus christianus in fidelibus omnibus undequaque reflorescat inviolatusque servetur, ante omnia sacrarum Aedium sanctitati dignitatique provideamus oportet, ubi scilicet fideles congregantur ad eundem spiritum ex primo eoque necessario fonte hauriendum, hoc est ex actuosa cum sacrosanctis Mysteriis, publicis solemnibusque Ecclesiae precibus communicatione. Atqui frustra sperabimus fore ut ad huiusmodi finem assequendum Dei benedictio abunde in nos demittatur, si Dei obsequium, potius quam cum odore suavitatis ascendat, contra in manus Domini flagella committat, unde alias divinus Redemptor indignos e templo violatores eiecit.

Ne quis igitur in posterum officii sui ignorantiam excuset, utque, circa praescripta de re nonnulla, ambiguitas quaevis tollatur, opportunum existimavimus, brevi ea principia indicare, quae in cultus Caeremoniis musicam sacram moderantur, atque simul, veluti in unica tabula, praecipua Ecclesiae praecepta in abusus magis frequentes describere. Itaque, motu proprio et certa scientia, Nostram hanc *Instructionem* edi curavimus, cui tanquam *Codici musicae sacrae iuridico* ex plenitudine Auctoritatis Nostrae Apostolicae vim legis tribui volumus, Nostro hoc Chirographo diligentissimam eius observantiam omnibus praecipientes.

INSTRUCTIO DE MUSICA SACRA

I. — PRINCIPIA GENERALIA

1. — Musica sacra, utpote solemnium Liturgiae pars necessaria, huius finem generalem participat, qui gloria Dei

BIBLIOTHECA
Internus Secretarius Sancto Romae

Dio e la santificazione ed edificazione dei fedeli. Essa concorre ad accrescere il decoro e lo splendore delle cerimonie ecclesiastiche, e siccome suo ufficio principale è di rivestire con acconcia melodia il testo liturgico che viene proposto alla intelligenza dei fedeli, così il suo proprio fine è di aggiungere maggiore efficacia al testo medesimo, affinchè i fedeli con tale mezzo sieno più facilmente eccitati alla devozione e meglio si dispongano ad accogliere in sè i frutti della grazia, che sono proprii della celebrazione dei sacrosanti misteri.

2. — La musica sacra deve per conseguenza possedere nel grado migliore le qualità che sono proprie della liturgia, e precisamente la santità e la bontà delle forme, onde sorge spontaneo l'altro suo carattere, che è l'universalità.

Deve esser santa, e quindi escludere ogni profanità, non solo in sè medesima, ma anche nel modo onde viene proposta per parte degli esecutori.

Deve essere arte vera, non essendo possibile che altrimenti abbia sull'animo di chi l'ascolta quell'efficacia, che la Chiesa intende ottenere accogliendo nella sua liturgia l'arte dei suoni.

Ma dovrà insieme essere universale in questo senso, che pur concedendosi ad ogni nazione di ammettere nelle composizioni chiesastiche quelle forme particolari che costituiscono in certo modo il carattere specifico della musica loro propria, queste però devono essere in tal maniera subordinate ai caratteri generali della musica sacra, che nessuno di altra nazione all'udirle debba provarne impressione non buona.

II. — GENERI DI MUSICA SACRA

3. — Queste qualità si riscontrano in grado sommo nel canto gregoriano, che è per conseguenza il canto proprio della Chiesa Romana, il solo canto che essa ha ereditato dagli antichi padri, che ha custodito gelosamente lungo i secoli

est, sanctificatio exemplumque fidelium. Ad sacrarum Caeremoniarum decus et splendorem augendum ipsa concurrat, quumque peculiare eius officium in hoc versetur, ut aptis concentibus liturgicum textum exornet fidelium menti propositum, proprium ei munus addicitur maiorem vim eidem textui adiungendi, quo facilius inde fideles ad pietatem excitentur, meliusque animum disponant ad gratiae fructus consequendos, qui a celebratis divinis Mysteriis proveniunt.

2. — Itaque musica sacra proprias Liturgiae qualitates possideat necesse est, in primisque sanctitatem ac bonitatem formae; unde alia nota suaapte exoritur, universalitas.

Cum sancta esse debeat, quidvis profanum occurrat, non modo ex re ipsa amovendum est, sed ex ratione, quae per exequutores proponitur.

Verae insuper artis specimen exhibeat; neque enim aliter in audientium animos influere tantum potest, quantum Ecclesia, concentuum artem in Liturgiam admittens, sibi pollicetur.

At simul universalis esto, ita quidem ut, concessa singulis nationibus facultate in sacris modis certas adhibendi formas, quae peculiarem quodammodo notam suae cuiusque musicae constituent, haec tamen eo ritu musicae sacrae naturae generali subiciatur, ut nemo ex exteris gentibus, eas accipiens, ingrate ferat.

II. — MUSICAE SACRAE GENERA

3. — Qualitates haec in gregorianis concentibus maxime inveniuntur; igitur huiusmodi cantus Ecclesiae Romanae proprius est: unum hunc ab antiquis patribus haereditate accepit, hunc summa cura longo saeculorum

nei suoi codici liturgici, che come suo direttamente propone ai fedeli, che in alcune parti della liturgia esclusivamente prescrive e che gli studi più recenti hanno sì felicemente restituito alla sua integrità e purezza.

Per tali motivi il canto gregoriano fu sempre considerato come il supremo modello della musica sacra, potendosi stabilire con ogni ragione la seguente legge generale: tanto una composizione per chiesa è più sacra e più liturgica, quanto più nell'andamento, nella ispirazione e nel sapore si accosta alla melodia gregoriana, e tanto è meno degna del tempio, quanto più da quel supremo modello si riconosce difforme.

L'antico canto gregoriano tradizionale dovrà dunque restituirsì largamente nelle funzioni del culto, tenendosi da tutti per fermo, che una funzione ecclesiastica nulla perde della sua solennità, quando pure non venga accompagnata da altra musica che da questa soltanto.

In particolare si procuri di restituire il canto gregoriano nell'uso del popolo, affinché i fedeli prendano di nuovo parte più attiva alla officatura ecclesiastica, come anticamente solevasi.

4. — Le anzidette qualità sono pure possedute in ottimo grado dalla classica polifonia, specialmente della scuola Romana, la quale nel secolo XVI ottenne il massimo della sua perfezione per opera di Pierluigi da Palestrina e continuò poi a produrre anche in seguito composizioni di eccellente bontà liturgica e musicale. La classica polifonia assai bene si associa al supremo modello di ogni musica sacra, che è il canto gregoriano, e per questa ragione meritò di essere accolta insieme col canto gregoriano, nelle funzioni più solenni della Chiesa, quali sono quelle della Cappella Pontificia. Dovrà dunque anch'essa restituirsì largamente nelle funzioni ecclesiastiche, specialmente nelle più insigni basiliche, nelle chiese cattedrali,

in Codicibus liturgicis custodivit, hunc tamquam suum directo fidelibus proponit, hunc in nonnullis Liturgiae partibus unice constituit, quem recentissima studia ad pristinam integritatem puritatemque tam feliciter reddiderunt.

His de causis gregorianus cantus tamquam musicae sacrae supremum exemplar ita habitus est, ut iure lex haec generalis enuntiari queat: *Eo magis musicum opus Ecclesiae inserviens sacrum esse atque liturgicum, quo magis ratione sua, afflatu, sapore ad melos gregorianum accedat; contra eo minus Templo dignum esse, quo magis ab exemplo illo recedat.*

Itaque vetus gregorianus cantus traditione perceptus late in Sacris restituendus est, quum omnes pro certo habeant, divinam rem nihil magnificentiae suae amittere, licet unice cum hoc musico genere consocietur.

Nominatim autem gregorianus cantus in populi usum restituendus curetur, quo ad divinas laudes Mysteriorum celebranda magis agentium partem, antiquorum more, fideles conferant.

4. — Memoratas hactenus notas praeter modum possidet quoque classica, prouti vulgo dicitur, polyphonia Romanae Scholae praesertim, cuius saeculo XVI Petrus-Aloysius Praenestinus exstitit perfectior; nec desuit postea exquisitae excellentiae, tum liturgicae tum musicae, opera proferre. Classica enim polyphonia ad gregorianos concentus, exemplum unicum musicae sacrae omnis, plane accedit, atque inde una cum gregoriano cantu ad solemnia Ecclesiae maxima, quae in Caeremoniis Pontificiis habentur, excipi meruit. Quare et ipsa late in Sacris restituenda erit, apud insigniores Basilicas praesertim, apud cathedrales Ecclesias, apud seminaria aliaque ecclesiastica collegia,

in quelle dei seminari e degli altri istituti ecclesiastici, dove i mezzi necessari non sogliono fare difetto.

5. — *La Chiesa ha sempre riconosciuto e favorito il progresso delle arti, ammettendo a servizio del culto tutto ciò che il genio ha saputo trovare di buono e di bello nel corso dei secoli, salvo però sempre le leggi liturgiche. Per conseguenza la musica più moderna è pure ammessa in chiesa, offrendo anch'essa composizioni di tale bontà, serietà e gravità, che non sono per nulla indegne delle funzioni liturgiche.*

Nondimeno, siccome la musica moderna è sorta precipuamente a servizio profano, si dovrà attendere con maggior cura, perchè le composizioni musicali di stile moderno, che si ammettono in chiesa, nulla contengano di profano, non abbiano reminiscenze di motivi adoperati in teatro, e non siano foggiate neppure nelle loro forme esterne sull'andamento dei pezzi profani.

6. — *Fra i vari generi della musica moderna, quello che apparve meno acciò ad accompagnare le funzioni del culto è lo stile teatrale, che durante il secolo scorso fu in massima voga, specie in Italia. Esso per sua natura presenta la massima opposizione al canto gregoriano ed alla classica polifonia e però alla legge più importante di ogni buona musica sacra. Inoltre l'intima struttura, il ritmo e il cosiddetto convenzionalismo di tale stile non si piegano, se non malamente, alle esigenze della vera musica liturgica.*

III. — TESTO LITURGICO

7. — *La lingua propria della Chiesa Romana è la latina. È quindi proibito nelle solenni funzioni liturgiche di cantare in volgare qualsivoglia cosa; molto più poi di cantare in volgare le parti variabili o comuni della messa e dell'ufficio.*

8. — *Essendo per ogni funzione liturgica determinati i testi che possono proporsi in musica e l'ordine con cui de-*

ubi ad rem necessaria minime desiderentur.

5. — *Ecclesia artium progressum indesinenter coluit, eique favit, ad religionis usum omnia admittens, quae hominis mens bona pulcraque per saeculorum cursum invenit, salvis tamen liturgicis legibus. Recentissimum itaque musicae genus et ipsum probatur, quippe quod opera excellentiae, sapientiae, gravitatis plena exhibeat, sacris Caeremoniis non indigna.*

Quia vero recentioris musicae genus ad profanum usum praecipue ortum sit, in hoc maior erit collocanda cura, ne eiusmodi opera hodierno stylo accomodata quidquam profani afferant, neve theatralia argumenta redoleant, neu denique in ipsis formis externis ad exemplum profani cantus effingantur.

6. — *Inter varia recentioris musicae genera, theatralis stylus, superiore saeculo cum maxime in Italia vulgatus, ad divinas res prosequendas minus idoneus visus est; natura enim sua gregorianae rationi classicaeque polyphoniae, atque ideo supremae legi sacrae musicae cuiusvis opponitur. Praeterea intima structura, rhythmus, conventionalismus, ut aiunt, recentioris huius artis, non nisi male respondet iis, quae cantus vere liturgicus postulat.*

III. — DE TEXTU LITURGICO

7. — *Proprius Romanae Ecclesiae sermo latinus est; itaque in solemnibus Sacris liturgicis prohibentur omnino cantus, vulgari eloquio editi; eoque magis circa partes variabiles, vel communes tum Missae, tum Officii.*

8. — *Quum in Sacris liturgicis singulis textus musices proponendi ac propositionis ordo apprime fuerint*

vono proporsi, non è lecito nè di confondere quest'ordine, nè di cambiare i testi prescritti in altri di propria scelta, nè di ometterli per intero od anche solo in parte, se pure le rubriche liturgiche non consentano di supplire con l'organo alcuni versetti del testo, mentre questi vengono semplicemente recitati in coro. Soltanto è permesso, giusta la consuetudine della Chiesa Romana, di cantare un motetto al SS. Sacramento dopo il Benedictus della messa solenne. Si permette pure che dopo cantato il prescritto offertorio della Messa, si possa eseguire nel tempo che rimane un breve motetto sopra parole approvate dalla Chiesa.

9. — Il testo liturgico deve essere cantato come sta nei libri, senza alterazione o posposizione di parole, senza indebite ripetizioni, senza spezzarne le sillabe, e sempre in modo intelligibile ai fedeli che ascoltano.

IV. — FORMA ESTERNA DELLE SACRE COMPOSIZIONI

10. — Le singole parti della Messa e dell'ufficiatura devono conservare anche musicalmente quel concetto e quella forma, che la tradizione ecclesiastica ha loro dato e che trovasi assai bene espressa nel canto gregoriano. Diverso dunque è il modo di comporre un introito, un graduale, un'antifona, un salmo, un inno, un Gloria in excelsis, ecc.

11. — In particolare si osservino le norme seguenti:

a) Il Kyrie, Gloria, Credo etc. della Messa devono mantenere l'unità di composizione, propria del loro testo. Non è dunque lecito di comporli a pezzi separati, così che ciascuno di tali pezzi formi una composizione musicale compiuta e tale che possa staccarsi dal rimanente e sostituirsi con altra.

b) Nell'ufficiatura dei Vespri si deve ordinariamente seguire le norme del Caeremoniale Episcoporum, che prescrive il canto gregoriano per la sal-

constituti, neque licet ordinem hunc subvertere, neque praescriptos textus ad nutum mutare, neque ex integro, vel tantum in parte omittere, nisi forte Rubricae concedant textus aliquot versus, dum simpliciter in Choro recitantur, suppleri organo. Unum, iuxta Ecclesiae Romanae consuetudinem, conceditur, post sollemnis Missae *Ÿ. Benedictus*, canticum SS. Eucharistiae. Permittitur etiam, post rite cantatum Missae *Offertorium*, reliquum tempus dare brevi canticulo super verba ab Ecclesia approbata.

9. Textus liturgicus canendus est, prout extat in libris, nullo verbo corrupto, nullo postposito, indebitis iterationibus et syllabarum abruptionibus prorsus amotis, atque ita semper, ut ab audientibus percipi possit.

IV. — DE FORMA EXTERNA SACRAE MUSICAE OPERUM

10. — Singulae tum Missae tum divini Officii partes, musicae quoque sensum formamque servare debent, qualem traditio ecclesiastica invexit, atque optime cantu gregoriano exprimitur. Alia est igitur ratio qua *Introitus*, alia qua *Graduale*, *Antiphona*, *Psalmus*, *Hymnus*, *Gloria in excelsis*, etc. componantur.

11. — Peculiares autem hae normae servantur:

a) *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, etc. in Missa unitatem praeseferant sui cuiusque textus propriam. Non itaque licet ea partibus separatis componere, quasi unaquaeque pars musicum opus absolutum efficiat, quod a reliquis discerni possit in eorumve locum substitui.

b) In Vesperarum sacris peragendis, standum communiter normis Caeremonialis Episcoporum, cantum gregorianum in psalmodia iubentis, et

modia e permette la musica figurata pei versetti del Gloria Patri e per l'inno. Sarà nondimeno lecito nelle maggiori solennità di alternare il canto gregoriano del coro coi cosiddetti falsobordoni o con versi in simile modo convenientemente composti. Si potrà eziandio concedere qualche volta che i singoli salmi si propongano per intero in musica, purchè in tali composizioni sia conservata la forma propria della salmodia; cioè purchè i cantori sembrino salmeggiare tra loro, o con nuovi motivi, o con quelli presi dal canto gregoriano, o secondo questo imitati. Restano dunque per sempre esclusi e proibiti i salmi cosiddetti di concerto.

c) Negli inni della Chiesa si conservi la forma tradizionale dell'inno. Non è quindi lecito di comporre, per es., il Tantum ergo per modo che la prima strofa presenti una romanza, una cavatina, un adagio, e il Genitori un allegro.

d) Le antifone dei Vespri devono essere proposte d'ordinario con la melodia gregoriana loro propria. Se però in qualche caso particolare si cantassero in musica, non dovranno mai avere nè la forma di una melodia da concerto nè l'ampiezza di un motetto e di una cantata.

V. — CANTORI

12. — Tranne le melodie proprie del celebrante all'altare e dei ministri, le quali devono esser sempre in solo canto gregoriano senza alcun accompagnamento d'organo, tutto il resto del canto liturgico, è proprio del coro dei leviti, e però i cantori di chiesa, anche se sono secolari, fanno propriamente le veci del coro ecclesiastico. Per conseguenza le musiche che propongono devono, almeno nella loro massima parte, conservare il carattere di musica da coro.

musicam figuratam permittentis in *ŷ. Gloria Patri et Hymno.*

Licebit tamen in solemnioribus alternis psallere, et gregorianum cantum, et concentus eos, qui *falsobordoni* Italice nuncupantur, sive versus simili modo apte dispositos. Interdum etiam concedi poterit ut singuli psalmi ex integro musicae proponantur, dummodo hisce in operibus psalmodiae forma propria servetur, id est talis ut cantores psallere inter sese videantur sive novis concentibus, sive modis e cantu gregoriano depromptis, vel eius similitudinem praeseferentibus. Psalmi igitur symphoniaci (Italice *di concerto*) excluduntur prorsus ac vetantur.

c) In Ecclesiae Hymnis forma antiquitus tradita servetur. Quamobrem non licet canticum, ex. gr. *Tantum Ergo*, eos modos aptare, qui in stropha priore flebiles illas formas exhibeant, vulgo *romanza, cavatina, adagio* appellatas, in altera vero, *Genitori*, etc., *festivum genus.*

d) Vesperarum Antiphonae gregorianis modis sibi propriis generatim proponantur. Quod si interdum, singulari aliquo in casu, musicae canantur, nunquam iis erit symphoniacus modus, neque canticuli vel cantionis amplitudo.

V. — DE CANTORIBUS

12. — Exceptis modis, qui Sacerdotis ad altare Sacra peragentis Administrorumque proprii sunt, ac semper ex uno gregoriano cantu nullaque organi modulatione constabunt, reliquus cantus liturgicus Chori Levitarum est, quorum vice ecclesiastici cantores proprie funguntur. Quae igitur musica opera ipsi ferunt, maxima saltem ex parte, ad choralis musicae normam procedere debent. Non tamen unius vocis melos prorsus arcetur; ea

Con ciò non s'intende del tutto esclusa la voce sola. Ma questa non deve mai predominare nella funzione, così che la più gran parte del testo liturgico sia in tale modo eseguita; piuttosto deve avere il carattere di semplice accenno o spunto melodico ed essere strettamente legata al resto della composizione a forma di coro.

13. — Dal medesimo principio segue che i cantori hanno in chiesa vero ufficio liturgico, e che però le donne, essendo incapaci di tale ufficio, non possono esser ammesse a far parte del coro o della cappella musicale. Se dunque si vogliono adoperare le voci acute dei soprani e contralti, queste dovranno essere sostenute dai fanciulli, secondo l'uso antichissimo della Chiesa.

14. — Per ultimo non si ammettano a far parte della cappella di chiesa se non uomini di conosciuta pietà e probità di vita, i quali col loro devoto e modesto contegno durante le funzioni liturgiche si mostrino degni del santo ufficio che esercitano. Sarà pure conveniente che i cantori, mentre cantano in chiesa, vestano l'abito ecclesiastico e la cotta, e se trovansi in cantorie troppo esposte agli occhi del pubblico, siano difesi da grate.

VI. — ORGANO ED ISTRUMENTI

15. — Sebbene la musica propria della Chiesa sia la musica puramente vocale, nondimeno è permessa eziandio la musica con accompagnamento d'organo. In qualche caso particolare, nei debiti termini e con i convenienti riguardi, potranno anche ammettersi altri strumenti, ma non mai senza licenza speciale dell'Ordinario, giusta la prescrizione del Caeremoniale Episcoporum.

16. — Siccome il canto deve sempre primeggiare, così l'organo o gli strumenti devono semplicemente sostenerlo e non mai opprimerlo.

vero ne in Sacris ita unquam praevalcat, ut maxima textus pars hoc ritu perficiatur; sit imo ei nota significationis aut harmonici indicii, arctaque cum reliqua choralis compositione colligetur.

13. — Quum cantoribus in Ecclesia munus vere liturgicum sit, consequitur, mulieres, talis officii expertes, ad Chori partem agendam, aut ullo modo in musicum Chorum admitti non posse. Quod si acutae, vel acutis proximae voces adhiberi velint, antiquissimo Ecclesiae more, id pueri praestabunt.

14. — Ne quis denique cantor in Ecclesiae chorum inducatur, nisi constiterit de eius pietate atque integritate vitae, eumque modestiam religionemque praeferre, quae sanctum decent officium, cui ipse addicitur. Rei insuper conveniet, cantores, dum in templis canunt, vestibus ecclesiasticis et superpelliceo indui; quod si in suggestu locum habeant, fidelium oculis ultra modum patente, eos clathris abscondi.

VI. — DE ORGANO ET MUSICIS INSTRUMENTIS

15. — Quamvis musica Ecclesiae propria solummodo vocalis sit, licet tamen musicam organo moderari. Speciali ratione, debitis terminis, servatisque tutelis servandis, alia musica instrumenta adhiberi poterunt; nunquam vero sine speciali venia Ordinarii, iuxta Caeremoniale Episcoporum praescripta.

16. — Quum cantus primum semper locum obtinere debeat, organum aliaque musica instrumenta cantum adiuvent, nunquam opprimant.

17. — Non è permesso di premettere al canto lunghi preludi o d'interromperlo con pezzi d'intermezzo.

18. — Il suono dell'organo negli accompagnamenti del canto, nei preludi, interludi e simili, non solo deve essere condotto secondo la propria natura di tale strumento, ma deve partecipare di tutte le qualità che ha la vera musica sacra, e che si sono precedentemente annoverate.

19. — È proibito in chiesa l'uso del pianoforte, come pure quello degli strumenti fragorosi o leggeri, quali il tamburo, la gran cassa, i piatti, i campanelli e simili.

20. — È rigorosamente proibito alle cosiddette bande musicali di suonare in chiesa; e solo in qualche caso speciale, posto il consenso dell'Ordinario, sarà permesso di ammettere una scelta limitata, giudiziosa e proporzionata all'ambiente, di strumenti a fiato, purchè la composizione e l'accompagnamento da eseguirsi sia scritto in istile grave, conveniente e simile in tutto a quello proprio dell'organo.

21. — Nelle processioni fuori di chiesa può esser permessa dall'Ordinario la banda musicale, purchè non si eseguiscono in nessun modo pezzi profani. Sarebbe desiderabile in tali occasioni che il concerto musicale si restringesse ad accompagnare qualche canticum spirituale in latino o volgare, proposto dai cantori o dalle pie congregazioni che prendono parte alla processione.

VII. — AMPIEZZA DELLA MUSICA LITURGICA

22. — Non è lecito per ragione del canto o del suono far attendere il sacerdote all'altare più di quello che comporta la cerimonia liturgica. Giusta le prescrizioni ecclesiastiche, il Sanctus

17. — Non licet cantui instrumentis late praeludere, neque iisdem exordiorum moram facere.

18. — Organi sonus cantum socians, vel eidem praeludens, interludens, etc., non modo iuxta naturam huius instrumenti propriam perducatur, sed omnium qualitatum, quibus musica vere sacra pollet, quamque superius memoravimus, particeps esto.

19. — In Templis, tum musici instrumenti, cui vulgo *pianoforte* nomen inditum est, tum instrumentorum maiorem vel minorem strepitum edentium, utpote tympanorum cuiusvis formae et molis, crotalium, tintinnabulorum et similium, usus vetatur.

20. — Severe prohibetur symphonicorum catervis (vulgo *bande musicali*) in Templis psallere; tantum speciali aliqua ratione, ex venia Ordinarii, licebit admitti eorum manipulum delectum, numero circumscriptum, catum, loco congruentem, qui spiritualibus instrumentis ludant, dummodo et musicum opus et collata ad tibias vox gravem stylum redoleant, eundemque comparem et omnino similem vocis organi propriae.

21. — In pompis extra Templum ab Ordinario permitti potest symphonicorum catervae participatio, dummodo ne quovis modo profanos psallat concentus. Optandum est, in huiusmodi vicibus symphonicis munus hoc unum tribui, ut spirituale aliquod canticum moderentur, sive latino sive vulgari eloquio a cantoribus propositum, aut a piis Congregationibus, quae pompae adsunt.

VII. — LITURGICAE MUSICAE AMPLITUDO

22. — Minime licet, cantus sive soni causa Sacerdotem ad Altare ultra tempus Caeremoniae liturgicae conveniens immorari. Iuxta ecclesiastica monita, *¶ Sanctus* in Missa ante

della Messa deve esser compiuto prima dell'elevazione, e però anche il celebrante deve in questo punto avere riguardo ai cantori. Il Gloria ed il Credo, giusta la tradizione gregoriana, devono essere relativamente brevi.

23. — In generale è da condannare come abuso gravissimo, che nelle funzioni ecclesiastiche la liturgia appa- risca secondaria e quasi a servizio della musica, mentre la musica è semplice- mente parte della liturgia e sua umile ancella.

VIII. — MEZZI PRECIPUI

24. — Per l'esatta esecuzione di quanto viene qui stabilito, i Vescovi, se non l'hanno già fatto, istituiscano nelle loro Diocesi una Commissione speciale di persone veramente competenti in cose di Musica sacra, alla quale, nel modo che giudicheranno più opportuno, sia affidato l'incarico di invigilare sulle mu- siche che si vanno eseguendo nelle loro chiese. Nè badino soltanto che le musiche siano per sè buone, ma che rispondano altresì alle forze dei cantori e vengano sempre bene eseguite.

25. — Nei seminari dei chierici e ne- gli istituti ecclesiastici, giusta le pre- scrizioni tridentine, si coltivi da tutti con diligenza ed amore il prelodato canto gregoriano tradizionale, ed i superiori siano in questa parte larghi d'incorag- giamento e di encomio coi loro giovani sudditi. Allo stesso modo, dove torni possibile, si promuova tra i chierici la fondazione di una Schola Cantorum per l'esecuzione della sacra polifonia e della buona Musica liturgica.

26. — Nelle ordinarie lezioni di li-urgia, di morale, di gius canonico che si danno agli studenti di teologia non si tralasci di toccare quei punti che più particolarmente riguardano i principi e le leggi della musica sacra, e si cerchi di compierne la dottrina con qualche particolare istruzione circa l'estetica

elevationem » absolvendus est; quam- primum et ipse Sacerdos, Sacra per- agens, cantorum rationem habere de- bet. Gloria et Credo, ad gregorianae traditionis normam, breviora sunt.

23. — Damnandum denique haben- dumque loco abusus gravissimi, quod in sacris Caeremoniis secundae partes deferri Liturgiae videantur, quasi haec famulatum musicae praestet: quum contra nonnisi pars Liturgiae musica sit, humilisque eiusdem ancilla.

VIII. — MODI AD REM EXEQUENDAM PRAECIPUI

24. — Ut constituta haec ad am- sim perficiantur, Episcopi, ni iam id praestiterint, in suis Dioecibus coe- tum virorum constituent, apprime musicam sacram callentium, quibus, opportuniore quo poterunt modo, munus committant inquirendi in mu- sica opera, quae suis in Templis ca- nantur. Neque id solum curent, ut sint ipsa probabilia, sed etiam ut can- torum virtuti respondeant, atque op- time exhibeantur.

25. — In Clericorum seminariis at- que in ecclesiasticis collegiis, ex tri- dentinis decretis, magna diligentia et amore colatur, quem supra laudavi- mus, gregorianus cantus traditione ac- ceptus; quique praesunt rem adiu- vent, late subiectorum animos confir- mando, laudibus cumulantes. Item, ubi fieri poterit, inter Clericos Scholae Cantorum institutio provehatur ad sacram polyphoniam bonamque mu- sicam liturgicam optime exequendam.

26. — In ordinariis praeceptionibus Liturgiae, moralis disciplinae, iuris canonici, quae theologiae tironibus im- pertiuntur, ea ne omittantur, quae ad principia legesque musicae sacrae pro- pius accedant; imo curetur, ut eius- modi institutio peculiari eruditione de pulchri speciei, seu de aethetica artis

dell'arte sacra, affinchè i chierici non escano dal Seminario digiuni di tutte queste nozioni, pur necessarie alla piena cultura ecclesiastica.

27. — Si abbia cura di restituire, almeno presso le chiese principali, le antiche Scholae Cantorum, come si è già praticato con ottimo frutto in buon numero di luoghi. Non è difficile al clero zelante d'istituire tali Scholae persino nelle chiese minori e di campagna, anzi trova in esse un mezzo assai facile d'adunare intorno a sè i fanciulli e gli adulti, con profitto loro proprio ed edificazione del popolo.

28. — Si procuri di sostenere e promuovere in ogni miglior modo le Scuole superiori di musica sacra dove già esistono e di concorrere a fondarle dove non si possiedono ancora. Troppo è importante che la Chiesa stessa provveda all'istruzione dei suoi maestri, organisti e cantori, secondo i veri principi dell'arte sacra.

IX. — CONCLUSIONE

29. — Per ultimo si raccomanda ai maestri di cappella, ai cantori, alle persone del clero, ai superiori dei seminari, degli istituti ecclesiastici e delle comunità religiose, ai parroci e rettori di chiese, ai canonici delle collegiate, delle cattedrali, e soprattutto agli Ordinari diocesani di favorire con tutto lo zelo queste sagge riforme, da molto tempo desiderate e da tutti concordemente invocate, affinchè non cada in dispregio la stessa autorità della Chiesa, che ripetutamente le propose ed ora di nuovo le inculca.

Dato dal Nostro Palazzo Apostolico al Vaticano, il giorno della Vergine e Martire S. Cecilia, 22 Novembre 1903, del Nostro Pontificato l'anno primo.

PIO PP. X.

sacrae perficiatur, ne clerici e seminariis dimittantur harum cognitionum ignari, quae necessariae sunt ad cultum ecclesiasticum integre absolvendum.

27. — Curae quoque sit ut, apud Templum saltem praecipua, antiquae Scholae Cantorum restituantur, quemadmodum optimo fructu pluribus in locis factum est. Haud tamen divinae rei studioso Clero difficile erit Scholae has vel in Templis minoribus et rusticis condere; quin etiam facillimum inde inveniet apud se congregandi pueros atque grandiores natu, ad ipsorum utilitatem populique optimum exemplum.

28. — Superiores musicae sacrae Scholae pro viribus sustineantur et evehantur; ubi autem non sint, ad ea constituenda opus conferatur. Maximi enim momenti est Ecclesiam ipsam ad suorum magistrorum, organorum et cantorum institutionem incumbere, iuxta vera artis sacrae praecepta.

IX. — CONCLUSIO

29. — Denique Chori magistris, cantoribus, ecclesiasticis viris, seminariorum, collegiorum, sodaliumque religiosorum moderatoribus, Curionibus, Templorum rectoribus, collegialium cathedraliumque Ecclesiarum Canonicis, atque praecipue Dioecesium Ordinariis commendatur, ut omni diligentia sapientibus hisce reformationibus faveant, iamdiu desideratis, atque ab omnibus constanter invocatis, ne ipsa Ecclesiae auctoritas, quae non semel eas proposuit, nunc autem rursus suadet, in contemptionem adducatur.

Datum ex Aedibus Nostris Apostolicis ad Vaticanum, die Virgini et Martyri Caeciliae dicato, XXII mensis novembris a. D. MDCCCIII, Pontificatus Nostri anno primo.

PIUS PP. X.

DE LITURGIA DEQUE CANTU GRE-
GORIANO ET MUSICA SACRA
MAGIS PROVEHENDIS

(A. A. S. 6 feb. 1929, XXI, 33).

PIUS EPISCOPUS
SERVUS SERVORUM DEI
AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Divini cultus sanctitatem tuendi cum Ecclesia a Conditore Christo munus acceperit, eiusdem est profecto, salva quidem Sacrifici et sacramentorum substantia, ea praecipere — caeremonias nempe, ritus, formulas, preces, cantum — quibus ministerium illud augustum et publicum optime regatur, cuius peculiare nomen est *Liturgia*, quasi actio sacra praecellenter. Atque res utique sacra est liturgia; per ea enim ad Deum evehimur ipsique coniungimur, fidem nostram testamur nosque gravissimo ei obligamur officio ob accepta beneficia et auxilia, quibus perpetuo indigemus. Hinc intima quaedam necessitudo inter dogma et liturgiam sacram, itemque inter cultum christianum et populi sanctificationem. Quapropter Caelestinus I fidei canonem expressum esse censebat in venerandis liturgiae formulis; ait enim: « legem credendi lex statuat supplicandi. Cum enim sanctarum plebium praesules mandata sibimet legatione fungantur, apud divinam clementiam humani generis agunt causam, et tota secum Ecclesia congemiscente postulant et precantur »¹.

Quae communes supplicationes primum opus Dei, deinde officium divinum appellatae, quasi debitum cotidie Deo solvendum, noctu dieque olim fiebant, magna quidem

christianorum frequentia. Ad mirum quantum iam inde ab ipsa antiquitate temporum ingenuae illae cantilenaе, quae sacras preces actionemque liturgicam exornabant, ad fovendam in populo pietatem contulerunt. Namque in veteribus praesertim basilicis, ubi episcopus, clerus populusque divinas laudes alterne concinebant, non parum liturgici cantus eo valore ut plurimi ex barbaris ad christianum civilemque cultum, historia teste, adducerentur. In templis catholicae rei oppugnatores altius sanctorum communionis dogma didicerunt; quamobrem Valens imperator, arianus, prae divini mysterii maiestate, a S. Basilio peracti, stupore quodam insolito correptus, animo deficiebat; ac Mediolani S. Ambrosius ab haereticis arguebatur se turbas liturgicis cantibus fascinare, quibus quidem percussus Augustinus consilium cepit Christi fidem amplectendi. In ecclesiis deinde, ubi ex tota fere civitate chorus ingens fiebat, opiñces, aedium fabri, pictores, sculptores, litterarum ipsi studiosi, per liturgiam ea theologiarum rerum cognitione imbuebantur, quae hodie ex illius aetatis mediae monumentis tantopere elucet.

Ex his intelligitur cur Romani Pontifices tantam adhibuerint sollicitudinem in liturgia tutanda et custodienda; et quemadmodum tam multa erat eis cura in dogmate aptis verbis exprimendo, ita liturgiae sacrae leges ordinare, tueri et ab omni adulteratione praeservare studuerint. Itemque patet cur Sancti Patres liturgiam sacram (seu supplicandi legem) verbis scriptisque commentati sint; et Tridentinum Concilium voluerit eam esse christiano populo exponendam et explicandam.

Quod vero ad nostra haec tempora

¹ Epist. ad episcopos Galliarum, *Patrol. Lat.*, L, 535.

attinet, Pius X, abhinc annos xxv, in praescriptionibus illis *M o t u P r o - p r i o* promulgandis, quae ad cantum gregorianum et musicam sacram pertinent, hoc in primis sibi proposuit ut scilicet christianum spiritum in populis excitaret et aleret, ea sapienter removendo quae templi sanctitudinem maiestatemque dedecerent. Etenim ob eam causam ad aedes sacras fideles conveniunt ut pietatem inde, tamquam ex praecipuo fonte, hauriant, veneranda Ecclesiae misteria ac publicas sollemnesque preces actuose participando. Permagni igitur interest quidquid est liturgiae ornamentum normis quibusdam praeceptisque Ecclesiae contineri, ut artes reapse velut par est, quasi ancillae nobilissimae divino cultui inserviant; quod quidem nedum in detrimentum, in maiorem potius dignitatem splendoremque ipsarum artium quae in sacris locis adhibentur certe cedit. Idque mirum sane in modum in musica sacra effectum est: ubicumque enim praescriptiones illae diligenter sunt in usum deductae, ibidem cum lectissimae artis venustates reviviscere, tum religiosi spiritus late florere coeperunt; propterea quod populus christianus, liturgico sensu altius imbutus, et eucharisticum ritum et psalmodiam sacram et supplicationes publicas participare impensius consuevit. Quod Nos quidem ipsum iucunde experti sumus, cum, primo Pontificatus Nostri anno, ingens clericorum chorus ex omni natione liturgiam sollemnem, quam in Vaticana Basilica celebravimus, gregorianum cantu nobilitavit.

Iam vero dolendum hic est quibusdam in locis eas leges sapientissimas plene non fuisse in usum deductas; ideoque optatos fructus inde perceptos non esse. Namque probe novimus vel dictitasse aliquos se eis legibus non teneri quae tam sollemniter edictae

fuerant; vel nonnullos, primum quidem iisdem paruisse, sed pedetentim ei musicae generi indulsisse quod est omnino a templis arcendum; vel denique alicubi, cum praesertim saecularia sollemnia in memoriam celebrarentur musicorum illustrium, causam inde quaesitam esse quaedam opera in templo exsequendi quae, quamvis praeclara, cum sacri loci et liturgiae sanctitati non congruerent, in ecclesiis nequaquam erant adhibenda.

At tamen, quo clerus populusque eis legibus et praescriptionibus, quae sancte, inviolateque in Ecclesia universa servandae sunt, religiosius pareat, nonnulla haec adicere placet, quae nempe hoc xxv annorum spatio experiendo didicimus. Isque eo libentius Nos facimus quod hoc anno non solum musicae sacrae restorationis, quam diximus, recordatio, sed etiam memoria monachi illius Guidonis Arretini celebrata est; qui, cum circiter abhinc annos nongentos, Romani Pontificis iussu, in Urbem venisset, ingeniosum illud suum inventum protulit, quo liturgici cantus, iam inde ab antiquitate traditi, et facilius evulgarentur, et, ad Ecclesiae artisque ipsius utilitatem ac decus, integre servarentur in posterum. In Lateranis aedibus, ubi antea S. Gregorius Magnus, monodiae sacrae thesauro — hereditate quidem monumentoque Patrum — collecto, digesto et aucto, Scholam illam percelebrem, ad veram liturgicorum cantuum interpretationem perpetuandam, tam sapienter constituerat, Guido monachus experimentum egit mirifici sui inventi, coram romano clero ipsoque Pontifice Maximo; qui, rem eximie probando meritaque laude prosequendo, hoc effecit ut eadem innovatio longe lateque paulatim propagaretur, atque omne musicae artis genus magnum inde caperet incrementum.

Omnibus igitur Episcopis atque Or-

dinariis, quibus quidem, cum sint liturgiae custodes, de sacris artibus in ecclesiis cura esse debet, nonnulla hic Nos commendare volumus, quasi optatis respondentem, quae ex tot musicis congressionibus, praecipueque ex recentiore conventu, Romae habito, Nobis significarunt non pauci sacri Pastores ac studiosissimi rei huius praecones, quos omnes merita hic laude honestamus; eademque, ut infra, efficacioribus viis rationibusque propositis, ad effectum deduci iubemus.

I. — Quicumque sacerdotio initiari cupiunt, non modo in Seminariis, sed etiam in religiosorum domibus, iam inde a prima aetate cantu gregoriano et musica sacra imbuantur; propterea quod facilius tum ea perdiscunt, quae ad modulationes sonosque pertinent; et vocis vitia, si fortasse habeant, eradicare vel saltem corrigere queunt, quibus quidem postea, adultiores aetate, mederi prorsus non possent. Ab ipsis primordiorum scholis institutio cantus et musicae incipienda est, ac deinde in gymnasio et lycaeo continuanda; ita enim qui sacros ordines suscepturi sunt, cum iam cantus periti sensim sine sensu facti sint, in theologorum studiorum curriculo, sine ullo quidem labore ac difficultate, altiore illa disciplina institui poterunt quam verissime aestheticam dixeris monodiae gregorianae ac musicae artis, polyphoniae atque organi, quamque clerum pernoscere omnino decet.

II. — Esto igitur in Seminariis ceterisque studiorum domiciliis, utriusque clero recte conformando, brevis quidem sed frequens ac paene cotidiana cantus gregoriani et musicae sacrae lectio vel exercitatio; quae si liturgico spiritu peragatur, solatium potius quam onus, post severiorum disciplinarum studium, alumnorum animis afferet. Auctior ita pleniorque utriusque cleri in liturgica musica institutio id

certe efficiet ut ad dignitatem priscam splendoremque chorale officium restituatur, quod pars est divini cultus praecipua; itemque ut scholae et capellae musicorum, quas vocant, ad veterem gloriam revocentur.

III. — Quicumque in basilicis aedibusque cathedralibus, collegiatis et conventualibus religiosorum cultum moderantur et exercent, iidem totis viribus contendant ut rite, id est ad Ecclesiae praescripta, chorale officium instauretur; neque id solum quod ad commune praeceptum spectat divini officii peragendi digne semper, attente ac devote, sed etiam quantum ad canendi artem attinet; in psallendo enim, et iusta tonorum ratio curanda est una cum mediis suis numeris clausulisque ad sonum exquisitis, et congruens ad asteriscum mora, et plena denique concordia illa in psalmodicis versiculis hymnorumque strophis clamandis. Quae si egregie efficiantur, omnes rite psallentes, sum suorum animorum in adorando Deo unitatem mirifice ostendant, tum, in moderata duarum chori partium vice, sempiternam illam Seraphim laudem, qui clamabant alter ad alterum: « Sanctus, Sanctus, Sanctus » aemulari videntur.

IV. — Ne quis autem in posterum faciles excusationes praetextat ut ab officio Ecclesiae legibus parendi liberatum se existimet, ordines canonicorum omnes ac religiosae eadem communitates de his rebus in statis coetibus agant; et quemadmodum olim cantor erat seu rector chori, ita in posterum in canonicorum et religiosorum choris aliquis eligatur peritus, qui cum liturgiae cantusque choralis normas in usum deducendas curet, tum singulorum vel chori universi vitia emendet. Quo in genere praetereundum non est, ex veteri constantique Ecclesiae disciplina atque

ex ipsis capitularibus constitutionibus quae adhuc vigent, quotquot ad chorale officium tenentur, eos omnes saltem cantum gregorianum rite pernoscere oportere. Cantus vero gregorianus, in ecclesiis omnibus cuiusvis ordinis adhibendus, is est qui ad veterum codicum fidem restitutus, ab Ecclesia in editione authentica, vaticanis typis, iam propositus est.

V. — Capellas etiam musicorum iis omnibus ad quos spectat commendatas hinc volumus, utpote quae, decursu temporum, in antiquarum scholarum locum suffectae, eo pacto in basilicis maioribusque templis constitutae sint ut polyphonicam praecipue musicam ibidem efficerent. Quam quidem ad rem, merito polyphonia sacra post gregorianum cantum altero loco haberi solet: ideoque vehementer Nos cupimus ut capellae huiusmodi, quemadmodum a saeculo XIV ad saeculum XVI floruerunt, ita hodie illic maxime renoventur ac revirescant ubi divini cultus frequentia et amplitudo maiorem cantorum numerum exquisitioremque eorum delectum postulant.

VI. — Scholae puerorum, non modo apud maiora templa et cathedrales, sed etiam penes minores et paroeciales aedes excitentur; pueri autem a capellarum magistris ad recte canendum instituantur ut ipsorum voces, iuxta veterem Ecclesiae morem, virorum choris sese adiungant, maxime cum in polyphonica musica, ut olim, adhibendae sint pro suprema voce, quae cantus appellari consuevit. Ex eorum numero, saeculo praesertim XVI, polyphoniae auctores peritissimi, uti est compertum, prodire, quos inter omnium facile princeps Ioannes ille Petrus Aloisius Praenestinus.

VII. — Quoniam vero didicimus tentari alicubi ut quoddam musicae genus resumatur, sacrorum officiorum

perfunctioni haud omnino congruens, praesertim ob immoderatiorem instrumentorum usum, Nos quidem hic profiteamur cantum cum symphonia coniunctum nullo modo ab Ecclesia tamquam perfectiorem musicae formam rebusque sacris aptiorem haberi; etenim magis quam instrumenta, vocem ipsam in sacris aedibus resonare decet: vocem nempe cleri, cantorum, populi. Neque est autem putandum incremento musicae artis Ecclesiam obsistere, quod instrumento cuilibet humanam vocem anteponat; siquidem nullum instrumentum, quamvis eximium atque perfectum, in exprimendis animi sensibus humanam vocem superare potest, tum maxime cum ipse animus ea utitur ut preces et laudes ad omnipotentem Deum extollat.

VIII. — Est quidem Ecclesiae proprium musicum instrumentum a maioribus traditum, organum, ut aiunt; quod, ob miram quandam granditatem maiestatemque, dignum habitum est ut cum liturgicis ritibus coniungeretur, sive cantum comitando, sive, silente choro, ad praescripta, harmonias suavissimas eliciendo. At vero in hoc etiam illa vitanda est sacri et profani permixtio, quae causa cum fabrorum qui organa conficiunt, tum modulatorum quorumdam qui novissimae musicae portentis indulgent, huc demum evaderet ut de ipso ad quem destinatur sine mirificum hoc instrumentum deflecteret. Equidem ad liturgiae normas Nosmet ipsi optamus ut quaecumque ad organum spectant nova semper incrementa capiant; sed temperare Nobis non possumus quin conqueramur quod, uti olim aliis musicae formis quam merito Ecclesia prohibuit, ita hodie novissimis sane formis tentetur ut in templum profani spiritus invehantur; quas quidem formas, si gliscere inciperent, facere non posset Ecclesia quin omnino

damnaret. Personent in templis ii tantum organi concentus qui maiestatem loci referant ac rituum sanctitudinem redoleant; hoc enim pacto ars tum fabricorum in construendis organis, tum musicorum in eisdem adhibendis, revirescet ad liturgiae sacrae efficax adiumentum.

IX. — Quo autem actuosius fideles divinum cultum participent, cantus gregorianus, in iis quae ad populum spectant, in usum populi restituatur. Ac revera perneesse est ut fideles, non tamquam extranei vel muti spectatores, sed penitus liturgiae pulchritudine affecti, sic caeremoniis sacris intersint — tum etiam cum pompae seu processiones, quas vocant, instructo cleri ac sodalitatum agmine, aguntur — ut vocem suam sacerdotis vel scholae vocibus, ad praescriptas normas, alternent; quod si auspiciato contingat, iam non illud eveniet ut populus aut nequaquam, aut levi quodam demissoque murmure communibus precibus, liturgica vulgarive lingua propositis, vix respondeat.

X. — In hoc utriusque cleri industria desudet, praeceuntibus quidem Episcopis et locorum Ordinariis, ut, per se vel per alios rei peritos, liturgicam musicamque populi institutionem enrent, utpote cum doctrina christiana coniunctam. Quod quidem facilius efficietur scholas praecipue, pia sodalicia ceterasque consociationes liturgicis cantibus instruendo; religiosorum autem, sororum ac piarum feminarum communitates alacres sint ad hunc finem assequendum in variis institutis quae sibi ad educandum et erudiendum concredita sunt. Itemque valde ad hanc rem valituras esse confidimus eas societates quae in nonnullis regionibus, ecclesiasticis auctoritatibus obsequentes, musicam sacram ad Ecclesiae leges restaurare contendunt.

XI. — Ad haec omnia, quae spe-

rantur, adipiscenda peritis magistris iisdemque frequentissimis omnino opus est. Quo in genere, Scholis et Institutis illis, passim per catholicum orbem conditis, debitas laudes tribuimus; siquidem disciplinas huiusmodi diligenter docendo, praeceptores optimos idoneosque effingunt. Sed maxime memorare hoc loco ac dilaudare placet Pontificiam Scholam musicae sacrae altius tradendae, quae inde ab anno MCMX in Urbe a Pio X constituta est. Hanc Scholam, quam deinde proximus decessor Noster Benedictus XV studiose provexit novaque sede donavit, Nos quoque peculiari quodam favore prosequimur, tamquam pretiosa Nobis hereditate a duobus Pontificibus relictam, eandemque idcirco Ordinariis omnibus magnopere commendatam volumus.

Equidem probe novimus ea omnia, quae supra mandavimus, quantum studii postulant ac laboris. At vero quis ignorat quam multa opera quamque magno artificio confecta, nullis devicti difficultatibus, maiores nostri posteritati tradiderint, utpote qui pietatis studio ac liturgiae spiritu imbuti essent? Neque id mirum: quidquid enim ab ipsa, quam Ecclesia vivit, interiore vita proficiscitur, mundi huius perfectissima quaeque transcendit. Difficultates coepti huius sanctissimi animos Ecclesiae Antistitum excitent atque erigant nedum infringant; qui voluntati Nostrae concorditer omnes constanterque obsequentes, operam navabunt Summo Episcopo episcopali suo munere dignissimam.

Haec edicimus, declaramus, sancimus etc.

Datum Romae apud Sanctum Petrum, in quinquagesimo sacerdotii Nostri natali, die XX mensis Decembris MCMXXVIII, Pontificatus Nostri septimo.

BIBLIOTHECA
Platensis Sacerdotii Romani

**CONST. AP. « DEUS SCIENTIARUM
DOMINUS » DIEI 24 MAII 1931***(excerpta)***Tit. I. — Normae generales.**

ART. 1. - Universitates et Facultates studiorum ecclesiasticorum eae sunt, quae auctoritate S. Sedis ad disciplinas sacras vel cum sacris conexas tradendas et excolendas instituuntur, cum iure conferendi gradus academicos.

ART. 3, § 2 - Nomino Universitatum vel Facultatum comprehenduntur etiam haec Instituta a S. Sede in Urbe erecta...: Pontificium Institutum Musicae sacrae.

Tit. II. — De personis et regimine.

ART. 24. - Ut quis in Universitatem vel Facultatem ascribi possit, exhibeat oportet,

si sit clericus, litteras commendatitias Praelati sui Ordinarii, servatis ceteris praescriptionibus ecclesiasticis quae forte sint;

si sit laicus: competentis Auctoritatis ecclesiasticae litteras testimoniales de vita et moribus.

ART. 25. - Ut quis in Universitatem vel Facultatem ad gradus academicos adipiscendos ascribi possit, afferre debet, praeter ea quae in art. 24 praecipiuntur, authentica testimonia, ex quibus appareat eum:

1° curriculum medium studiorum classicorum rite absolvisse;

2°... c) *si sit clericus*, pro... Pontificio Instituto Musicae Sacrae: cursum philosophico-theologicum ad normam can. 1365 C. I. C. complevisse.

Tit. III. — De ratione studiorum.**1. Methodus generalis docendi.**

ART. 29. - Methodus in singulis Universitatibus vel Facultatibus talis adhibeatur, sive in disciplinis seligendis

et ordinandis sive in argumentis proponendis et explicandis, qualis requiritur ut auditorum mentes ad finem, iisdem Universitatibus vel Facultatibus propositum, cohaerenter excolantur.

Nominatim:

h) In Pontificio Instituto Musicae Sacrae disciplinae methodo historico-critica et theoretico-practica ita tradantur, ut auditores, secundum normas MP Pii Pp. X *de Musica Sacra* d. d. 22 Nov. 1903 et Const. Pii Pp. XI *Divini Cultus Sanctitatem* d. d. 20 Dec. 1928 editas, historia, scientia, peritia sive cantus gregoriani sive compositionis sacrorum concentuum sive organi pulsandi, in usum maxime et decus sacrae Liturgiae, instituantur.

2. Studiorum curriculum.

ART. 31. - Studiorum curriculum absolvitur:

h) in Pontificii Instituti Musicae Sacrae, sectione Cantus gregoriani annis tribus, sectione Compositionis sacrorum concentuum annis quinque, sectione Organi annis quattuor.

Tit. IV. — De collatione graduum academicorum.

ART. 41. - Baccalaureatus conferri non potest:

h) in Cantu gregoriano ante expletum annum primum, in Compositione sacrorum concentuum ante expletum annum tertium, in Organo ante expletum annum secundum.

ART. 43. - Licentia conferri non potest:

h) in Cantu gregoriano ante expletum annum secundum, in Compositione sacrorum concentuum ante expletum annum quartum, in Organo ante expletum annum tertium.

ART. 45. - Laurea conferri non potest:

h) in Cantu gregoriano ante expletum annum tertium, in Composi-

tione sacrorum concertuum ante expletum annum quintum, in Organo ante expletum annum quartum.

(A. A. S. 1931, p. 241-266 - A. A. S. 1931, p. 263-284).

Ordinationes ad Const. Ap. « Deus scientiarum Dominus », rite exequendam.

Tit. III. — De ratione studiorum.

VIII. — Pontificium Institutum Musicae Sacrae.

A) Cantus gregorius.

1. *Disciplinae principales:*

- a) Theoria gregoriana generalis;
- b) Aesthetica, altior theoria, Palaeographia gregoriana;
- c) Institutiones sacrae liturgiae;
- d) Exercitationes cantus gregoriani ¹.

2. *Disciplinae auxiliares:*

- a) Historia musicae, cantus gregoriani, legislationis, ecclesiasticae de musica sacra;
- b) Solmisationis variae species;
- c) Ars recte canendi;
- d) Ars gregorianos concertus moderandi;
- e) Harmonia et Contrapunctum;
- f) Ars pulsandi Organum et « pianoforte » quod complementare dicitur;
- g) Ars consociandi Organum cum cantu gregoriano.

3. *Disciplinae speciales et cursus peculiare in propriis Statutis recensentur.*

B) Compositio sacrorum concertuum.

1. *Disciplinae principales:*

Praeter disciplinas de quibus sub litt. A), 1-a), c), d):

- a) Harmonia, Contrapunctum, Fuga;
- b) Ars componendi secundum varias musicas formas.

2. *Disciplinae auxiliares:*

Praeter disciplinas de quibus sub litt. A), 2-a), b), c), f), g):

- a) Musicologia;
- b) Polyphonia sacra secundum normas veterum summorumque auctorum;
- c) Ars chorum moderandi;
- d) Ratio iudicandi de musicis compositionibus;
- e) Ars symphonica (*Strumentazione*).

3. *Disciplinae speciales et cursus peculiare in propriis Statutis recensentur.*

C) Organum.

1. *Disciplinae principales:*

Praeter disciplinas de quibus litt. A), 1-a), c), d) et B), 1-a):

- a) Ars pulsandi organum quod principale dicitur;
- b) Ars consociandi ex improvise organum cum cantu gregoriano;
- c) Ars componendi in organo modos musicos secundum antiquum ac recentiore stilum.

2. *Disciplinae auxiliares:*

Praeter disciplinas de quibus sub litt. A), 2-a), b), c), g), et B), 2-b), d): Historia, Structura, Aesthetica organi. — Illustriores musicae cum organo auctores. — Ratio docendi artem pulsandi organum.

3. *Disciplinae speciales et cursus peculiare in propriis Statutis recensentur in AAS 1931, p. 263-284.*

¹ Exercitationes initium sumere debent... inde ab anno primo: *ibid.*, art. 23.

INDEX ANALYTICUS

Numeri indicant paginas; litterae a b c indicant superiorem, mediam vel inferiorem partem paginarum; numeri parvi indicant notulas relativas.

A

Ad militantis const. Benedicti XIV 92b.
Aëlredus abbas 40a.
Agathense c. 33a.
Albiense c. (1850) 116c.
Aldega 139₃.
Alexander VII 63₃, 77ac, 87b, 92₁.
Alferi P. 81₁, 103₁.
Alias nonnullas constitutiones 64c.
Amalarius 21₂.
Amalphitanum c. (1597) 71₂.
Ambros 218₄.
Ambrosius (S.) 22c, 23ac, 24b, 26b.
Amoiden 64₄.
Amelli A. 136₂.
America merid.: musicae liturgicae reformatio 124.
America septentr.: musicae liturgicae reformatio 123.
Americae Status Foederati:
— sodalitia a S. Caecilia 126c.
Andamento 183a b.
Andrianensis causa [SCC] (1820) 135₆.
Anerio F. 73c, 74a.
Anglia:
— sodalitia a S. Caecilia 126c.
Anglia et Hibernia: musicae liturgicae reformatio 122 s.
Animuccia I.:
— musicae sacrae restaurator 65₂.
Annus qui Ep. Enc. Benedicti XIV 92c ss.
Anti-liturgica musica 203c.
Antiphonae:
— prolixitas in earum fine vitanda 68b.
Antiphonarius gregorianus 29a.

Antiphonicus (psalmodum cantus) 24b.
Antissiodorensis c. (578) 33c.
Antuerpense c. (1610) 70₄.
Apostolica Sedes (competentia exclusiva) 1c.
Apostolicae litterae 3b.
Aquense c. (1585) 70₄.
— — (1850) 117a.
Aquisgranense c. (816) 32a.
Aria 76a.
Arnulphus 50₆.
Arpa 241a.
Arretium: congressus in honorem Guidoni Monachi et librorum choralium editio 129b.
Asaph 10c.
Asia: musicae liturgicae reformatio 31c, 32b, 88c.
A solo instrumentorum 241c.
Associatio Italica a S. Caecilia:
— protector: v. Bisleti Card.
Athanasius (S.) (fuga) 22c, 26a.
Audomari (apud Pontem) c. (1279) 42a.
Augustanum c. (1567) 67b.
— — (1607) 70₄.
Augustinus (S.) 21c, 24c, 34a.
Auscitanum c. (1851) 118c.
Auto-organo 232a, 234a.
Avenionense c. (1598) 70a.
— — (1725) 87c.

B

Baif (do) 76₂.
Baini G. 49₁₋₃, 50₇, 52₃, 56₂, 98b, 100c, 101₁, 168₃.
Baicense c. (1300) 42a.
Baltimorensis c. (1791) 76₄.

Baltimoreense c. (1837) 124a.
 — — (1866) 124c.
 — — (1869) 125a.
 Baluze S. 51₇, 54₁.
Bande musicali 242a.
 Bartolini Card. 136b.
 Bas G. 182₃.
 Basili 100c.
 Baellius (S.) 22b.
 Battaglia 139₃.
 Benedictus XIV 92 ss, 97c.
 Benedictus XV 146b.
 Beneventana s. (1693-1698) 82a.
 Bertola A. XXIVb, 153₁, 157₄, 158₅₋₈,
 165c ss, 171₂.
 Blais 193a.
 Bibliographicus apparatus XVII, XXVIc.
 Bisleti Card., V, 146₄, 147c, 148c.
 Bituricense c. (1286) 34b.
 — — (1584) 69c, 70₄.
 — — (1850) 117a.
 Blancicampianus Frid. Nausea 57b.
 Boëtius 48₃.
 Bona I. 85a.
 Bordes C. 134₂.
 Borghezio G. XXVIIc.
 Borromeo Card. 61₂, 64c.
Bourbons (faux) v. Faux bourbons.
 Brevia 3b.
 Bruno G. 204c.
 Bucero Martinus 57a.
 Budense c. (1379) 42a.
 Bullae 2₁₃, 3a.
 Burdigalense c. (1850) 117c.
 — — (1853) 69b, 70₄, 119c.
 — — (1859) 120b.
 — — (1868) 120c.

C

Cabillonense c. (650 c.) 34a.
 Caccilla (S.):
 — congregatio 100a b, 101₁, 126a.
 — sodalitia 126, 136b, 141c.
 Caelestis liturgia et musica 14a.
 Caeremoniale Episcoporum 92b.
 Caesarius (S.) Arelatensis 22c.
 Calasans A. 64₄.
 Cameracense c. (1565) 67b, 68a, 71₁.
 Cametti 65₁.
 Campana marchio et librorum choralium
 editio 127₃.
 Campanae v. *Carillons.*
 Cantores:
 — munus 32a, 58, 76b, 85b, 218a.

— *habilitas canonica*: clerici praeferantur
 66a; catholici sint 107a, 107c s; antequam
 in munus introducantur, professionem fidei
 tridentinae eliciant 107c; in sacris hebraeo-
 rum vel acatholicorum canere prohibentur
 105a.
 — *habilitas canonica* quoad viros 219c; eu-
 nuchi excludantur 84b.
 — *habilitas canonica* quoad mulieres 220 ss;
 112b, 115b c, 118c; mulieres, maxime
 pretio conductae, a pueris substituantur
 122c; scaenicae cantatrices nullo modo
 tolerantur 107a.
 — *habilitas canonica* quoad pueros 223c s;
 110a, 112b, 114a, 121b, 122c.
 — *habilitas canonica* quoad religiosas 224b.
 V. Religiosae.
 — notae morales 227; 82c, 105a, 108a,
 113b, 115b c, 119 c, 122a; in ecclesia mo-
 deste ac pie se gerant 113b; eorum nomina
 publico ne annuntientur 110a; si clerici
 sunt, in scaenam ne ascendant 97a.
 — notae liturgicae 228b; 66 ss, 97b; chori
 locus 76b. V. Clathra.
 — notae scientiae 228b; 39 ss, 43 c, 50₈,
 145a; gutturales voces removeantur 66a.
 — numerus 116c, 120a.
 — stipendia 64₄.
 — pontificii 50₇.
 — sub David 9b.
 Cantorum schola (S. Gregorii) 29a, 30a.
 — dotatio 29b.
 Cantus finis ac indoles 68a.
 — mollis cantandi modus, quae pars can-
 torum murmurando solum cantum comi-
 tatur, reprobatur 112a.
 — canendi modus apud Patres 18b.
 Capocci 139₃, 178₄.
 Capranica Card. 54a.
 Cardinales (competentia) 2a.
 Cardinalitiae functiones 2b, 2₁₁.
 Carducense c. (1289) 34b.
Carillon 241a.
Carillons:
 — lascivarum ineptarumque cantionum tin-
 nitus reprobatur 67a, 68b, 69a, 122a.
 Carolus (S.) Borr.:
 — monialibus cantum figuratum prohibuit
 63₃.
 Carolus IX 76₂.
 Carpani 53₄.
 Carpegna G. 81a.
 Casimercato 64₄.
 Casimiri R. XXVIIc, 54₄, 61₂, 65₂, 66₂, 184c,
 232₃, 240₁.

- Cassellense c. (1853) 123a.
 Castrati v. Cantores: habilitas canonica quoad viros.
 Catalanus I. 84a.
 Catecheses plis canticis inchoantur et finiantur 110a.
 Celesta 241a.
 Cenciarelli 100c.
 Censura musicorum operum 245b.
 Cetra 241a.
 Charismata (melodice recitabantur) 13a.
 Cherubini 139₃.
 Chirographi 3c.
 Chitarra 241a.
 Chorale officium 229c s; 47a, 89a, 90a, 93b, 110b, 116a, 120c; distincte pronuntietur 66a; clamores prohibentur 85a; modestia ac gravitas in choro necessaria 90b c, 91a; abusus tollendi 90a.
 — dissonantes voces excludantur, asperiores corrigantur 67c s.
 — debitum canonicorum 92b.
 — capitulares tenentur per se et non per substitutos officium peragere 61a.
 — instituatur peritus chori magister 82b, 88c, 93c, 104b, 123b; chori magistri sub David 9a.
 — capitulares omnes cantum gregorianum addiscant 83b, 88c, 104a; intra praefinitum temporis spatium 82b.
 — capitulares legitimo experimento cantus gregoriani peritiam comprobent 105b.
 — gregoriani cantus peritia in canonicatibus conferendis attendatur 87c.
 — mansionarii examen subeant 105b.
 — poenae contra nolentes cantum gregorianum addiscere 125c.
 — Vesperae singulis diebus dominicis et festis de praecepto solemniter celebrentur 123a.
 — versiculi sub organo clara voce recitentur 90b.
 — extra ecclesias officia decantare non licet 89a.
 Choralis psalmodia in primaeva Ecclesia 46b.
 Choralis ritus:
 — sub David et Salomone 9b c.
 Choralitas, natura propria musicae liturgicae 179c.
 — apud Patres 27b; ratio polyphoniae 198b.
 Choreae mulierum in sacris prohibentur 41b.
 — religiosarum cum ecclesiasticis vetantur 41₃.
 — abusus 18, 33b c, 34, 34₃₋₅, 35, 47a.
 Chori magister v. Chorale officium.
 Chorus (eius locus) v. Cantores, notae liturgicae.
 Chromatica harmonia:
 — eius abusus musicam liturgicam corrumpit 76a.
 Chromatica musica apud Patres 18₁.
 — — tonis gregorianis ne praeferatur 111b.
 Chromatismus in musica liturgica 201c.
 Cicero 176₃.
 Cimello Th. 72₃.
 Cincinnatense III c. (1861) 123c.
 Cincio G. S. Petri in Vaticano canonicus 65₂.
 Clarinetto 241b.
 Clathra 80c, 97b, 228b.
 Clavicembalo 241a.
 Clemens V 41b, 46c.
 Clemens VIII 63₃.
 Clemens XI 63₃.
 Clemens XIII 92₁, 97c.
 Clerici:
 — psalmodiae incuria 46b.
 — cantum gregorianum addiscant 60c, 83c, 87c, 88c, 103c, 104a c, 105b, 106b, 114b, 117b, 119a, 120c, 121c, 122c, 125a.
 — examen coram Episcopo subeant 88c.
 — ante susceptum sacerdotium examen subeant 104a, 105b.
 — gregoriani cantus peritia ad sacros ordines recipiendos requiritur 82₁.
 Cloveshovense c. 31c.
 Codex iuris canonici et musica liturgica 147a, 165 ss.
 Coelestinus (S.) 28b.
 Coemeteria (ludi) 33b.
 Coetus pro sacro concentu 1₃.
 Colocense c. (1863) 107a.
 Coloniense c. (1860) 110c.
 Combarieu 76₃.
 Commer 52₃.
 Concilia generalia (competentia) 1c.
 Concilliorum acta 4a.
 Congregatio (S.) Episcoporum 83₇.
 Congregatio S. Visitae Apostolicae 79c.
 Congregationes romanae (acta) 4a.
 Conductus 37c.
 Congressus catholici et musicae liturgicae reformatio 136.
 Consonantiae octavae, quinta, quarta permittantur 48c, 49.
 Constitutio 2c.
 Consuetudines musicae liturg. apud Patres 27a.
 — in genere 157 s.
 — laudabiles servandae 57a.

Conte B. 65₄.
 Contrabbasso 241a.
 Contrapunctus 37b.
 Convivia in Ecclesia prohibentur 33c.
 Copriniacense c. (1260) 42a.
 Copula 38a.
 Corpus iuris canonici:
 — iuris musicae liturg. fontes 44a.
 — — vis legalis 44b c, 45a.
 — — natura et indoles 45.
 Coussemaker v. De Coussemaker.
 Crescentini 101₁.
 Christiani primaevi (musica) 12, 13a.
 Christus (hymni cantus) 12c.
 Cum semper const. Benedicti XIV 92b.
 Cunigua (D. Jnan de) 72₂.
 Cyrillus (S.) Hierosolymitanus 23b.

D

Dadi v. Giuoco de' dadi.
 D'Alessi G. 182₁, 250₁.
 Dal Monte Card. 73c.
 Damasus (S.) 28a.
 David 9, 10.
 De Coussemaker 50₄, 129a.
 Decretales litterae 3a.
 Defunctorum officia quam recte decantentur 116c.
 De Gilbert V. 182₂.
 Delatte P. 131a.
 Della caccia (prophanum thema music. liturg.) 59a.
 Della Corte 183₂.
 De Santi A., XXIVa, 51₁, 54₄, 54₁, 137₂, 140₂, 145c.
 Deus scientiarum Dominus const. 148c.
 Diaconi dum altari inserviunt cantare non debent 45b.
 Diaconus:
 — eius partes in canendo monialibus ventantur 62c.
 Diaphonia 36b, 36₂.
 Dicasteriorum acta 4a.
 Didacus de Paiva 218₄.
 Didascalia 318 Patrum 23b.
 Dignitatis eminentia decr. 2₁₁.
 Directaneus (psalmodium cantus) 24b.
 Discantus 37a.
 Divini cultus sanctitatem 149a, 155c.
 Docta SS. Patrum 47 s, 87a.
 Dominica oratio:
 — integro cantetur 67a.

— ab instrumentis vel organo ne absumatur 60a.
 Domus Pontificia ius singulare sequitur 164₄.
 Donizetti 139₂.
 Dubois Card. 147b, 149₁, 224c.
 Ducis B. 76₂.
 Durandus 41b.

E

Ecclesiasticorum modestia (monita) 43b.
 Elevatio:
 — sub elevatione S. Hostiae ne cantentur Antiphonae 67b.
 Encyclicae litterae 3c.
 — epistolae 3c.
 Episcopatus puerorum v. Innocentium SS. festum.
 Episcopi (competentia) 2a, 64a, 96c.
 Episema v. Rhythmica signa.
 Epistola cum melodiis nullatenus decantentur 43c.
 Eunuchi utrum in choris ecclesiasticis adhiberi possint 97a.
 Eusebius Caesar. 21b.
 Excommunicatio cantum gregorianum spernentibus 31a.
 Exoniense c. (1287) 34b.
 Extra-liturgica musica 203b.
 Ezechia 10c, 10₂.

F

Fagnanus P. 63₂, 81a.
 Fagotto 241b.
 Falsellisti 223b.
 Falso bordone, usus liturgicus 216a. V. etiam Faux-bourbons.
 Faux bourbons 121c.
 Felini R. 231₂, 238₂.
 Ferdinandus I Imper. 62a.
 Ferretti P. 204₁.
 Fétis 129a.
 Fischer Card. et librorum choralium editio 132b-c, 144a.
 Flauto 241b.
 Fontemaggi 100c.
 Fontes iuris 1b.
 Fontes (valor) 5, 5₂.
 — (collectio) 4c, 4₂.
 Forma externa:
 — antiquae artis studium 76₂.
 Fracchia 101₁.
 Friedberg cfr. Richter.

Functiones liturgicae solennes 206b.
 — — non solennes 206b.
 — extra-liturgicae 206b.
 Funera (abusus) 35b.
 Funerum pompae (in Eccl. antiq.) 24b.

G

Gad 10b.
 Gallia: musicae liturgicae reformatio: 32c,
 33c, 34a, 68a, 87c, 116 ss.
 — sodalitia a S. Caecilia 126c.
 Gallicus J. 50₆.
 Gastoué 49₁, 181₄.
 Gatti G. 183₃.
 Gelasius (S.) I 28c.
 Gerbert M. 97b, 218₁.
 Germania: musicae liturgicae reformatio 32a,
 34b, 67a, 108 ss.
 — sodalitia a S. Caecilia 26ac.
 Gerso 50₇.
 Gerundense c. (517) 33a.
 Gesualdo Card. 73a.
 Gevaert Fr. 181₄.
 Ghislinus 65₄.
 Ghisleri 61₂.
 Gigout 174₁.
Giuoco de' dadi (uti thema musicae litur-
 gicae) 53₄.
 Glareanus 51₂.
 Gluck 101₁.
 Gnesensis s. (1578) 70₄.
 Goliardi cantare in sacris prohibentur 42a.
 Gradense c. (1296) 43c.
Grammofono 242a.
Gran cassa 240b.
 Gregoriana quaestio 29₄.
Gregorianische Rundschau 134a.
 Gregorianus cantus:
 — — eius integritatis cura 30, 31ab, 71a.
 — — et organum 36 s.
 — — natura 187 s; excellentia 56c, 85c s,
 108b, 111c, 113a, 114ab, 119b, 120b, 123b;
 in certis liturgiae partibus unice permit-
 titur 181₈; musicae liturgicae exemplar
 114b, 182c ss; eius ratio 183; afflatus
 181a; sapor 184b; usus apud populum 109b,
 111b, 116c; apud scholas cantorum 123c,
 124c, 186b; apud religiosarum collegia
 186c.
 — Librorum choralium editio (historia)
 72a, 127c (edit. Medicea), 134b ss, 142a;
 prout in authenticis libris traditur, ca-
 natur 123a. Solesmensium editio 142 ss.

— — Libri chorales: quinam sint 188₈; de
 editionibus typicis imprimendis 187; de
 editionibus iuxta typicas 189 s; de Propriis
 imprimendis 190c s.
 — — De signis rhythmicis et dynamicis
 192 ss.
 — — De editionibus in subsidium scholarum
 cantorum 194c.
 — — Ius proprietatis et executionis 196 ss.
 Gregorius (S.) I 29a, 45b, 75a, 181₈.
 Gregorius IX 44c.
 Gregorius XIII 72a, 74a, 100b.
 Gregorius XIV 63₃.
 Gregorius XVI 100b, 101₁.
 Gregorius (S.) Turonensis 24a.
 Guadagni Card. 92a, 96a.
 Guardini R. 180₂.
 Guéranger P. 66₁.
 Guerriero 62₁.
 Guerrini P. 139₂, 141₈, 145₈, 240₈.
 Guidetti 73a.
 Gullelmi 138₃.

H

Haberl 51₇, 52₂, 4, 63₅, 65₁, 71₃, 129a,
 183b.
 Halifaxiense I c. (1857) 106c.
 Hallel 12c.
 Haller 51₄.
 Hanin A., XXIVa.
 Hanssens 153₂.
 Hanslick 167b.
 Harlemense c. (1564) 67a.
 Haydn 138₃.
 Hebraeorum musica 7a.
 Herbipolense c. (1298) 42a.
 Hibernia v. Anglia et Hibernia.
 Hieronymus (S.) 45b.
 Hieronymus Aleander 56b.
 Hispania: musicae liturgicae reformatio 33b,
 70b, 89b, 121 s, 148b.
 Honoratus abbas 30b.
 Hoquetus 38a.
 Hormisdas (S.) 28c.
 Horn M. 134a.
 Horologia v. *Carillons*.
 Hoyeda C. 64c.
 Hungaria: musicae liturgicae reformatio
 106 s.
 — sodalitia a S. Caecilia 126c.
 Hyginus (filius Praenestini) 61.
 Hymni (cantus in Eccl. antiq.) 28c.
 Hypediaconus v. Subdiaconus.

I

- Ignatius (S.) 218a.
 Impurum in musica quid sit 168 s.
 Innocentium SS. festum (abusus) 42a, 69b, 70a b.
 Innocentius XI 81a.
 Innocentius XII 81a.
 Institutum musicae liturg. apud Patres 27.
 — — — in VT 11a.
 — — — in NT 12 ss.
 Instructio 4b.
 Instrumenta musica:
 — — usus apud paganos 16c, apud Patres 19, in ecclesiastica traditione: excluduntur 66a; bellica instr. prohibentur 88b, 112a; tuba permittitur ad Iudicii Universalis cogitationem; fragosa vel inusitata vetantur 102b; aspera vel nimis mollia excludantur 112a; sine speciali licentia ne adhibeantur 99c, 102b; rectus usus 238a.
 — — quatenam permittantur, quatenam excludantur in Ecclesia 240b; extra templum in pompis 242b.
 — — ratio 95a, 104c, 119c.
 — — cautelae 105c, 122a.
 — — prohibentur in Quadragesima, in Adventu, in Majori Hebdomada, in funeribus 82₁, 106a, 110a, 124b.
 — — abusus 39a, 55b, 85c, 98b, 111a; profanitas quaevis vitetur 107b; lascivia vitanda 69a; instrumentorum multiplicatio musicam liturgicam corrumpit 76a; absque Ordinarii licentia vetantur 115b.
 Isidorus (S.) Pelusiota 23b.
Ispirazione 184a.
 Italia: musicae liturgicae reformatio 34b, 35c, 66, 82 ss, 87, 103 ss.
 — sodalitia a S. Caecilia 126c.
 — musicae liturgicae restauratio 137a, 139b.

J

- Jанвснн 49₄.
 Jesina dioec. et musicae liturgicae reformatio 100c.
 Joannes (S.) Chrysostomus 24c.
 Joannes de Muris 39a, 50_a.
 Joannes Diac. 29a.
 Joannes VIII 29a.
 Joannes Salisburnensis 39c.
 Joannes XXII 47b, 50b, 52a, 59b, 60₁.
 Jolada (cantorum restitutio sub) 10₃.

- Josaphat (cantorum restitutio sub) 10₃.
 Josia (cantorum restitutio sub) 10₃.
 Josquin 52₃₋₄, 198b.
 Jus antiquum XXVa.
 — novissimum XXVa.
 — novum XXVa.

L

- La battaglia* (prophanum thema music. liturg.) 59a, 59₂.
 Lainez S. J. 61₂.
 Lambruschini Card. 101₁.
 Laodicense c. (343-381) 31c, 32b.
 Lascivum in musica quid sit 168 s.
 Lassus Orlandus 198b.
 Lateranense II c. (1139) 46a.
 Laxgiltis (de) Fr. 64₄.
 Leclercq H. 181₃.
 Lecoffre 193a.
 Lectores ordinati in pulpito psallere possunt 46a.
 Leges musicae liturgicae: natura 153 ss; poenales suppressae sunt 158b; earum ambitus 156 s; consuetudines 157 s; decreta SRC eorumque distinctio 159 s; subiecti 160b; cessatio 160c s; interpretatio 162 ss; fontes 169 ss; romana traditio 172₃.
 — Motu Proprio Pii X et leges anteriores 170 ss.
 Leo (S.) M. 28b.
 Leo IV 30a, 35a.
 Leo XII 99a.
 Leo XIII et musicae liturgicae restauratio 129b ss, 132₁, 136b.
 Lethielleux 193a.
 Levitae (musici):
 — sub Ezechia 10b.
 Libani (Montis) Maronitarum s. 88c.
 Liberiana Basilica 146b.
 Libri liturgici ut sint emendate scripti 58a.
 Liechtenstein 73a.
 Lindanus 54b, 55₁.
 Lingonensis ep. et librorum chorallium editio 133b.
 Liturgia et musica 174 ss.
 Liturgia sollemnis quatenam sit 175c.
 Liturgica musica 203b.
 Luctae in sacris locis prohibentur 41b.
 Ludi in sacris locis prohibentur 41b.
 Lugdunense c. (1245) 42a.
 Lugdunense II c. (1274) 43c.
 Lugdunense c. (1850) 118a.
 Luxuriosa carmina prohibentur 41b.

M

- Maggi S. 98₅.
 Maldeghem 52₃.
 Mandi 101₁.
 Manuum plausus 21a.
 Marcelli (Missa Papae) 63₅, 65₁.
 Marcello 138₃.
 Marcellus II 56a.
 Marchesan S. 140₂.
 Martini I. B. 98a.
 Massarelli A. 56a, 56₁.
 Mechliniae:
 — Institutum musicae sacrae 148c.
 Mechliniense c. (1570-1607) 68c, 70₄.
 Medicea editio 71 ss.
 Mediolanense I c. (1565) 66a.
 — III c. (1573) 66b.
 — c. (1582) 70₄.
 Mediolanum:
 — musicae sacrae reformatio sub Card. Borromaeo 66a, 66₂.
 Meluzzi 139₃.
 Mercadante 139₃.
 Mercati 62₂.
 Merry del Val 144a.
 Merulo 64₄.
 Meschini 101₁.
 Minimorum fratres vel moniales 93₂.
 Missae sollemnis decor (monita) 42c, 43a.
 Missionum terrae: musicae liturgicae reformatio 125a.
 Mocquereau A. 192₃.
 Moderna musica 199 ss.
 — qualitates necessariae 200a.
 — praestantia 200c.
 — defectus vitandi 201b.
 — chromatismus in musica liturgica 201c.
 — theatralis stylus reiiciatur 202c s.
 Moguntinum c. (813) 34b.
 Moissenet 134₂.
 Molinari 100c.
 Molitor K. 64₂, 71₃, 181₁.
 Monaldi 101₁.
 Monastica traditio 41b.
 Moniales:
 — reformatio quoad cantum 62b; reformatio Romae 83₇.
 — cantus figuratus permittitur 62 s, 63₂; prohibetur 62c, 63₃, 83c.
 — saecularibus prohibetur earum monasteria ingredi ad musicam tradendam 63₂.
Moniteur de Rome et librorum choralium editio 130₁.
 Monte (Dal) Card. v. Dal Monte Card.
 Morales 62₁.
 Morelot S. 50₆.
 Moriconi 139₃.
 Mostaza M. XXVIIc.
 Motalbo 65₄.
Molets 88a.
 Motetus 37c.
Motu Proprio 3b.
 Mouton 52₃.
 Moyses 8.
 Mozart 138₃.
 MP *Quanta semper cura* 1₃.
 Mulleres: cantus 34b.
 — cantus in Ecclesia antiqua 23b.
 Müller A. 174₁.
Multum ad movendos animos const. PII PP IX 126b, 245b.
 Muratori L. 85b.
 Muris cfr. Joannes de Muris.
 Musica:
 — et liturgia 55a, 127b, 174 ss.
 — effectus 28b, 54b s, 93c, 177a.
 Musica liturgica:
 — natura 40c, 59b, 69c, 70a, 80a, 99b, 102b, 106b s, 108b, 109b, 110c, 115b, 116c, 117a, 119a b c, 120c, 121c, 122c, 123c, 124a, 125a.
 — ratio 107b, 116c, 118a, 183b; in VT et NT 15b; apud paganos 16.
 — finis 60a, 69b, 78a, 105b, 107a, 120a, 121a.
 — (forma) 212 ss; quoad partes Missae 214; quoad horas canonicas 215.
 — amplitudo 123c, 243 s.
 — — tempus conveniens 91c, 92a, 102b.
 — — tempori conveniens 56a, 69c, 115a.
 — — qualitates ac notae 66a, 177 ss; violentae harmoniae et insolita intervalla videntur 109c.
 — — criteria remota 177 ss, proxima 182c ss.
 — — Gregorianus cantus: vide sub h. v.
 — — Polyphonia 197c ss, 111c; vide etiam sub h. v.
 — — moderna musica 199 ss; 67b, 69b, 94c, 107b, 108c, 110a, 118b; vide etiam sub h. v.
 — ius executionis 204 s.
 — ecclesiastica traditio 118c, 149 ss.
 — — abusus 137 ss; 55a, 59a, 62a, 66a, 67bc, 68bc, 69b, 70c, 75 ss, 77a, 78b, 83a, 84a, 85a c, 86a, 87c, 88a, 89a c, 91, 94a, 97b, 98b, 102a, 103b, 104c, 107b, 111a, 115a, 116b, 121a.
 — — sodalitia a S. Caecilia 126c; SRC ordinationes 136 ss; librorum choralium editio 127 ss; bibliographia 127₁.

- Reformationis media:
 — — Centrum dioecesanum 245 s, 144c;
 congressus catholici et sodalitia caecilianae
 145c; studium 246 ss; 106c, 107a; scholae
 instituuntur 109a, 111b, 113b, 118a, 119a,
 148c; necessarii sumptus a capitularibus
 praestentur 114a; opera vere liturgica edere
 98b, 101a, 109b; censura instituatur 105a;
 iuramentum 78c, 81a; zelus Domus Dei
 251 s; Ordinariorum cura 252a, 252₁.
 — viris prohibetur musicam artem mulie-
 ribus tradere 63₃.
 — inter fideles 134c.
 Musicae sacrae (schola pont.) Vc.
 — magnus cancellarius: cfr. etiam *Bisleti*.
 Mustafà 139₃.

N

- Namurcense o. (1604) 70₄.
 Narbonense c. (1609) 70₄.
 Nardo 65₄.
 Nasoni A. 140₂, 141₁, 249₂.
 Nathan 10b.
 Navarrus 49₁.
 Neapolis — congressus catholicus a. 1983 et
 musicae liturgicae reformatio 136b.
 Neapolitana s. (1699) 82c.
 Nehemia (cantorum restitutio sub) 10₃.
 Neo-Eboracense III o. (1861) 123c.
 Neo-Eboracensis ecclesia et cantus mulierum
 222b.
 Nerwicense c. (1257) 41b.
 Nicolaus V 54a.
 Nicosienses constit. 43b c.
 Nisard 49₄, 129a.
 Nivernense c. (1246) 42₄.
 Noël 88a.
 Normand v. Nisard.
Nos quidem breve Leonis XIII 131a.
 Nova artis inventa qua ratione in musica
 liturgica recipiantur 48c, 50a.
 Novellae scholae abusus 47c.

O

- Oboe 241b.
 Octavius Andegavensis P. 229₂.
 Odescalchi Card. 92₁, 99c.
 Officia divina (decoris studium) 43.
 Okeghem 52₄.
 Olmncense o. (1591) 70₄.
 Opera 111a.
 Oratorios 91c.
 Orchestra 242a.
 Organandi ars 36b.

- Organicum melos 36c.
 Organoeda:
 — muneris natura 233b.
 — persona 234c.
 — in sacris hebraeorum vel acatholicorum
 pulsare prohibentur 105a.
 Organum 231 ss.
 — indoles 67a b, 69a, 102c, 104c, 109c, 118a,
 119c, 232a.
 — usus 235 ss; 68b, 110a, 115b; tempore
 Passionis 80c; prohibetur usus in Missis
 Defunctorum, diebusque Adventus et Qua-
 dragesimae, exceptis Dominicis *Gaudete* et
Laetare 87b; in symbolo et Passionis cantu
 ne adhibeatur 69b.
 — officium 237b; intratae sic dictae abolean-
 tur 110a; profana pulsari vetantur 99c;
 interludia saepe frivola atque nimis longa
 interdicuntur 113b; levibus sonis et inho-
 nestis cantiunculis resonare expresse pro-
 hibetur 122a.
 — ratio 238a; 95a, 115c; sub organo versi-
 culi clare recitentur 90a, 113b; desultoria
 pulsatio reprobatur 86a.
 — (forma musica) 36b.
 Orientales ius singulare sequuntur 164₄.
 Orlandus Lassus v. Lassus Orlandus.
 Ortiz 62₁.
Osservatore (L') Romano et librorum chora-
 lum editio 130₁.
 Ostini Card. 100c, 101₁.
 Otaño N. XXIVa.

P

- Pagani (musica) 16, 17.
 Pallavicino S. 63₄.
 Panici A. 193b.
 Parasoli 73c.
 Passio Domini:
 — a solis Diaconis vel presbyteris sacris
 vestibus indutis cantetur 83a.
 — cantu gregoriano, nullatenus figurato can-
 tetur 83a.
 Passionis tempore:
 — organum prohibetur 80c.
 — gregoriano cantu uti licet 84c.
 Pastor 62₂.
 Patres (musica) 17b c ss, 19 ss.
 Patrizi Card. 101₁, 102a, 103b, 178₄.
 Pauli (S.) praecepta de musica 13b, 14a.
 Paulus V 73c, 74a, 127c.
 Pedrell F. 197₂.
 Pergolesi 138₃.
 Perusinus 65₄.

Petrus de la Rue 54₁.
 Philippus II Imp. 65₃, 72a.
Piae sollicitudinis studio 77a c, 79c.
Pianoforte 241a.
Piatti 240b.
 Pientinus Ep. 62c.
 Pisae: congressus caecilianus a. 1909, 145c.
 Piscicelli-Taeggi O. 50₃.
 Pius IV 61₃, 64c.
 Pius V 70c, 71c.
 Pius VIII 100a.
 Pius IX 101₁, 125 ss.
 Pius X, XXIIIb, 132b ss, 140b ss.
 Pius XI, XXIIIb, 1b, 50₁, 147 ss.
 Poenae:
 — contra novatores 48b.
 — cum magistratu desuper agatur 69b.
 — corporales 78c, 80c.
 — pecuniariae 68c s, 78a, 80c, 82b, 90a, 91a c, 99a, 103a, 125c.
 — carceris 69a.
 — excommunicationis 78a.
 — suspensionis ab officio 78a.
 — inhabilitatis officii 80c, 96a, 103a.
 — privationis perpetuae officii 78c, 80c s.
 — censurae ecclesiasticae 90a, 91c, 92c.
 Poggio 54₂.
 Polyphonia 197 ss.
 — origo 51a.
 — defectus 52 s.
 Pontificia Capella:
 — Punctator, Liber Punctuationum 64c, 65₁.
 Pothier J. 49₄, 133c.
 Poussiègue C. 132a.
 Praeceptum Domini (de musica) 10b.
 Praefatio:
 — integre cantetur 67a; ab instrumentis vel organo ne absumatur 69a.
 Praelati (psalmodiae incuria) 46b.
 Praenestinus 52_{1,4}, 53₁, 54₁, 72a, 74a, 75b, 198b.
 — et editio medica 71a.
 — Missa Papae Marcelli 63₅, 65₁.
 — musicae sacrae restaurator 65a, 65₂.
 Pragensis o. (1565) 67b.
 — c. (1860) 108a.
 Prandium (ante et post): psalmodium cantus in Eccl. ant. 24b.
 Pro commisso const. 63₃.
 Profana musica 203b.
 Profanum excludatur a rhythmis et organis 60a.
 Psalmi symphoniaci 217a.
 Psalmi vulgares seu privati prohibentur in Ecclesia 32b c.

Psalmodia 229 s; in ecclesia antiqua 22b ss; regula 47b c; abusus 47b.
 Psalmodia modulata 216b.
 Psalmorum exhortationes de musica 11.
 Puellarum cantica prohibentur 33c, 34₁.
 Pueri chorales 223c ss.
 — — in ecclesia antiqua 24a, 29b.
 — — praevidentiae 70a.
 — — eunuchis substituendi 97a.
 Puerorum episcopatus 42b.
 Pustet Fr. et librorum choralium editio 128 ss.

Q

Quadruplum 37b.
Quam ardenti studio apost. litterae Benedicti XIV 92a.
 Quebecense c. (1851) 123b.
 Qultense I o. (1863) 124b.

R

Radiciotti G. 103₂.
 Ragazono H. 63a.
 Raimondi 73c.
 Rampolla Card. 131a, 146₃.
 Ravegnani E. 174₁.
 Ravennatense IV c. (1317) 42c, 43.
 — — (1568) 71₂.
 — — (1855) 104a.
 Redigense c. (1279) 33a.
 Religiosa musica 203b.
 Religiosae v. Chorea religiosarum.
 — cum canonicis et monachis in ecclesia in uno choro ne conveniant ad psallendum 46a; religiosarum chorea cum ecclesiasticis vetantur 41₅.
 Remense c. (1849) 16a.
 Rescripta 2c.
 Respighi C. 71₃, 131a, 141a, 146a.
 Responsorialis (psalmodium cantus) 24b.
Rex pacificus bulla 44c.
 Rhemense c. (1564, 1583) 70₄, 71₁.
 Rhythmica signa 192 ss.
 Riboldi ep. patavinus 140₁.
 Richter 61₄.
 Richter et Friedberg 48₃.
 Rinaldi 101₁.
 Roma: musicae sacrae vicissitudines 64b, 64c, 99 ss, 103₂, 139b, 146a; exemplar musicae liturgicae 93a, 95c, 96a; romani musici ac cantores et musicae sacrae reformatio 137a.
 — congressus internationalis XIII cente-

naril mortis Gregorii Magni et librorum
 choralium editio 142a.
 Romanum c. (853) 34b.
 — — (1725) 87a.
Romanus Pontifex const. Benedicti XIV 93.
 Rondellus 37b.
 Rossi 101.
 Rossini 139.
 Rota 3.
 Rothomagense c. (1235) 34a.
 — — (1581) 69b, 70.
 — — (1850) 118b.
Rue v. Petrus de la Rue.
 Ruffo V. Musicae liturgicae restaurator 66.
 Ruthenense c. (1289) 34b.

S

SC Caeremonialis (competentia) 2b.
 — — de sacris ritibus ab E. mis DD. PP. Car-
 dinalibus Romae peragendis 149.
 SC Concilii: *Istruzioni circa l'esecuzione*
della musica sacra nelle chiese 149.
 SC Consistorialis: De competentia in ec-
 clesiasticis legibus interpretandis 162.
 SC De Prop. Fide (competentia) 2b.
 SC De Seminariis etc.:
 — praefectus: cfr. etiam *Bisleti*.
 SC Orientalis (competentia) 2b.
 Sacra Rituum Congregatio (competentia) 1c.
 Sacra musica 203b.
 Salisburgense c. (1569) 67c, 70.
 Salmurensis c. (1253) 33a, 93.
 Salomon 10a.
 Saltarello 241a.
 Saltzburgense c. (1274) 42b. V. etiam *Salis-*
burgense.
 Sanfelice archiep. neapolitanus 136b.
 Santarelli I. 97.
 Sapore 184b.
 Sarmiento 101.
 Sarto Card. 140.
 Satolli Card. 131b.
 Sauter OSB 181.
 Schola Pontificia Musicae sacrae 146a, 148c.
 Schuster I. 174.
 Segura y Saenz Card. 148b.
 Senfl L. 76.
 Senonense c. (1850) 118c.
 Serafini Card. 204c.
 Sesini 49, 181.
 Sforza Card. 125b.
 Siciliae status:
 — reformatio musicae liturgicae 101.

Sicilliae statuta S. Congr. Ep. rum (1850)
 104a.
 Signatura (S. Tribunal) 73b.
 Sirleto Card. 72.
 Socrates 218.
 Solesmes (Patres Benedictini abbatiae) et
 librorum choralium editio 129 ss, 142 ss,
 192 ss, 195.
Solo (a) 76a, 80b.
 Soto (de) Fr. 4.
 Sozomenus 22c.
 Spontini G. 100c, 101a, 103.
 Strigoniense c. (1858) 106c.
 Suarez 49.
 Subdiaconus:
 — eius partes in canendo monialibus ve-
 tantur 62c.
 Substitutio in divinis peragendis prohibetur
 61a.
 Suriano F. 73c, 74b.
 Suspensionis poena psalmodiam negligentibus
 46b.
 Symbolum:
 — integre cantetur 67a.
 Symphoniae:
 — tolerari poterunt, debitis cautellis adhi-
 bitis 95b.
 Syncopa in psallendo 46.
 Synodus (competentia) 2a, 61b, 64a.

T

Tam-Tam 240b.
Tambours 88b.
Tamburello 241a.
Tamburo 241a.
Tamburo basco 241a.
 Tarraconense c. (1738) 89b.
 — — (1752) 91b.
 Tebaldini G. 131, 137, 140.
 Terlitien sen Juvenacen, decretum 226.
 Tertullianus 21a.
 Terziani 139.
 Textus liturgicus:
 — — *natura* 9b, 32b, 78b, 79b, 87c; a pri-
 vatis compositus ne admittatur 121b; textus
 haereticorum proscribitur 67c; textus vul-
 gares catholice sint confecti 67b; textus
 approbatus sit 118a; abusus, consuetudines,
 observantiae praeter vel contra missale
 romanum tollantur 110b; textus pluralitas
 prohibetur 38a, 65a.
 — — *lingua* 89c, 106b, 117a, 118a, 119b,
 123a, 124a, 205 ss; cantiones lingua vul-
 gari 57c, 70a, 76b, 88a, 108c, 112c, 114c;

- in Missa solemnibus et officio 206c, 80b; in functionibus eucharisticis 208a, 80b, 81c; in missis privatis 208b; in functionibus extraliturgeticis 208c.
- — *qua ratione decantandus* 209 ss; 55b, 59b, 65a, 68a, 94c; quoad ordinem 209b; quoad integritatem partium 210b; 58b, 67c, 90a, 116a, 119a; quoad integritatem verbalem 211c; 58b, 69c, 71a, 77b, 80b, 81b, 83b, 99b, 102b c, 104c, 105c, 112a, 114c.
- — *quando organo suppleri possit* 211.
- Revisio librorum liturgicorum 70c.
- Theatralis musica reprobatur 202c s.
- Theatralium ludorum abusus 33b.
- Themata (abusus: theatrales, bellica, gallardica, venerea, amatoria) 55b.
- Thibaut I. 76₂.
- Thomas (S.) 177₁.
- Thulentense c. (1289) 34b.
- Thurles S. (1850) 106b.
- Timballs 88b.
- Timpani 240b.
- Tintinnabula ligno appensa 21a.
- Toletanum III c. (589) 33b.
- — 35b.
- — (1566) 70b.
- — (1850) 121a.
- Tores (de) F. 64₄.
- Traditio fideliter sectanda 33a.
- Trevirense c. (1227) 34b, 42a.
- — (1310) 42a.
- Triangolo 241a.
- Tridentinum c. 56-64.
- eius mens circa musicam figuratam 63a.
- et Vaticanum 127a.
- Trilli 95b.
- Triplum 37b.
- Tromba 241b.
- Trombone 241b.
- Trutanni cantare in sacris prohibentur 42a.
- Tunstede S. 50₄.
- Turonense II c. (567) 32b.
- Turpia cantica 33b, 34₁.
- U**
- Ultralectense c. (1865) 114a.
- Umbriae consessus ep. (1849) 103b.
- Unitas in cantu 32c.
- Universae Ecclesiae MP 3₁.
- Uomo armato (profanum thema musicae liturgicae) 53₄.
- Urbanus VIII 77a.
- Urbinatense c. (1659) 71₂.
- — (1859) 105b.
- V**
- Valentiae c. (1590) 70₄.
- Valentina ecclesia et cantus mulierum 222₁.
- Valesio 73a.
- Van Hove 163b.
- Vander Straeten 52₃.
- Vannutelli Card. 146b.
- Vaticana Polyglotta 72a.
- Vaticanum c. (1870) 125 ss.
- Veneticum c. (465) 32c.
- Venetum c. (1859) 105a.
- Verdi 139₃.
- Vesontienne c. (1581) 71₁.
- Vicello Georgius 57a.
- Vicentinus N. 59₂.
- Victor Uticensis 24a.
- Viennense c. 41b.
- — (1311-12) 46c.
- — (1858) 120a.
- Viola 241a.
- Violino 241a.
- Violoncello 241a.
- Virginalis 241a.
- Vitellosi Card. 64c, 65₄.
- Vittoria (Th. L. da) 62₁.
- Vivell E. 174₁.
- Vratislavense c. (1592) 70₄.
- W**
- Wagner P. 131b, 133a.
- Weinmann K. 198₄.
- Weiss J. 134a.
- Westmonasteriense c. (1852) 122b.
- X**
- Xilofono 241a.
- Y**
- Ynfantas (Fernando de las) 72a.
- Z**
- Zingarelli 138₃.
- Zollus 72a.
- Zurla Card. 99b.